T.C

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİHSEL BAĞLAM İÇERİSİNDE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ - RUSYA FEDERASYONU REKABETİNİN AVRUPA ENERJİ PAZARINA ETKİSİ

Ayşe Zümra MERT

2501211614

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi İlker AKTÜKÜN

İSTANBUL - 2023

ÖZ

TARİHSEL BAĞLAM İÇERİSİNDE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ - RUSYA FEDERASYONU REKABETİNİN AVRUPA ENERJİ PAZARINA ETKİSİ

AYŞE ZÜMRA MERT

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan çift kutuplu sistem, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'ni yaklaşık yarım yüzyıl süren bir rekabete zorlamıştır. Ardından her ne kadar soğuk savaş sona ermiş olsa da bu rekabet ortamı doğallaşmış ve Sovyetler Birliği'nden sonra kurulan Rusya Federasyonu'na da miras kalmıştır.

2000'li yıllar ve Rusya'da Vladimir Putin'in iktidara gelmesi, Sovyet hafızasından kalan müttefiklik ilişkilerini dönüştürmüştür. Bununla birlikte Rusya özellikle enerji sektörü aracılığıyla Avrupa ile olan ilişkilerini restore etmiştir. Bu noktada hem ilişkilerin güçlenmesi hem de enerji sektöründen elde edilen kazanç karşılıklı bağımlılığı pekiştirmiştir. Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri açısından her iki gelişme de olumsuz karşılanmış ve hem Avrupa üzerinde hem de enerji sektöründe bir kez daha Rusya ile rekabet durumuna girmiştir. Avrupa Birliği her ne kadar Rusya ile olan ilişkilerinde kırılmalar yaşamak istememişse de 2022 Ukrayna krizi bu rekabet durumunu önlenemez bir duruma getirmiştir.

Ukrayna krizi ile birlikte Avrupa Birliği tekrar Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte hareket etmeye ve Rusya Federasyonu'na karşı ağır yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Buna karşın Sovyet sonrası kurulan enerji ilişkilerinin birden sıfıra indirilmesi kolay olmamış ve savaşın gidişatına ve üçüncü tarafların da alacakları pozisyona bağlı uzun bir sürece bağlı kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu, Avrupa Birliği, Enerji, Ukrayna Krizi

ABSTRACT

IN THE HISTORICAL CONTEXT, THE IMPACT OF THE COMPETITION BETWEEN THE UNITED STATES AND THE RUSSIAN FEDERATION ON THE EUROPEAN ENERGY MARKET

The bipolar system that emerged after The Second Worl War, forces The United States and The Soviet Union into a competiton that last for about half a century. Although the Cold War ended afterwards, this competitive environment became natural and was inherited in The Russian Federation, which was established after the Union.

The 2000s and Vladimir Putin's coming to power in Russia, transformed the alliance relations inherited from Soviet memory. Thus, Russia has restored it's relations with Europe, especially through the energy sector. At this point,both strengthening of relations and earnings from the energy sector have reinforced interdependence. On the other hand from the point of view of the United States, both developments were received negatively and it once again entered a situation of competition with Russia both in Europe and in the energy sector. Although the European Union did not willing to experience breaks in it's relations with Russia, The Ukraine crisis made this competitive stiuation unavoidable.

Along with the Ukraine crisis, The European union started to act together with the United States again and severe sanctions began to imposed against Russian Federation. However, the reduction of post – Soviet energy relations to zero was not easy and was tied to a long process of depending on the war and the position of third parties.

Keywords: The United States, Russian Federation, European Union, Energy, Energy Security, Ukraine Crisis

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde ortaya çıkan yeni uluslararası sistem, bir önceki sistemden farklı olarak askeri güç, ittifaklar ve güvenlik gibi realist değerler üzerine inşa edilmemiştir. Yeni sistemin temel ilkesi olan liberalizm, bu militarist hedeflerden çok ekonomik ilişkiler, refah devleti ve yaşam kalitesi gibi değerleri öncelemiştir. Soğuk savaş sonrası ise bu değerler tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar öne çıkmaya ve belirleyici olmaya başlamıştır. Bunun yanında 2000'li yıllar ile birlikte teknolojik gelişmelerin hızla artması ve buna bağlı olarak devletlerin giderek gelişme süreci ise enerji ihtiyacını artırmıştır.

Bu çalışmanın amacı enerji kaynaklarının ve ihtiyacının giderek daha önem kazandığı bir sistemde, enerji sektörünün aynı zamanda bir rekabet alanı haline dönüştüğünün ve enerji politiğin giderek daha stratejik bir hal aldığının altının çizilmesidir. Bu açıdan uluslararası sistemin en büyük aktörlerinden Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu'nun enerji sektörü üzerindeki rekabeti detaylı bir çalışma sonucu ortaya konulmuştur. Tez çalışmamın konu belirleme, planlama ve tamamlanma sürecinde benden desteğini esirgemeyen ve bana yol gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sayın İlker Aktükün'e ve öğrenimim boyunca bana sundukları bilgi ve eğitim için İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Tüm eğitim hayatım boyunca bana gösterdikleri maddi ve manevi desteklerinden dolayı aileme ve özellikle tez yazım sürecim boyunca sabırla beni dinleyen ve yanımda olan değerli arkadaşım Dilara KOÇ'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

AYŞE ZÜMRA MERT

İSTANBUL, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ……..……..ii

ABSTRACT……..……iii

ÖNSÖZ…….……..iv

TABLOLAR LİSTESİ…….vii

GRAFİKLER LİSTESİ…….....viii

HARİTALAR LİSTESİ…….....x

KISALTMALAR LİSTESİ……..xi

GİRİŞ……...1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞTAN GÜNÜMÜZE SOVYETLER BİRLİĞİ – AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİNİN

TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Soğuk Savaşın Başlaması…….……7

1.2. Çevreleme Politikasının Doğuşu…….……13

1.3. Bloklaşma Hareketleri ve Soğuk Savaşın Tırmanması.....20

1.4. Sosyalist Bloğun Çatırdaması…….25

1.5. Bloklar Arası Krizler ve Sovyetlerin Tekrar Çevrelenmesi……31

1.6. Yumuşama (Detente) ve Soğuk Savaşın Sonu……36

1.7. Rusya Federasyonu'nun Kuruluşu, Yeltsin ve Putin Politikaları……...43

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ REKABETİNDE ENERJİ POLİTİKALARININ ÖNEMİ

2.1. Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikaları……..49
2.1.1. Enerji Sektörünün Temel Aktörü: Gazprom…….51
2.1.2. Vladimir Putin İktidarı ve Enerji Stratejileri……56
2.2. Rusya Federasyonu'nun Avrupa Enerji Pazarı Üzerindeki Etkinliği.
2.2.1. Enerji Bağımlılığının En Önemli Aracı: Boru Hattı Projeleri……..66
2.2.2. Boru Hatlarına Bir Alternatif Olarak LNG Ticareti…….78
2.3. Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Enerji Pazarı Üzerindeki Etkinliği: Rusya'nın Yeniden Çevrele……..80
2.4. Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Enerji Pazarı Üzerindeki Çatışma Alanları……....89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA KRİZİ BAĞLAMINDA REKABETİN GELECEĞİ VE YENİ SÜREÇLER

3.1. Tarihsel Çerçevede Ukrayna Krizinin Siyasal Boyutu ve Taraflar Arası Çatışma……..101
3.2. 2022 Ukrayna Krizi, Enerji Rekabetine Yansımaları ve Rusya Federasyonu'na Uygulanan Yaptırımlar……...110
3.3. Enerji Rekabetinin Geleceği ve Diğer Aktörler……129
3.3.1. Opec Lideri: Suudi Arabistan……137
3.3.2. Rus Enerjisinin Yeni Dağıtım Merkezi: Birleşik Arap Emirlikleri……140
3.3.3. Yaptırımlardan İşbirliğine: İran ve Venezuela……..142
3.3.4. Enerjide Dengeleyici: Katar……..144

SONUÇ…….....147

KAYNAKÇA…….....152

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Rusya Federasyonu'nun Şirket Bazında Ham Petrol ve Kondensat Üretimi……55

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: 2018 – 2021 Yılları Arası Avrupa Birliği'nin Toplam

Gaz İthalatının Kaynaklara Göre Dağılımı (Hem Boru Hatları ile Hem de Sıvılaştırılmış Olarak…….63

Grafik 2: 2000 – 2020 - 2021 Yıllarında Avrupa Birliği'nin Kaynaklara Göre Ham Petrol İthalatı…….63

Grafik 3: Yıllara Göre Rusya Federasyonu'nun Avrupa Birliği'ne LNG

İhracatı……..…….77

Grafik 4: 1950 – 2021 Yılları Arası Amerika Birleşik Devletleri'nin

Enerji Görünümü……79

Grafik 5: Yıllara Göre ABD'nin Avrupa Birliği'ne LNG İhracı – Yıllara Göre Avrupa Birliği'nin ABD'den LNG İthalatı…….83

Grafik 6: Kaynaklara Göre ABD'nin Petrol İthalatı…….97

Grafik 7: Yıllara Göre Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya Federasyonu'ndan Petrol ve Petrol Ürünleri İthalatı……97

Grafik 8: Rusya Gazının Avrupa'ya Ulaşım Güzergahı……..104

Grafik 9: En Çok Yaptırım Uygulanan Ülkeler……..113

Grafik 10: 2013 – 2022 Yılları Arası Enerji Fiyatları…….114

Grafik 11: Varış Noktalarına Göre Amerika Birleşik Devletleri'nin Yıllık Sıvılaştırılmış Doğal Gaz İhracatı (2020 – 2022)…….…….118

Grafik 12: Varış Noktalarına Göre 2022 Yılı Rusya Federasyonu Ham

Petrol İhracatı……..122

Grafik 13: Hindistan'ın Bazı Avrupa Birliği Ülkelerine

Petrol İhracatı……..132

Grafik 14: Yıllara Göre Ocak – Temmuz Ayları Arası Avrupa Birliği Ülkeleri Tarafından Rusya Federasyonu'ndan İthal Ediken LNG Miktarı

(Metreküp Cinsinden)……...……..134

Grafik 15: Avrupa Birliği'nin Rusya Federasyonu'ndan Bpru Hatlarına Göre Aylık Doğal Gaz İthalatı…….……..135

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Soğuk Savaş Askeri İttifakları…….……18

Harita 2: Yamal – Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı……..…65

Harita 3: Mavi Akım ve TürkAkım Boru Hatları……..…….71

Harita 4: Nabucco Boru Hattı Projesi……...…..73

Harita 5: Kuzey Akım – 1 ve Kuzey Akım – 2……..75

Harita 6: Eastmed Boru Hattı Projesi ……85

Harita 7: 2001 Yılı Ukrayna Dil Haritası…….…….101

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ABM : Anti – Balistik Füze

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

BAE : Birleşik Arap Emirlikleri

BİO : Barış İçin Ortaklık

BM : Birleşmiş Milletler

CAATSA : Amerika Birleşik Devletleri'nin Hasımları ile Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası

CENTCOM : Merkez Komutanlık

CNG : Sıkıştırılmış Doğal Gaz

COMECON : Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi

EASTMED : Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi

IMF : Uluslararası Para Fonu

KOMİNFORM : Komünist İstihbarat Bürosu

KOMİNTERN : Komünist Enternasyonel

LNG : Sıvılaştırılmış Doğal Gaz

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NDAA : Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası

OEEC : Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü

OPEC : Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

SALT **:** Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri

SEATO **:** Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı

SSCB **:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SWIFT **:** Dünya Bankalar Arası Finansal Telekomünikasyon Derneği

TANAP **:** Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı

TAP **:** Trans – Adriyatik

GİRİŞ

Yirminci yüzyıl siyaset sahnesi tarihin bilinen en büyük iki dünya savaşı ile başladı. Yaşanan bu iki büyük dünya savaşı o güne kadar devam eden siyasi, askeri, teknolojik ve sosyolojik tüm değerleri ve hatta uluslararası sistemi kökünden değiştirdi. Birbirinin devamı nitelikte olan bu iki dünya savaşı, bir taraftan o güne kadar ki uluslararası siyasetin merkezi sayılan Avrupa'yı güçsüzleştirirken diğer taraftan yüzyılın kalanını tamamıyla şekillendirecek olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin birer süper güç olarak doğmasına sebep oldu.

Avrupalı devletlerin geleneksel güçlerini kaybettikleri bu yeni düzen öncekinden çok daha farklı moral ve motivasyon temellerinde ortaya çıktı. Öncelikle eski düzende var olan güç, güvenlik ve barış odaklı sistem artık yerini ekonomik ilişkilerin ön plana çıktığı insan hakları, yaşam kalitesi ve self - determinasyon ilkelerinin gündem olduğu bir sisteme bıraktı. Diğer taraftan o güne dek savaşlar ile birlikte sona eren Avrupa Uyumu gibi çok kutuplu olarak değerlendirilebilecek sistem de yerini iki süper güç tarafından domine edilen ve bloklar arası iletişime bağlı devam eden çift kutuplu sisteme bıraktı.

Bu yeni sistemin yarattığı bloklar siyasetinin Batı temsilcisi Amerika Birleşik Devletleri, savaş sona erdiğinde temelde klasik Wilson ilkelerine dayanan, sömürge karşıtı, uzun vadeli barışı tesis etmek ve böylece Avrupa siyasetinden bir kez daha çekilmek amacıyla uluslararası örgütler kurulması gerektiğine inanan bir siyaset gütmekteydi. Doğu Bloku temsilcisi Sovyetler Birliği ise Amerikan değerlerine taban tabana zıt gibi görünen bir siyasal ajandaya sahipti. Sovyetler, özellikle Doğu Avrupa üzerine kendi resmi ideolojisi olan komünizmi bu ülkelere yaymak yolu ile siyasal anlamda genişlemek ve böylece komünist bir nüfuz küresi oluşturmayı amaçlıyordu. Böylece iki tarafın taban tabana zıt bu siyasal hedefleri daha Yalta ve Postdam konferanslarında kendisini göstermiş ve Winston Churchill'in ifadesi ile "Demir Perde" siyaseti başlamıştı.

İki süper gücün birbirine karşı kutuplaşması ile başlayan bu soğuk savaş, neredeyse yüzyılın sonuna kadar sürmüş ve yarım yüzyıl boyunca da dünyanın geri kalanı için her an bir savaş daha çıkabileceği endişe ile geçmiştir.

Soğuk savaşın iki süper güç dışında bir diğer öznesi de Avrupa kıtasıydı. Avrupa bu süreçte demir perdenin tam da ortasından geçmesi nedeniyle ikiye bölünmüş ve Berlin'in batısı Batı Blokuna dahil olurken doğusu Sovyet nüfuz alanı içinde kalmıştı. Avrupa'nın bu bölünmüş durumu soğuk savaş boyunca devam etti ve bunun yanı sıra da sıklıkla Amerikan – Sovyet mücadelesinin merkezi oldu. Buna karşın soğuk savaş sadece Avrupa ile sınırlı kalmadı, başta ilk sıcak çatışmanın yaşandığı Asya kıtası olmak ile birlikte Latin Amerika ve Ortadoğu gibi dünyanın pek çok bölgesinde zaman zaman gerginliklere ve çatışmalara neden oldu. Bu bölgelerde her ne kadar iki taraf doğrudan karşı karşıya gelmese de destekledikleri ülkeler ile birlikte dolaylı olarak bir savaşın içine girmişlerdir.

Soğuk savaş dönemi boyunca Amerika Birleşik Devletleri "çevreleme" adını verdiği bir strateji yürüttü. Çevreleme, kavramı ilk kez 1947 yılında yazdığı makale ile duyuran George Kennan'ın sözleriyle "Batı dünyasının özgür kurumlarına karşı Sovyet baskısına karşı koyma" stratejisi olarak tanımlanmıştır.[1] Çevreleme Sovyetler'in sadece siyasi olarak çevrenlenmesini değil aynı zamanda askeri, ekonomik, teknolojik ve diğer tüm alanlarda yalnızlaştırılması politikalarını da içeriyordu. Bu sebeple de yüzyılın geri kalanı boyunca taraflar arası rekabet siyasi alan ile sınırlı kalmadı, uzay teknolojileri ve hatta nükleer silahlanma yarışına kadar ilerledi. Bu strateji ve devamındaki karşılıklı rekabet 1950'li yılların başında Kore Yarımadası'nda başlamak üzere Vietnam, Küba, Süveyş ve Afganistan coğrafyaları başta olmak üzere dünyanın geri kalanında da 1991 yılına kadar tarafları karşı karşıya getirdi.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü, yüzyılın başında olduğu gibi sonunda da yeni bir uluslararası sistemin doğuşuna sebep oldu. Bu yeni sistemde soğuk savaştan galip

[1] Office of The Historian, "Kennan and The Containment", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan, (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

ayrılan Amerika Birleşik Devletleri tek süper güç olarak sahneye çıktı, yeni kurulan Rusya Federasyonu ise eski rejimin sorunlarını çözene kadar kendi içine döndü.

Soğuk savaş sonrası oluşan yeni sistemin temel dinamikleri göz önüne alındığında, en büyük siyasi aktörlerden biri yaklaşık 450 milyon nüfusu ile Avrupa Birliği'dir. Birlik bu nüfusu ile birlikte bölgesel bir güç olmanın yanında zaman zaman küresel dinamikleri de etkileyebilme ve dönüştürebilme gücüne sahiptir. Buna paralel olarak yine sistemin en önemli unsurlarından birinin ekonomik ilişkiler, güç ve kapasite olduğu düşünüldüğünde de Avrupa Birliği çok geniş bir ticaret hacmine de sahiptir.

Ticari kapasitesi, sahip olduğu kaynaklar ve ithalat verileri incelendiğinde birliğin en büyük ihtiyaçlarından birinin enerji sektörü üzerinde olduğu analiz edilmektedir. Bu çerçevede enerji sektöründe 2000 yılında %56 olan dışa bağımlılık oranının 2019 yılına gelindiğinde %60 seviyesine çıktığı görülür.[2] Üye ülkelerin dışa bağımlılık oranları birbirinden çok farklı olmak ile birlikte dışa bağımlılığın bu seviyede olması Avrupa Birliği'ni çeşitli tedarikçi ülkeler tarafından oldukça ilgi çekici ve küresel rekabete açık bir pazar haline getirmektedir.

Avrupa Birliği'nin enerji sektörü üzerindeki ticari partnerleri incelendiğinde çok büyük bir pay, sahip olduğu doğal kaynaklar sebebiyle dünyanın en büyük enerji ihracatçılarından biri olan Rusya Federasyonu'na aittir. Tarafların birbirleriyle olan ticaret hacmi üzerinde ise 2021 yılı verilerine göre bölgenin toplam ithalatının %62 gibi bir bölümünü oluşturması ile en büyük pay enerji sektörüne aittir.[3] Bu anlamda Rusya Federasyonu özellikle 2000 yılı ile birlikte Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle ülkesinin doğal kaynaklarını başarılı bir şekilde yönetmiştir. Ülkenin yeniden bir süper güç kapasitesine ulaşma hedefinin enerji sektörünün stratejik kullanımından geçtiğini analiz eden Putin, ülkeyi adeta enerji sektörü üzerinde temellendirmiştir. Söz konusu enerji politikasının en stratejik bölgesi de Avrupa

[2] Eurostat, "From Where Do We Import", https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy_2022/bloc-2c.html, (Erişim Tarihi: 11.08.2023)
[3] Reuters, "Energy Represend Majority of EU's Russian Imports in 2021, Eurostat Says", 07.03.2022, https://www.reuters.com/business/energy/energy-represented-majority-eus-russian-imports-2021-eurostat-says-2022-03-07/, (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

Birliği olmuş ve Rusya bu bölgeyi her geçen gün daha büyük bir bağımlılığa ulaştırmıştır.

Diğer yandan son yıllarda popülerliği gittikçe artan ve alternatif bir enerji kaynağı olarak piyalardaki varlığını artıran sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ticareti noktasında da Avrupa Birliği oldukça avantajlı bir pazar olma konumunu sürdürmüştür. LNG ticareti noktasında ise 2016 yılında üretime başlayan Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa pazarına açılmış ve payını devamlı artırarak 2023 yılında en büyük tedarikçi olmuştur ve onu Rusya Federasyonu takip etmiştir.[4]

Avrupa'nın LNG pazarını Amerika Birleşik Devletleri'nin domine etmesi ve onu tarihi rakibi Rusya Federasyonu'nun takip etmesi taraflar arası bir rekabetin daha başlamasına sebep oldu. Bu nedenle Amerika, Avrupa'nın diğer enerji kaynaklarında Rusya'ya olan bağımlılığını sıklıkla eleştirdi ve Kuzey Akım – 2 ve TürkAkım gibi bu bağımlılığı pekiştirecek projelere de sert bir muhalefet oluşturdu. Aynı zamanda 2014 Kırım'ın ilhakı ile başlayan ve 2022 Ukrayna krizi ile devam eden süreçte ortaya çıkan Rusya'nın dış politika hamleleri, enerji güvenliğine tehdit oluşturduğu gerekçesi ile Avrupa Birliği ve ABD tarafından saldırgan olarak tanımlandı. Kırım ile başlayan süreç Avrupa Birliği için bir kırılma noktası oldu ve Birlik enerji sektöründe bu ülkeye olan bağımlılığı azaltma politikaları ve uzun vadeli stratejik planlar uygulamaya başladı. Bu noktada bölge ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri ile hareket ederek caydırıcı bir etki yaratabilmek adına Rusya'ya karşı yaptırım politilaları da uygulamaya başladı.

Rusya Federasyonu 2000'li yıllar boyunca yürüttüğü enerji diplomasisi sayesinde yaptırımlar karşısında beklenenden daha büyük bir direnç gösterdi ve yaptırımlara rağmen toplam enerji ihracatında ciddi ölçüde sektör payı kaybetmedi. Avrupa üzerinden azalmaya başlayan payını da özellikle Asya ülkelerine açılım göstererek ikame etti ve bu anlamda ihracat pazarını çeşitlendirdi. Ayrıca Birleşik

[4] European Comission, "Quarterly Report on European Gas Markets", Volume 16, Issue 1, s.10

Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan gibi diğer enerji ihracatçısı ülkeler ile de OPEC+ gibi platformlar aracılığı ile ilişkilerini geliştirdi ve böylece enerji sektöründeki söz sahipliğini de korudu. Bu etkileşimler, istatistikler ve politikalar göz önüne alındığında soğuk savaşın iki süper gücü olan Amerika Birleşik Devetleri ve Rusya Federasyonu bir kez daha Avrupa üzerinde ve bu defa enerji sektöründe karşı karşıya geldi.

Bu tez üç ana bölümden oluşmak ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu arasında günümüzde devam eden rekabetin ve tarafların birbirine olan bakış açısının daha detaylı anlaşılabilmesi için rekabetin zirveye ulaştığı soğuk savaş periyodunun tarihsel bir arka plan incelemesi ile başlayacaktır. Birinci bölümde İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni küresel sistemin dinamikleri ve soğuk savaşın temel özellikleri açıklanacaktır. Ardından Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin bu yeni sistem içindeki konumları, temel devlet ilkeleri ve politikaları ve nihai amaçları ortaya konacaktır. İki süper gücü bu anlamda karşı karşıya getiren uluslararası gelişmeler diğer devletler ile yaşanan kamplaşma süreci bağlamında açıklanacak ve tarafların dünyanın farklı bölgelerinde yaşadığı nüfuz mücadelesi anlatılacaktır. Son olarak tarafların soğuk savaş boyunca siyasi, ekonomik, askeri ve teknolojik rekabeti yumuşama ve tırmanma dönemlerine ayırılarak ele alınacaktır.

İkinci bölümde Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Birliği üzerindeki temel enerji projeleri ve politikaları gerekli ekonomik istatistik ve verilerden yararlanarak sırasıyla ele alınacaktır. Bu proje ve politikalar üzerinden tarafların birbirine oluşturduğu muhalefet, Birlik üyesi ülkelerin de perspektifinden yararlanılarak detaylı bi şekilde ortaya konacaktır. Ardından taraflar arası olası çatışma ve rekabet alanları analiz edilecek ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya'yı sınırlandırmak adına uyguladığı yaptırım politikaları açıklanacaktır.

Üçüncü bölümde Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu arasında Rusya'nın kuruluşundan bugüne ortaya çıkan en derin kriz olan 2022 Ukrayna krizi tarihsel bir bağlamda ele alınacaktır. Kriz ortamında tarafların karşılıklı eylem ve söylemleri, krizle birlikte ortaya çıkan ekonomik fırsat ve kayıp durumları ve Avrupa Birliği'nin bir kez daha ABD ile kurduğu müttefiklik ilişkisi ortaya konarak analiz

edilecektir. Ardından AB ve ABD taraflarının açıkladığı yaptırım paketleri detaylı bir şekilde incelenerek uzun vadeli stratejik planları maddeler halinde yazılacaktır. Buna karşılık Rusya tarafının enerji alanında yeni pazarlar bulma stratejisi ile kurduğu ilişkiler ve bu yeni bölgelere gerçekleştirdiği enerji ihracatları sayısal değerler ve grafikler yardımıyla açıklanacaktır. Son olarak rekabetin geleceği, kriz boyunca diğer enerji ihracatçısı ülkelerin yürüttüğü politikalar ve olası işbirlikleri ve müttefiklik ilişkileri bağlamında tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Soğuk Savaştan Günümüze Sovyetler Birliği – Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

1.1. Soğuk Savaşın Başlaması

Yirminci yüzyıl o tarihe kadar ayakta tutulmaya çalışılan Avrupa uyumu ve güç dengesi sisteminin artık geri döndürülemez bir şekilde bozulması ile başlamıştı. Öyle ki yüzyılın ilk on yılı boyunca kıtanın önde gelen güçleri ve birliğini tamamlayarak uluslararası sahneye adım atmış olan Almanya, ellerinde bulundurdukları teknoloji ve sömürge gücünü kullanarak muazzam bir bloklaşma yarışına girmişlerdi. Bu bloklaşma o kadar öngörülemez sonuçlara yol açtı ki ancak yüzyılın sonunda Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile sonlanacaktı.

Yirminci yüzyılı insanlık tarihinin en büyük iki savaşına ve barış dönemi gibi görünen ancak her an savaş çıkabileceği endişesi ile geçen yaklaşık kırk yıla sahne olması nedeniyle bir savaş çağı olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Bu iki büyük savaş öncüllerinden çok daha fazla askeri, ekonomik, siyasi ve insani kayıplar ile sonuçlanmış ve yüzyılın ilerleyen yıllarını da şekillendirecek olan yeni bir dünya düzenini ortaya çıkarmıştır.

İlk on yılın yarattığı bloklaşma ve gerginlik Birinci Dünya Savaşı'na sebep olmuştur. Bu ilk savaş, kıta güçlerinin sürdürdükleri yarış sonucu kendilerini ispatına yol açmış ve dengeyi kısa bir süreliğine yeniden tesis etmişse de en büyük çıktısı o yıllara kadar yalnızlık politikası takip etmekte olan Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası arenaya adım atmasıdır. Amerika'nın savaşa dahil olması nihayetinde savaşın sona ermesine neden olsa da dahil olma sebepleri Avrupalı devletlerin uğruna savaştıkları geleneksel güç dengesi anlayışından farklıdır. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'nın bir sorunu olarak görülen bu savaşa kendi ilkeleri olan demokrasi, self determinasyon ve ortak güvenlik gibi Avrupa'nın daha önceki barış şartlarından tamamen farklı motivasyon ve inançlar ile katılmıştı.[5] Amerika'ya göre

[5] Henry Kissinger, "**Diplomasi**", İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.215

yalnızca ona özgü olan bu ilkeler uluslararası bir barış düzeni için olmazsa olmazdı ve yalnızca Amerika'nın liderliğinde uygulanabilirdi.

Bu müdahale teoride savaşı bitirmiş gibi görünse de Amerika'nın yeni uluslararası sisteme dayatmaya çalıştığı ilke ve uygulamalar, Avrupa'nın alışık olduğu *Realpolitik* davranışlardan oldukça farklı hatta neredeyse taban tabana zıttı. Amerika'ya göre uluslar kendi kaderini tayin etmeliydi ve savaşın asıl nedeni onlara bu hakkın tanınmamasıydı. Avrupalı karar vericiler ise savaşın esas sebebini bu ulusların bağımsızlık talepleri olarak görmekteydi ki bu sebeple on dokuzuncu yüzyıl boyunca Avusturya – Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarının dağılmasını olabildiğince geciktirdiler.[6]

Nihayetinde galipler birbirlerinden farklı motivasyonları olsa da yeni bir savaşı önleyecek bir dizi barış anlaşması ve Milletler Cemiyeti gibi mekanizmaları kurmak durumunda kaldılar. Ne var ki savaş sonrası yeni bir düzen kurma fikri savaş öncesinde olduğu kadar cazip görünmüyordu ve uygulanabilirliği gün geçtikçe daha da zorlaşan bir haldeydi. Amerika Birleşik Devletleri kurulan mekanizmaların kendilerini idame ettireceği inancıyla nispeten tekrar Avrupa'ya müdahale etmekten vazgeçti. Rusya İmparatorluğu çöktü ve Bolşevikler kendi sistemlerini kurmaya çalışırken kendisini uluslararası arenadan tecrit etti. İngiltere ve Fransa ise yeni düzende egemenlik yarışına girdiler ki bu yarış kendisini en canlı olarak barış düzeninin en önemli temsilcisi olan Milletler Cemiyeti üzerinde gösterdi ve bu durum cemiyetin giderek daha da işlevsiz bir hale gelmesine neden oldu. Buna ek olarak Fransa'nın savaş sonrası Amerikan – İngiliz askeri ittifakının dışında kalması sebebiyle yaşadığı "güvenlik arayışı" kıtada Doğu Avrupalı anti – revizyonist devletler bloğu (Belçika, Romanya, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya) oluşturması ile sonuçlandı. Bu durum hem Almanya'nın mali anlamda olması gerektiğinden fazla zorlanmasına hem de Amerika Birleşik Devletleri ile müttefiklerin arasının açılmasına neden oldu.[7]

Politik ortamda yaşanan bu istikrarsızlığın yanında 1920'lerin ortalarına doğru şiddetlenmeye başlayan ekonomik kriz sistemin idamesini zorlaştıran en önemli etken

[6] Kissinger, a.g.e., s.216
[7] Paul Kennedy, "**Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**", İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.337

olarak kendisini gösterdi. Kriz, sanayi devriminden o tarihe kadar görülen en büyük ekonomik bunalım olarak ortaya çıktı ve hâlihazırda savaştan çıkmış olan ekonomileri daha da çıkmaza sürükledi. Bunun bir sonucu olarak ise ilk savaştan mağlup ayrılan Almanya ve Japonya artık savaş sonrası durumu müzakereler ile devam ettirmeye askeri varlıklarını tekrar artırma yoluyla dirençli bir şekilde yaklaşmaya başladı ve bu da faşizmin önlenemez yükselişi anlamına geliyordu.[8]

Sebepleri açısından bakıldığında ikinci savaşın da, birinci savaş sonucunda çözülememiş olan Alman sorunundan kaynaklandığı görülmektedir. Üstelik birinci savaş sonucunda ikincisini önleyebilecek adımlar atılabilir olmasına karşın politik karar vericiler ilk savaştan derslerini alamamışlardı. Öyle ki ilk savaştan önce Sırbistan'ın feda edilebilir olması ile savaşın yatıştırılabileceği düşünceleri ile ikinci savaş öncesi Çekoslovakya'yı feda edilebilir görmeleri neredeyse aynı politikanın bir sonucudur. Nitekim bu her iki deneyim de Almanya'nın kıta içerisinde daha da saldırganlaşması ile sonuçlanarak önce tüm Avrupa'yı içine almış ve ardından dünya savaşlarına evrilmiştir.

Sonuçları açısından değerlendirildiğinde her iki savaş da bugünün dünyasında artık alışık olunan fakat o döneme göre oldukça yeni sayılan silah ve teknolojik donanımlar ile yapılmıştı. Savaşlar on dokuzuncu yüzyılın politika üretim şeklini ve ilkelerini tamamen saf dışı bırakarak özellikle ideoloji, yurttaşlık, demokrasi ve self determinasyon gibi yeni motivasyonları yirminci yüzyıla hakim kılmıştı. Her iki savaşın sonucunda da Almanya geçici bir süreliğine yıkılmıştı. İki savaş sonrası da gelecek kuşaklar zehirli gaz, hava bombardımanı ve nükleer bomba gibi askeri tehditlerin her an gerçekleşebileceği korkusu ile yaşadılar. Her iki savaş da Avrupa ve Asya'da geniş bir toplumsal devrimler zincirine sebebiyet verdi ve ikisi de savaşan devletleri zayıflattı.[9] Her iki savaşın da temel aktörlerine bakıldığında ise birinci savaş sonucunda diğer devletlere yardım etme konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri, ikinci savaş sonucunda süper güç statüsüne ulaşmıştı. İngiltere ve Fransa birinci savaş sonucunda zayıflamış bir duruma düşmüş olsalar da ikincisinin sonunda artık

[8] Eric Hobsbawm, "**Kısa 20. Yüzyıl 1914 – 1991 Aşırılıklar Çağı**", İstanbul, Everest Yayınları, 2020, s.45
[9] Hobsbawm, a.g.e., s.69

tükendiler. Sovyetler Birliği ise birinci savaş sonucunda kuruldu ve ikinci savaş sonunda ise tıpkı Amerika gibi süper güç konumuna ulaştı. Amerika ve Sovyetlerin süper güç olarak uluslararası arenaya adım atması, o tarihe kadar Avrupa merkezli olan uluslararası ilişkilerin de seyrini büyük ölçüde değiştirdi. Savaşlar sonucunda ortaya çıkan düzenin en önemli meselelerinden biri de ekonomik ilişkiler oldu ve ekonomi tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ağılık kazandı. Öyle ki savaşlar öncesi devletlerin temel öncelikleri siyasal denge, barış ve güvenlik gibi daha militarist hedefler olmasına karşın savaşlar sonrası bunların yerini ekonomik kalkınma, refah ve yaşam kalitesi gibi öncelikler aldı.

Bu gelişmeler ışığında yeni dünya düzenin temellerinin atılacağı 1945 yılı, galiplerin kendi aralarındaki eşgüdümü sağlamak üzere toplandıkları Yalta'da başlamıştır. Barış düzenine ilişkin galip devletlerin her birinin kendi ulusal tarihi deneyimlerine ilişkin görüş ve talepleri vardı. Büyük Britanya temsilcisi olan Winston Churchill için öncelik geleneksel Avrupa güçler dengesinin yeniden tesisiydi. Churchill her ne kadar Britanya'nın Sovyetlere dengeleyici bir güç oluşturamayacağı gerçeğini biliyor olsa da konferans boyunca bunun aksi şekilde Britanya'nın güçlü olduğu imajını yansıtarak davrandı. Ona göre Britanya, Fransa, Amerika ve hatta mağlup Almanya doğudaki Sovyet tehdidine karşı bir dengeleme politikası yaratmak zorundaydı.[10] Bu dengeleme politikası o kadar önemliydi ki Roosevelt'in milletlerarası bir cemiyet yaratma önceliği onun için bu hedeften çok daha sonra geliyordu.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt konferansa geldiğinde aklındaki en önemli düşünce savaşın en az bir yıl daha uzamasını engelleyecek Asya cephesinin bir an önce kapanmasıydı. Bunun için de Sovyetleri Japonlara savaş ilan etmeye ikna etmesi gerekiyordu. Bunun sebebi Amerikan askerlerinin savaşın daha fazla uzamasına karşılık herhangi bir motivasyonun kalmaması ve kamuoyunun da savaşın uzamasından rahatsızlık duyacağı kaygısıydı.[11] Bu sırada Roosevelt ve genel olarak Amerikan politika yapıcıları Sovyetlere karşı romantik bir güven duygusu

[10] Kissenger, a.g.e., s.376
[11] Nihan Eyüboğlu, "Yalta Konferansı ve Konferans Sonrasında Avrupa'nın Durumu", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.112

içerisindeydiler. Yalta'nın ardından da devam eden bu süreçte savaş sırasında olduğu gibi sonrasında da Sovyetler ile anlaşabileceklerini düşünüyor ve kuşku duysalar bile açıkça dile getirmiyorlardı. Onlara göre faşizmin yeniden canlanmasının önlenmesi ve sömürge karşıtlığının desteklenmesi konuları iki tarafın uzun süreli işbirliği için yeterli ortak zeminiydi.[12] Buna karşın Roosevelt ve diğerleri Rusya'nın tarihi eğilimlerini hesaba katmıyorlardı ki Stalin de çarlık dönemlerinden miras gelen güvensizlik duygusuna oldukça sahipti.

Roosevelt'in amaçlarından bir diğeri de savaşın üç galibine ek olarak Çin'in de eklenmesi ile oluşturulacak "Dört Polis"in dünyanın herhangi bir yerinde barışa tehdit oluşturacak eylemlere doğrudan müdahale ettikleri bir sistemdi. Roosevelt için bu prensibe dayalı milletlerarası bir cemiyetin kurulması Amerika'nın Avrupa topraklarından çekilmesini kolaylaştıracak ve gelecek tehlikeler için de gözü arkada kalmayacaktı. Roosevelt'in bu yaklaşımı Amerika'nın klasik Wilson ilkelerine dayanmaktaydı ki Amerika bu ilkelerden taviz veremezdi. Wilson'ın en önemli ilkelerinden biri de ulusların kendi kaderlerini tayin etmesi ilkesiydi. Bu noktada hâlihazırda Sovyet tehdidinin farkına diğerlerine nazaran erken varmış olan Churchill, Amerika'nın taviz verilemez bu ilkesini de Britanya'nın sömürgelerine karşı bir tehdit olarak algılıyordu. Bu nedenle Churchill'e göre savaş sonrası iki süper güç de Britanya'ya tehdit oluşturuyordu ve yapılması gereken ikisi arasında bir mekik diplomasisi yürütmekti.[13]

Sovyet Rusya'nın temsilcisi Josef Stalin ise diğerlerinden çok daha farklı talepler ile masadaydı. Müttefiklerin masadaki en temel ilkelerinden biri demokrasi iken Stalin'e göre öncelikle bu kavramın açıklanması gerekiyordu. Ona göre demokrasi otoriter bir rejim altında ortak sorumluluk paylaşan yönetimlerin olmasıydı ki bunun diğerlerinin yorumladığı anlamda anayasal demokrasi ile ilgisi yoktu.[14] Bu önemli yorum farklılığı yine de o tarihlerde Roosevelt'in iyimserliği ve Alman işgalinden kurtulmuş olan bölgelerdeki koalisyon hükümetlerinin sıcak karşılanması

[12] J.M. Roberts, "**Yirminci Yüzyıl Tarihi**", Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s.405
[13] Kissinger, a.g.e., s.381
[14] Geoffrey Hosking, "**Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla**", İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.702

nedeniyle bir süreliğine göz ardı edildi. Stalin için yalnızca realpolitiğin somut gerçekleri söz konusuydu. Stalin 1939 yılında Almanlar ile saldırmazlık paktı imzaladığında ya da daha sonra müttefikler ile savaşı kazandığında ikisine ve ikisinin temsil ettiği ilkelere de yakınlık beslemiyordu. Onun için bir tarafın temsil ettiği değerlere göre yakınlık besleyip duygusal davranmak söz konusu olamazdı. Bu tutum ışığında Stalin için önemli diğer meseleler Sovyet Rusya'nın ekonomik kalkınmasını sağlamak için Almanya'dan alınacak tazminatlar, Birinci Dünya Savaşı boyunca Çarlık Rusya'nın Asya'da kaybettiği toprakları geri almak ve olası bir Alman saldırısına karşı Doğu Avrupa'da halk demokrasilerinin kurulmasıydı.[15]

Sonuçları itibariyle değerlendirildiğinde görünürde üç lider de Yalta'dan memnun ayrılmış görünüyordu. Konferans sonucunda verdikleri demeçlerde her ne kadar işbirliği ve karşılıklı güven duygularının altını çizmiş olsalar da gerçek göründüğünden çok farklıydı. Gelecek Sovyet tehdidinin farkına Roosevelt ve diğer Amerikan çağdaşlarından daha erken varan Churchill, hatıralarında Yalta'dan bahsettiği bölüme "Demir perde" adını vermiş ve Yalta'yı da bu bağlamda bir final olarak değerlendirmişti.[16] Bu noktadan sonra Churchill'in öngörüsü kısa bir süre sonra gerçekleşti ve böylece Yalta, savaş döneminin müttefiklerinin son kez uzlaştığı bir konferans olarak sona erdi.

Aynı yılın temmuz – ağustos aylarında galipler son kez masaya Postdam Konferansı'nda oturdular. Sovyetleri yine Josef Stalin temsil ederken Franklin Roosevelt'in ölümü üzerine Amerika'yı yeni başkan Harry Truman ve hükümet değişikliği sebebiyle Britanya'yı önce Churchill ve daha sonra Clement Attlee temsil etti.

Postdam her açıdan başarısız bir konferanstı. Konferansın en büyük çıktısı Sovyet yayılmacılığının batılı müttefikler tarafından artık iyi niyetli okunmaktan ziyade olduğu gibi anlaşılabilmiş olmasıdır. Stalin'in öncelikle İtalya'nın Afrika sömürgelerinde hak talep etmesi onun Doğu Akdeniz'e yerleşme niyetinin açık bir

[15] David Priestland, "**Kızıl Bayrak Bir Komünizm Tarihi**", İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.236 – 237"
[16] Eyüboğlu, a.g.t., s.187

göstergesiydi. Diğer yandan Türkiye'nin batı kampında yer almasının bir sonucu olarak aralarının bozulması da iyi niyet algısını tersine çeviriyordu.[17] Buna ek olarak Stalin koalisyon hükümetlerinin bulunduğu Doğu Avrupa ülkelerinde bu hükümetlerin tanınmasını istedi. Buna karşın müttefikler bunu reddetti. Konferansta Alman meselesi, İspanya ve İran gibi konular tartışmalar ile birlikte karara bağlanmış olsa da Postdam sonrası soğuk savaşı başlatan süreç Doğu Avrupa meselesinden kaynaklandı.

Sovyetlere göre Doğu Avrupa ülkelerinin güvenliği kendi güvenliklerine denkti ve dışarıdan gelen bir saldırıya yönelik bu ülkeler tampon bölge işlevi görüyorlardı. Dolayısı ile bu ülkelerde komünist rejimlerin desteklenmesi suretiyle bir Sovyet nüfuz alanı oluşturulmalıydı. Stalin aynı yıl verdiği bir demeçte: "Bir bölgeyi işgal eden orada kendi toplumsal sistemini de dayatır. Herkes ordusunun erişebildiği yerlerde kendi sistemini dayatır, başka türlüsü olamaz."[18] diyerek Sovyet politika yapımının esaslarını özetledi. Buna karşın komünist partiler Fransa ve İtalya gibi merkez Avrupa ülkelerinde de güçlü konumdaydı ve bu da komünizmin Avrupa içine yerleşmesi demekti. İşte bu noktada batılı devletler kendi değerleri ve Sovyetlerin değerleri arasındaki farklılıkları anlamış oldu ki bu da soğuk savaşın başlangıcı demekti.

Nihayetinde batılı müttefikler ve Sovyetlerin birbirinden tamamen farklı kamplarda yer aldığı gerçeğini 1946 yılında Amerika Birleşik Devletleri Fulton'da yaptığı "Demir Perde" konuşması ile Winston Churchill ortaya koydu. Bu konuşmanın hemen ertesinde İngiltere'nin Hindistan'dan kesin bir şekilde çekilmeyi düşündüğünü açıklaması Amerika ve İngiltere'nin bir kez daha ve bu kez Sovyet tehdidine karşı işbirliği yaptıkları anlamına geliyordu.[19]

1.2. Çevreleme Politikasının Doğuşu

1947 yılında kongreye konuşma yapan başkan Harry Truman Sovyetler ile olan mücadelenin başladığı şu sözlerle duyurdu: "Silahlı azınlıkların veya dış baskıların boyunduruk altına alma girişimlerine direnen özgür halkları desteklemenin Birleşik

[17] Priestland, a.g.e., s.246
[18] Henry Kissinger, "**Dünya Düzeni**", İstanbul, Boyner Yayınları, 2016, s.307
[19] Roberts, a.g.e., s.407

Devletler'in temel siyasası olması gerektiğine inanıyorum."[20] Truman bu sözleri ile Amerikan dış politikası açısından da tarihi bir dönüm noktası başlatmıştı. O tarihe kadar yalnızlık politikası yürütmüş ve savaşlar sonucunda da bu politikayı devam ettirmeyi düşünen Amerika Birleşik Devletleri artık kesin olarak bu tecrit politikasına son verdi. Truman'ın soğuk savaş ilanı olan bu konuşması ile Amerika artık "özgür demokrasilerin koruyucusu" rolünü üstlenecekti.

Truman Doktrini kapsamında öncelik Sovyetlerin yayılma alanı olarak görülen Türkiye ve Yunanistan'a verildi. Amerika'ya göre Yunanistan'a yerleşebilecek olan herhangi bir silahlı grup doğrudan Türkiye'yi hedef alabilirdi ki Türkiye de bu noktada Ortadoğu ve Akdeniz'e açılan bir kapı niteliğindeydi. Bu nedenle Amerikan kongresi öncelik olarak görülen bu ülkelere sırasıyla 300 milyon ve 100 milyon dolarlık askeri yardım yapılması teklifini onayladı.[21]

Aynı yıl Foreign Affairs dergisinde Amerikalı Sovyet uzmanı George Kennan tarafından yazılan ancak isimsiz olarak x imzası ile yayınlanan "*Sources of Soviet Conduct*" (Sovyet Tutumunun Kaynakları) makalesi büyük bir ses getirdi. Makale esas itibariyle George Kennan'ın 1946 yılında Moskova'da görev yaparken ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği "*Long Telegram*" (Uzun Telgraf) adıyla bilinen mesajın derlenmiş haliydi.

Kennan uzun süre Sovyet Rusya'da görev yapmış bir diplomat olarak makalede Sovyetlerin politik özelliklerini ortaya koydu. Aynı zamanda Sovyetlerin genişlemeci eğilimlerine karşı her tür Amerikan politikasının uzun süreli, sabırlı fakat sert bir çevreleme politikası olması gerektiğini de belirtti.[22] Deneyimleri sonucunda ortaya koyduğu makalede Sovyet rejiminin ve liderinin şahsi ruh halinin Sovyetleri sürekli genişlemeye ittirdiğini ve ABD tarafından çevrelendiği takdirde genişleyemeyeceği durumda mutlaka çökeceğini yazdı. Buna ek olarak Kennan'a göre Sovyetler, gücün kişiler arası aktarımı bakımından her an olduğundan daha da

[20] Stephen J. Lee, "**Avrupa Tarihinden Kesitler 1789 – 1980**", Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2019, s.317
[21] Office of The Historian, "The Truman Doctrine 1947", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine, (Erişim Tarihi: 02.12.2023)
[22] George F. Kennan, "Sources of Soviet Conduct", **Foreign Affairs**, volume 65, no. 4, 1987, s.861

güçlenebilecek ya da her an çökebilecek dengesiz bir politik zemine sahipti.[23] Kennan o tarihlerde çağdaşlarından farklı olarak Sovyet tehlikesini tüm gerçekliği ile görmekteydi ve çağdaşlarına da aynı çağrıyı yapıyordu. Ona göre Amerika bir an önce elindeki tüm ekonomik ve politik imkânları kullanarak bir strateji oluşturmak zorundaydı.

George Kennan'ın bu çağrısı önce Truman Doktrini, ardından Marshall Planı uygulaması ve NATO'nun kuruluşu ile sonuçlandı ve daha sonra bütün bir soğuk savaş boyunca farklı çerçevelere sahip olsa da öz itibariyle Amerika'nın temel stratejisi oldu.

Savaş sonrası ekonomik kriz Avrupa ülkelerinde gittikçe şiddetlenmekte ve kıtlık artmaktaydı. Buna ek olarak kıtayı iktisadi anlamda tekrar canlandıracak herhangi bir kaynak da görünmüyordu. Böyle bir ortamda ise halihazırda savaştan önce de kayda değer bir siyasal zemini olan ve savaştan prestijli çıkan komünist partiler grevler yoluyla besleniyordu. Örneğin komünistlerin göreceli olarak daha güçlü olduğu İtalya ve Fransa'da eylemler gittikçe arttı ve ekonomi daha da çıkmaza girdi.[24] Böyle bir durumda Truman Doktrini'nin Avrupa ayağı olarak görülebilecek Marshall Planı, 5 Haziran 1947'de dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından ilan edildi. Plan yardımıyla hem savaş sonrası Avrupa ekonomilerinin ayağa kaldırılması için gerekli ekonomik yardım sağlanacak hem de Doğu Avrupa'nın ardından Batı Avrupa da komünist ideolojinin egemenliğine terk edilmeyecekti.

Bu sırada Sovyetler Birliği 15 Mart 1946 tarihinde bir kez daha beş yıllık kalkınma programı ilan etti. Bu plana göre hedeflenen üretim savaş öncesi dönemin yüzde elli daha fazlasıydı. Bu planın hayata geçirilmesi Sovyetler açısından bir güç göstergesi anlamına geliyordu. Bu sebeple hedefin tutturulması için müthiş bir seferberlik gösterildi ki bir yıl sonra üretim hedeflenenden bile fazla vermeye başladı.[25]

Marshall Planı rejim türü fark etmeksizin tüm Avrupa ülkelerine açıktı. Buna karşın bu öneri ne kadar cazip olursa olsun Sovyet yönetimi için tam da ekonomi

[23] Kennan, a.g.m., s.864
[24] Priestland, a.g.e., s.234
[25] Sina Akşin, "**Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**", İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2022, s.284

beklenen hedefleri fazlasıyla yakalamışken kabul edilemezdi. Sovyetler için yardımı kabul etmek Avrupa ile işbirliği anlamına geldiği gibi Avrupalıların özel girişimlerinin kendi komünist uygulamalarından daha kolay bir refah aracı olduğu sonucunu çıkarabilirdi.[26] Bu sebeple Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Vyaçeslav Molotov, plan üzerine Paris'te yapılan görüşmeleri terk etti ve Sovyetler komünist rejimlerin hakim olduğu ülkelere de planın kabul edilmemesi yönünde baskı yaptı.

Truman Doktrini ve ardından Marshall Planı'nın ilanı Moskova'da büyük bir tepki ile karşılandı. Bu adımları batının bloklaşma hareketleri olarak okuyan Sovyetler karşı adımları gündeme aldı. Bunun neticesinde ilk olarak 1947 ekim ayında daha önce feshedilmiş olan Komintern'in yerine Kominform (Komünist İstihbarat Bürosu) ilan edildi. Kominform kuruluş deklarasyonunda kendisini, "tüm dünyanın Amerikan emperyalizminin egemenliği altına girmesini ve demokrasinin yıkılmasını amaçlayan emperyalist ve demokrasi karşıtı kamp"[27] olarak nitelendiriyordu. Deklarasyonda kuruluş amaçları; işçilerin vatanı olan Sovyetlerin savunulması, Amerika Birleşik Devletleri tarafından temsil edilen emperyalizme karşı mücadele ve bütün dünyaya yayılacak Sovyet rejimlerin kurulması şeklinde ifade ediliyordu.[28]

Kominform'un kurulması ile Sovyetlerin politik anlamda Doğu Avrupa ülkerine denetimi sıkılaştı. Bu anlamda önce 1948 yılında Prag darbesi ile Çekoslovakya'da koalisyon hükümetine son verildi ve daha sonra diğer tüm uydu rejimlerde temizleme hareketleri başladı. Bu sırada sadece Josip Broz Tito yönetimindeki Yugoslavya'nın Sovyetlerin yörüngesinden çıkmayı başarabildiğinin altını çizmek gerekir.

25 Ocak 1949'da Kominform'un ekonomik ayağı olan Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON) oluşturuldu. Bu konsey görünüş itibariyle batı ülkeleri tarafından Marshall Planı ile birlikte kurulan Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'nün

[26] Kennedy, a.g.e., s.448
[27] Roberts, a.g.e., s.409
[28] Fahir Armaoğlu, "Sovyet – Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı 1945 – 1948", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 1949, (Yayınlanma Tarihi:24.02.2015) s.431

(OEEC) komünist uyarlamasıydı ve konsey sayesinde komünist ekonomiler arasında bir eşgüdüm yakalamak amaçlandı.

Batılı devletler ve Sovyetler tarafından Truman Doktrini, Marshall Planı ardından da Kominform ve Comecon'un ilanı süreçleri karşılıklı bloklaşma hareketlerinin büyük bir göstergesidir. Bunların yanında bloklaşmanın yarattığı siyasi gerginlik ilk olarak galiplerin işgal bölgelerine ayrılmış olan Berlin'de patlak verdi.

Almanya işgal bölgelerine ayrıldığında Batı Berlin Sovyet hâkimiyet bölgesi içerisinde kalmıştı. Her ne kadar bu paylaşım yapılırken batılı müttefikler Sovyet emellerinden kuşku duymuyor olsalar da 1948 yılına gelindiğinde dengeler değişmeye başladı. Bloklaşma adına atılan karşılıklı adımların ilişkileri germesi üzerine Sovyetler Birliği 24 haziran günü müttefiklerin Batı Berlin'e ulaşımını kesti ve şehri abluka altına aldı. Buna ek olarak şehrin elektriğinin de kesilmesi ile yaklaşık 2 milyon Alman elektriksiz ve dolayısı ile gıdasız, ilaçsız ve kömürsüz kaldı.[29]

Sovyetlerin bu hareketinin sebeplerinden biri de Berlin halkının Batı İttifakına olan bakışını değiştirmekti. Ne var ki neredeyse bir yıl boyunca devam eden abluka süresince İngiltere ve Amerika şehre hava köprüsü kurdu ve bu yolla bir yıl boyunca şehrin tüm ihtiyacı günde yaklaşık 1000 uçağın şehre inmesi ile karşılandı. Böylece abluka 12 Mayıs 1949'da kaldırıldığında Batı İttifakı Almanları yenmiş olmaktan koruyucu olma pozisyonuna evrilmişti.[30] Buna karşın Berlin ablukasının en büyük çıktılarından biri ilk soğuk savaş kurumu olma özelliği gösteren Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı'nın (NATO) kurulmasına sebebiyet vermesidir. Diğeri ise Almanya'nın bölünmüşlüğünün ve yakın bir zamanda da tekrar birleşemeyeceğinin tescillenmiş olmasıdır. Bu sebeple de Avrupa'nın merkezinde 1945 yılından beri var olan güç boşluğunun da doldurulması amacıyla Federal Alman Cumhuriyeti 23 Mayıs 1949'da kuruldu.[31] Berlin'in diğer kanadında ise yalnızca birkaç ay sonra Demokratik Almanya Cumhuriyeti ilan edilecekti.

[29] Akşin, a.g.e., s.287
[30] Roberts, a.g.e., s.417
[31] Lee, a.g.e., s.314

Berlin ablukası askeri bir krize dönüşmeden sonlandı ancak askeri bir kriz olursa ne olacağı sorusunu da beraberinde getirdi. Bu nedenle batının askeri bir örgüt etrafında toplanması şarttı. Böyle bir durumda Avrupa ülkeleri Sovyetlere karşı kendilerini tek başlarına ya da kolektif (Batı Avrupa Birliği) de olsa Amerikan dahiliyeti olmadan savunamayacaklardı. Bu nedenle Amerika ekonomik alanda yaptığı gibi şimdi de askeri alanla Sovyetleri çevrelemeliydi.

Amerika Birleşik Devletleri böyle bir örgütün kuruluşu için meşru dayanağını Birleşmiş Milletler antlaşmasının 51. maddesine dayandırdı. Bu madde devletlerin ancak barışa katkı amacıyla olacak şekilde bireysel ya da toplu olarak meşru müdafaa hakkını kullanabileceği üzerineydi. Bu maddeye dayandırılarak hazırlanan tasarının Amerikan senatosu tarafından kabul edilmesi ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, (NATO) 4 Nisan 1949 günü Belçika, İtalya, İzlanda, İngiltere, Kanada, Fransa, Danimarka, Lüksemburg, Hollanda, İtalya, Portekiz, Norveç ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından kuruldu.

NATO'nun kuruluş amacı ve misyonu anlaşma şartının başında şu şekilde ifade edilmiştir:

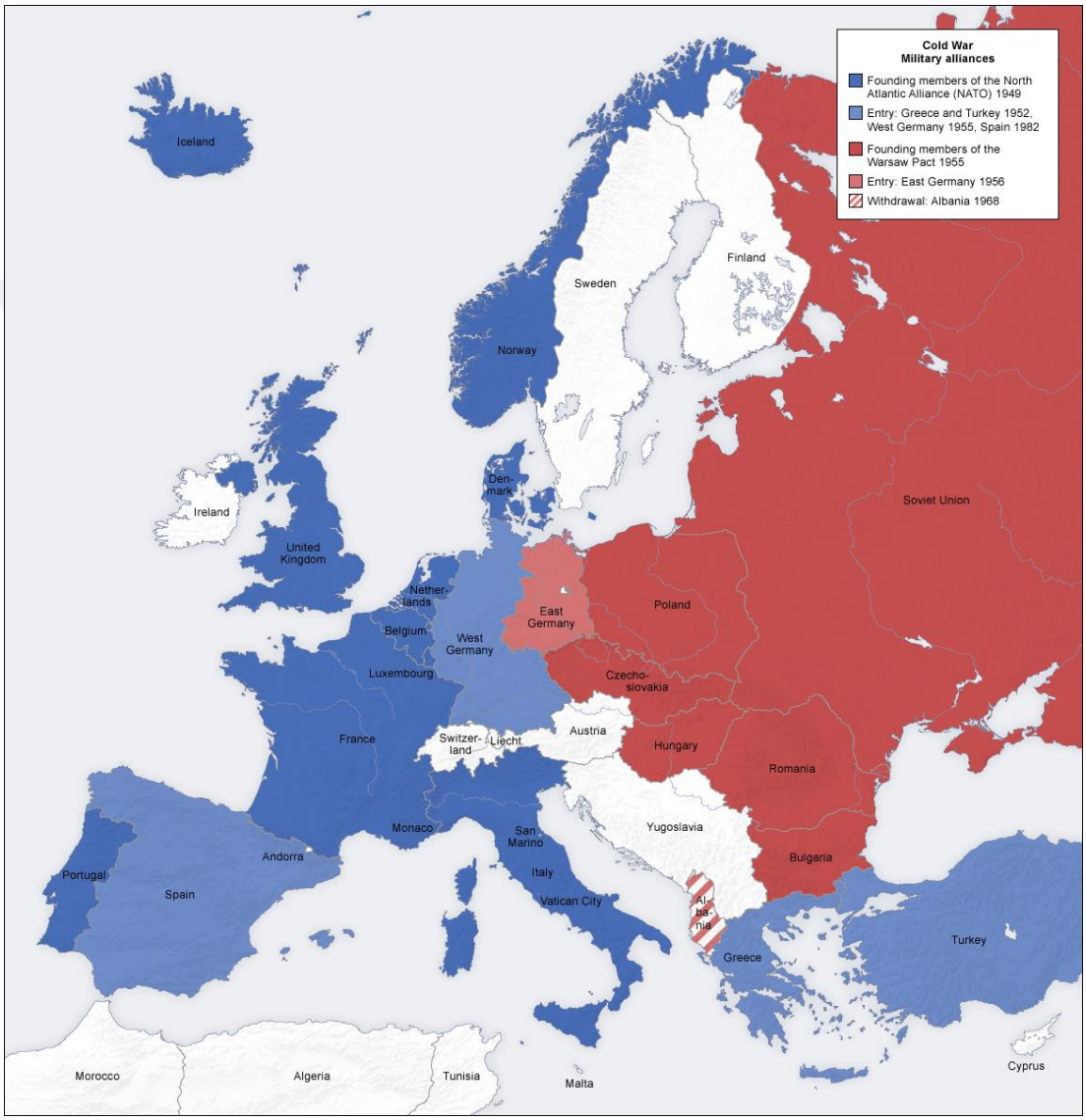
"Bu antlaşmanın tarafları, Birleşmiş Milletler Yasası'nın amaçlanan ilkelerine olan inançlarını ve bütün halklar ve bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyid edeler. Demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde bütün halkların özgürlüklerini, ortak miraslarını ve uygarlıklarını korumakta kararlıdırlar. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın geliştirilmesini amaçlarlar. Toplu savunma ve güvenliği korunması için çabalarını birleştirmekte kararlıdırlar. Bundan dolayı bu Kuzey Atlantik Antlaşması'nı kabul etmiştirler."[32]

Örgütün kuruluş antlaşmasındaki bu amaç ve misyonlarına ek olarak en önemli maddesi kolektif güvenlik ve ortak savunmayı açıklayan 5. maddedir. Bu maddeye göre taraflardan birine yönelmiş olan silahlı bir saldırı, örgütün tüm üyelerine

[32] NATO, "Kuzey Atlantik Antlaşması Washington DC 4 Nisan 1949" ", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, (Erişim Tarihi: 03.12.2022)

yöneltilmiş sayılacak ve Birleşmiş Milletler şartının 51. maddesi gereğince taraflar kolektif savunma hakkını kullanabileceklerdir.[33]

Harita 1: Soğuk Savaş Askeri İttifakları

Kaynak: World History Commons, https://worldhistorycommons.org/cold-war-europe-military-alliances-map

[33] NATO, "Kuzey Atlantik Antlaşması Washington DC 4 Nisan 1949" ", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, (Erişim Tarihi: 03.12.2022)

NATO'nun kuruluşu esas itibariyle daha önce ekonomik anlamda Marshall Planı ile yapılanın şimdi askeri anlamda da uygulanmasıdır. Atlantik İttifakının üyelerine bakıldığında Amerikan siyasetinden çok hoşnut olmasalar da komünizm tehdidine karşı ona yadsınamaz bir şekilde ihtiyaç duydukları için Amerika'nın üstünlüğünü kabul ettikleri görülür. Dolayısı ile Avrupalı devletlerin de devam ettirmek istedikleri şey Amerikan siyasetinin bütünüyle kabul edilmesi değil yalnızca çevreleme politikasının uygulanmasıdır.[34] Uygulamaya bakıldığında gerçekten de NATO üyesi ülkelerin Avrupa kıtası üzerinde özellikle Türkiye ve Yunanistan'ın da katılımı ile birlikte Sovyetler ve onun uydularına yönelik ciddi bir çevreleme yaptığı açıktır. (Harita 1)

1.3. Bloklaşma Hareketleri ve Soğuk Savaşın Tırmanması

Avrupa üzerindeki bloklaşma NATO'nun kuruluşu ile bir dengeye kavuşmuş gibi görünüyordu. Diğer yandan soğuk savaşın ana hattı da Uzak Doğu ülkelerine kaymıştı. Bunun başlıca sebeplerinden biri Japonya'nın savaştan mağlup çıkması ile bölgede oluşan güç boşluğunu komünist Çin'in doldurması ve diğeri de Amerika'nın Güney Kore'de varlık göstermesiydi. 1945 yılında Postdam Konferansı sonrası Sovyetlerin Uzak Doğu savaşlarına dahil olması ile 38. enlem çizgisinden ayrılan Kore Yarımadası'nın kuzeyi ve güneyi Sovyet ve Amerikan askeri sahaları olarak ikiye ayrıldı. Bu tarihten itibaren hiçbir müzakere ve Birleşmiş Milletler girişimi iki tarafın birleşmesi için yeterli olmadı ve 1948 yılında önce güneyde Güney Kore Cumhuriyeti ve ardından kuzeyde Kore Halk Cumhuriyeti kuruldu ve ayrılık daha da resmileşti. Buna paralel olarak Sovyetler, NATO'nun kuruluşu sonrası Atlantik İttifakının dikkatinin bu bölgeden çekildiğini dolayısı ile herhangi bir Sovyet yayılmasına kolektif tepki veremeyeceklerini düşünüyordu. Sovyetler için uygun zaman 1949 yılında Çin'de komünist rejim iktidarının başlaması ile geldi. Bu değişiklik bölgede dengeyi tamamen değiştirdi ve Sovyetlere göre Amerika'nın artık Asya'dan çekilmesinin zamanı geldi.[35]

[34] Hobsbawm, a.g.e., s.317
[35] Prienstlan, a.g.e., s. 292 - 293

Amerika Birleşik Devletleri politikacıları ise Çin'de komünist rejimin kurulmasına beklenildiği gibi bir tepki vermediler. Onlara göre Çin, Amerika'nın bölgede kalmasının bir tehdit yaratmadığının farkındaydı. Dışişleri Bakanı Dean Acheson'a göre Amerika'nın eylemlerinin tehdit içerip içermediğine yönelik Çin'in aklında en ufak bir kuşku bile yoktu. Amerika'nın Çin ile olan ilişkilerini bu şekilde yanlış değerlendirmesi Kore Savaşı'nın en önemli nedenlerinden biridir. Çin gerçekten de Amerikan varlığını tehdit olarak görüyordu ve daha sonra değerlendirileceği üzere bu noktada Sovyetler ile paralel bir çizgideydiler. Hatta Acheson'dan birkaç yıl sonra Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Dean Rusk konuyu değerlendirirken, Sovyetler Çin'e direkt olarak "savaş!" dememiş olsa bile onların bir "blok" olduğunu ve birinin gücünün artışının diğerinin de gücünü artıracağını söylemiştir.[36] Bu doğrultuda Amerika'nın Çin'e olan bakışı oldukça değişerek onun artık Sovyetler tarafından kontrol edilen bir ülke olması noktasına kaydı.

25 Haziran 1950 günü kuzeyin güneye saldırması ile başlayan Kore Savaşı, kısa sürede Amerika Birleşik Devletleri, Milliyetçi Çin ve Birleşmiş Milletler çağrısı ile asker gönderen ülkelerin müdahalesi ile başladı. Çin müdahil olmadan önce Komutan MacArthur önderliğinde Güney Kore Seul'u tekrar ele geçirdi. Buna karşın bu durum Amerikan askerinin Çin sınırına dayanması anlamına geldiği için Çin kasım ayında yaklaşık 700.000 asker ile savaşa girdi ve Seul tekrar Kuzey Kore egemenliğine girdi.[37] Netice itibariyle bakıldığında 1953 yılında Stalin'in ölümü ve yürütülen barış müzakereleri sonucunda yine 38. enlem sınır olmak üzere Kore Savaşı bitti ancak kazananı olmadı.

Batılı devletlerden oluşan ittifakın Kuzey Atlantik ayağını NATO oluştururken Sovyet tehdidi altında kalan ve Sovyetlerin küresel boyutta çevrelenmesi gerektiğine inanan Doğu ve Batı Asyalı ülkeler de kendi aralarında işbirliği kurma yoluna gitmişlerdir. Bu işbirliği fikrinin temel nedeni 1949 ve 1950 yıllarında sırasıyla Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ve Kore Savaşı'nın yaşanması ile birlikte komünizm

[36] Robert Jervis, "The Impact of The Korean War on The Cold War", **The Journal of Conflict Resolution**", Vol.24, No.4, 1980, s.580 - 584
[37] Akşin, a.g.e., s.291

ile mücadele zemininin Asya'ya kaymış olması görülebilir.[38] Bu amaçla öncelikle 1954 yılında Avustralya, Fransa, Pakistan, Tayland, Filipinler, Birleşik Krallık, Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nin katılımı ile Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) kuruldu. Benzer şekilde Batı Asya'da da Türkiye, Pakistan, İran ve Irak devletlerinin katılımı ile Bağdat Paktı imzalandı.

Bölgesel anlamda bir diğer işbirliği süreci de Avrupa üzerinde yaşanmaktaydı. Avrupa'nın birleşmesi fikri yalnızca o yıllar ile sınırlı olmamak ile birlikte on sekizinci yüzyıldan beri süregelen bir konuydu ancak üzerinde bir türlü fikir birliğine varılamıyordu. 1950 yılına gelindiğinde bütünleşme üzerine belirli fikir ayrılıkları hala mevcuttu. Özellikle Benelüx ülkelerinin olduğu bir grup federalizmi destekliyordu ki bunun sebebi bu ülkelerin tarih boyunca Fransız – Alman çekişmesinden oldukça zarar görmüş olmalarıdır.[39] Diğer bir grup ise buna karşı olarak ulusal egemenliklerini de koruyabilecekleri daha gevşek bir konfederal yapı öneriyorlardı. Özellikle İngiltere başta olmak üzere bazı İskandinav ülkeleri bu fikre daha yakındı.

Çözüm Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schumann'dan geldi. Schumann'ın önerdiği plana göre kömür ve çelik üretimi konusunda yapılacak olan işbirliği zamanla ekonomik kalkınmayı artıracak daha sonra da federal bir bütünleşmeyi sağlayacaktı.[40] Schumann Planı İngiliz hükümetinin çıkarlarına uygun görünmese de Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İtalya ve Almanya tarafından kabul edilerek Mayıs 1951 de kabul edildi. Bu tarihten sonra topluluğa asıl şeklini veren 1957 tarihli Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kuruldu.

Bunun yanında topluluk, kurulduğu yıllardan itibaren çeşitli egemenlik ikilemlerinin de tartışılmasına sebebiyet verdi. Yapısı itibari ile devletlerin para, sınır ve egemenlik gibi geleneksel yönetim işlevlerini zayıflattığı öne sürülmektedir ve bu açıdan bakıldığında devlet ile konfederasyon arası bir yapıya sahiptir.[41] Buna karşın

[38] Gencer Özcan, "Çevreleme Politikası", **Güvenlik Yazıları Serisi**, No.41, Kasım 2019, s.3,
[39] Lee, a.g.e., s.322
[40] European Union, "Schumann Declaration May 1950", https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en, (Erişim Tarihi: 02.12.2023)
[41] Kissinger, 2016, a.g.e., s.106

diğer yandan dış siyaset söz konusu olduğunda temel Avrupa ilkelerinden taviz vermeden üye ülkelere serbest hareket edebilme imkânı da verilmektedir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu bu tartışmalar gölgesinde kurulduğu 1951 yılından başlayarak üye ülkelerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda sürekli değişim ve dönüşüm geçirerek Avrupa siyasetinin merkezini teşkil etmiştir.

Batı ittifakında Sovyetleri çevrelemeye yönelik bu gelişmeler yaşanırken Sovyetler Birliği de kendi gücünü konsolide etmeye çalışıyordu. Sovyetlere göre güç, batılı devletlerin anladığı anlamda ittifaklar, işbirlikleri ve örgütler gibi göreceli olarak daha soyut kavramlar yerine somut askeri gerçekler ile açıklanabilirdi. Buna ek olarak Sovyetler zaten batı ittifaklarının ekonomik gerekçelerine inanmıyordu ve bunların altında daha askeri sebepler arıyordu. Henüz barış görüşmeleri sırasında Amerika savaşı bitirecek hamle olarak Japonya'ya atom bombası attığından beri Sovyetlerin gündeminde öncelikli olarak bu mesele vardı. Buna karşın Stalin kendisi de sahip olana kadar hiçbir barış görüşmesinde hatta Berlin ablukasını yaparken bile Amerika'nın atom bombası fikrinden etkilenmiş gibi davranmadı.[42]

Stalin, Amerika'nın çevreleme politikasının farkındaydı ve kurulan ittifakların sonucunda nükleer bir çevreleme ile karşı karşıyı kalma riski bulunuyordu. Böyle bir riskin bulunuyor olması da Sovyetlerin tarihsel güvensizlik duygusunu pekiştiriyordu. Bu durumda öncelikle ülkede daha önce bulunmayan bir endüstrinin hayata geçirilmesi gerekiyordu. Mali anlamda savaş sonrası Sovyetler için bu zor bir şeydi ancak projenin bilimsel koordinatörü Igor Kurçatov ve arkadaşları bunu sadece zorunda oldukları için değil aynı zamanda nükleer silah tekelini Amerika'nın eline bırakmamak için yapmalıydılar.[43] Bu sebeple Kurçatov ve ekibi kendilerini bilimsel bir çalışma yapan bilim adamları olmaktan çok Sovyet rejimi içerisindeki askerler olarak gördüler.

Nükleer program tüm ekonomik harcamaların yanı sıra inanılmaz ölçüde iş gücü gerektirdi ve bunun için Sovyetler uranyum kazısı ve santral inşası gibi işlerde mahkûmları kullandı. Bu mahkûmların yaşam ve çalışma biçimleri o kadar ağır şartlar

[42] Kissinger, 2015, a.g.e., s.417
[43] Hosking, a.g.e., s.706

altında devam ediyordu ki büyük bir çoğunluğu kaçmaya çalışmış ve cezalandırılmış diğerleri ise mahkûmiyetleri sona erse de radyasyon ve çeşitli hastalıklar sebebiyle fazla yaşayamamıştır. Bunun yanında radyasyon kirliliği yakın bölgelerdeki su sistemini ve dolayısıyla buralarda yaşayan insanları etkilemeye başladığından binlerce insan bu bölgelerden tahliye edildi.[44]

1949 yılının Ağustos aynına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin ilk atom bombası denemesi başarıyla gerçekleşti. Buna karşın bu başarı bekleneceği gibi duyurulmadı. Sovyetlerin atom bombası denemesi yaptığını duyuran kişi Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman oldu. Truman 23 Eylül günü yaptığı açıklamada Amerika'nın Sovyetlerin atom bombası denemesi yaptığına dair ipuçlarına sahip olduğunu açıkladı. Stalin ise bu sırada resmi bir açıklama yapmadan sadece Truman'a cevap olarak savaş sırasında uyguladığı "etkilenmeme" davranışını devam ettirdi ve önceki yıllarda yaptığı gibi Sovyetlerin zaten uzun zamandır atom bombasına sahip olduğu imajını sürdürdü. Buna paralel olarak bir yıl önce Moskova'da demeç veren Bulgaristan Komünist Partisi lideri Georgi Dimitrov, Sovyetlerin Amerika'nın Hiroşima'ya attığından bile daha güçlü atom bombalarının olduğundan bahsetmişti. Bu imaj diğer Sovyet yanlısı rejimler tarafından da pekiştirildi.[45]

Sovyetlerin nükleer bomba denemesi Truman yönetimini yeni stratejik sorunlar ile karşı karşıya bıraktı. Öncelikle nükleer kullanma tekeli Amerika'nın elinden çıktı ve herhangi bir çatışma durumunda Sovyetlerin kullanıp kullanmayacağı belirsizdi. Böyle bir durumda Amerika bu nükleer silahları kullanmaya zorlanmış olacaktı. Diğer yandan Avrupalı müttefiklerin savunulması ve konvansiyonel stratejilerin geleceği üzerinde düşünülmesi gereken konulardı. Truman'ın bu konuya ilişkin çözümü silahlanma yarışını başlatmak oldu. Bu anlamda ilk olarak nükleer teknolojinin geliştirilmesine öncelik verildi ve neticesinde de Amerika Birleşik Devletleri ilk hidrojen bombası deneyini 1952 yılında başarıyla gerçekleştirdi. Buna

[44] David Holloway, "**Stalin and The Bomb: The Soviet Union and Atomic Energy 1939 – 1956**", New Haven: Yale University Press, 1994, s.185 - 195
[45] Holloway, a.g.e., s.265 - 267

karşın yaklaşık bir yıl sonra aynı deneyi Sovyet Rusya da başarı ile gerçekleştirecekti.[46]

İki süper gücün ardından nükleer sahibi ülkeler kulübü zamanla genişledi. İlk olarak İngiltere, Amerika ile ortaklaşa yürüttükleri programlar sonucunda 1952 yılında atom ve 1957 yılında hidrojen bombalarını test etti. Ardından Fransa ve Çin 60'lı yıllarda kulübe katıldı ve son olarak da Hindistan ve Pakistan da 70'li yıllarda kendi nükleer teknolojilerine sahip oldular.[47] Böylece nükleer enerji ve silahlarına sahip olmak süper güçlerin tekelinden çıktı ve çeşitli nüfus kürelerine yayıldı.

Sovyetler Birliği'nin nükleer silaha sahip olması soğuk savaşın tabiatını ve dengesini değiştirdi. Nükleer silah her iki tarafı da yıkıma sürükleyecek ve bu sebeple de ne olursa olsun kullanılmayacak bir güçtü. Bu sebeple soğuk savaş boyunca çıkan her türlü anlaşmazlıkta bu caydırıcılık kullanıldı ve sonuç olarak her iki taraf da sıcak çatışma riskini göze alamadı. Diğer yandan dünyanın geri kalanı için bu bir tür dehşet dengesinin başlangıcı anlamına geliyordu çünkü bir kuşak sürekli bu dehşet dengesinin gölgesinde yaşamak zorunda kalacaktı.

1.4. Sosyalist Bloğun Çatırdaması

1953 yılına gelindiğinde mart ayında Stalin'in ölümü o güne kadar devam eden Sovyet politikaları açısından bir dönüm noktası oldu. Öncelikle Sovyet liderleri adeta bir iktidar savaşının içine sürüklendi. Onlara göre başta ekonomi, tarım ve insanların yaşam koşulları gibi konular olmak üzere yeni politikalar üretilmesi gereken pek çok alan vardı. Buna karşın yapılması en mühim olan şey bir daha hiç kimsenin Stalin gibi devletin tüm gücünü elinde toplamasına izin verilmemesiydi. Bu nedenle partinin önde gelen isimleri kendi politik görüşlerinin farklılıklarını bir kenara bırakıp en güçlü iktidar adayı olan Lavrentiy Beriya'ya karşı birleştiler. Onlara göre Beriya sıradaki tiran olmaya aday biriydi ve bu sebeple onu İngiliz ajanı olmak ile suçladılar ve

[46] Ali L. Karaosmanoğlu, "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s.334 - 336

[47] U.S Department Of Energy – Office Of History and Heritage Resources, "Nuclear Proliferation (1949 – Present), https://www.osti.gov/opennet/manhattan-project-history/Events/1945-present/proliferation.htm , (Erişim Tarihi: 07.12.2022)

sonuçta idam edildi. Ardından da parti içerisinde ona yakın olan herkes bir şekilde temizlik hareketine maruz kaldı.[48]

Bu hareketler sonucunda nihayet eylül ayında Nikita Sergeyeviç Kruşçev genel sekreterlik koltuğuna oturdu. Kruşçev'in Sovyetlere bakışı Stalin'den oldukça farklıydı. Ona göre Sovyetlerin hem iç politikada hem de dış politikada ciddi reformlara ihtiyacı vardı. Buna karşın öncelikli olarak ülke genelinde hakim olan Stalin imajını yıkmak gerektiğini düşünüyordu.

Kruşçev'in iktidara gelmesi Sovyetler Birliği açısından ciddi bir kırılmayı başlatmıştır. İktidara geldiği yıl düzenlenen parti merkez komitesinde Stalin karşıtı söylemleri başlattı ve bu söylemler birkaç yıl sonra düzenlenen 20. Komünist Partisi Kongresi'nde doruk noktasına ulaştı. Bu konuşmalarda ülkedeki tarım sektörünün gittikçe kötüleşmesini, keyfi uygulamalar nedeniyle adalet sisteminin çöküşünü ve halkın yönetimden korkuyor oluşunu Stalin'e bağladı ve bu yöntemle ülkedeki Stalin mitinin sonunu getirmeyi hedefledi.[49] Kruşçev'in bu tutkusu öyle bir hal aldı ki zamanla Stalin'in adı her yerden kaldırıldı ve hatta eğitim kitapları bile baştan düzenlendi. Aynı zamanda ülkeyi Stalin döneminde görülen şiddetten arındırarak onun tiranlık yönetimini daha ılımlı ve zora dayanmayan idari bir yönetime dönüştürmek istedi.

Nikita Kruşçev'in dış politikada uygulamak istediği reform ise 20. Komünist Parti Kongresi'nde ilan edildi. Kruşçev kongrede Sovyetlerin uluslararası ilişkilerde "barış içinde bir arada yaşamak" ilkesi doğrultusunda hareket edeceğini açıkladı. Barış içinde bir arada yaşamak bir nevi dünya devrimi ve tek ülkede sosyalizm ilkelerinden sonra Sovyetler için bir dönüm noktasını oluşturmaktaydı.1959 yılında Amerikan *Foreign Policy* dergisine verdiği makalesinde Sovyet bakışının detaylı bir anlatımını Amerikan okuyucusuna sundu. Kruşçev makalede bu ilkenin Sovyetler için yeni bir kavram olmadığını hatta kurulduğu ilk günden beri süregelen temel ilkelerinden biri olduğunu söyledi. Buna örnek olarak da Sovyetlerin kurulduktan sonra yaptığı ilk işin

[48] Hosking, a.g.e., s.728
[49] Bayram Hudaynazarov, "Sovyetler Birliği'nin Dağılma Süreci (N. Kruşçev ve M. S. Gorbaçev Dönemleri)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.35 - 36

dünya savaşından çekilmek olduğunu gösterdi. Böylece Kruşçev ortaya çıkardığı ilkeye tarihsel bir meşruiyet kazandırmayı denemiştir ancak dünya devrimi ilkesi ile barış içinde bir arada yaşama ilkelerinin aynı anda varlığının zıtlığına karşı çok da inandırıcı olamamıştır.[50]

Barış içinde bir arada yaşama politikasını açıkladıktan sonra Kruşçev'in bir sonraki hamlesi ilkenin uluslararası alanda getirdiği yumuşamadan yararlanarak silah sanayisine ayrılan bütçenin bir bölümünün tarım sektörüne aktarılması oldu. Tarım sektöründe mısır ekim alanlarının oluşturulması, tarım üretim kooperatiflerine daha geniş yetkiler verilmesi ve Tarım Bakanlığı'nın yetkilerinin azaltılması gibi reformlar gerçekleşti.[51] Bu politikalar Kruşçev iktidarının ilk yarısında başarılı sonuçlar vermiş olsa da diğer yarısında üretim alanında ciddi düşüşler yaşanmaya başladı.

Sovyetler iç ve dış politikada köklü değişiklikler yapmaya hazırlanırken Batı Bloku'nda Kore Savaşı'nın yankıları devam ediyordu. Federal Almanya'nın Başbakanı Adenauer, Sovyetlerin bir sonraki adresinin kendileri olacağını müttefiklere bildirmişti. Bu bildiri Postdam sonrası verilen Almanya'nın silahsızlandırılması kararının da bir nevi sonu oldu. Sovyet tehlikesinin yanında bunun bir diğer sebebi de Amerikan kamuoyunun Almanya'nın savunmasına harcanılan bütçeden rahatsızlık duymasıydı. Amerika'ya göre bu harcamalara artık Alman katkısı bir zorunluluk olarak görülmeye başlamıştı.[52] Bu amaçla bir önceki yıl düzenlenen Paris Anlaşması neticesinde 1955 yılında Batı Almanya NATO'ya kabul edildi.

Federal Almanya'nın NATO'ya kabul edilmesi Türkiye ve Yunanistan'ın kabulünden sonra bu kez merkez Avrupa üzerinde Sovyetlerin NATO ile komşu olması anlamına geliyordu. Sovyetler Birliği önderliğindeki Doğu Bloku, bunun karşılığını aynı yıl Varşova Paktı'nı ilan ederek verdi. Sovyetler Birliği, Alman Halk Cumhuriyeti, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya ve Arnavutluk'un katılımı ile kurulan Varşova Paktı'nın en önemli amacı Doğu Bloku

[50] Warren Lerner, "The Historical Origins of The Soviet Doctrine of Peaceful Coexistence", **Law and Contemporary Problems**, Vol.29, No.4, 1964, s.865 - 867
[51] Hudaynazarov, a.g.t., s.38 - 39
[52] Erhan Portakal, "Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) ve Varşova Paktı'nın Kuruluş Süreci ve NATO'nun İlk On Yılı", Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi Atatürk İlkeri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, 2013, s.139

ülkelerini gerekli hallerde tek bir merkezden kontrol edebilmeyi imkânlı hale getirmiş olmasıdır. Paktın kurucu anlaşmasının 4. maddesine göre Pakt, Birleşmiş Milletler'in tek başına ya da kolektif meşru müdafaa ya izin veren 51. maddesine dayanmaktadır. Buna göre taraflardan biri silahlı bir saldırıya maruz kaldığında diğer üye ülkeler bu ülkeye derhal yardıma gidecektir. Ek olarak anlaşmaya göre üye ülkeler uluslararası alanda barışın tesisi ve korunması ile mükellef olacaklardır.[53]

Varşova Paktı görünürde NATO ile benzer bir teşkilat yapısına sahipti. NATO üye ülkelerin yanında açık bir Amerikan liderliği ile çalışırken, Varşova Paktı üyeleri de Sovyetler Birliği'nin liderliğini açıkça kabul ediyorlar ve silahlı kuvvetlerinin komutasını ve bu ülkeye bırakıyorlardı. Örneğin örgütün bir yapısı olan Birleşik Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı'na sadece bir Sovyet generali atanabiliyordu ve bunun gibi önemli yüksek rütbelere yine Sovyet ya da Sovyetlerde ideolojik eğitim almış kişiler seçilebiliyordu.[54] Böylece örgüt Sovyet Rusya'nın Doğu Bloku ülkelerini tek merkezden kontrol etme mekanizmasına dönüşmüş gibi görünüyordu ki bunun asıl amacı da bu ülkelerde meydana gelen ulusçu hareketlerin önüne geçmektir.

Ne var ki durum Sovyetlerin beklediği gitmedi. 20. Komünist Parti Kongeresi'nde Kruşçev'in barış içinde bir arada yaşama ilkesini benimsemesi ve Sovyetlerin bu anlamda daha ılımlı politikalar izlemeye başlaması hatta bir önceki yıl Yugoslavya ile tekrar görüşmelerin gerçekleşmesi, bağımsızlık arayışında olan Doğu Avrupa ülkelerini cesaretlendirdi. Stalin'in otoriter politikalarından ciddi bir kopuşun yaşanması ve Kruşçev ile yumuşama dönemine gidilmesinin sınırları tam olarak bu noktada çizilecekti.

Sovyet karşıtı ilk ayaklanmalar Stalin'in ölümünün hemen sonrasında Doğu Berlin'de ardından 1956 yılında Polonya ve Macaristan'da ortaya çıktı. Üç bölgede de ayaklanmaların temel sebepleri insani yaşam koşullarının yetersiz olması, ekonominin gittikçe kötüleşmesi ve Moskova yönetiminin yoğun siyasal baskısı ve denetimi gibi konulardı. Moskova yönetimin bu ayaklanmalara verdiği cevap ise birbirinden

[53] Wilson Center, "Warsaw Pact Treaty 14 May 1955", https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/warsaw-pact-treaty , (Erişim Tarihi: 15.12.2022)
[54] Portakal, a.g.t., s.140

farklılık gösterse de temelde ılımlı yaklaşımın aslında o kadar da ılımlı olmadığı yönündeydi.

Sovyetler Birliği, Doğu Berlin'de çıkan ayaklanmaları doğrudan askeri güç kullanarak bastırdı. Buna karşın Polonya ve Macaristan'da statüsünü korumaya yönelik doğrudan müdahale gerçekleştirmek yerine daha üstü kapalı politikalar izledi. İlk olarak 29 haziran günü Polonya'nın Poznan şehrinde işçi ve halk ayaklanmaları başlamış ve halk tarafından bir lider olarak olarak görülen Wladsylaw Gomulka parti genel sekreterliğine getirilmişti. Gomulka'nın Sovyet rejimine başkaldıran bir lider olması nedeniyle bu gelişme Kruşçev yönetimi tarafından olumlu karşılanmadı. Bu sebeple Sovyetler, Moskova yanlısı bir hükümet yönetimi devralmazsa Polonya'ya askeri bir müdahalede bulunacağı tehdidini yöneltti. Bunun karşısında Gomulka yönetimi ve Polonya halkı geri adım atmayınca ikili anlaşma yoluna gidildi. Bu anlaşmaya göre Sovyet yönetimi ülkenin içişlerine karışmayacaktı ancak Gomulka hükümeti de Doğu Bloku ve komünizm çizgisinden çıkmamak, başka bir partinin açılmaması ve Sovyetler ile yakın ilişkinin devam ettirilmesi koşulları ile ülke genelinde reform yapabilirdi.[55]

Polonya halkının Sovyetler karşısında kendi yönetimlerini seçmeleri büyük bir başarıydı ancak Macaristan halkı bunu başaramadı. Imre Nagy başbakanlığa geldiğinde temel talebi özgür ve çok partili seçimlerin yapılabilmesiydi. Aynı şekilde Sovyet askerlerinin ülkesinden çıkmasını ve ülkesinin Varşova Paktı'ndan çekilmesini istiyordu ki bunları yapabilmek için Birleşmiş Milletler'den yardım bile istedi.[56] Buna karşın Sovyetler askeri müdahale seçeneğini Macaristan'da başarıyla uyguladı. Nagy ve destekçileri sözde bir mahkemenin ardından idam edildi. Böylece Macaristan'ın Sovyet yörüngesinde kalması devam ettirildi.

Polonya ve Macaristan bu tarihlerde Sovyet baskısından kurtulmak için ayaklanmalara sahne olurken bir diğer Doğu Bloku ülkesi olan Romanya'da durum çok daha farklıydı. Romanya'da iktidarda olan Komünist Parti lideri Gheorghiu Dej'in siyasal eğilimi Kruşçev iktidarı sonrası 1955 yılında ciddi değişiklikler göstermeye

[55] Priestland, a.g.e., s.359
[56] Akşin, a.g.e., s.317

başladı. Romanya'nın çizgisi Moskova'dan giderek ayrılıyordu ama bu ayrılma başlangıçta bağımsızlık yönünde değildi.

Dej 1956 yılında Çin Komünist Partisi'nin kongresine katıldı ve burada gördükleri onun için Sovyetlerin tarihi Doğu Bloku liderliği imajını oldukça değiştirdi. Bir yıl sonra milli mecliste konuşma yapan Başbakan Chivu Stoica, sosyalist kampı tanımlarken Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin liderliğinin altını çizmiştir. Bu söylem Romanya üzerinde Sovyet liderliği algısının artık paylaşıldığı anlamına geliyordu. Stoica bu konuşmasında Romanya'nın, İtalya, Fransa ve Güney Amerika ülkeleri ile ortak kültürel ve tarihi bağlarının olduğunu bu sebeple bu ülkeler ile dostane ilişkiler geliştirmek istediğinden de söz etti. Bu ilişkilerin temelinde Sovyetlerin Doğu Bloku ülkelerini Ruslaştırmaya çalışmasına karşıt Latin milliyetçisi duygular yatıyordu. Bunun yanında Dej, Stain'in ölümü sonrası başlayan anti Stalin hareketi ile birlikte zayıflayan iktidarını sağlamlaştırmak adına milliyetçi politikalara yönelmeye başladı.[57] Romanya yönetimi her ne kadar bu politikalar eşliğinde zaman zaman Sovyet egemenliğinden kurtulmak istemişse de bunun bir savaşa sebep olacağını tahmin ederek ilerleyen yıllarda da ihtiyatlı davranmaya devam etti.

Sosyalist blok içerisindeki bir diğer çatlak Çin – Sovyet ilişkilerinde yaşandı. İki büyük komünist ülke arasındaki ilk ayrılık noktası Marksizmin yorumlanmasına dayanan fark olarak ortaya çıktıysa da Stalin'in ölümüne kadar ikili ilişkilerde bu fark fazla bir etki yaratmamıştı. Stalin sonrası Kruşçev tarafından uygulanmaya başlanan Stalin karşıtı kampanya Çin tarafından fazlaya kaçmak şeklinde yorumlandı ve onun barış içinde bir arada yaşama ilkesi de olumlu karşılanmadı. Çin'e göre Sovyetler batıya karşı fazla ılımlı olmaya başlamıştı.

Çin ve Sovyet rejimlerinin ayrılığı zamanla daha da belirgin olmaya başladı. Özellikle 1955 yılında ilk konferansını Bandung şehrinde düzenleyen ve "Bağlantısızlar Hareketi" olarak bilinen gruba üye ülkeler ABD ve SSCB hegemonyasına karşı üçüncü bir grup olarak Çin'e kendilerini daha yakın hissediyorlardı. Bu sebeple özellikle Pakistan ve Hindistan arasında yaşanan gelişmeler neticesinde zamanla Sovyetler ve Çin çıkarları birbirine ters düşmeye

[57] Priestland, a.g.e, s.432

başladı ve bu da Doğu Bloku içerisindeki en derin çatlağın oluşmasına sebebiyet verdi.[58]

1.5. Bloklar Arası Krizler ve Sovyetlerin Tekrar Çevrelenmesi

1955 yılı soğuk savaşın bir kez daha eksen değiştirdiği bir yıl olmuş ve blokların dikkati bu kez Ortadoğu bölgesine çekilmiştir. Sovyetler açısından bakıldığında Stalin, iktidarı döneminde Ortadoğu ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkeleri Sovyetlerin nüfuz sahası dışında tanımlamıştır. Stalin'e göre bu ülkeler kontrol edilmesi zor ve uzakta olan ülkelerdi. Buna karşın Kruşçev, iktidarının ilk yıllarında ortaya attığı ılımlı dış politika ilkesinin sınırlarını zamanla aşmaya başladı ve Stalin'in asla yapmayacağı cesurlukta hamleler ile Ortadoğu'nun kendi meselelerine dahil oldu.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 1953 yılında Dwight Eisenhower başkan olarak göreve başladı. Eisenhower göreve başladığında hareketlenmeye başlayan Ortadoğu bölgesindeki Amerikan varlığı oldukça sınırlıydı ancak krizler boyunca yürüttüğü politikalar neticesinde bölgede hegemonya kurmayı başaracaktı.

Ortadoğu ülkelerinin krizleri 1948 yılında İsrail'in kuruluşu ile başladı. Araplar ve İsrailliler arasında çıkan uyuşmazlıklar İngiltere tarafından çözülemeyince Filistin'in durumu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na taşındı. Burada Sovyetler, Arapları hegemon güç olan İngiltere'ye karşı kışkırtmak için taksim oyu kullandı. Bu politikanın başarılı olduğunu da söylemek gerekir çünkü bu tarihten itibaren başlayan Arap – İsrail savaşları bir domino etkisi yarattı ve 1960 yılına kadar bölge bir istikrara kavuşamadı.

Bölgedeki hegemonya dengelerini değiştiren gelişmelerden en önemlisi Süveyş Kanalı üzerinde yaşandı. Mısır, Süveyş Kanalı'nın 1869'da inşa edilişinin ardından 1882 yılında Osmanlı'dan alındığından beri İngiltere tarafından yönetiliyordu. 1950'lere gelindiğinde savaş zamanı bölgeye yerleşen İngiliz askerleri hala ülkedeydi ve bu durum halkın gittikçe daha çok tepki göstermesine neden

[58] Roberts, a.g.e., s.451

oluyordu. İngiltere ile yapılan bir takım müzakereler sonucunda İngiliz tarafı kademeli olarak ülkeden çekilmeyi kabul etmişse de patlak veren Arap – İsrail uyuşmazlığı İngiltere'nin çekilmek istememesine sebebiyet veriyordu. Tepkilerin giderek artmasında dini ve milliyetçi grupların yanında komünist hareketlerin de payı vardı ve bunun sonucunda Mısır halkı ve İngiliz kuvvetleri Süveyş'te karşı karşıya geldi.[59] Bu süreç ülkede geniş çaplı İngiliz karşıtı eylemlere sebebiyet verdi ve nihayetinde Cemal Abdünnasır önderliğinde gerçekleşen darbe ile son buldu.

Darbe sonrası Nasır yönetimi bir kez daha İngiliz yönetimi ile ülkeden çekilmelerine yönelik anlaşma imzaladı. Buna karşın tam bu sıralarda Bağdat Paktı'nın kurulması, Nasır'ın büyük bir tepkisi göstermesine neden oldu. Karşılık olarak Mısır, 1955'te Çekoslovakya'dan silah alacağını açıkladı. Bu hamle batıdan büyük bir tepkinin yükselmesine sebep olurken Sovyet tarafı bir bildiri yayınlayarak Mısır'ın her ülke gibi güvenliğini düşünerek attığı adımı desteklediğini belirtti. İngiliz ve Fransız tarafı da bu gelişmeler karşısında İsrail'i de yanlarına alarak Mısır'a karşı askeri bir harekâta başladı. Kruşçev'e göre onlar Sovyetlerin Macar ayaklanması ile meşgul olduğu için müdahale edemeyeceğini düşünüyorlardı ve bu sebeple asker gönderiyorlardı.[60] Aksine durum planladıkları gitmedi ve Sovyetler Birliği, Amerika'ya birlikte müdahale teklifinde bulundu yoksa Sovyetler Birliği buradan bir üçüncü dünya savaşı çıkabilme olasılığı görüyordu. Amerika bu teklifi kabul etmemenin yanında Batı Blokunun imajını oldukça zedelemeleri karşısında İngiltere ve Fransa'ya derhal çekilmeleri çağrısında bulundu.

Süveyş krizi sona erdiğinde buradan karlı çıkan taraf Sovyetler Birliği oldu. Öncelikle Sovyet silahları Ortadoğu'ya girmiş bulunuyordu ancak Sovyetler bunu Çekoslovakya üzerinden yaptığı için resmiyette kendisi ortada görünmüyordu. Diğer yandan bölgede tarihi İngiliz ve Fransız prestiji sona ermişti ve Arap milliyetçiliği

[59] Office of The Historian, "The Suez Crisis, 1950", https://history.state.gov/milestones/1953-1960/suez, (Erişim Tarihi: 04.01.2023)
[60] Umut Bekcan, "The Cold War In The Middle East Im The Second Half of The 50s: What Was The Soviet Response Against Western Interventionism", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 34, Sayı 1, 2019, s.54 - 57

ateşlenmiş oldu. Son olarak Sovyetler çatışmada Mısır'ı desteklediği ve başarılı olduğu için dikkatleri üzerine çekmişti.[61]

Sovyetler Birliği'nin kazandığı saygınlık ile bölge ülkelerinin komünizme kayması ihtimalini endişe ile karşılayan Amerika Birleşik Devletleri için bölgeye müdahale etme zamanı gelmişti. Bu nedenle zamanında Avrupa üzerinde yapılan çevrelemenin şimdi Ortadoğu'da yapılması gerekiyordu.

Başkan Eisenhower 1957 yılında kendi adıyla bilinen doktrinini ilan ederken, ortaya çıkan boşluğun Rusya'dan önce Amerika tarafından doldurulması gerektiğini ve bunun uluslararası barışı korumak için gerekli olduğunu söylüyordu. Bu amaçla kongreden komünizme karşı yardıma ihtiyacı olan her ülkeye askeri ve ekonomik alanlarda dağıtılmak üzere üç yıl ile sınırlı olmak üzere her yıl 200 milyon dolarlık bütçe talep etti. Böylece uzun yıllar sürecek olan Amerika'nın Ortadoğu hegemonyası da başlamış oldu.[62]

Sovyetlerin bu doktrine tepkisi gecikmedi. Onlara göre bu Amerika'nın bölge ülkelerini esareti altına alma girişimiydi. Diğer yandan Sovyetlerin Ortadoğu'da herhangi bir askeri varlığı yoktu hatta ekonomik bir kazancı da yoktu. Bu yüzden batılı ülkelere göre Sovyetlerin Ortadoğu'ya silah satışını başlatan ilk ülke olması Arap milliyetçiliğini ateşlediği gerekçesi ile bölgede karışıklığa sebebiyet vermişti. Dolayısıyla bu durum Kruşçev'in cesaretini ispatlamasından başka bir şey değildi ki onun başlangıçta savunduğu ılımlı dış politika planı ile de son derece çelişiyordu. Sonuçta ise Sovyetlerin tekrar çevrelenmesinden başka bir işe yaramadı.

Eisenhower doktrini Mısır, Suriye ve kısa bir süre için Ürdün dışında pek çok ülke tarafından olumlu karşılandı. Böylece Sovyetler Birliği, Süveyş krizininin sonunda bölge ülkeleri tarafından başlangıçta olumlu karşılanmış olsa da sonunda süreci daha başarılı yürüten taraf Amerika oldu.

[61] Kissinger, 2015, a.g.e., s.503
[62] Peter L. Hahn, "Securing The Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957", **Presidential Studies Quarterly**, volume 36, issue 1, 2006, s.38 - 41

Ortadoğu'da bu gelişmeler yaşanırken Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki teknoloji ve silahlanma yarışı da devam ediyordu. Bu yarışın en şaşırtıcı ve temelini değiştiren gelişmelerinden biri 1957 yılında yaşandı ve Sovyetler ilk uyduları olan Sputnik – 1'i uzaya fırlatmayı başardı. Sovyetlerin bu başarılı denemesi soğuk savaş sınırlarını uzaya genişletti ve batı dünyasında da Amerikan teknolojisinin üstünlüğü algısını kısa bir süreliğine yıktı.

Bu sırada iç siyasette Kruşçev iktidarı giderek sallanıyordu. Kruşçev iktidarının ilk yıllarında kullandığı Stalin karşıtı söylemler ile kendi iktidarını giderek güçlendirdi ve ek olarak uluslararası siyasette de oldukça cesur çıkışlar yaptı. Bu durum komünist parti içinde ona muhalif bir grubun oluşmasına sebebiyet verdi. Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen çatlaklar da hesaba katıldığında Molotov'un da aralarında olduğu grup Kruşçev'in istifasını istedi. Kruşçev'in bu talebe cevabı göreve merkez komitesinin tümünün kararı ile geldiği ve ancak yine tümünün kararı ile bırakacağı yönünde oldu.[63] Bu agresiflik Berlin'de doruk noktasına ulaştı.

1961 yılına gelindiğinde Doğu ve Batı Berlin arasındaki fark iyice belirginleşmişti. Batı Berlin ekonomik olarak daha refah yaşam şartları sunuyordu bu sebeple 1959 ve 1960 yıllarında sırasıyla 140 ve 200 bin kişi sınırdan batıya göç etmişti. Sovyet yönetimi bu duruma bir son vermek için ağustos ayında şehrin ortasına duvar inşa etti. Soğuk savaşın dünyayı bloklara ayırışının en büyük simgelerinden olan Berlin Duvarı, batıya geçiş denemeleri sırasında ortaya çıkan görüntüler yüzünden zaman zaman gerginliğe sebep olsa da uzun vadede tansiyonu azaltıcı bir etkide bulundu. Buna ek olarak duvar, batı için öncelikli bir Sovyet karşıtı propaganda aracına da dönüşmüştü.[64]

1960'lı yıllar soğuk savaşın bir bölgeye daha sıçraması ile başladı. Bloklar arası rekabetin temeli bu kez de Latin Amerika üzerinde kendisini gösterecekti. Krizin başlıca sebebi komünist ideolojinin Küba'ya yayılması ile gerçek anlamda Amerikan sınırına dayanmış olmasıdır ki bu da taraflar arası sıcak çatışmaya kadar gidebilecek bir sürece neden oldu.

[63] Hosking, a.g.e., s.732
[64] Roberts, a.g.e., s.583

Küba Amerikan yardımı ile İspanyol sömürgesinden kurtulduğundan beri üstü kapalı bir şekilde Amerikan yönetimi ile idare ediliyordu. Başlangıçta zayıf bir ülke olduğu için bu yönetimi kabul ediyordu fakat savaş sonrası dünyada artan bağımsızlık talepleri burada da baş gösterdi.

Fidel Castro yönetimi ilk hükümetini 1959 yılında kurduğunda başlangıçta bağlantısız bir rejime sahip oldukları imajını çizdi. Daha sonra ülke genelinde uygulamaya çalıştığı tarım reformları ve kamusallaştırma politikaları Amerika'nın canını sıkmaya başladı. Bu sırada iktidara gelen yeni Amerika Birleşik Devletleri Başkanı John F. Kennedy bu ülkeye karşı sert önlemler almaktan çekinmedi ve her ne kadar Castro hükümetini sosyalist olarak tanımlamamış olsa da Kennedy hükümeti onu bu şekilde tanıyordu.[65]

Amerika'nın bu rahatsızlık ölçüsünde Castro hükümetini devirmek için elinden geleni yapması sonrası Amerika'nın Küba'ya askeri müdahalede bulunacağı analizleri basında dolaşmaya başladı. Nihayetinde ise 1961 yılında Küba yönetimi kendilerini sosyalist olarak ilan etti ve bu da Sovyetler ile olan ilişkilerinin gittikçe atmasına zemin hazırladı.

Küba bu açıklamayı yaptığında Sovyetler hem sözlü hem ekonomik hem de askeri anlamda onu destekleyeceğini açıkladı ve bu destek 1962 yılında Amerika'nın sınırına Sovyet füzelerinin yerleştirilmesine kadar ilerledi. Her ne kadar Castro'nun sosyalist reformları Küba tarafından Latin Amerika'ya ihraç edilmeye çalışılmışsa da Sovyetlerin bu noktada pek bir müdahalesinin olmadığını söylemek gerekir. Bunun başlıca sebebi Sovyetlerin örneğin Brezilya gibi çok daha kalabalık ülkelere yardımlar yapabilecek kadar geniş imkânlara sahip olmamasıdır.[66]

Küba krizi Amerika'nın da Türkiye'deki füzelerini sökmesi ile son buldu. Bu noktaya gelen iki taraf da krizin nükleer bir savaşa dönüşmemesi için geri adım atmak zorunda kaldı ki zaten soğuk savaş krizlerinin birçoğunu da durduran bu sebepti.

[65] Hobsbawm, a.g.e., s.587 - 592
[66] Herbert S. Dinerstein, " Soviet Policy in Latin America", **The American Political Science Review**, Vol 61, No 1, 1967, s. 80 - 85

Amerika'nın önemli sınavlarından bir diğer de aynı yıllarda Vietnam'da yaşanıyordu. Ülke ikiye bölündüğünden beri Amerika, Çin ve Sovyetler tarafından idare edilen kuzey tarafına karşı Güney Vietnam'ı ekonomik ve 1965'den beri de askeri olarak koruyordu. Kennedy'nin ardından başkanlığa seçilen Lyndon B. Johnson ve Richard Nixon dönemlerinde ise bu asker sayısı yarım milyona ulaşarak içinden çıkılamaz bir hal almaya başlamıştı. Amerika'nın Vietnam savaşına dahil oluşu 1973 yılına kadar devam etmiş ancak 1973 yılında Vietnam tekrar sosyalist grubun egemenliğine girmiştir. Amerika'nın Vietnam mücadelesi Amerikan kamuoyu açısından adeta bir travmaya dönüşmüştür. Öncelikle salt bir başarısızlık olan bu mücadele aynı zamanda binlerce Amerikan askerinin hayatını kaybetmesine sebep oldu ve ciddi miktarda ekonomik kayıp ile sonuçlandı. Halk arasında bu kayıplardan dolayı yaşanan huzursuzluk öyle bir raddeye çıktı ki zorunlu askerliğin reddedilmesine kadar vardı. Vietnam, Amerika için ilk askeri mağlubiyetti ama bunun da ötesinde uluslararası alanda Amerikan değerlerinin de zayıflamasına sebep olmuştu.[67]

1.6. Yumuşama (Detente) ve Soğuk Savaşın Sonu

Küba, iki bloğun sıcak çatışma olasılığının en yüksek olduğu kriz oldu ve bu kriz aynı zamanda bloklar arası bir "yumuşama" döneminin de başlangıcını teşkil ettti. Bu dönemin ortaya çıkma nedenleri arasında Küba krizinin yanı sıra blokların kendi içlerinde oluşan çatlaklar, Rus – Çin ilişkilerinin gerilmesi ve ABD – Çin ilişkilerinin gelişmesi ve ABD'nin Vietnam savaşı sonrası uğradığı prestij kaybı sayılabilir.

Yumuşama dönemi öncelikle iki taraf arasında 1963 yılında oluşturulan "kırmızı hat" ile başladı. Kırmızı hat nükleer dehşet dengesini kontrol altında tutabilmek için taraflar arası en yüksek düzeyde ve hemen temasa olanak sağlayan bir iletişim ağıydı. Küba krizinden sonra yumuşama adına atılan bir diğer adım da silahsızlanma politikalarının başlaması oldu. Her ne kadar bu silahsızlanma silah sanayisine yatırılan paranın azaltılması anlamına gelmiyor olsa da taraflar arasında yapılan bir dizi anlaşma sonucunda en azından nükleer silahların kullanımı ve üretimi kontrol altına alınabildi. Bu girişimin ilk anlaşması 1963 yılında ABD – SSCB ve

[67] Kissinger, 2016, a.g.e., s. 322 - 329

İngiltere arasında imzalanmış ve nükleer silahların havada, karada ve denizde denenmesi durdurulmuştur. Ardından 1968 yılında taraflar bir kez daha masaya oturdu ve bu sefer de "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme" (Non – Proliferation) anlaşması imzaladılar. Bu yumuşama havasına gidilmesi iki tarafın da istediği bir durumdu. Sovyetler Birliği'nde Kruşçev yerine iktidara gelen Leonid Brejnev onun başlattığı ılımlı havayı devam ettirmek istedi çünkü iç siyasette hayata geçirmesi gereken ciddi reformlar vardı. Bunun yanında Çin Halk Cumhuriyeti ile de ilişkiler gergin ilerliyordu. Batı Blokunda ise Fransa, Amerikan egemenliğine karşı huzursuzluğunu göstermeye başlamış ve NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştı.[68]

Yumuşama dönemi Sovyetler Birliği'nde Kruşçev'in yerine Leonid Brejnev'in iktidarı ile başladı. Brejnev, Kruşçev'in Stalin algısına ve karşıt kampanyalarına karşı çıktı. Bu anlamda ilk icraatlarından biri Stalin zamanında olduğu gibi çeşitli başkanlıklara kendisine yakın isimleri getirerek kolektif liderlik kavramını yeniden canlandırmak oldu. Diğer öncelikli mesele tarımdı ve bu konuda da reformlar uygulanmaya başlandı. Brejnev döneminin en önemli özelliklerinden biri bu dönemde batıdan liberal anlamda etkilenen insanların liberal görüşlerini açıkça dile getirebilmeleri oldu. Onların görüşüne göre özel çiftlik benzeri sistemler kurulursa serbest rekabet ortamı üretim ilişkilerinin verimliliğine sebep olabilirdi. Buna karşın yüksek yetkililer bu görüşlere yine de çok sıcak bakmadı. Brejnev döneminde bir süreliğine tarımsal alanda iyileşmeler olduysa da fazla uzun sürmedi ve 70'li yıllarda Sovyetler Birliği silah ve uzay teknolojilerinde hala iyi durumda olsa da ekonomik olarak grevlere, işsizliğe ve keyfi uygulamaların getirdiği sorunlara sahne oluyordu.[69] Aynı dönemde Doğu Avrupa ülkelerinde de istikrarsızlıklar ve demokratikleşme istekleri devam ediyordu. Bunların en önemlisi 1968'de bir kez daha Çekoslovakya'da yaşandı. Uydu ülkeler konusunda Brejnev'in tavrı da ondan öncekilerden farklı olmadı ve bu isyan da güç kullanarak bastırıldı. Bu sırada batılı ülkeler için yumuşama sürecinin ve müzakerelerinin devam etmesi daha büyük bir önem taşıdığı için Doğu Avrupa ülkelerinin durumu Sovyetlerin içişleri gibi kabul görüyordu.

[68] Mehmet Öcal, "Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960 – 1991)", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2017, s. 175 - 176
[69] Hudaynazarov, a.g.t, s. 47 - 51

Nükleer silahların sınırlandırılması amacıyla yapılan müzakereler 1969 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan seçilen Richard Nixon tarafından da devam ettirildi. Nixon'ın Brejnev ile Helsinki'de başlatmış olduğu müzakere süreci 1972 yılında Stratejik Silahların Sınırlandırılması (SALT) anlaşmasının imzalanması ile sonuçlandı. SALT anlaşması ile taraflar; kıtalararası balistik ve orta menzilli balistik füzelerin, nükleer bomba taşıyan ağır ve orta bombardıman uçaklarının, nükleer denizaltı gemilerinde taşınan taarruz ve anti – balistik füzelerin ve nükleer başlıklı füzelerin sınırlandırılması karara bağlanmıştır. SALT anlaşması kapsamında stratejik saldırı silahlarının sınırlandırılması sadece beş yıl süre ile karara bağlandı ancak savunma silahlarının sınırlandırılması konusunda süresiz anlaşma sağlanabildi. Bu anlaşmaya ek olarak imzalanan Anti – Balistik Füze (ABM) anlaşması ile de tarafların birbirlerine yöneltecek olduğu nükleer silahların hedefe ulaşmadan imha edilmesi amacıyla kullanılan sistemlerinin sayı ve nitelik bakımından geliştirilmesi ve konuşlandırılması sınırlandırılmıştır.[70]

Silahsızlanma anlaşmalarının yanında yumuşama döneminin doruk noktası olarak kabul edilebilecek taraflar arası iletişim 1975 yılında Helsinki'de toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda yaşandı. Konferansın hazırlık süreci 1969 yılında Finlandiya'nın taraflara çağrısı ile başladı. Bu çağrı her iki taraf açısından da olumlu karşılandı ve taraflar birbirlerinin ön şartlarını kabul etti. Buna göre NATO tarafı Berlin görüşmelerinin olumlu geçmesini, Varşova Paktı tarafı da Avrupa ülkelerinin birbirlerine kuvvet kullanımının yasaklanması ve bilim, kültür, teknoloji ve ekonomi gibi alanlarda işbirliği yapılmasını ön kabule bağladılar. Görüşmelerin devam ettiği sırada Başkan Nixon'ın da Sovyetlere resmi ziyarette bulunması konferansın hazırlık aşamasına katkıda bulundu ve 30 temmuz – 1 ağustos arasında yapılan görüşmeler neticesinde Helsinki belgesi imzalandı.[71] Helsinki belgesi ile Doğu

[70] Sibel Kavuncu, "Nükleer Silahsızlanma Yolunda START Süreci", **Bilge Strateji**, Cilt 5, Sayı 8, 2013, s.121

[71] Ministry For Europe and Foreign Affairs, "45th Anniversary of The Helsinki Accords (1 August 2020)", https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/security-disarmament-and-non-proliferation/news/2020/article/45th-anniversary-of-the-helsinki-accords-01-aug-20, (Erişim Tarihi: 04.1.2023)

ve Batı Bloku ülkeleri soğuk savaş döneminde ilk kez karşılıklı iletişim ve işbirliğine açık bir hale geldi.

1970'lerin ilk yarısı yumuşamanın yarattığı olumlu hava ile geçmiş olsa da ikinci yarısında soğuk savaşın bir kez daha tırmanacağı endişesi gündeme geldi. Bu gelişmelerin öncüsü, Amerikan kamuoyunun yumuşama ile üstü kapalı bir şekilde algılanan "Sovyetler ile denk olma" durumunu kabul etmemesi ile patlak verdi. Bu durumu Vietnam yenilgisinin ardından 1973 petrol krizi ile ekonomik sorunların ortaya çıkması ve 70'ler boyunca devrim dalgaları yaşanan Orta Amerika ülkelerinin komünizme kayması endişesi besledi. Nihayetinde ise 1976 seçimlerinde Cumhuriyetçiler yumuşama politikasını kabul etmeyerek yerine "güç odaklı barış" politikasının benimsediklerini açıkladılar. Amerika'da gözlenen gerginlik havasının benzeri Avrupa üzerinde de hissediliyordu. 1976 yılında NATO yetkilileri Varşova Paktı ülkeleri ile olan silahlanma yarışını devam ettirmek kanaatindeydi.[72]

Amerika Birleşik Devletleri'nde Cumhuriyetçi Parti'nin güç odaklı barış söylemlerine karşı 1977 yılında yapılan başkanlık seçimini Demokrat Parti adayı olan Jimmy Carter kazandı. Carter'ın önceliği ise yumuşama ve silahsızlanma politikalarının devam ettirilmesi yönünde oldu. Başkan Carter ilk basın toplasında kamuoyunda yer bulan tartışmalara cevap vererek Sovyetler ile eşit nükleer güçte olduklarını ancak Amerikan silahlarının teknolojik bakımdan daha üstün olduğunu söyledi.[73] Böylece aynı yıl süresi dolmuş olan SALT anlaşmasının yenilenmesi için Sovyetler ile olan müzakereleri devam ettirdi.

SALT – 2 anlaşması temelde tüm nükleer fırlatma sistemlerinin sayısının 2.250 ile sınırlandırılması, önceki anlaşmada kabul edilen sınırların düşürülmesi ve bir önceki anlaşmaya dahil edilmeyen çok başlıklı füzelerin de sınırlandırılması konularını içeriyordu.[74] SALT – 2 anlaşması imzalanmış olsa da uluslararası şartların

[72] Öcal, a.g.m., s.178
[73] Kavuncu, a.g.m., s.125
[74] Office of The Historian, "Strategic Arms Limitations Talks / Treaty (SALT) 1 and 2", https://history.state.gov/milestones/1969-1976/salt , (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

değişmesi ve yumuşama döneminin sona ermesi nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri senatosu onaylamadığı için hiçbir zaman uygulanamadı.

Yumuşama dönemi, 1979 yılının son aylarında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ile sona erdi. Afganistan 1973 yılına kadar krallık ile yönetiliyordu ve Sovyet nüfuz sahası içerisinde yer alıyordu. Bu tarihten sonra kurulan cumhuriyet rejiminin ilk devlet başkanı olan Muhammed Davud, batı yanlısı yönetim ilkeleri benimsemesi nedeniyle hem halktan pek çok kesimin tepkisini çekmiş hem de Sovyetlerin güney sınırına tehdit oluşturmaya başlamıştı. Bu nedenle 1978 yılında komünist gruplar tarafından ülkede darbe yapıldı ancak bu sefer de komünist yönetimin dindar grupları baskılaması nedeniyle isyanlar çıkmaya başladı. Ertesi yıl komünist yönetimin lideri Nurmuhammed Taraki'nin öldürülmesi Sovyetler için bardağı taşıran nokta oldu ve Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal etti.[75]

Bu işgal uluslararası alanda ciddi tepkilere maruz kaldı ancak Sovyetler müdahalenin 1978'de komünist rejimle yapılan anlaşma gereği Afgan hükümetinin çağrısı doğrultusunda gerçekleştiğini savundu. Buna karşılık batı dünyası durumun gerçekten öyle olmadığının farkındaydı. Amerika, silahsızlanma politikasına SALT – 2 anlaşmasını onaylamayarak son verdi ve tekrar silah sanayisine yatırım yapmaya başladı. Buna ek olarak en son Ortadoğu bölgesine yönelik işletilen çevreleme politikası bir kez daha hayata geçti ve Amerika Pakistan'a ve Afganistan'daki milis güçlere ekonomik yardımlar yapmaya başladı. İşgal, Müslüman ülkelerin de büyük bir tepkisine neden olurken Sovyetler Birliği uluslararası alanda büyük bir yalnızlığa sürüklenmiş oldu.

Savaştan önce dağılmaya başlayan ekonomi, Çin ve Amerika'nın finansmanı karşısında Afganların gösterdiği sert direniş neticesinde iyice çıkmaza girdi ve bu da Sovyetlerin dağılma sürecini hızlandıran faktörlerden biri oldu. Bu sırada Leonid Brejnev'in 1982 yılında ölümü de yönetimsel krizleri beraberinde getirdi. Yerine gelen sırasıyla Yuri Andropov ve Konstantin Çernenko yaşları dolayısıyla hastaydılar ve kayda değer bir yönetim faaliyeti gösteremeden ikisi de kısa sürede öldü. Dolayısı ile

[75] Hudaynazarov, a.g.t., s.107 - 109

savaş yüzünden ekonomisi gerileyen ülke aynı zamanda yönetimsel bir kargaşanın da içine düşmüş oldu ve bu durum yaklaşık 3 yıl sürdü.[76]

11 Mart 1985 günü Çernenko'nun ardından Komünist Partisi Genel Sekteri Mihail Gorbaçov olarak seçildi. Gorbaçov 54 yaşında olmasına rağmen parti içinde liderlik edebilmek için oldukça genç biri olarak algılanıyordu. Hukuk eğitimi almıştı ki bu da partideki diğer görevlilerinin eğitim seviyesinin oldukça üstündeydi. Gorbaçov gençlik yıllarından itibaren özellikle siyasi tarih, diplomasi ve tarım politikaları gibi konularda fikirler üretiyordu. Bu özellikleri Sovyetlerin ihtiyacı olan imaj düzeltme için parti içindeki gençler tarafından doğru kişi olduğuna inanılmasını sağlamıştı. Buna karşın daha yaşlı olan kesime de kendisini kabul ettirebilmesi kolay olmadı. Parti yöneticileri Sovyetlerin içinde bulunduğu ekonomik açmazların da siyasi yalnızlığın da farkındaydı. Onlara göre üçüncü dünya ülkelerindeki komünist hareketleri desteklemek için artık gerekli finansmana sahip değildiler. Gorbaçov da onlarla aynı görüşteydi ve bu meseleyi silahlanarak çözmek istemiyordu. Ona göre silahlanma yarışının devam etmesi Sovyetlerin düşmanca tanımlanmasına neden oluyordu bu nedenle batı ile ilişkiler Helsinki anlaşması çerçevesinde devam ettirilmeli hatta Avrupalılara tavizler bile verilmeliydi.[77]

Gorbaçov'un politik ajandasında "*glasnost*" (açıklık) ve "*perestroyka*" (yeniden yapılanma) olmak üzere iki temel reform vardı. Bu reformların uygulanabilmesi için gerekli olan üçüncü reform da demokratikleşmeydi. Demokratikleşme 1988'de parti konferansının toplanması ile gerçekleşti ve Sovyetler Birliği ilk kez çok adaylı bir seçime gitti. Böylece Gorbaçov kendi liderliğini komünist partiye değil halka dayandırmış oldu.

Glasnost ve perestroyka merkezin kontrolünü genişleten bir yapı öneriyordu. Glasnost ile başlayan süreç öncelikle sosyal bir süreçti ve Sovyet halkının bir nevi geçmiş ile yüzleşmesi anlamına geliyordu. Sovyet halkı glasnost ile geçmiş yönetimlerin suçlarıyla, gençler arasında yayılan alkoliklik ve suç oranlarının yüksekliği ile evsizlerin artışı, yolsuzluk ve halka yayılmış olan ruhsal çöküş gibi

[76] Abraham Ascher, "**Kısa Rusya Tarihi**", Say Yayınları, İstanbul, 2022, s.274
[77] Hosking, a.g.e., s.787 - 792

gerçekler ile yüzleşti. Ayrıca Sovyet halkı glasnostun getirdiği basın özgürlüğü sayesinde ilk kez batı ülkelerindeki yaşam standartlarının çok daha yüksek olduğu gerçeği ile de karşılaştı. Basın ve ifade özgürlüğü sayesinde Sovyet elitleri de ilk kez geçmiş yönetimlerin haksız uygulamaları hakkında konuşma ve eleştirme hakkına sahip oldular. Glasnostun en büyük yansıması Çernobil nükleer tesisinde gerçekleşen patlamanın ilk olarak tarihsel Sovyet refleksleri ile basına yansımamasına karşın, Gorbaçov'un felaketi kabul etmesidir. Böylece yeni Sovyet rejiminin öncelikli reformu basına konu olabilecek olayların gizlenmesinin tolare edilmemesi olmuştu.[78]

Gorbaçov'un uygulamaya çalıştığı temel reformları; işçilerin hayat standartlarının yükselmesi ve karar alma mekanizmalarına katılım sağlamaları, devlet güdümlü ekonominin özerkleştirilmesi, askeri harcamaların azaltılması ve liberal politikaların uygulanabilmesi şeklindeydi. Bunlara ek olarak dış politikada attığı adımlar ile öncelikle Afganistan'dan çekilmiş ardından Amerika ile silahsızlanma müzakerelerine devam etmek istemiş ve nükleer silahların yol açabileceği insanlık felaketlerinin de altını çizerek insan hakları konusunu gündeme getiren ilk Sovyet lideri olmuştu. Dış politikada uzlaşmacı tavrının bir göstergesi olarak Çin ve Amerikan liderleri ile görüşmelerde bulunmuş, Doğu Avrupa ülkelerindeki demokratikleşme eğilimlerini desteklemiş ve soğuk savaşın simgesi sayılan Berlin Duvarı'nın yıkılmasına ve ardından Almanya'nın birleşerek NATO'ya üye olmasına reaksiyon vermemiştir. [79]

Gorbaçov her ne kadar uyguladığı reformlar ile sosyalist rejimi ayakta tutmaya çalıştıysa da reformlar daha ciddi sorunları beraberinde getirdi ve rejim toplanamaz bir hal aldı. 1990 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği'ne dahil olan devletler sırayla bağımsızlıklarını ilan ediyorlardı. Bu sırada Gorbaçov'a bir darbe teşebbüsü gerçekleşti. Darbe girişimi başarıyla sonuçlanmadıysa da üç gün sonra 24 Ağustos 1991'de Komünist Parti liderliğinden istifa etti. Sovyetler Birliği'nin henüz bağımsızlık ilan etmemiş on ülke ile tekrar kurulması girişiminde bulunduysa da

[78] Mark Kramer, "The Dissolution of The Soviet Union", **Journal of Cold War Studies**, vol 24, no 1, s.193 - 195
[79] Giray Saynur Derman, "Rus Dış Politikasında Reformların Etkisi ve Sonuçları", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 49, 2016, s. 82 - 85

başarılı olamadı. 8 aralıkta bir araya gelen Rusya, Ukrayna ve Belarus liderleri Sovyetler Birliği'nin çöktüğünü kabul etti ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulduğunu açıkladılar. 26 Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği resmi olarak dağıldı.[80]

1.7. Rusya Federasyonu'nun Kuruluşu, Yeltsin ve Putin Reformları

Rusya Federasyonu bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktığında devlet başkanlığı koltuğunda Boris Yeltsin oturuyordu. Yeltsin, Gorbaçov'un başarısızlığını kendisi için fırsata dönüştürdü ve darbeye karşı koyarak da halk nezdinde bir kahraman imajını kazandı. Sovyetler Birliği dağılmıştı ancak bu durum Rusya dahil bağımsızlık kazanan hiçbir devlet tarafından olumsuz karşılanmadı. Diğer devletler derhal Sovyetlere ait tüm kalıntıları ortadan kaldırma hareketine başladılar. Yeltsin ise Sovyetlerin dağılmasını, "Dünya artık rahat bir nefes alabilir. Her yere toplumsal boğuşma, düşmanlık ve görülmemiş bir vahşet yayan, insanlığın yüreğine korku salan komünizm idolü çökmüştür."[81] sözleriyle ifade etti.

Yeltsin, bağımsızlık kazanan ülkelerin liderleri ve elitler her ne kadar devletin değil komünist rejimin çöktüğüne inanıyorlarsa da uluslararası alanda bu gelişme batının bir zaferi olarak yankılanıyordu. Resmi çöküşün ardında 28 Ocak 1992'de konuşma yapan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George H. W. Bush çöküşü, "Hayatımda, hayatımızda, bu dünyada olan en büyük şey şudur: Tanrının izniyle soğuk savaşı Amerika kazandı."[82] sözleriyle dünyaya duyurdu.

Boris Yeltsin'in amacı devletin her alanda tam yetkili olduğu otoriter bir ülkeyi birden bire keskin bir dönüşüm ile serbest girişime açık bir demokrasi modeline geçirmekti. Bunu için reformlar ardı ardına yapılmışsa da tam kapitalist bir modele geçmek için gerekli demokratik kurum, kuruluş ve altyapıdan yoksun bir ülkede bu dönüşümü gerçekleştirmek oldukça zor görünüyordu. Bunun yanında Rusya yeni çökmüş bir devletin bütün kalıntılarını taşıyordu ve dönüşümü sağlayacak kapitalist

[80] Priestland, a.g.e., s.575
[81] Ascher, a.g.e., s.289
[82] Kürşad Güç, "**Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Ontolojik Güvenlik**", Panama Yayıncılık, Ankara, 2022, s.181

bilgi, birikim ve deneyime sahip kadrolardan da yoksundu. Halk nezdinde ise Sovyetler Birliği gibi bir süper güç olan ülkeleri çökmüştü ve kurulan Rusya Federasyonu nükleer mirasa sahip olsa da toprak açısından oldukça küçülmüştü. Bu nedenle ülke şimdi süper güç pozisyonundan bir Asya ülkesi olma pozisyonuna düşmüştü ve insanların on yıllardır inandığı komünist sistemin yerine yine on yıllardır düşman ilan edilen kapitalist sistem geçirilmek isteniyordu.

Yeltsin yönetimi bu zorlukların içinden çıkabilmek için ihtiyacı olan desteği batıda aramaya karar verdi. Öncelikle 1992 yılında Amerikan kongresinde yaptığı konuşmada Amerika'ya Rusya'yı desteklemek için yardım çağrısında bulundu. Bunu yaparken de eğer Rusya çökerse bu durum Amerika'yı tekrar silahlanmaya yönelteceği için Amerika'nın geleceğini Rusya'nın geleceğine bağladı. Ardından aynı yıl toplanan G – 7 zirvesinde Rusya'nın açıklanan destek paketine ek olarak doğrudan yatırımlara da ihtiyacının olduğunu söyleyerek batıya duyduğu ihtiyacı tüm dünyaya ilan etmiş oldu.[83] Bu çağrı aynı zamanda ekonominin batılı neo – liberal iktisatçılara teslimi anlamına geliyordu ki bu da Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) ülkeye girmesi demekti.

Gorbaçov döneminde perestroyka ilkesi ile uygulanmaya başlayan liberal ekonomi politikaları ve özelleştirmeler Yeltsin döneminde Sovyetlerin çöküşü ile birlikte yeni bir grubun doğmasına neden oldu. Sovyetler Birliği döneminde oluşan parti içindeki elit gruplar, çöküşten sonra özelleştirilen devlet kurumlarını ve şirketlerini satın almışlardı. Böylece bu satın almalar yoluyla ortaya çıkan "oligark" grubu kapitalizmin Rusya'da ortaya çıkmasında etkin bir rol oynamışlardı. Oligark grubunun ortaya çıkışı ve ani gelişen zenginlikleri aynı zamanda halk tarafından yolsuzluk ve rüşvet gibi durumların artması şeklinde yorumlandı ve liberalleşmeye bakışı olumsuz etkiledi. Bu dönemde işsizlik ve enflasyon ciddi artışlar gösterirken ortaya çıkan yeni devlet kurumlarında da disiplinsizlik ve keyfi uygulamalar görülmeye başlandı. Özelleştirmelerin oligark grubunu zengin etmesi ve bu kesimin de yeni özelleştirmeleri kendilerine yakın gruplar üzerinden yapması yeni rejimin de

[83] Güç, a.g.e., s.191

eski devlet elitlerin denetiminde olduğunu gösterdi.[84] Oligarkların gittikçe zenginleşmesi bu kesimin halk ile arasındaki uçurumu derinleştirdi ve bu da yeni devlet üzerinde her türlü güç ve baskıya sahip olduklarını gösterdi. Yeltsin bu gruplara yakın olarak onların basın gücünü ellerinde bulundurmalarını başarıyla kullandı ve 1999 yılına kadar basın propagandaları ile iktidarda kaldı.

Ekonomi politikalarının gözle görülür bir başarıya ulaşamaması ve sıkça eleştirilmesi politik krizlerin de meydana gelmesine sebep olmuştur. Yeltsin başlangıçta ekonomik reformların hızlıca uygulanabilmesi için parlamento tarafından verilen olağanüstü yetkileri kullanıyordu ancak beklenen başarıya ulaşılmaması parlamento ile başkanın bir çıkmaza sürüklenmesine neden oldu. Parlamento açıkça Yeltsin'in tekliflerine onay vermeyince Yeltsin kongreyi kapatma kararı aldı ve anayasa hazırlandığını duyurdu. Kongrenin kapatılmasında anayasanın kabul edilmesine kadar geçen sürede Yeltsin karşıtı gruplar silahlandı çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalar yeni kurulan rejimin güvenilirliğini sarstı ve kötü bir imaj oluşmasına neden oldu. Yeltsin kendisine karşıt olan grubun komünizme yakın olduğu gerekçesi ile oligarkların da yardımı ile desteklendi ve anayasa ile güçlendirilmiş yetkiler ile görevine devam etti.[85]

Bu dönemde Rusya'nın bir diğer önemli meselesi de Çeçen sorunu olarak gündeme geldi. Çeçenlerin bağımsızlık için 1994 yılında ayaklanmaya başlaması Rus askerinin bölgede güç kullanmasına sebep oldu ve taraflar arası çatışmalar sonucunda binlerce sivil Çeçen öldürüldü. Rusya her ne kadar bağımsızlık kazanan Doğu Avrupa ülkelerine ve ayrılan cumhuriyetlere müdahale etmemiş olsa da Çeçen isyanı Rus toleransının sınırlarını aşan bir gelişmeydi. Rus – Çeçen çatışması iki tarafın da uluslararası alanda itibarının zedelenmesine sebep oldu. Çeçenistan'ın yeni bir Afganistan hezimetine dönüşebileceğini öngören gruplar Yeltsin'i eleştirmeye devam etti ve bu eleştiri kendisini en çok 1996 seçimlerinde gösterdi.[86] Seçimden galip ayrılan taraf Yeltsin olsa da sağlık durumunun gün geçtikçe kötüye gitmesi sebebiyle 1999

[84] Sedat Çobanoğlu, "Sovyet Sonrası Dönem Rusya'sında Devletin Yeniden Yapılanma ve Reform Süreci, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstirüsü, 2014, s. 45 - 47
[85] Ascher, a.g.e., s.294 - 296
[86] Roberts, a.g.e., s.692

yılında Vladimir Putin'i vekili olarak gösterdi. Yeltsin tarafından güvenilirliği sağlamlaştırılan Putin, 20 Mart 2000'de yapılan seçimleri kazanarak Rusya Federasyonu'nun ikinci devlet başkanı olarak iktidara geldi.

Putin iktidara geldiğinde oldukça genç ve eğitimli olması sebebiyle dikkat çekici bir profil oluşturuyordu. Yeltsin gibi liberal ekonomik düzenin bir savunucusuydu ancak bu dönüşümlerin Rusya'nın özelliklerine uygun olarak yapılması gerektiğini düşünüyordu. Aynı zamanda ülkesinin kendi geleneklerinin terk edilmemesi gerektiğini ve liberal reformların Rusya'yı batı ülkelerine benzetmeyeceğini savunuyordu.

Putin, ülkesinin kimlik bunalımının farkındaydı ve bu nedenle güçlü bir devlet yaratabilmek için önce bir millet duygusuna sahip olunması gerektiğini düşünüyordu. Bundan sonra devletçi bir bakış açısı ile Rusya'nın iç ve dış sorunlarını çözebilecekti. Putin Rusya'yı kendine has gelenek ve özellikleri olan Avrupalı bir devlet olarak tanımlıyordu. Bu açıdan bakıldığında Avrupa'nın iktisadi programının uygulanması taraftarıydı ancak bu uygulamadan önce kolektif bir "Rus ülküsü" oluşturulacaktı. Öncelikle Rus tarihi Çarlık dönemi ve Sovyetler gibi ayrımlara tabi tutulmadan birbirinin devam olarak algılanmalıydı. Bu şekilde bir tarih yazımı geçmişin çatışma ve hesaplaşmalarını ortadan kaldıracak ve ayrışmış olan halkı birleştirecekti. Putin'e göre ülkenin eski gücüne kavuşabilmesi için komünizm gibi bir ideolojiye ihtiyacı yoktu. Bunun için halkın manevi köklerine sarılması yeterli olacaktı.[87] Bu söylem içinde başlangıç itibariyle batı ile bir çatışma barındırmıyor olsa da Putin'in iktidarı boyunca batı ile yaşanacak gerginlikler oluşturulan Rus ülküsüne batı değerlerinin tekrar ötekileştirilmesi şeklinde entegre olmuştur.

Manevi kimlik inşasının yanında ekonomi politikaları açısından da Putin için öncelik güçlü bir devlet algısı oluşturmaktı. Bunun için ilk icraatlarından biri oligarklara savaş açmak oldu. Putin, oligarkların Sovyetlerin çöküşü ve piyasa ekonomisine geçiş döneminde herhangi bir denetim olmadan gayri meşru yollarla şirketleri satın aldıklarını ve böylece inanılmaz bir zenginliğe ulaştıklarını biliyordu. Oligarkların bu zenginlikleri devlet yönetiminde, basında ve medyada söz sahibi

[87] Güç, a.g.e., s.238 - 250

olmalarına sebep oluyordu ki Putin için tek erk devlet olmalıydı. Bu nedenle oligarkların sahip oldukları enerji, basın ve medya şirketlerini kamulaştırmaya başladı.[88]

Oligarkların nüfus kaybetmeleri onların basın gücünü kullanmalarını da engelledi ve böylece oluşturdukları muhalefet de bastırıldı. Örneğin Putin'e en büyük muhalefeti oluşturan isimlerden biri olan Vladimir Gusinski seçimler boyunca yaptığı muhalif yayınların bedelini, sahip olduğu NTV kanalına Gazprom tarafından el konulması ile ödedi. Bu el koyma NTV'nin Gazprom'a hâlihazırda borçları olmasından dolayı yasal olarak algılandı. NTV kapandıktan sonra Gusinski'den boşalan yayın programını TV – 6 doldurmaya çalıştı ancak bu kez de bir başka enerji şirketi olan Lukoil TV – 6'nın tasviyesine ön ayak oldu.[89]

Bu tarihten itibaren başta Gazprom olmak üzere enerji şirketlerinin gittikçe büyümesi ve uluslararası alanda faaliyet göstermesi Rusya ekonomisi açısından bir dönüm noktası teşkil etti. Putin iktidarı ile birlikte yabancı sermaye yatırımlarının çoğalması, gayri safi milli hasılanın önceki yıllara oranla artış göstermesi, altın / döviz rezervlerinin artması ve dış borcun azalması gibi gelişmeler ekonominin kalkınmasına olanak sağladı. Bu kalkınma her ne kadar ekonomi politikalarının başarılı uygulanmasına bağlı olsa da büyük bir oranda doğal kaynaklarının satışı ile yakalandı. 2005 yılına ait istatistiklere bakıldığında Rusya'nın ihracat gelirlerinin %75'ini doğal kaynak satışının oluşturduğu görülmektedir. Bu durum her ne kadar ekonominin istikrarlı bir şekilde gelişmesine katkı sağlamış olsa da aynı zamanda ekonomiyi petrol ve doğalgaz fiyatlarında yaşanan dalgalanmalara bağlı kılmıştır.[90]

Gazprom ve Lukoil gibi enerji şirketlerinin giderek büyümesi, uluslararası alanda bu şirketlerin başta Avrupa olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinde de enerji ortaklıkları kurmasına olanak sağladı. Bu durum Rusya'nın gelişen ekonomisi de hesaba katıldığında tekrar güçlü bir aktör olarak sahneye çıkmasına temel oluşturdu. Putin ülkesinin enerji kaynaklarının önemini çok iyi kavradığından enerjiyi bir dış politika aracı olarak da kullanmaya başladı ve böylece ekonominin gelişimini politik

[88] Çobanoğlu, a.g.t., s. 77 - 78
[89] Boris Kagarlitski, "**Bugünkü Rusya**", İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, s.442 - 443
[90] İlyas Kamalov, "**Moskova'nın Rövanşı**", Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s.13

alan da destekledi. Bu tarihten sonra Putin yönetimi için enerji uluslararası ilişkilerde adeta bir koz olarak kullanıldı ve “enerji diplomasisi” kavramı Rus dış politikasının en önemli başlıklarından biri haline geldi.

İKİNCİ BÖLÜM
RUSYA FEDERASYONU VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ REKABETİNDE ENERJİ POLİTİKALARININ ÖNEMİ

2.1. Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikaları

2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesi Rusya Federasyonu açısından bir dönüm noktası teşkil etmişti. Putin, uyguladığı merkeziyetçi politikalar sayesinde Sovyetler sonrası ortaya çıkan parçalanmış devlet yapısını birleştirmeyi başardı ve özellikle oligarkların elinde bulunan kurum ve imkanları devletin egemenliğinde topladı. Putin iktidarının parmak izi sayılabilecek bu merkezileştirme hareketleri bu tarihten itibaren Rusya'nın bağımsız ve güçlü bir aktör olarak uluslararası arenaya çıkışına olanak sağladı. Putin bu hamleleri yaparken Rusya'nın en güçlü iki endüstrisi olan enerji sektörü ve silah sanayilerini başarılı bir koza dönüştümeyi başardı

Bu tarihten sonra Rusya Federasyonu için yeniden bir süper güç olma konumuna ulaşma noktasındaki en önemli ayak enerji sektörünün dış politikanın öncelikli alanlarından birine dönüştürülmesinden geçiyordu. Sahip olduğu kaynakların niteliği ve niceliği göz önünde bulundurulduğunda etkin ve verimli bir şekilde idare edilen enerji sektörü kısa vadede ülkenin iç sorunlarını finanse edebilecek iken uzun vadede de dış politikada hakimiyetin aracı olabilecekti. Enerji sektörünün bu stratejik önemi Vladimir Putin tarafından da kabul gördü ve silah sanayisi ile birlikte bu iki sektör Rus dış politikasının temel kalkınma araçları oldu. Dolayısıyla Rusya'nın uluslararası ilişkilerde bulunduğu temasları, anlaşmaları ve rekabetleri inceleyebilmek için enerji sektörünün bu öncelikli konumu göz önünde bulundurulmalıdır.

Rusya'nın enerji ve silah sektörlerini kullanarak tekrar güçlü bir aktör olmasında Putin'in uyguladığı politika ve reformlara ek olarak uluslararası gelişmelerin de etkileri yadsınamaz. O tarihe kadar enerji alanında en büyük üretici konumunda bulunan Ortadoğu bölgesi 90'lı yıllarda başlayan ve 2000'li yıllarda da devam eden Körfez Savaşları'nın bir sonucu olarak enerji arz güvenliği açısından oldukça riskli bir bölgeydi ve bu risk ve istikrarsızlık da enerji fiyatlarının

yükselmesine neden olmuştu. Aynı zamanda Çin ve Hindistan başta olmak üzere hızla gelişen ülkelerin enerji ihtiyaçlarının arttığı bir dönemde Rusya, bu ülkelerin enerji taleplerini karşılayabilecek en güçlü seçenek konumundaydı. Enerji politikalarının öncelikle bir konuma yerleştirilmesi ardından yüksek fiyatlardan pazar satışları Rusya'nın ekonomik anlamda kalkınmasına, dış borçlarının büyük bir kısmının ödenmesine ve reformların daha etkin uygulanmasına olanak sağladı.[91]

Rusya Federasyonu sahip olduğu enerji kaynakları açısından dünyanın en zengin coğrafyalarından birinde yer almaktadır. Sahip olduğu büyük petrol, doğal gaz ve kömür gibi birincil enerji kaynaklarının rezervlerinin yanı sıra alüminyum, nikel, kobalt, paladyum, bakır, demir, altın ve gümüş gibi ham maddeler açısından da oldukça zengindir. Örneğin bu açıdan bakıldığında Rusya, 2021 yılı verilerine göre, dünya alüminyum üretiminin %5'ini karşılamakta ve bu alanda Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan'nın ardından en büyük üçüncü üretici konumundadır. Diğer ham madde kaynaklarında ise dünya nikel üretiminin %11'ini ve paladyum üretiminin %43'ünü karşılamaktadır.[92]

Birincil enerji kaynaklarına bakıldığında yine 2021 yılı verilerine göre Rusya Federasyonu, doğal gaz rezervlerinde ilk sırada, kömür rezervlerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından ikinci sırada ve petrol rezervleri açısından da sekizinci sıradadır. Bu kaynakların üretim verilerine bakıldığında Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından en büyük ikinci doğal gaz ve petrol üreticisi, altıncı en büyük kömür üreticisi ve dördüncü en büyük nükleer enerji üreticisi konumundadır. Ayrıca toplam enerji üretiminde dünyada Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından üçüncü sırada yer almakta, tüketim verileri ele alındığında da en büyük ikinci doğal gaz ve en büyük dördüncü kömür, petrol ve nükleer enerji tüketicisidir.[93]

Doğal gaz, kömür ve petrol gibi temel enerji kaynaklarının yanı sıra özellikle 2015 sonrası global enerji ticaretinde kendisine yer bulmaya başlayan sıvılaştırılmış

[91] Kamalov, a.g.e, s.279
[92] OECD, "The Supply of Critical Raw Materials Endangered by Russia's War on Ukraine", 04.08.2022, https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/the-supply-of-critical-raw-materials-endangered-by-russia-s-war-on-ukraine-e01ac7be/ , (Erişim Tarihi: 03.01.2023)
[93] U.S. Energy Information Administration, "Russia", https://www.eia.gov/international/analysis/country/RUS , (Erişim Tarihi: 03.01.2023)

doğal gaz (liquefied natural gas, LNG) üretimi noktasında da Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Katar ve Avustralya gibi büyük üreticiler ile yarışabilmek adına kapasitesini artırmaya çalışmakta ve bu alana da yatırım yapmaktadır. 2021 yılının verilerine göre Rusya, küresel LNG ihracatının %8'ini oluşturarak dördüncü sırada yer almıştır.[94]

Bu veriler doğrultusunda Rusya Federasyonu'nun enerji görünümüne bakıldığında, petrol ve doğal gaz üretimi ülkenin tamamında yapılmak ile birlikte özellikle Sibirya bölgesinde yoğunlaştığı görülür. Sadece petrol ve doğal gazdan elde edilen gelirin 2021 yılında federal bütçenin %45'ini oluşturduğu görülmekte ki bu da Rus ekonomisinin enerji satışlarına olan bağımlılığını somutlaştıran bir göstergedir.[95] Petrol endüstrisinin temel aktörleri başta devlet tekelinde bulunan Rosneft olmak üzere Gazprom Neft, Surgutneftegas, Tatneft, Russneft ve özel mülkiyete ait Lukoil olarak sıralanmaktadır. Gaz endüstrisinin temel aktörlerine bakıldığında ise ilk sırada devlet tekelinde bulunan ve Rusya'nın en önemli kurumlarından biri olan Gazprom yer alır. Gazprom'un üretim payı Novatek ve Rosneft şirketlerinin son on yıldaki kapasite artırımları ile azalmış olsa da 2021 yılı verilerine göre %68'lik bir pay ile ülkenin en büyük doğal gaz üreticisidir.[96]

2.1.1. Enerji Sektörünün Temel Aktörü: Gazprom

Gazprom'un kökenleri ikinci dünya savaşı dönemine dayanır. Başlarda ulusal çaplı ihtiyaçları karşılayacak şekilde kurulan bu küçük gaz endüstrisi, 1960 ve 1970'li yıllar boyunca gazın çıkarılması ve işlenmesi gibi süreçleri tekelleştirecek şekilde Sovyet Doğalgaz Endüstrisi Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. İlerleyen yıllar boyunca Sibirya, Volga ve Ural bölgelerinde büyük çapta rezervler bulundu ve bu rezervler de

[94] International Energy Agency," Energy Fact Sheet: Why Does Russian Oil and Gas Matter", 21.03.2022, https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter , (Erişim Tarihi: 03.01.2022)
[95] Yorkshire Post, "Gazprom: Everything You Need to Know About The Russian Owned Gas Company Including What Is Gazprom Worth?", 24.02.2022, https://www.yorkshirepost.co.uk/business/gazprom-everything-you-need-to-know-about-the-russian-owned-gas-company-including-what-is-gazprom-worth-3584898 , (Erişim Tarihi: 03.01.2023)
[96] International Energy Agency, Energy Fact Sheet: Why Does Russian Oil and Gas Matter, 21.03.2022, https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter, (Erişim Tarihi: 03.01.2022)

Sovyetler Birliği'ni enerji alanında büyük bir üretici konumuna taşıdı. Bu dönemde petrol krizlerinin de etkisiyle yükselen fiyatlar Rusya'nın elini güçlendirdi ve Rus ekonomisine kaynaklık eden petrol ve gaz satışları sonucu hem varolan teknoloji yenilendi hem de altyapı çalışmaları hızlandı.[97] Sovyetler Birliği'nin 80'li yıllar boyunca içinden geçtiği reformist dönemde Gorbaçov'un yeniden yapılanma politikaları kapsamında 1989 yılında Sovyet Doğalgaz Endüstrisi Bakanlığı ilk devlet şirketi olarak Gazprom adı ile kuruldu.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması Gazprom için de yeni bir yol haritası anlamına gelmişti. Dağılma ve Putin iktidarı arasındaki geçen sürecin temel özelliği olan oligarklar lehine özelleştirme hareketleri Gazprom için de geçerli oldu. 1992 – 1994 yılları arasında şirket hisselerinin yaklaşık rakamlar ile %15'i piyasa fiyatları üzerinden şirket çalışanlarına, %35'i açık artırma ile yerli ve %10'u yabancı yatırımcılara satıldı ve kalan %40'ı devlet kontrolüne bırakıldı.[98] Bundan sonra 2000'li yıllarda başlayan merkezileştirmeye kadar şirket paylarında herhangi bir değişiklik olmadı. Bunun yanında 90'lı yıllar boyunca kapitalist piyasa ekonomisine geçilme sürecinde uygulanan şok terapi politikaları enerji alanında da istenilen sonuçları veremedi ve Sovyetler döneminde yakalanan gelir ve üretim düzeyinin yakalanamamasının yanı sıra dönem dönem gerilemeler görüldü.

Vladmir Putin iktidarı ve merkezileşme hareketleri sonrası Rusya'nın enerji politikalarında köklü değişikliklere gidilmiştir. Bunun sonucunda Gazprom günümüzde hisselerinin çoğunun Rusya Federasyonu'na ait olduğu dünyanın en büyük enerji şirketlerinden biridir. Bu anlamda şirket Rus doğal gazının dörtte üçüne ve toplam dünya doğal gaz rezervlerinin %16'sına sahiptir.[99]

Putin'in enerji sektörüne bakış açısını ve bu anlamdaki düşünsel temelini incelemek için öncelikle 1997 yılında yazdığı "Maden ve Ham Madde Kaynakları ve

[97] Emek Yıldırım Şahin, "Gazprom'un Rusya İçin Öneminin Ekonomi – Politiği", **Fiscaoeconomia**, Volume 5, Issue 2, 2021, s.473
[98] Şahin, a.g.m., s.475
[99] Yorkshire Post, Gazprom: Everything You Need to Know About The Russian Owned Gas Company Including What Is Gazprom Worth?, 24.02.2022, https://www.yorkshirepost.co.uk/business/gazprom-everything-you-need-to-know-about-the-russian-owned-gas-company-including-what-is-gazprom-worth-3584898 , (Erişim Tarihi: 03.01.2023)

Rusya Ekonomisi için Gelişme Stratejisi" başlıklı teznini incelemek gerekir. Bu tezde Putin, doğal kaynakların ekonomik gelir elde etmeye olan katkısının yanı sıra Rusya'nın uluslararası alandaki konumuna yapacağı katkıyı vurgulamaktadır. Ona göre politik gücün artırılması, ekonomik anlamda ham madde ve maden endüstrilerinin gelişimi ile doğru orantılı olacaktır. Bu nedenle kaynak çıkarma alanında çeşitli girişimler yaratılmalı ve bu girişimler aracılığı ile batının uluslararası şirketleri ile rekabet edebilecek düzeyde ulusal şirketler oluşturulmalıydı. Bunun yanında Putin'e göre bu doğal kaynaklardan elde edilecek olan gelir ülkenin savunma sanayisinin de temelini oluşturacaktı.[100] Bu düşüncelerinden hareketle Putin'in iktidarı boyunca dış politika ve enerji politikalarını iç içe geçirmeyi hedeflediği söylenebilir. Buna paralel olarak da dış politika uygulamaları içinde gerekli gördüğü hallerde ulusal çıkarları korumak adına enerji kartını kullanmaktan çekinmemiştir.

Özellikle doğal gaz sektörünün iç ve dış politikadaki giderek artan etkinliği, devletin bu alana özel bir kontrol uygulamasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle 2004 yılında çıkarılan 1009 sayılı Başkanlık Genelgesi ile bazı birimler stratejik önem arz eder şekilde konumlandı ve bu birimlerin özelleştirilmesi ve mülkiyet işlemleri bir komisyon tarafından birebir takip edilir hale getirildi.[101] Bu tarihten itibaren Gazprom'un ulusal ve uluslararası etkinliği de arttı ve adeta Rusya'nın önde gelen siyasi araçlarından birine dönüştü.

Gazprom'un geçirdiği bu dönüşüm sonrası dış ilişkilerdeki temel hedefi Rusya dışındaki kaynak alanlarına genişlemek ve bu bölgelerde işletim hakkı elde etmektir. Buna ek olarak Rus gazının taşınması için gerekli uluslararası desteğin sağlanması ve olabildiğince farklı alanlara yayılarak çalışma sahasını ve satış piyasasını çeşitlendirmek Gazprom'un temel amaçlarıdır.[102] Bu stratejiler doğrultusunda şirket, yabancı yatırım sahalarında ortaklıklar kurarak bu bölgelerde yatırımcı olmakta ve etki

[100] Kürşad Tosun, "**Doğal Gazın İmparatoru: Rusya, Rusya'nın AB ve Türkiye ile Doğal Gaz Diplomasisi: Politik, Güvenlik, Ekonomik ve Çevresel Boyutlar**", İstanbul, Cinius Yayınları, 2018, s.53
[101] Volkan Özdemir, "**Rusya'nın Kodları**", İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018, s.174
[102] Özdemir, a.g.e., s.175

alanını genişletmektedir. Bu faaliyetlerin çoğu başlangıçta eski Sovyet ülkelerinde başlamış olsa da zamanla Batı Avrupa'ya doğru genişleme eğilimi göstermiştir.

Ulusal hedeflerine bakıldığında ise görünüş itibariyle dış politikada uyguladığı stratejinin aynısıdır. Rusya içinde faaliyet gösteren önemli enerji ve medya şirketleri zamanla Gazprom tarafından satın alındı ve böylece şirketin ülke içerisindeki nüfuz alanı da genişlemiş oldu. NTV ve Media Most gibi önemli medya şirketlerinin de bünyesine dahil olması ile adeta siyasi bir aktöre dönüşen Gazprom'un idaresi de devlet ve daha özelde Putin tarafından kontrol altında tutuldu. Öyle ki şirketin başkanı ve yönetim kurulu üyeleri doğrudan Petersburg ve Putin ile yakın ilişki içerisinde olan politikacılardan oluşmaktadır.

Doğal gazın yanı sıra Rusya Federasyonu'nun enerji alanındaki bir diğer kalesi petrol endüstrisidir. Petrol endüstrisi de tıpkı doğal gaz gibi Sovyetler döneminde önem kazanmaya başlamış ve çöküşten kısa bir süre önce sadece Rusya'dan çıkarılan günde 11 milyon varil ile Sovyetleri dünyanın en büyük petrol üreticisi konumuna taşımıştır. Sovyetlerin çıkarılan bu petrolü siyasal bir güç olarak kullanmakta başlıca iki stratejisi bulunmaktaydı. Bunlardan biri müttefik olmayan ülkelere politikadan bağımsız ve güvenilir olarak piyasa şartlarında satış yapmaktı. Böylece aralarında politik krizler yaşansa da Sovyetler batı ülkeleri için güvenilir bir kaynak imajı oluşturmayı başarmıştı. Diğeri ise Sovyet nüfuzu altındaki ülkelere karşı fiyatları bir ödül ve ceza mekanizması şeklinde sunmaktı ki böylece Doğu Avrupa ülkeleri kontrol altında tutuluyordu.[103]

Sovyet sonrası Putin iktidarına kadar geçen sürede ise meydana gelen en belirgin değişim sektörün devlete oranla daha çok oligarkların eline geçmesi oldu. Bu anlamda petrol ve doğal gaz sektörlerinin gelişimi birbirinden daha farklı yaşandı ve petrol sektörü doğal gaza göre daha fazla özelleştirme ile karşı karşıya kaldı. Çöküşün hemen ardından başlayan özelleştirme hareketleri ile sektörde yabancı karteller oluşmaya başladı ve bu da rekabetin artmasına yol açtı. Tam tersi olarak bu yıllarda Gazprom ise doğal gazda tekel konumunu sürdürüyordu. Putin iktidarı ile başlayan

[103] Theresa Sabonis – Helf, "Fueling The Superpowers: Russia as a Player in World Energy" **New England Journal of Public Policy**, Volume 21, Issue 2, s.225

süreçte ise bu iki sektör açısından akış tersine işledi ve doğal gazda Gazprom'un tekelliği yıkılmaya çalışılırken petrol sektöründe ise kamulaştırmaya gidildi.[104]

Kamulaştırma hareketinin en önemli ve sembol sayılabilecek gelişmesi ise 2003 yılında yaşanan Yukos olayıdır. Yukos, 1964 yılından beri faaliyet göstermekte olup belirtilen tarihte Rusya Federasyonu'nun günlük ortalama 1.6 milyon varil ile petrol üretiminin yüzde 19.2'nin gerçekleştiren petrol ve doğaz gaz şirketiydi. Yukos'un kamulaştırılmasının en genel sebebi devletin gaz sektöründe olduğu gibi petrol sektöründe de yönetim öncülüğüne sahip olmak istemesiydi. Daha özel sebeplere bakıldığında ise şirtketin yöneticisi Hodorkovski'nin medya gücünü de kullanarak muhalif siyasi faaliyetlerde bulunması, Yukos'un Sibneft (daha sonra Gazprom tarafından satın alınmıştır) ile birleşerek daha büyük bir güç haline gelmesinin önlenmesi ve gündeme geldiği üzere hisselerin ABD firmalarına satışının önlenmesi gibi sebepler öne çıkmaktadır.[105] Söz konusu sebepler üzerine 2003 yılında vergi kaçırma suçlaması ile şirkete yönelik başlatılan soruşturmalar neticesinde devlet şirket hisselerinin satışına yasak getirdi. Ardından şirkete kesilen ceza tutarının ödenemez miktarda olması, cezanın şirket varlıklarının özellikle de Yuganskneftegaz'ın satışı ile karşılanmasını zorunlu kıldı. Söz konusu satışın finansmanı hala tartışmalı olsa da daha sonra Rosneft'e ait olduğu ortaya çıkan Baykal Finans Grubu tarafından satın alındı. Dolayısıyla hem enerji piyasasında hem de elinde bulunan medya gücüyle siyasette önemli bir oyuncu olan Yukos'un etkinliği oldukça azaltılmış oldu. Bunun yanında Hodorkovksi'nin yargılanma süreci petrol sektörünün de devlet kontrolü bağlamında gaz sektörü gibi ilerleyeceğinin kanıtı oldu.

Böylece tersine yaşanan bu süreçler sonrası enerji piyasasının görünümüne bakıldığında bir tarafta Gazprom'un hakimiyeti devam ederken Novatek ve Rosneft gibi şirketlere verilen destek ile gaz sektörünün çeşitlendiği görülürken diğer tarafta

[104] Özdemir, a.g.e., s.177
[105] Kenan Şahin, "Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı, Sektörde Yaşanan Gelişmeler ve Rusya Federasyonu'nun G-8 Başkanlığı", https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 03.02.2023)

Lukoil ve Surgutneftegaz gibi şirketler varlığını korurken Rosneft'in hakimiyeti söz konusudur. (Tablo 1)

Tablo 1: Rusya Federasyonu'nun Şirket Bazında Ham Petrol ve Kondensat Üretimi, 2021

Company	thousand barrels per day
Rosneft	3,476
Gazprom	1,634
Lukoil	1,473
Surgutneftegas	1,171
Tatneft	557
Others	2,217

Data source: Rystad Energy

Kaynak: https://www.eia.gov/international/analysis/country/RUS

2.1.2. Vladimir Putin İktidarı ve Enerji Stratejileri

Vladimir Putin'in önceliği 21. yüzyıl uluslararası politiğine uygun olarak yumuşak güç kavramının Rusya Federasyonu dış politikasına entegre edilmesiydi. Bu bağlamda Sovyetler Birliği döneminden miras kalan ideoloji ve askeri güç gibi devletin varoluş unsurları yerini yeni yumuşak güç unsurlarına bırakmalıydı. Bu anlamda Putin iktidarının ilk yarısında Rusya enerji jeopolitiğini yükselen fiyatların da yardımı ile başarılı bir şekilde avantaja dönüştürmeyi başardı. Buna karşın devletin ekonomik kalkınmasının buradan elde edilen para akışına gittikçe daha bağımlı hale gelmesi zamanla ekonominin kırılganlaşmasına yol açtı ve yeni pazar arayışları, yeni boru hatları ve projelerin devamlılığı gibi süreçlere duyulan ihtiyacın da artmasına da neden oldu. İlk dönem politikalarının karşı karşıya bıraktığı bu sorunlar daha uzun vadeli ve geniş kapsamsı plan ve stratejilerin yürütülmesini zorunlu kıldı. Böylece ilk olarak 2003 yılında "2020'ye Yönelik Enerji Statejisi" (ES- 2020) belgesi yayınlandı.

"2020'ye Yönelik Enerji Stratejisi" belgesi esas itibariyle Rusya Federasyonu'nun enerji politikalarının kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerini içermekteydi. Bunun yanında uluslararası ortamda yaşanacak gelişmelere uyum sağlayabilmek adına belgenin her 5 yılda bir gözden geçirilmesi ve yeni hedef ve kapsamlar için güncellenmesi kararlaştırılmıştı. Bu doğrultuda 2003 yılında ilk kez yayınlanan belge 2009 yılında ikinci kez yayınlandı ve ilk hedef olan 2020 yılı uzun vadeli olacak şekilde 2030 olarak değiştirildi. Buna ek olarak bu belge ile ilk kez iç ve dış gelişmelerin hesaba katılması ile enerjinin sosyo – ekonomik gelişme ve kalkınma boyutu ele alındı ve stratejik plana dahil edildi.[106] Buradan da anlaşılacağı üzere Rusya Federasyonu için enerji kaynaklarının stratejik kullanımı ekonomiyi olduğu kadar ülkenin sosyal gelişimi, yaşam koşulları ve refah düzeyinin artırımı için de oldukça önemli bir konumdadır.

ES – 2020 belgesinin temel amacı Rusya Federasyonu'nun enerji sanayisinin mevcut kullanım ve gelişme durumunun önceliklerinin belirlenmesi ve bu arada üretilen enerji mal ve hizmetlerinin uluslararası piyasalardaki rekabet edebilir durumunun öngörülebilir olmasıdır. Rekabet durumunun tahmin edilebilir olması için uzun vadeli devlet plan ve politikalarının hayata geçirilmesini amaçlayan belgede temel öncelikler; enerji güvenliği, enerji ve bütçe etkinliği, bölgelere göre enerji politikalarının belirlenmesi, enerjinin ekolojik güvenliği, uluslararası enerji politikaları ve enerjide sosyal politika esasları olarak sıralanmıştır.[107]

Sıralanan başlıkların detaylarına bakıldığında Rusya için sıralanan temel amaçlardan en önemlisi ülke içinde enerji tüketiminde ve enerjinin üretim ve dağıtım aşamalarında olabildiğince tasarrufa gitmektir. Üretimde ise maksimuma ulaşmak ve ihracat noktasında ise güvenilir bir tedarikçi konumunda bulunmak hedeflenmiştir. Böylece global markette rekabet edebilirliğin artması planlanmıştır ki belgede bahsedildiği üzere Rusya'nın global marketteki rolü ülkenin jeopolitik etki alanı ile

[106] Anıl Erkan Çağlar, "Enerji Arzı Güvenliği Bakımından Avrupa'nın Rusya Federasyonu'na Bağımlılığı", Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2013, s.82

[107] Altyn Ablabekova, "Rusya Enerji Politikasının Dünya Enerji Piyasasındaki Rolü", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s.68

eşdeğer tutulmuştur.[108] Bunun yanında enerji sektörü ekonominin de en önemli ayağı olduğu için bu sektördeki iş gücü verimliliği, finansal istikrar ve güvenlik kavramları da oldukça vurgulanmıştır. Putin'in merkezileşme önceliği doğrultusunda atılacak adımların yasal dayanaklarının oluşturulması, gelişecek olan enerji sektörüne yerli ve yabancı sermayelerin çekilmesi ve mevcut enerji tesislerinin modernizasyonu da belge kapsamında tutulan genel hedeflerdendir.

Bunlardan daha özel hedeflerde ise:

- Öncelikle ülkenin iç talepleri göz önünde bulundurularak yakıt ve enerji ihtiyacının tamamıyla karşılanması,
- Kuruluşun ilk yıllardan itibaren yaklaşık %600 oranında artan enerji fiyatlarının kademeli olarak düşürülmesi,[109]
- Gayri safi yurtiçi hasıla içinde enerjinin payının 2020 yılına kadar %22'den %13 - 15 aralığına düşürülmesi ve enerji ihracatının 2020'ye kadar %45 - 64 oranında artması

gibi maddeler görülmektedir.[110]

ES – 2020 dokumanı çıktıları açısından değerlendirildiğinde petrol ve doğal gaz üretim seviyelerinin 2008 yılına kadar öngörülen düzeyi karşıladığı söylenebilir. Petrol ve petrol ürünlerinin dış pazarlanması noktasında beklenenden daha yüksek rakamlar elde edilmiş ve hem petrolde hem de doğal gazda yeni sahalarda çalışmalar ve işletmeler başlamıştır. Buna karşın enerji satışı noktasında genel anlamda belirlenen hedefler tutturulamamıştır. Enerji maddelerine olan talep devam etse de örneğin petrol işletme sanayisinde %80'e varan aşınma miktarlarları öngörülememiş ve yeterli yatırım sağlanamadığı için sektörde yeni teknolojilere geçiş başarılı bir şekilde uygulanamamıştır.[111]

[108] Natalia Victorovna Kuznetsova, Ekaterina Vasilievna Kuznetsova, "Energy Strategy of the Russian Federation", **Mediterranean Journal of Social Sciences**, Vol 6, No 5, 2015, p.161
[109] Çağlar, a.g.t., s.83
[110] Natalia Victorovna Kuznetsova, Ekaterina Vasilievna Kuznetsova, a.g.m., s.162
[111] Ablabekova, a.g.t., s.71

Bunun yanında 2020'ye yönelik enerji stratejisinin vadesini dolduran bir diğer gelişme 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizdir. Ekonomik kriz ile birlikle hem global anlamda enerji tüketimi hem de ihracata yönelik finansal olanaklar azalmış ve böylece Rusya'nın mevcut planı uygulanabilir olmaktan çıkmıştır. Ekonomik dengesini büyük oranda enerji sektöründen elde edilen gelirler ile idame ettiren Rusya Federasyonu da böyle bir uluslararası ortamda enerji statejisinin gözden geçirdi ve 2009 yılında ES - 2020'nin güncellenmiş hali olan ES – 2030 ortaya çıktı.

"2030'a Yönelik Enerji Stratejisi" belgesi temel olarak Rusya Federasyonu'nun yeni enerji politikalarının inovatif gelişme odaklı olmasını amaçladı. Buna göre öncelikle kısa vadede 2008 krizinin etkilerinin azaltılması için varolan üretim kapasitesinin iyileştirilmesi, modernizasyonu ve yeni üretim sahalarının işletmeye açılması için çalışılacaktı. Ardından uzun vadeli yeni hedefler belgede;

- Rusya içerisinde tüm bölgelerde enerji güvenliğinin sağlanması ve Rusya'nın enerji ihracat destinasyonlarını çeşitlendirmesinin yanı sıra global enerji güvenliği oluşumuna tam katılım sağlaması,
- Ülkenin ekonomik refah düzeyinin gaz ve petrol sektörüne olan bağımlılığının azaltılması ve gayri safi yurt içi hasıla içinde yakıt ve enerjinin toplam payının %30 seviyesinden %18 seviyesine düşürülmesi,
- Finansal ve ekonomik sürdürülebilirdiğin sağlanmasının yanı sıra yeni teknolojiler yardımı ile geleneksel enerji kaynaklarından maksimum verimliliğin elde eldilmesi,
- Yeni enerji kaynaklarının üretimi ile çevresel güvenliği sağlamak amacıyla yakıt ve enerji tesislerinin geliştirilmesi ile birlikte sera gazı salınımının 2030'a kadar 1990'da olduğundan %100 – 105 oranında azaltılması,

şeklinde sıralandı.[112]

Enerji sektörünün Rusya Federasyonu'nun jeopolitik etkisine olan önemi bu yeni versiyonda da oldukça vurgulandı ve Rusya'nın enerji alanında Avrasya'da

[112] Ministry of Energy of the Russian Federation, "Energy Strategy of Russia For The Period Up To 2030", 2010, s. 128 – 129, http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf , (Erişim Tarihi: 04.02.2023)

bölgesel liderliğinin bir kez daha altı çizildi. Bu liderlik sayesinde Rusya bölgesel market üzerinde fiyat düzenlemesi konusunda etkin bir role sahip olacak ve kurulacak aktif diyaloglar sayesinde enerjinin hem ithalat, ihracat düzeyinde hem de transit geçişinin güvenliğinin sağlanması noktasında söz sahibi konumunda bulunacaktı.[113]

ES – 2030 belgesinin bir diğer özelliği enerji ihracatı stratejisini bölgelere indirgemiş olması ve bu anlamda özellikle Avrupa ve Doğu pazarlarına farklı bir önem atfetmesidir. Belge ile bu anlamda giderek daha büyük ticaret potansiyelleri barındırması bakımından başta Çin, Japonya, Güney Kore ve Kuzey Kore olmak üzere Doğu Asya pazarına girmek öncelendi. Bunun başlıca sebebi Avrupa'nın Rusya'dan enerji ithalatı yapan bölgeler arasındaki payının düşürülmesi ile birlikte ihracat kanallarının çeşitlendirilmesinin istenmesidir. Yeni strateji dokümanı ile birlikte öngörülen rakamlara bakıldığında 2030 yılına kadar hedeflenen doğu pazarının, Rusya'nın petrol ve petrol ürünleri ihracatı payı içinde yaklaşık %6 seviyesinden %22 – 25 seviyesine ve bu bölgelerden doğal gaz ithalatının sıfır noktasından %20'ye ulaşması beklenmektedir. Strateji ayrıca üretilen enerji maddelerinin sıvılaştırılmış doğal gaz, motor yakıtı, elektrik, petrol ürünleri ve petro kimya gibi yeni ürünler ile çeşitlendirilmesini desteklemektedir.[114]

ES – 2030 belgesinden sonra Rusya Federasyonu'nun yeni yol haritası biçimlenmiş olsa da 2019 yılı sonunda başlayan küresel Covid – 19 salgını tüm dünyada ulusal ve uluslararası çapta değişimler meydana getirdi. Salgının etkileri itibariyle uzun süreli olacağının görülmesi Rusya için özellikle ülke ekonomisinin adeta lokomotifi sayılabilecek enerji sektörünün korunması amacıyla önlemler anlınmasını ve yeni yol haritaları oluşturulmasını zorunlu kıldı. Böylece Rusya için enerji planlamasında üçüncü dönem 2 Nisan 2020 tarihinde kabul edilen "2035'e Yönelik Enerji Stratejisi" belgesi ile başladı.

ES – 2035 ile birlikte ortaya konan hedefler;

---

[113] Natalia Victorovna Kuznetsova, Ekaterina Vasilievna Kuznetsova, a.g.m., s.163

[114] Ministry of Energy of the Russian Federation, "Energy Strategy of Russia For The Period Up To 2030", 2010, s.23, http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf , (Erişim Tarihi: 04.02.2023)

- 2024'e kadar 3.4 kat büyümesi beklenen sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ihracatında alıcı çeşitlendirilmesine gidilmesi ve bu alana daha fazla yatırım yapılması,
- Petrol ve gaz endüstrisinde dijitalleşmeye geçilmesi ve endüstrinin bazı alanlarında 2035 yılına kadar %100 yapay zeka teknolojisine geçilmesi,
- Doğu Sibirya ve Kutup bölgelerinde altyapı çalışmalarının artırılması yoluyla bu bölgelerin tüm Rusya enerji altyapısı ile tam entegrasyonunun sağlanması ve özellikle Kutup ve Kuzey Denizi Sahasının ticari olarak desteklenmesi,
- Yurtiçi üretim ile teknolojik bağımsızlığa ve bu alanda uluslararası rekabet edebilirliğe ulaşılması,

şeklinde sıralanmıştır.[115]

ES – 2035, öncüllerinde olduğu gibi alıcı çeşitlendirilmesine gidilmesini gündeme getirdi ve 2030 belgesinde olduğu gibi özellikle Asya pazarına odaklandı. Bu anlamda Rusya Federasyonu'nun Asya pazarına girişi için ise LNG temel ihracat maddesi olarak merkeze alındı. LNG ihracatının giderek artan bir grafik izliyor ve izleyecek oluşu da yeni tesislerin açılması ve varolan tesislerin de altyapısının geliştirilmesi ile modernizasyonunu gerekli kıldı. Öncüllerinde olduğu gibi temiz enerji vurgusu yaparak enerji tesislerinin ve genel faaliyetlerinin çevreye duyarlı sürdürülmesi gerekliliği ortaya koydu ve yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi hedeflendi.

Belgede öngörülen rakamlara bakıldığında, gaz dağıtım sistemlerinin Rusya'nın tüm bölgelerine genişlemesinin 2024'e kadar %68.6 seviyesinden %74.7 seviyesine ve 2035 yılına kadar da %82.9 bandına çıkması beklenmiştir. Ek olarak yakıt üretiminin 2018 rakamlarına göre 2024 yılına kadar yüzde 5 ile 9 arası büyüyeceği ve yakıt ve enerji ihracatının da %9 ile %15 arası bir artış göstereceği tahmin edilmiştir.[116]

[115] Sergey Sukhankin, "Russia's Energy Strategy 2035: A Breakthrough or Another Impasse?", The Jamestown Foundation, 2 Haziran 2020, https://jamestown.org/program/russias-energy-strategy-2035-a-breakthrough-or-another-impasse/ , (Erişim Tarihi: 05.02.2023)
[116] The Russian Government, "Mikhail Mishustin Approves Energy Strategy to 2035", 10 Haziran 2020, http://government.ru/en/news/39847/ , (Erişim Tarihi: 05.02.2023)

Rusya Federasyonu her ne kadar açıklanan enerji stratejileri belgelerinde enerjide bölgesel liderlik ve söz sahipliği vurgusu yapmış olsa da özellikle 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ile başlayan Ukrayna gerginliği açıklanan hedeflerin önündeki en büyük engeldir. Ukrayna meselesinin 2014 yılından itibaren zaman zaman gerginliklere yol açması ve son olarak iki ülke arasında 2022 yılında başlayan çatışma, Rusya'nın batılı ülkeler tarafından enerji de dahil olmak üzere pek çok alanda tecrite ve yaptırımlara maruz kalmasının nedenidir. Bu açıdan bakıldığında Rusya için Asya pazarı gittikçe daha hayati bir önem arz etmekte, Avrupa pazarı ise enerji ticaretinde Rusya'nın en büyük partnerlerinden biri olmaya devam etse de özellikle Ukrayna çatışmaları ile bilirkte enerji bir diyalog unsuru olmaktan çok bir siyasal koz aracına dönüşmüş görünmektedir.

2.2. Rusya Federasyonu'nun Avrupa Enerji Pazarı Üzerindeki Etkinliği

Soğuk savaş sonrası ortaya çıkan yeni uluslararası düzenin temel özellikleri göz önüne alındığında en büyük siyasi aktörlerden biri yaklaşık 447 milyon nüfusu ile Avrupa Birliği'dir. Avrupa Birliği sahip olduğu bu nüfus ve ticaret kapasitesi ile birlikte düşünüldüğünde zaman zaman küresel dinamikleri etkileyebilme ve dönüştürme kapasitesine sahiptir. Böyle bir siyasi gücün yanı sıra oluşumun yapısı, sahip olduğu kaynaklar ve ithalat verileri incelendiğinde en büyük ihtiyaç ve bağımlılık oranları enerji sektörü üzerindedir.

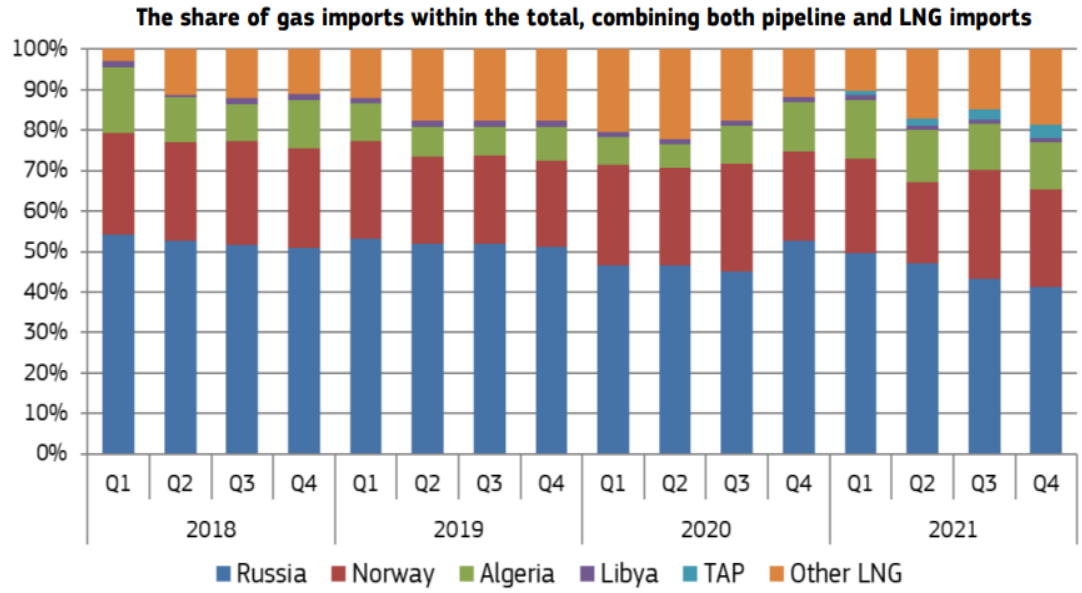
Bu bağlamda enerji görünümü incelendiğinde öncelikle 2021 verilerine göre Avrupa Birliği'nin enerji ihtiyacının % 44'ünü kendi üretimi ile karşılayabildiği ve %56 oranında da dışa bağımlı olduğu görülür. Kendi üretim verileri açısından Avrupa Birliği'nin toplam enerji üretiminin %41'i yenilenebilir enerjiden, %31'i nükleer enerjiden, %18'i katı yakıtlardan, %6'sı doğal gazdan ve %3'ü ham petrolden oluşmaktadır. Diğer taraftan söz konusu dışa bağımlılık genel olarak Avrupa Birliği'nin ihtiyacının yaklaşık yarısını dışarıdan karşıladığını belirtiyor olsa da daha özel bakıldığında bu oranın ülkeden ülkeye geniş oranlarda değişiklik gösterdiği söylenebilir. Yine 2021 verilerine göre dışa bağımlılığın en fazla olduğu enerji

maddesi %64 (toplam enerji ithalatının üçte ikisi) ile petrol ürünleridir ve onu %25 ile doğal gaz ve %6 ile katı fosil yakıtlar takip etmiştir.[117]

Avrupa Birliği'nin bu enerji görünümü neticesinde ticari partnerleri incelendiğinde dikkat çekici bir payın Rusya Federasyonu'na ait olduğu görülür. İki bölge arası 2011 - 2021 yılları arası ithalat ve ihracat verilerinde düşüş yaşanmış olsa da Rusya Federasyonu Avrupa Birliği'nin beşinci en büyük ticari parteri olma konumunu sürdürmektedir. 2021 rakamlarına göre iki partner arası ticaretin % 62'sini (yaklaşık 99 milyar Euro) enerji sektörü oluşturur.[118] Avrupa Birliği ithal ettiği toplam ham petrolün %28'ini, doğal gazın %44'ünü ve katı yakıtların (çoğunlukla kömür) %52'sini Rusya'dan ithal etmiştir.[119](Grafik 1 ve Grafik 2) Diğer yandan son dönemlerde popülaritesi gittikçe artmakta olan sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithalatı noktasında da Avrupa, tedarikçi ülkeler açısından oldukça geniş bir pazardır ve bu nedenle rekabete sahne olan bir bölgedir. LNG ticareti noktasında 2021 yılının dördüncü çeyreğinden elde edilen verilere göre Avrupa Birliği'nin en büyük partneri ihtiyacının %29'unu ithal ettiği Amerika Birleşik Devletleri olurken onu %21 ile Rusya ve %20 ile Katar takip etmektedir.[120]

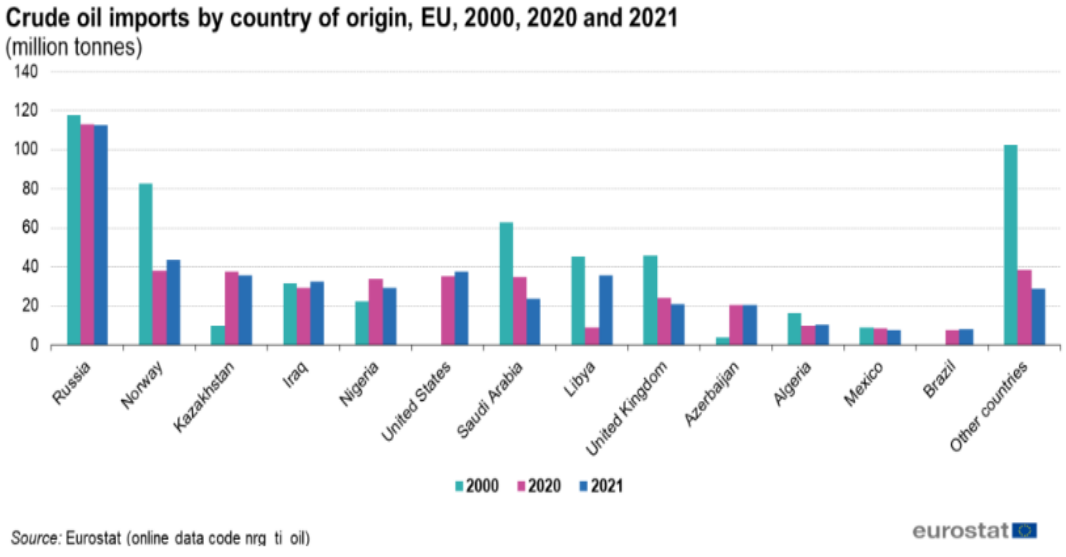
[117] Eurostat, "Shedding Light on Energy – 2023 Edition", https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/energy-2023#energy-imports-dependency , (Erişim Tarihi: 07.02.2023)
[118] Reuters, "Energy Represented Majority of EU's Russian Imports in 2021, Eurostat Says", 07.03.2022, https://www.reuters.com/business/energy/energy-represented-majority-eus-russian-imports-2021-eurostat-says-2022-03-07/, (Erişim Tarihi: 07.02.2023)
[119] Eurostat, "Shedding Light on Energy – 2023 Edition", https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/energy-2023#energy-imports-dependency , (Erişim Tarihi: 07.02.2023)
[120] European Comission, "Quarterly Report on European Gas Market" volume 14, issue 4, 2021, s.16

Grafik 1: 2018- 2021 Yılları Arası Avrupa Birliği'nin Toplam Gaz İthalatının Kaynaklara Göre Dağılımı (Hem Boru Hatları ile Hem de Sıvılaştırılmış Olarak)

Kaynak: European Comission, "Quarterly Report on European Gas Market" volume 14, issue 4, 2021, s.13

Grafik 2: 2000 – 2020 ve 2021 Yıllarında Avrupa Birliği'nin Kaynkalara Göre Ham Petrol İthalatı

Kaynak: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview&oldid=315177#Production_of_crude_oil

Tarihsel bağlamda Avrupa Birliği ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilere bakıldığında temasların politik kutuplaşmanın gölgesinde kaldığı söylenebilir. Soğuk savaş sonrası taraflar arası ilişkiler ivme kazanırken bu ilişkinin odak noktası enerji merkezli ticaret faaliyetleri olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin bölge ülkeleri ile enerji bağlamında ilk temasları 1960'lı yıllar ve 1970'li yılların başında başladı. COMECON ülkelerine ek olarak Batı Almanya ve Avusturya Rus gazının tedarik edildiği ilk ülkeler olurken ardından İtalya, Fransa ve Finlandiya ile de çeşitli anlaşmalar imzalandı. Bu ülkelere boru hatları ile gaz taşınması ile birlikte onların Ortadoğu'ya olan bağımlılığı azalıp kaynakları çeşitlendirilmiş olurken Rus petrol ve gazının da Avrupa'ya yerleşme süreci başladı. Her ne kadar Rusya'dan Avrupa'ya gaz akışı Doğu Avrupa ülkeleri ile başlamış olsa da soğuk savaş koşul ve şartları bu akışın Batı Avrupa'nın tümüne yayılmasına olanak sağlamadı. Bu açıdan 1973 petrol krizi gibi küresel çapta bir enerji krizi bile taraflar arası diyaloğa imkan vermiş olmasına rağmen bütünüyle bir uzlaşma ve işbirliği zemini oluşturamadı.[121]

Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu arasında enerji sektörü üzerinde geniş çaplı işbirliği dönemi ilk kez 1986 yılında Hollanda Başbakanı Ruud Lubbers'in Sovyetler Birliği'ni Avrupa'nın enerji sektörüne dahil etme teklifi ile başladı. Bu teklif daha sonra 1991 yılında kabul edilen Avrupa Enerji Sözleşmesi içinde karşılık buldu ve sözleşme ile Avrupa, Rusya'nın da dahil olduğu hem tüketici hem üretici hem de transit Avrasya ülkeleri ile geniş çaplı enerji işbirliklerine olanak tanıdı.[122]

[121] Marco Sidi, "EU – Russia Energy Relations", **Hand Book of Energy Governance in Europe**, ed: Michele Knodt, Jörg Kemmerzell, 2020, s.5 (Çevrimiçi, Academia, 08.02.2023)
[122] Alexander Gusev, "Energy Relations Between the European Union and Russia: Content, Problems, Prospects.", **Centre International de Formation Europeenne**, 2008, s.11

2.2.1. Enerji Bağımlılığının En Önemli Aracı: Boru Hattı Projeleri

Rusya Federasyonu'nun enerji ihracı noktasında en önemli stratejilerinden biri, ithalatçı ülkeleri boru hatları yardımıyla kendisine bağımlı hale getirmektir. Bu bağımlılık Gazprom'un alternatif projelere ortaklık kurması ya da onları geçersiz bırakmasıyla birlikte de daha kalıcı hale gelmektedir. Rusya bu strateji kapsamında öncelikle yakın coğrafyasında bulunan eski Sovyet ülkelerini boru hattı projelerine dahil etmiştir. Daha sonra partner arayışlarına bağlı olarak Doğu Avrupa ülkelerine ulaşmış ve ilerleyen yıllarda ilişkilerin gelişmesine paralel olarak Merkez Avrupa'ya kadar ilerlemiştir. Böylece günümüzde Rusya'nın etki alanında bulunan pek çok Asya ve Avrupa ülkesi bu boru hatları ağına bağımlı hale gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından soğuk savaşın sona ermesi, uluslararası sistemin yapısında köklü bir değişime neden oldu. Bu yeni sistem Avrupalı ülkeler açısından her ne kadar yeni kurulan Rusya Federasyonu'na yönelik olumlu bir bakış açısı kazandırmış olsa da 1990'lı yıllar büyük oranda kurulan devletin yeni eğilimlerinin neler olacağının izlenmesi ile geçti. Bu anlamda yeni işbirlikleri için zemin normalleşmiş olsa da adımlar temkinli atıldı.

Soğuk savaş sonrası enerji alanındaki ilk işbirliği 1993 yılında imzalanan ve Polonya hükümeti tarafından "yüzyılın anlaşması" olarak övülen Yamal – Avrupa boru hattı projesidir. Rus gazının Belarus üzerinden Almanya ve Polonya'ya taşınmasını amaçlayan proje ile birlikte 1997 yılında ilk gaz sevkiyatı gerçekleşti, 1999 yılında hat tamamlandı ve 2005 yılında da maksimum kapasitesine ulaştı.[123] Yamal – Avrupa boru hattı özellikle yaşanan Ukrayna krizleri neticesinde daha büyük önem arz etmiş ve zaman zaman ikinci bir hattın inşası gündeme gelmiştir.

Harita 2: Yamal – Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı

[123] Sidi, a.g.m, s.6

Kaynak: Sputnik, https://sputniknews.com.tr/20211222/yamal-avrupa-dogalgaz-boru-hatti-1052021380.html

1997 yılında ilk olarak Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği arasında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması yürürlüğe girdi ve böylece taraflar arasında enerji alanındaki temaslar yasal bir zemine oturtuldu. Ardından aynı yıl Rusya Federasyonu, Sovyetler sonrası bir ilk olacak şekilde endüstrisi gelişmiş demokratik ülkeler tarafından organize edilen G – 8 (Group of Eight) platformuna katıldı. Denver'da yapılan toplantı ile bu uluslararası platforma üye olan Rusya, böylece hem özel hem de kolektif olarak bölge ülkeleri ile özellikle enerji sektöründe ilişkilerini geliştirme olanağına sahip oldu. Ardından 1999 yılında Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği arasında bir protokol imzalandı ve bununla birlikte taraflar bağlayıcı sorumluluklar altına girmemiş olsalar da enerji sektöründe endüstriyel işbirliğini başlattılar.[124]

2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesi, Rusya Federasyonu'nun Sovyet sonrası izleyeceği iç ve dış politika hamlelerini büyük ölçüde netleştirdi ve bu sebeple Rus dış politikası açısından bir dönüm noktası teşkil etti. Böylece 1990'lı yıllar boyunca Rusya'nın yönelim ve yol haritasını temkinli bir şekilde takip eden Avrupa

[124] Gusev, a.g.m., s.13

tarafından da ülke artık daha güvenilir bir partner olarak görülmeye başlandı. Bunun neticesinde de 30 Ekim 2000 tarihinde Paris'te Avrupa Birliği – Rusya Federasyonu Zirvesi düzenlendi ve taraflar arasında bugün en önemli diyalog maddesi olan enerjinin de dahil olduğu güvenlik ve teknoloji gibi alanlarda stratejik işbirliğine varan uzlaşmalara imza atıldı.

Zirve sonrası yayınlanan ortak bildiriye göre taraflar düzenli aralıklarla toplantı yapmaya karar vermiş ve işbirliği düzeyini zorunlu tutulmamak ile birlikte yasal bir çerçeveye oturtmuşlardır. Enerji alanı özelinde bakıldığında ise; enerji tasarrufunu sağlayacak projelere öncelik verilmesi, üretim ve aktarım altyapılarının modernizasyonu, Rus enerji sektörüne Avrupalı yatırımcıların girişinin kolaylaştırılması, nükleer enerji alanında güvenliğin sağlanması, Enerji Şartı Anlaşması'nın taraflarca onaylanması ve yapılacak işbirliklerinin çevre korunması açısından Kyoto Protokolü çerçevesinde gerçekleşmesi konularında anlaşmaya varılmıştır.[125]

Bu anlaşmalardan sonra 2002 yılında bir zirve daha gerçekleşmiş ve taraflar arasında somut bir adım daha atılarak Enerji Teknoloji Merkezi kurularak bundan sonra yapılacak olan çalışmaların bu merkez aracılığı ile yapılmasına karar verilmiştir. Zirve bildirisinde ayrıca tarafların ortak çıkarlarına hizmet edecek uzun vadeli projelerin gündeme gelmesi, enerji transferinin güvenliğinin ortak sağlanması, Gazprom'un Avrupa'da gaz ile ilgili teknolojilerin testi ve uygulanabilirliği için bir eğitim merkezi kurması konuları karar bağlanmıştır.[126]

2003 yılında Birlik ve Rusya Federasyonu arasında ikili ilişkilerin yasal boyutu açısından bir gelişme daha yaşandı ve daha önce 1994 yılında ilk kez imzalanan İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması, Daimi Ortaklık Konseyi'ne dönüştürüldü. İlişkilerin daha üst ve yoğun bir düzeye çıkarıldığının göstergesi olan bu konseyin gündeminde ilk olarak silahlanmanın engellenmesi, iki taraf arası elektrik ağlarının bağlanmasına

[125] European Comission, "EU/Russia Summit Joint Declaration", 30.10.2000, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_00_1239 , (Erişim Tarihi: 08.02.2023)
[126] Counsil of The EU and The European Counsil, "Russia – European Union Summit (Moscow, 29.05.2002)", https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70903.pdf , (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

yönelik çalışamalar, ortak pazar oluşturulması ve karşılıklı diplomaların tanınması gibi konular yer aldı.[127]

Karşılıklı ilişkiler art arda atılan işbirliği ve ortaklık adımları ile güçlenirken bir taraftan da özellikle soğuk savaş sonrası yeni üyeler ile birlikte genişleme dönemi geçiren Avrupa Birliği kendi içerisinde ortak politik zeminler oluşturmaya çalışıyordu. Bu anlamda Birlik'in en önemli gündem maddelerinden biri ulusal güvenlik açısından oldukça önemli görülen enerji sektörüydü. Buna karşın üye ülkeler güvenli enerji tedariği konusunda ortak bir yaklaşıma sahip olmaktan oldukça uzaktı. Bunun en büyük sebeplerinden biri üyelerin birbirinden farklı ihtiyaçlarının olmasıydı. Örneğin göreceli olarak daha gelişmiş Almanya gibi ülkeler petrol ve gaz merkezli ithalat yaparken, Polonya gibi daha az gelişmiş genellikle Doğu Avrupa ülkelerinde kömür hala ithalatın büyük bir kısmını oluşturuyordu. Ayrıca söz konusu Doğu Avrupa ülkeleri hem tarihsel hem coğrafi bağlamda Rusya'ya daha bağımlı iken, Merkez ve Batı Avrupa ülkeleri için Rusya'dan yapılan ithalat daha çok kaynak çeşitlendirme ile ilişkilendirilebilirdi. Yine ülkelerin enerji sektöründeki önceliklerine bakıldığında, Fransa'nın da dahil olduğu bir grubun nükleer enerji kapasitesini artırma hedefi olduğu gibi, genellikle Kuzey Avrupa ülkelerinin yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yaptığı ve Almanya ve Polonya'nın da görünümünü korumaya çalıştığı analiz edilmektedir.[128]

Diğer yandan Rusya'nın zaman zaman fiyat anlaşmazlığı nedeniyle Ukrayna ile gerginlik yaşaması ve gaz akışını kesmesi, enerjiyi politik bir yaptırım aracı olarak kullandığını da kanıtlar neticede görünüyordu.

İngiltere, Almanya, İspanya, Polonya ve Fransa Avrupa Komisyonu'nun aldığı ortak enerji stratejisine uyum gösterme eğiliminde olan ülkeler iken, diğer ülkeler tarafından bu karar ülkelerin ulusal güvenlikleri ile doğrudan ilgiliydi ve komisyonun ellerine teslim edilmemeliydi. Aynı şekilde İngiltere ve Almanya, Rusya'ya olan bağımlılığın önüne geçmek amaçlı çeşitlendirme politikaları üretmek isterken, Fransa ve Polonya enerji marketlerini daha fazla rekabete açmama eğilimdeydiler. Bu

[127] Çağlar, a.g.t., s.166
[128] Gusev, a.g.m., s.17 - 19

anlamda özellikle Polonya tarihsel tecrübelerine dayanarak Rusya'nın ülkenin enerji sektörü üzerinde kontrol sahibi olmasından endişe duyuyordu.[129] Dolayısı ile Birlik içerisinde Rusya'ya karşı hala temkinli davranmakta ısrar eden ülkeler olduğu kadar onu izole etmeden iki tarafın da yararına olarak şekilde uzun vadeli işbirliğini destekleyen ülkeler de vardı. Sonuç olarak ortak bir politika oluşturmak her ne kadar zor olsa da bütün Avrupa Birliği ülkelerinin ortak noktası Rus enerjisine duydukları ihtiyaçtı.

Rusya Federasyonu perspektifinden ise enerji, Putin tarafından direkt olarak dile getirilmemişse de Rus politika yapıcıları tarafından yoğun bir şekilde ima edildiği üzere Rusya'yı yeniden süper güç konumuna ulaştıracak lokomif sektördü. Putin ülke içinde ikinci kez cumhurbaşkanlığına seçilmesinin ardından enerji sektörü üzerindeki devlet kontrolünü daha da artırmıştı ve onu ideolojik perspeftifinin merkezi konumuna taşımıştı. 2005 yılında Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi'nde konuşma yapan Vladimir Putin, ülkesinin uluslararası enerji sektöründe hem akım belirleyici hem de lider ülkelerden biri olacağını söyledi. Ona göre 21. yüzyılda Rusya'nın sahip olduğu doğal kaynakları onun uluslararası alandaki rekabet edebilirliği açısından büyük bir avantaj olup ekonomisini de ileriye taşıyarak pozisyonunu güçlendirecektir. Putin, Rusya'nın enerjideki liderlik öngörüsünü içeren bu görüşlerini 2006 yılında G – 8 toplantısında da gündeme getirerek ideolojisinin temelinde enerjide süper güç konumuna ulaşmak olduğunu uluslararası kamuoyuna da ilan etmiştir.[130]

2010 yılı Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu arasında enerji sektörü merkezli başlayan diyaloğun 10. yılıydı. 10. yıla özel olarak 22 Kasım 2010 tarihinde Brüksel'de düzenlenen konferansa başta Rusya Federasyonu Enerji Bakanı Sergey Shmatko ve Avrupa Birliği'nin enerijden sorumlu komisyon üyesi Günther Oettinger olmak üzere iki taraftan da pek çok üst düzey devlet yetkilisi, şirket temsilcisi, basın ve akademik çevreden katılım sağlandı. Konferans boyunca karşılıklı etkileşimin odak

[129] Judy Dempsey, Dan Bilefsky, "EU Unity on Power is Elusive", 22.02.2006, https://www.nytimes.com/2006/03/22/business/worldbusiness/eu-unity-on-power-is-elusive.html , (Erişim Tarihi: 09.02.2023)
[130] Anna Kuteleva, "Discursive Politics of Energy in EU – Russia Relations, Russia as an "Energy Superpower" and a "Raw – Material Appendage"", **Problems of Post - Communism**, vol 67, no 1, 2020, s.82

noktası gaz sektörüydü ve Rusya'nın Avrupa'nın öngörülebilir ve güvenilir en büyük tedarikçisi olarak kalacağının altı çizildi. Buna ek olarak Avrupa'nın gaz tüketiminin artacak olması yönündeki analizler dolayısıyla Rusya'dan tedarik amacıyla yapılacak olan yeni altyapı projelerine sıcak bakılmıştır. Konferansta ayrıca taraflar arası enerji diyaloğunun 11. Gelişim Raporu'nun imzalanmasının yanı sıra ilişkilerin geleceğine dair olası yeni çerçeveler de sunuldu.[131] Gaz sektörünün ardından nükleer enerji, yenilebilir enerji ve alanda yeni teknolojilerin geliştirilmesi geleceğe dair sunulan çerçeve toplantı sonrası somutlaştı ve 24 Şubat 2011 tarihinde "2020 Yılına Kadar Avrupa Birliği – Rusya Federasyonu Enerji İşbirliği Yol Haritası" belgesi taraflarca imzalandı. Belgenin temel görüşü Avrupa Birliği'nin ve Rusya'nın farklı enerji politikaları ve öncelikleri olsa da iki tarafa da fayda sağlayabilecek ortak alanlar olduğu ve bu alanların derin bir işbirliği ile ancak keşfedilebileceği ve geliştirilebileceği olgusudur. Belgenin enerji işbirliğine yönelik ortaya koyduğu temel argümanlar;

- Taraflar özellikle elektrik, petrol ve gaz sektörlerinde yoğun enerji ağları ile oldukça iç içe geçmiş olsa da, enerji politikalarını çeşitlendirmeye devam ettirmeleri,
- 2050 yılına kadar tarafların kıta genişliğinde ortak bir enerji pazarına dahil olmaları ve bu büyüklükte bir pazarın idamesi için kural ve standartlara yönelik yeni yaklaşımların geliştirilmesi,
- 2050 yılına kadar global enerji sektöründe temiz ve yenilenebilir enerjiye geçiş noktasında yaşanacak olan gelişmeler her ne kadar hem AB hem de Rusya için zorlayıcı olacaksa da bu durumun taraflara işbirliği açısından geniş imkanlar verecek olması,
- 2050'ye kadar Avrupa enerji pazarının daha şeffaf, açık, verimli ve daha rekabetçi hale getirilmesi,

[131] Permanent Mission of The Russian Federation to The European Union, "Conference Dedicated to The 10th Anniversary of The Russia – EU Energy Dialogue and The 5th Session of The PPC on Energy",11.26.2010, https://russiaeu.ru/en/news/conference-dedicated-10th-anniversary-russia-eu-energy-dialogue-and-5th-session-ppc-energy , (Erişim Tarihi: 10.02.2023)

şeklinde sıralanmıştır.[132] Yol haritasında bu hedeflerin yanı sıra Çin ve Hindistan gibi büyüyen ülkeler de hesaba katılarak küresel enerji talebinin görünümüne yönelik tahminlere yer verilmiştir. Ayrıca fiyat, talep ve trend ilişkileri de incelenmiş ve 2020, 2030 ve 2050'ye yönelik uzun vadeli politik tavsiyeler ve hedefler belirlenmiştir.

Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği arasında enerji sektörü üzerinde devam eden diyalog sadece açıklanan yol haritaları, ortaklık anlaşmaları ve kurulan çeşitli komisyonlar ile sınırlı kalmamış aynı zamanda boru hattı projeleri ile de desteklenmiştir. Veriler 2021 yılına ait olmak üzere, Rus gazını Avrupa'ya taşıyan başlıca boru hatlarından biri Yamal – Avrupa boru hattıdır. Hat Belarus ve Polonya üzerinden Avrupa'ya ulaşmakta ve yıllık 33 milyar metreküp taşıma kapasitesine sahip olmaktadır. Diğer yandan toplam yıllık 55 milyar metreküp ile en büyük taşıma kapasitesi Baltık Denizi altından Almanya'ya ulaşan Kuzey Akım 1 ve yapım aşamasında olan Kuzey Akım 2 hatlarına aittir. Bu iki büyük hattın yanı sıra yıllık yaklaşık 40 milyar metreküp doğal gaz Avrupa'ya Ukrayna üzerinden, 31 milyar metreküp TürkAkım hattı ile Türkiye'yi transit geçerek Orta Avrupa'ya ve 16 milyar metreküp de Mavi Akım ile Türkiye'ye taşınmaktadır.[133]

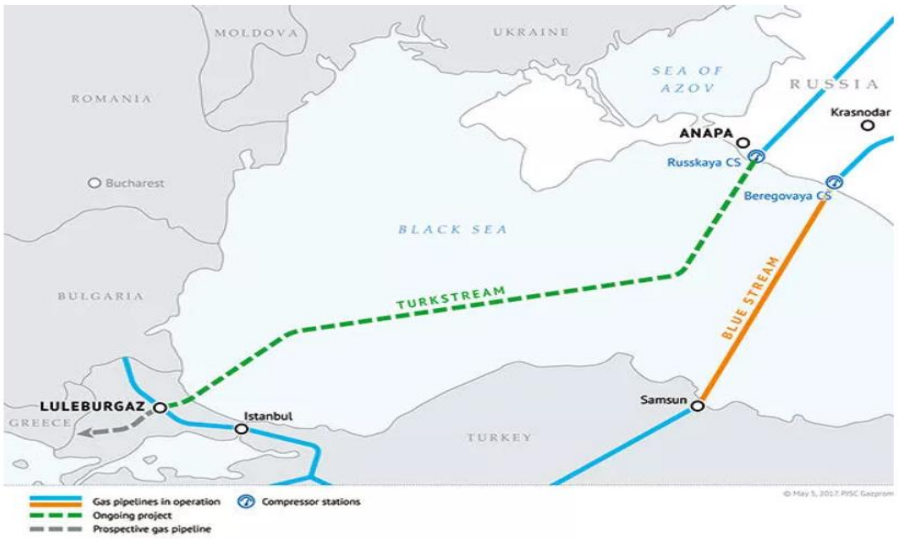
Bu doğal gaz boru hatlarını daha yakından incelemek gerekirse ilk olarak Mavi Akım boru hattı projesi Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında 1997 yılında imzalanmış ve 2002 yılında ilk aktarımını yapmıştır. Karadeniz'in altına boru döşenmesi ile Rusya'dan önce Samsun'a oradan da Ankara'ya ulaşan hattın proje yapım ve işletim ortakları Gazprom ve Türkiye'den BOTAŞ'ın yanında İtalyan ENİ şirketidir. Hat ile birlikte Rusya, transit bir ülke olmaksızın Türkiye'ye gaz satışı gerçekleştirmiş oldu. Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı Rem Vayhirev proje için yaptığı konuşmada hat ile birlikte Rusya'nın bölgeye olan ihracatını en az iki katına

[132] Permanent Mission of The Russian Federation to The European Union, "Roadmap EU – Russian Energy Cooperation Until 2050", 2013, s.4 – 5 https://russiaeu.ru/sites/default/files/user/2013.03.22_Roadmap%20Russia%20-%20EU%20Energy%20Cooperation%20until%202050.pdf , (Erişim Tarihi: 10.02.2023)

[133] Katharina Buchholz, "The Gas Pipelines Linking Russia and Europe", 03.02.2022, https://www.statista.com/chart/26769/russian-european-gas-pipelines-map/, (Erişim Tarihi: 11.02.2023)

çıkaracağını ve bu projenin gelecekte Rus gazının Güney Avrupa pazarına da girşini kolaylaştıracağını belirtti [134] (Harita 3)

Harita 3: Mavi Akım ve TürkAkım Boru Hatları

Kaynak: Hürriyet Daily News, https://www.hurriyetdailynews.com/russia-needs-legal-guarantees-to-extend-turkish-stream-gas-pipeline-to-eu-soil-121688

Mavi Akım ile birlikte Rusya özellikle Türkmenistan gazının bölgeye girerek kendisine alternatif olma ihtimalini ortadan kaldırdı ve böylece Orta Asya ülkelerinden ucuza aldığı gazı Avrupa'ya daha pahalıya satma politikasını pekiştirmiş oldu. Buradan hareketle Rusya'nın kendi kontrol sahası olarak gördüğü Orta Asya bölgesinin kendi kontrolünde olmayan enerji satışları ile küresel enerji pazarına entegre olmasını engellemeye çalıştığı söylenebilir. Ayrıca bölgeden çıkan enerji kaynaklarını düşük fiyatlardan satın alıp, kendi anlaşmalı olduğu bölgelere daha yüksek fiyatlardan satmaya çalıştı ve yabancı enerji şirketlerinin Gazprom'un tekel konumunu sarsacak şekilde Orta Asya'daki enerji çıkarım, üretim ve kontrol bölgelerine girişini de engellemeye devam etti. Bu nedenle hem Avrupa'da hem Orta

[134] Sinan Oğan, "Mavi Akım: Türk – Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık", 01.01.2006, https://www.turksam.org/detay-mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik , (Erişim Tarihi: 11.02.2023)

Asya'daki dağıtım sistemlerinin ve yabancı doğal gaz üreticilerinin de hisselerinin satın alınması Gazprom'un öncelikli faaliyetleri olarak görülmektedir.[135]

Rusya ve Gazprom'un alternatif projeleri engelleme stratejisinin en büyük örneklerinden biri Hazar ve Ortadoğu gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılmasını amaçlayan Nabucco Projesi'ne karşı Güney Akım projesini ortaya atmasıdır. Nabucco Projesi Avrupa'nın enerji bağlamında Rusya'ya olan bağımlılığının kırılması açısından olduça önemli görülüyordu ve bu nedenle özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından da yoğun bir şekilde destekleniyordu. Hat 2009 yılında imzalanarak İran – Türkiye ve Gürcistan – Türkiye olmak üzere iki ayrı hattın Türkiye üzerinde birleşmesi ile Avusturya'ya oradan da Merkez ve Batı Avrupa'ya ulaşacak şekilde planlanmıştı. (Harita 4)

Avrupa Komisyonu tarafından Nabucco Projesi enerji tedarik güvenliği açısından stratejik öneme sahip olarak nitelendirildi. Bunun için Komisyon, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası tarafından oluşturulan fonların projeye finansman olması gerektiğini gündeme getirmiştir.[136]

Harita 4: Nabucco Boru Hattı Projesi

[135] Ufuk Kantörün, "Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye", **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 3, 2010, s.93
[136] Mustafa Cem Ünal, "Rus Dış Politikasında Enerjinin Rolü ve AB Enerji Politikalarına Etkisi", Yüksek Linans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s.136 - 137

Kaynak: European Dialogue, http://eurodialogue.org/Nabucco-Pipeline-Map-2

Proje kendisine atfedilen bu öneme rağmen uzun ömürlü olamadı ve 2013 yılına gelindiğinde taraflar projeden tamamen çekilmişti. Bu durumun başlıca sebeplerine bakıldığında öncelikle İran ile ilişkileri bozulmakta olan Amerika Birleşik Devletleri'nin projeye olan desteğini çekmesi sayılabilir. Ardından yaşanan siyasi gerilimler ile birlikte Avrupa'nın da İran'a ABD ile birlikte yaptırım uygulamaya başlaması projenin önce özünün değişmesine yol açmış ve Azerbaycan gazı İran gazına alternatif olarak yer almıştır. Buna karşın 2013 yılında Azerbaycan'ın tercihini Trans – Adriyatik Boru Hattı (TAP) yönünde kullanması ve TAP'ın alternatifinden 500 kilometre daha kısa ve daha az maliyetli olması gibi nedenler Nabucco projesinin rafa kalkmasına yol açtı. TAP ile birlikte Azerbaycan gazının projenin Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ayağından geçerek Türkiye üzerinden önce Yunanistan'a ve oradan merkez Avrupa ülkelerine ulaştırılması hedeflenmiştir.[137]

Rusya Federasyonu ise bu süreç içinde bu pazarlarda olan hakimiyetine tehdit oluşturduğu için Nabucco'ya karşılık olarak Rus gazını Karadeniz üzerinden Avrupa'ya ulaştırması öngörülen Güney Akım Projesi'ni gündeme getirdi.

Güney Akım Haziran 2007'de Gazprom ve ENİ ortaklığında duyuruldu fakat buna rağmen bu projenin de ömrü Nabucco projesi gibi kısa ömürlü olmak zorunda kaldı. 2013 yılında başlayan Ukrayna iç savaşı ve ertesinde Rusya'nın Kırım'ı ilhakı Avrupa kamuoyunda büyük ses getirdi ve kriz iki taraf arası ilişkileri soğuk savaş döneminde olduğu gibi bir kutuplaşmaya itti. Ukrayna meselesi ile birlikte ABD ve Avrupa Birliği, Rusya'ya karşı ticari yaptırımlar uygulamaya başladı ve bu yaptırımlar ile birlikte öncelikle Güney Akım Projesi rafa kaldırıldı. Bu durum da Rusya'yı özellikle enerji güvenliği politikaları bağlamında Ukrayna'yı by – pass edecek yeni rotalar oluşturmaya itti.[138]

[137] T – 24, "Tarihi Nabucco Projesi Son Nefesini Verdi", 27.06.2013, https://t24.com.tr/haber/tarihi-nabucco-projesi-son-nefesini-verdi,232873 , (Erişim Tarihi: 13.02.2023)
[138] Yunus Furuncu, "Enerji Güvenliği ve Karşılıklı Bağımlılık Perspektifinden TürkAkım Projesi", **Seta Perspektif**, Sayı 216, 2018, s.2

Bu bağlamda Güney Akım'ın alternatifi olan TürkAkım projesi 2014 yılında Vladimir Putin'in Türkiye ziyareti ile duyurulmuştur. Proje yıllık 31,5 milyar metreküp taşıma kapasitesine sahip iki ana hatta sahiptir. Ukrayna olmadan doğrudan birinci hattı Karadeniz'in altından Türkiye'ye ve ikinci hattı ile de buradan Bulgaristan üzerinden Güney Avrupa'ya ulaşması bakımından enerji tedarik güvenliğini öncelemektedir.[139] (Harita 3)

TürkAkım Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin zaman zaman Türkiye ve Rusya arasında yaşanan siyasi gerginlikler sebebiyle ertelenmesi gündeme gelmişse de iki taraf için de stratejik önem arz eden proje siyaset üstü tutuldu ve 8 Ocak 2020 tarihinde açılışı yapıldı. Projenin açılışına Vladimir Putin ve Recep Tayyip Erdoğan'ın yanı sıra Sırbıstin ve Bulgaristan liderleri de katılım sağladı. Putin açılış konuşmasında TürkAkım'ın hem kendi ülkesinin vatandaşlarının, hem Avrupalı vatandaşların hem de tüm dünyanın yararına bir proje olduğunun altını çizdi.[140]

Ukrayna, Moldova ve Belarus gibi ülkeler ile yaşanan gerginliklerin ve bu ülkeler ile olan ilişkilerin siyasi açıdan istikrarsızlıklar barındırması Rusya Federayonu'nu özellikle Avrupa pazarına doğrudan ulaşma konusunda yeni proje arayışlarına itmiştir. Bu projelerden bir diğeri de güncel olarak ikincisi üzerinde tartışmalar yaşanan Kuzey Akım – 1 Boru Hattı Projesi'dir.

Kuzey Akım – 1 boru hattı, Rusya üzerinden Finlandiya, İsveç ve Danimarka'nın münhasır ekonomik bölgelerinden geçerek doğrudan Almanya'ya ulaşan bir hattır. Proje Rus, Alman, Fransız ve Hollandalı şirketlerin girişimleri ile oluşturulmuş ve 2012 yılında hayata geçerek Avrupa'nın en az 50 yıl daha güvenli bir tedarik noktası olmayı garantilemiştir.[141]

Harita 5: Kuzey Akım – 1 ve Kuzey Akım - 2

[139] TurkStream, "Project: The TurkSream Pipeline", https://turkstream.info/tr/project/benefits/ , (Erişim Tarihi: 13.02.2023)
[140] Olesya Astakhova, Can Sezer, "Turkey, Russia Launch TurkStream Pipeline Carriyng Gas To Europe", 08.01.2020, https://www.reuters.com/article/us-turkey-russia-pipeline-idUSKBN1Z71WP , (Erişim Tarihi: 14.02.2023)
[141] Nord Stream, "The Project", https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/ , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

Kaynak: Forbes, https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2018/06/18/russias-nord-stream-ii-pipeline-is-ukraines-worst-nightmare/?sh=54fc905b3524

Kuzey Akım – 1 Boru Hattı Projesi 2006 yılında taraflar arasında imzalandı ve 2011 yılında ilk sevkiyatını gerçekleştirdi. Hattın proje ortakları içinde %51'lik pay Gazprom şirketine ait olmak ile birlikte diğer ortaklar arasında en büyük pay her biri %15 ile Alman Wintershall and PEGI şirketlerine aittir.[142]

Kuzey Akım – 1 hattının işletilmesi ve faydaları açısından görülen olumlu deneyimler ikinci hattın inşa edilmesi noktasında belirleyici oldu. Böylece 2017 yılında proje Gazprom ile birlikte hattın %50'si için finansman oluşturacak olan Shell, Engie, Wintershall, Uniper ve OMV şirketleri ile imzalandı. Buna karşın proje kamuoyuna duyurulduğu andan itibaren tartışmaları da beraberinde getirdi. Öncelikle 2016 yılında sekiz Avrupa Birliği ülkesi (Çekya, Estonya, Macaristan, Letonya,

[142] Nord Stream, "Who We Are", https://www.nord-stream.com/about-us/ , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

Polonya, Slovakya, Litvanya, Romanya[143]) doğrudan Avrupa Komisyonu Başkanı Jean Claude Juncker'e itaften yazdıkları mektupta projenin Avrupa'yı hem jeopolitik hem de enerji güvenliği açısından risk altına soktuğunu belirterek projeye karşı çıkmışlardır. Ardından Polonya'dan bir tepki daha gelmiş ve ülke, boru hattının hem Avrupa'yı hem de Polonya'yı giderek Gazprom'un hakimiyetine soktuğunu belirtmiştir. Bunun yanında Gazprom'u 6.5 milyar euro ve diğer proje ortaklarını da 6 ve 20 milyon arasında değişen rekor fiyatlar ile para cezasına çarptırmıştır.[144]

Kuzey Akım – 2 projesi kıta içerisinde başta Polonya ve Fransa olmak üzere pek çok ülkenin tepkisi ile karşılanırken aynı zamanda kıtaya LNG ihraç ederek pazarı domine etme hedefinde olan Amerika Birleşik Devletleri'nin de yoğun eleştirilerine konu olmuştur. Bu bağlamda proje hem Transatlantik hem de Birlik içindeki ülkeler arası ilişkilerde çatışma konusudur. Son olarak 2022 yılı itibari ile yaşanan Ukrayna krizinin de eklenmesiyle geleceği oldukça belirsiz bir projedir.

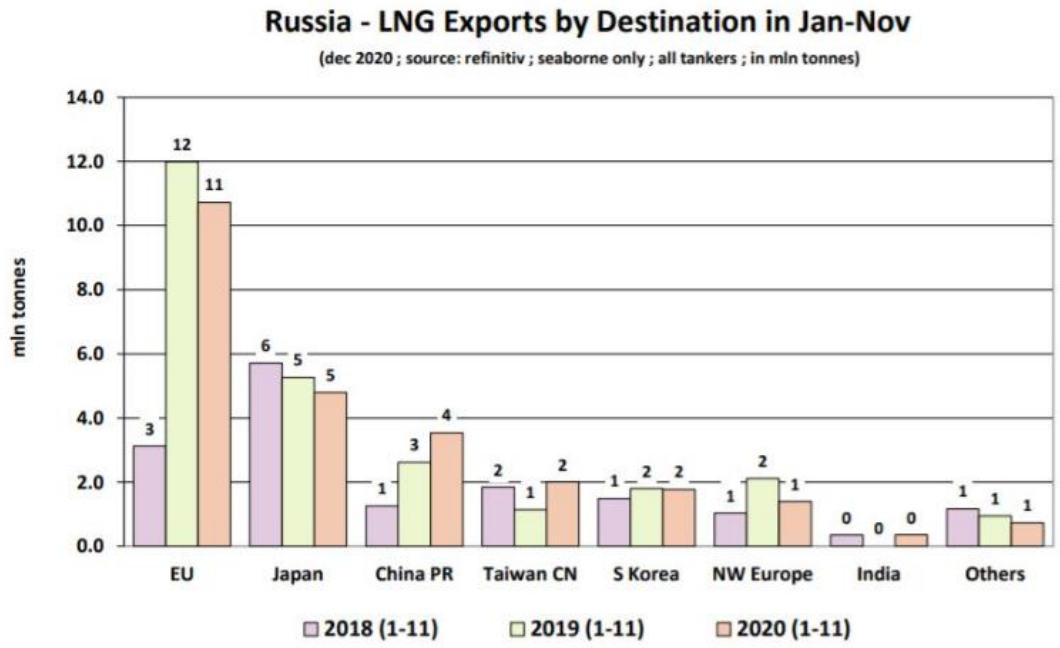
2.2.2. Boru Hatlarına Bir Alternatif Olarak LNG Ticareti

Boru hatları ile gaz transferinin yanı sıra doğal gazın sıvılaştırılması ile elde edilen ve boru hatları ile ulaşımın zor olduğu bölgelere gaz transferini mümkün kılan LNG, küresel enerji pazarındaki payını günden güne artıran bir enerji maddesidir. Enerjide trend belirleyici ve söz sahibi lider ülkelerden biri olma hedefleri bile birlikte düşünüldüğünde LNG, Rusya Federasyonu için de oldukça önemli bir enerji maddesidir ve bu doğrultuda üretim kapasitesini de artırmaya çalışmaktadır.

Grafik 3: Yıllara Göre Rusya Federasyonu'nun Avrupa Birliği'ne LNG İhracatı

[143] Andrius Sytas, "EU Leaders Signed Letter Objecting to Nord Stream – 2 Gas Link", 16.03.2016, https://www.reuters.com/article/uk-eu-energy-nordstream/eu-leaders-sign-letter-objecting-to-nord-stream-2-gas-link-idUKKCN0WI1YV , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

[144] Martin Russel, "The Nord Stream – 2 Pipeline: Economic Environmental and Geopolitical Issues", **European Parliament Briefing**, 2021, s. 4 https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690705/EPRS_BRI(2021)690705_EN.pdf , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

Kaynak:https://www.hellenicshippingnews.com/russian-lng-exports-a-year-in-review/

Boru hattı projelerinin yanında Rusya ilk kez 2018 yılında Avrupa pazarına LNG ihraç etmeye başladı. Pazara giriş yılı olan 2018 yılı verilerine bakıldığında Avrupa Birliği, Japonya'nın ardından en fazla LNG ithal eden bölge oldu. Bunun yanında 2019 ve 2020 yıllarında ise Avrupa Birliği, Rusya'nın en büyük ticari partneri konumuna ulaştı. (Grafik 3) Bu bağlamda Rusya, Avrupa üzerinde ihraç ettiği LNG ile de boru hatlarıyla sağladığı pazar üstünlüğünü idame ettirmeye çalışmaktadır. Buna karşın Kuzey Akım – 2 boru hattı ve LNG ticareti başta olmak üzere Rusya'nın bölgeyle olan enerji ticareti büyük oranda 2022 yılında başlayan Ukrayna krizi gibi politik sorunların gölgesindedir. Ayrıca Rusya için geleceğin öngörülemez olmasının bir diğer nedeni de bu alanda en büyük rakibi olarak görünen Amerika Birleşik Devletleri'nin LNG satışı ile Avrupa pazarına girmesidir.

2.3. Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Enerji Pazarı Üzerindeki Etkinliği: Rusya'nın Yeniden Çevrelenmesi

Soğuk savaştan politik kazanan taraf olarak çıkan ve bu açıdan süper güç olma özelliğini devam ettiren Amerika Birleşik Devletleri, sahip olduğu enerji rezervleri ile birlikte küresel enerji pazarının da güçlü aktörlerinden biridir. Sahip olduğu enerji kaynaklarını uzun yıllar iç tüketimde kullanmış ancak ihraç edebilir kapasiteye ulaştıktan sonra uluslararası hakimiyetini pekiştirmenin bir unsuru haline getirmeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda da ulaşmayı planladığı en stratejik bölge soğuk savaş sonrası transatlantik ilişkilerin zayıflamakta olduğu Avrupa pazarıdır. Amerika'nın Avrupa pazarına ulaşma ve yerleşme stratejisinin önündeki en büyük engel de yine soğuk savaş periyodunda öteki olarak tanımlanan Rusya Federasyonu'dur. Dolayısı ile bu pazar üzerinde soğuk savaşa benzer bir karşılaşma meydana gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Rusya'yı enerji sektöründe meydana gelen bu karşılaşmada saf dışı bırakabilmek adına önce 2016 yılından başlamak üzere bir enerji politikası oluşturmuş, ardından enerji sektöründeki çıkarlarına hizmet edecek politik tutumlar sergilemeye başlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri, sahip olduğu doğal gaz rezervleri açısından toplam dünya doğal gaz rezervlerinin %5.3'ünü sahip olarak dördüncü sırada, toplam petrol rezervlerinin %2.1'ine sahip olarak on birinci sırada ve toplam kömür rezervlerinin %22.3'üne sahip olarak ilk sırada yer almaktadır. Bu kaynakların tüketim verilerine bakıldığında ise Amerika, en büyük doğal gaz ve petrol tüketicisi ve üçüncü en büyük kömür tüketicisidir.[145]

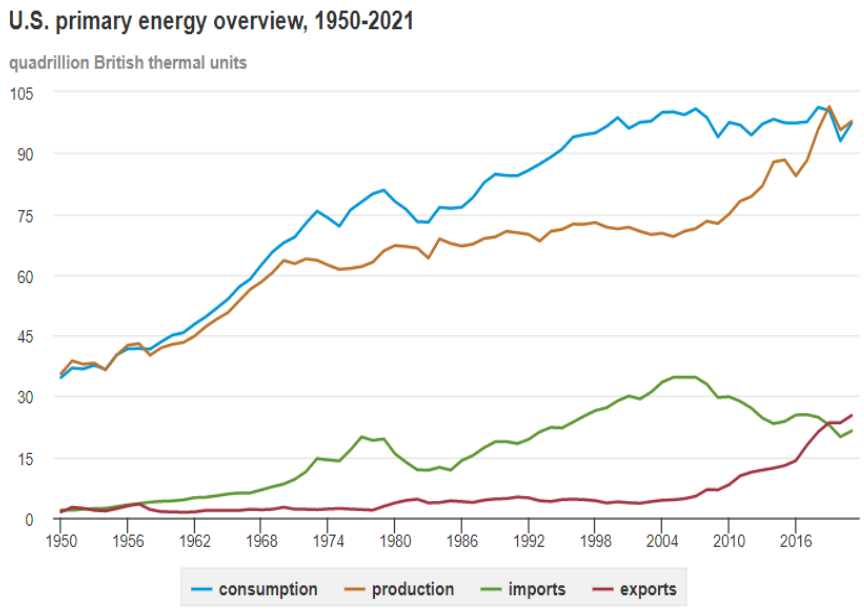
Temel enerji kaynaklarının yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri 2021 yılı verilerine göre toplam nükleer enerji üretim ve tüketiminde dünyada ilk sırada, yenilebilir ve diğer enerji kaynaklarının üretim ve tüketiminde ise Çin'in ardından

[145] Worldometer, https://www.worldometers.info/coal/coal-consumption-by-country/ , (Erişim Tarihi: 16.02.2023)

ikinci sıradadır. Bu veriler ışığında Amerika, dünya toplam enerji hem üretiminde ve hem de tüketiminde Çin'in ardından ikinci sıradadır.[146]

Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji görünümüne tarihsel açıdan bakmak gerekirse enerji sektöründe geniş rezervlere sahip olmak ile birlikte 2019 yılında ilk kez ihraç ettiği enerji miktarı ithal ettiği miktarı geçene kadar sahip olduğu enerji kaynaklarını iç tüketimde kullanmıştır. 1950'lere kadar ürettiği enerjiyi iç tüketimde kullanan Amerika bu yıllardan itibaren ilk kez üretim tüketim dengesini koruyabilmek için büyük miktarlarda enerji (genellikle ham petrol ve petrol ürünleri) ithal etmeye başlamış ve bu ithal oranları da 2007 yılında en yüksek rakama ulaşana kadar kademeli bir artış göstermiştir. 2007 yılından sonra ise enerji üretiminin ithalat oranlarını karşılaması ve ihracat oranlarının da kademeli olarak artış göstermesi nedeniyle toplam ithalat oranları düşüş eğilimine girmiştir. Bu düşüş eğilimi 2021 yılında tarihinin en düşük seviyesine ulaşmıştır.[147](Grafik 4)

Grafik 4: 1950 – 2021 Yılları Arası Amerika Birleşik Devletleri'nin Enerji Görünümü

[146] U.S Energy Information Administration, https://www.eia.gov/international/rankings/country/RUS?pa=290&u=2&f=A&v=none&y=01%2F01%2F2021 , (Erişim Tarihi: 16.02.2016)
[147] U.S Energy Information Administration, "U.S Energy Facts Explained", https://www.eia.gov/energyexplained/us-energy-facts/imports-and-exports.php, (Erişim Tarihi: 16.02.2023)

Kaynak: EIA, https://www.eia.gov/energyexplained/us-energy-facts/imports-and-exports.php

Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji sektörü üzerindeki temel politikalarını süper güç statüsünü de göz önünde bulundurarak analiz etmek gerekirse en temel öncelik kendi kaynaklarının muhafaza edilmesi ile birlikte ihtiyacın uygun maliyetler ile başka bölgelerden temin edilmesidir. Bu nedenle de thal ettiği bölgelerin enerji güvenliğini tehdit etmeyecek şekilde kendi politik çizgisine yakın olması temel bir zorunluluktur.

Soğuk savaş dinamikleri ile birlikte bu politika göz önüne alındığında Sovyetler Birliği'nin kendi rezervlerine ek olarak halihazırda Hazar bölgesi ile birlikte de çok büyük bir enerji kaynağını kontrol ettiği bir gerçekti. Buna ek olarak Sovyetlerin Ortadoğu'ya girme politikaları da siyasi olduğu kadar büyük oranda enerji güvenliğinin sağlanması ve bu konuda jeopolitik risklerin engellenmesi sebebiyle Amerika'nın müdahalesine neden oldu. 1970'lerin sonunda Sovyetlerin Afganistan'ı işgali de bu politikanın bir devamı olarak okundu ve dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter ilan ettiği doktrinde Basra Körfezi'nin kontrol edilmesine yönelik atılan herhangi bir Sovyet adımının Amerika'nın ulusal çıkarları ile çatışacağını ve anında karşılık bulacağını belirtti.[148] 1980'lere gelindiğinde ise Başkan Ronald Reagan döneminde bu bölgenin korunması amacıyla CENTCOM (Central Command – Merkez Komutanlık) kuruldu. Başkan Reagan, komutanlığın önemini vurgularken Körfez ülkelerinin dünyanın petrol üretiminin %65'ini sağladığını ve bu niteliği ile ABD'nin ihtiyacının %20'sini ve Avrupa'nın da ihtiyacının %43'ünü karşıladığının altını çizdi. Başkan buna ek olarak bölgede meydana gelebilecek olası bir petrol kesintisinin dünya ekonomisini ağır yaralacağını ve bu nedenle de komutanlığın en önemli görevinin Amerika'nın bölgedeki yaşamsal çıkarlarını korumak olduğunu söylemiştir.[149]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ise tüm dünya siyasetinde meydana gelen değişim ve dönüşüm Amerika'nın enerji politikalarında da kendisini

[148] Sertan Çınar, İsmet Göçer, "Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, s.24
[149] Necdet Pamir, "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", **Stratejik Analiz**, Cilt 6, Sayı 68, s.65

gösterdi. Bu tarihe kadar Rusya'nın etki ve kontrol alanında görülen Hazar ve Orta Asya bölgeleri enerji kaynakları, soğuk savaş sonrası ABD tarafından ulaşılabilir olarak değerlendirilip kontrol edilebilecek bölgeler arasında yer almaya başladı. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan bu ülkelerin teoride küresel enerji marketi üzerinde büyük bir payları bulunmaktadır. Buna rağmen pratikte bu ülkeler Rusya Federasyonu'nun enerji politikaları bağlamında boru hatları ile Rusya'ya bağlı oldukları için sınırlandırılmakta ve dolayısıyla sahip oldukları enerji maddelerini ucuz fiyatlardan sadece Rusya'ya satabilmektedirler. Amerika, bağımsızlıklarını kazanarak Batı Avrupa'ya Rusya karşısında bir tedarik çeşitliliği sağlaması düşünülen bu Hazar ve Orta Asya ülkelerini demoktarik dönüşümler geçirmeleri ve Batı sistemine entegre olmaları açısından destekledi. Bu desteğin yoğunluğu ve şekli ülkeden ülkeye farklılık gösterse de özellikle Gürcistan ve Ukrayna'da demokrasi ve insan hakları gibi söylemler üzerinden geniş halk kitlelerinin desteği ile devrimlere sebep olarak önemli değişimlerin yaşanmasına katkıda bulundu.[150]

Diğer yandan bağımsızlık kazanan Doğu Avrupa ülkeleri ise enerji ithalatı noktasında soğuk savaş geçmişinin devamı olarak yine Rusya'ya bağımlı durumdadırlar. Böyle bir durumda Amerika'nın dış politikası ise alternatif projelerin desteklenmesi yoluyla Rusya'nın bu bölgeler ve ülkeler üzerindeki tekel konumunun engellenmeye çalışılmasıdır.[151] Ortadoğu bölgesi için ise Amerika'nın politikaları diğer bölgelerden daha farklı olarak askeri bir zemindedir. Buna göre 2000'li yıllar ile birlikte Amerika, bölgeye yönelik öncelikli olarak petrol ve doğal gaz ticaret yollarına "konuşlanma" stratejine sahiptir. Bu strateji kapsamında 2001 yılında yayınlanan savunma raporunda da belirtildiği üzere Irak, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Afganistan başta olmak üzere pek çok bölge ülkesinde o bölgeye uygun biçim ve koşullarda ordular bulundurmaktadır.[152]

Bu çerçeveden bakıldığında Amerika Birleşik Devletleri soğuk savaş sonrasında da özellikle Avrupa ve Asya bölgelerinde Rusya Federasyonu'nu

[150] Çınar, Göçer, a.g.m., s.24
[151] Kantörün, a.g.m., s.101
[152] Pamir, a.g.m., s.66

çevrelemeye devam etmiş ancak bu çevrelemenin politik zemini enerji sektörüne kaymıştır.

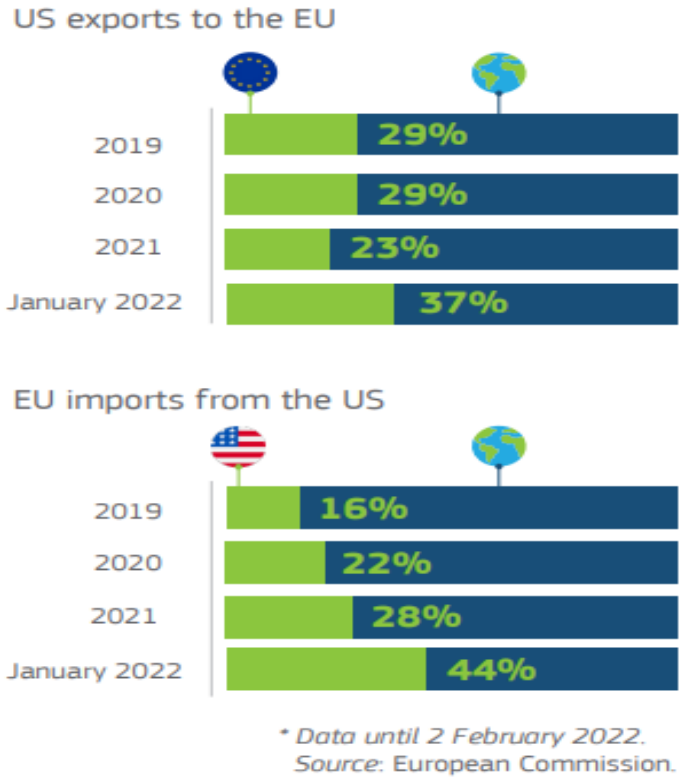
Amerika'nın Rusya'ya uyguladığı bu yeni çevreleme politikasının sahne olduğu en büyük rekabet bölgesi ise Avrupa Birliği'dir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ilişkileri incelendiğinde tarihi müttefiklik bağlarının yanı sıra en güncel ticari başlıklardan biri enerji sektörüdür. ABD her ne kadar enerji ihracatçısı bir ülke olarak Avrupa pazarına açılmak istese de taraflar arası ticaretin göreceli olarak oldukça yeni başladığını söylemek mümkündür. Bu anlamda ABD, boru hatları ile doğal gaz ve petrol ihraç edemediği için son yıllarda yıldızı parlayan LNG ihracatını tercih etmek durumundadır. İlk kez 2016 yılında bu pazara LNG ihraç etmeye başlamış ve kısa sürede de kendisine geniş bir yer edinmeyi de başarmıştır. Diğer yandan oldukça yeni bir enerji maddesi olan LNG'nin küresel enerji ticaretindeki payı 2000 yılında %26 seviyesinde iken bu payın 2030 yılına kadar %53 gibi oldukça yüksek bir seviyeye ulaşması beklenmektedir.[153]

2016 yılında ilk LNG ihracatına başlayan ABD ilerleyen yıllarda bu madde üzerinde en büyük ihracatçı ülkelerden biri konumuna ulaşmış olsa da tarihsel bağlam ile birlikte bakıldığında 1970'li yıllardan bu yıla kadar LNG ithalatı yapan bir ülke olduğu görülebilir. 2000'li yıllar ile birlikte önemli miktarda kaya gazı rezervlerinin keşfedilmesi ABD'nin LNG ithalatı politikasında bir dönüm noktaşı teşkil etmiş ve ithalat 2015 yılına kadar kademeli bir azalış eğilimi göstermiştir. Buna ek olarak bu tarihten itibaren gazlaştırma faaliyetleri de sıvılaştırma faaliyetlerine dönüştürülmeye başlanmıştır.[154] Bu alanda uluslararası pazara girdiği yıl olan 2016'da LNG ihraç eden ülkeler arasında dokuzuncu sırada yer alan Amerika, özellikle Ukrayna krizinin de etkisiyle 2022 yılı itibariyle en büyük ihracatçı konumundadır.[155] ABD'nin en büyük

[153] Lydia Plante, v.d., "Gas Buble 2020 Tracking Global LNG Inftastructure", Global Energy Monitor Report, 2020, https://globalenergymonitor.org/wp-content/uploads/2020/07/GasBubble_2020_r3.pdf , (Erişim Tarihi: 17.02.2023)
[154] Erdal Tanas Karagöl, Salihe Kaya, "LNG'nin Dünya Ticaretindeki Yeri", **Seta Rapor**, 2016, s.44 - 45
[155] Martin Armstrong, "The Biggest Liquefied Gas Exporters", 26.07.2022, https://www.statista.com/chart/27839/biggest-liquefied-natural-gas-exporters/ , (Erişim Tarihi: 17.02.2023)

ihracatçı konumuna ulaşmasında önemli paylardan biri de Rusya Federasyonu'na olan bağımlılığını azaltmaya çalışan Avrupa Birliği'ne aittir.

Grafik 5: Yıllara Göre ABD'nin Avrupa Birliği'ne LNG İhracı – Yıllara Göre Avrupa Birliği'nin ABD'den LNG İthalatı

Kaynak: European Comission, https://energy.ec.europa.eu/system/files/2022-02/EU-US_LNG_2022_2.pdf

Avrupa Birliği'nin Amerika ile olan LNG ticareti verilerine bakıldığında 2019 yılında %16 olan ithalat payı 2022 yılına gelindiğinde %44 seviyesine yükselmiş ve ABD bu alanda Avrupa Birliği'nin en büyük ticari partneri olmuştur. Diğer taraftan Amerika'nın da 2019 yılında ihraç ettiği LNG'nin %29'unu Avrupa Birliği'ne ihraç ettiği ve bu rakamın 2022 yılında %37'ye yükseldiği açıklanmaktadır. (Grafik 5)

Taraflar arası LNG ticareti her ne kadar 2016 yılına dayanıyor olsa da 2018 yılı önemli bir eşik noktasıdır. 2018 yılında Avrupa Komisyonu Başkanı Jean C. Juncker ABD Başkanı Donald Trump'ı Beyaz Saray'da ziyaret etmiş ve iki blok arası ticaretin

gelişmesi ve güçlenmesi için görüşmelerde bulunmuşlardır. Görüşmelerde Avrupa, enerji arzını çeşitlendirmek amacıyla Amerika ile olan LNG ticaretinin artırılmasını talep etmiş ve buna yönelik anlaşmaya varıldığı duyurulmuştur. Açıklanan ortak bildiriye göre taraflar arasındaki ticareti kolaylaştırmak için standartlar konusunda daha yakın diyalog sağlanacak, bürokratik engeller ve maliyetler azaltılmaya çalışılacaktır.[156]

Bu görüşme sonrası ikili ticaret hacminde gözle görülür bir artış grafiği yakalandı ve göreceli olarak yeni bir tedarikçi olmasına rağmen ABD, Avrupa pazarı üzerinde bir hakimiyet kurmayı başardı. Aynı şekilde hacmin artması ile Avrupa Birliği de 2000'lerin ortalarından beri Birlik'in en önemli gündem maddelerinden biri olan Rusya'ya bağımlılığını kaynak çeşitlendirme yolu ile azaltmaya başladı.

Taraflar arasında LNG ticaretinin kademeli şekilde artmasının bir sonucu olarak 2019 yılına gelindiğinde Avrupa, ABD'nin 2017 ve 2018'de en çok LNG ihraç ettiği Asya bölgesini geride bıraktı. Bu durum Asya ve Avrupa pazarları arasındaki arz ve talep ilişkileri, gaz fiyatlarının değişken aralıklarda olması ve Çin ve ABD arasında devam eden ticaret savaşları gibi jeopolitik sebepler ile açıklanabilmektedir.[157] Amerika'nın Çin ile yürüttüğü ticaret savaşları, Çin gibi büyük bir Asya pazarının Amerika'dan LNG ithalatını düşürmesine sebep oldu ve bu da Amerika'nın Avrupa ile olan haciminin artmasına olanak sağladı. Çin rekabeti ile birlikte Asya pazarındaki payının düşmesi ABD'yi bu anlamda Avrupa pazarına yöneltmiş olsa da burada en büyük rakibi olarak Rusya Federasyonu karşısına çıktı. Halihazırda özellikle Ukrayna bağlamında siyasi krizlerin de yaşanıyor olması, ABD ve Rusya'yı bir kez daha karşı karşıya getirdi. Soğuk savaştan kalma içgüdüleri ile ABD'nin bu anlamdaki öncelikli hedefi Rusya'yı Avrupa enerji pazarında alternatif projelere destek vererek sınırlandırmak ve onun diplomaside enerji kartını kullanmasını engellemektir.

[156] European Comission, "Joint U.S – EU Statement Following President Juncker's Visit to White House", 25.07.2018, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_18_4687 (Erişim Tarihi: 18.02.2023)
[157] Edouard Jerome Robert Lotz, "Could U.S LNG Challenge Russian Gas Within The European Union in the Long Term?", Yüksek Lisans Tezi, ESCP Europe Business School, 2020, s.42

Amerika Birleşik Devletleri'nin bu politika bağlamında attığı somut adımlardan biri 2019 yılında imza töreni gerçekleştirilen EASTMED (Eastern Mediterranean Pipeline Project – Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi) Projesi'dir. ABD bu projede doğrudan yatırımcı ve girişimci olarak yer almasa da politik anlamda projenin en büyük destekçilerinden biridir. EASTMED ilk kez 2013 yılında gündeme gelmiş ve İsrail üzerinden Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Güney Kıbrıs'a ulaşması ve buradan da Yunanistan ve Avrupa ülkelerine dağılması amaçlanmıştır. (Harita 6) Projenin ortakları ise %50 - %50 pay oranları ile İtalyan Edison ve Yunan IGI Poseidon şirketleridir.[158]

Harita 6: Eastmed Boru Hattı Projesi

Kaynak: AA Energy, https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/greek-poseidon-us-noble-to-cooperate-in-east-med/6372

Donald Trump yönetimi için proje stratejik bir öneme sahipti ve bölge üzerindeki önemli angajmanlardan biri olarak değerlendiriliyordu. Bu nedenle 20 Mart 2019 yılında yapılan ön imza toplantısına Dışişleri Bakanı Mike Pompeo aracılığı ile üst düzey bir katılım sağlandı. Ön imza toplantısında Pompeo'nun yanı sıra Yunanistan, Güney Kıbrıs ve İsrail devlet başkanları da hazır buludu ve uluslararası basına özellikle Rusya'ya karşı güçlü bir imaj çizildi. Toplantında konuşan İsrail

[158] Hacı Mehmet Boyraz, Onur Balcı "Greek, Greek Cypriot Plans in Eastern Mediterranean Doomed to Failure", 30.03.2021, https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-greek-greek-cypriot-plans-in-eastern-mediterranean-doomed-to-failure/2192738 , (Erişim Tarihi: 18.02.2023)

Başbakanı Benjamin Netanyahu, projenin dünyadaki en iyi bölgesel işbirliği olduğu belirtti ve projenin ekonomik kazanımları olduğu kadar Avrupa'nın enerji kaynağı çeşitlendirilmesine de hizmet edeceğini söyledi. Bunun yanında ABD'nin katılımına yönelik ise Pompeo'nun toplantıda bulunmasının ABD'nin bölgesel işbirliğine yönelik desteğinin olduğu yönünde sembolik bir anlam ifade ettiğinin altını önemle çizdi.[159]

Ön imza töreninin ardından 2020 yılında ana imza töreni de gerçekti ve ABD, bölge ülkelerine ziyaretler düzenlemek suretiyle projeye olan bağlılığını güçlendirdi. Bu çerçevede Mike Pompeo 28 – 30 Eylül 2020'de Yunanistan'a yaptığı ziyarette proje üzerinden Yunanistan'ı desteklediğini de açıkça ifade etti. Bunun yanında Amerika, bölgesel enerji güvenliğinin ve istikrarının sağlanmasına yönelik İsrail, Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile 3 + 1 şeklinde oluşturulan diplomatik diyalog mekanizmasına katılacağını da teyit etti. Görüşmede ayrıca güvenlik, eğitim ve sağlık gibi enerji dışındaki konular da görüşüldü ve iki taraf arası ilişkiler "her zamankinden daha önemli ve güçlü" olarak lanse edildi.[160] Böylece ABD, EASTMED Projesi ile birlikte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarının ihlal edilmesi ile ilgili Türkiye'nin itirazlarına karşı olarak Yunanistan'ı desteklediğini açıkça gösterdi. Bunun başlıca nedeni de Türkiye'nin dönem itibari ile Rusya ile olan ilişkilerinin yakın seyridir.

Amerika'nın projeye olan bu desteğine karşın siyasal ve teknik sorunlar her zaman tartışma konusu olmaya devam etti ve hattın uzunluğu ve maliyeti göz önüne alındığında gerçekleştirilebilir olup olmadığı soru işareti olarak kaldı. Bu sorunlar ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri 2022 yılının ocak ayında geleceği iyice belirsizleşen projeden dolaylı olarak desteğini çektiğini açıkladı. 10 Ocak 2022 tarihinde ABD'nin Yunanistan büyükelçiliğinden yapılan açıklamada, ABD'nin 3 + 1 diyalog mekanizmasında yer almaya devam edeceği ve EASTMED üzerinden bölgesel

[159] Noa Landau, "In Jerusalem Meeting, Pompeo Tells Netanyahu Region Needs Candid Dialogue For Peace", 20.03.2019, https://www.haaretz.com/israel-news/2019-03-20/ty-article/.premium/in-jerusalem-meeting-pompeo-tells-netanyahu-region-needs-candid-dialogue-for-peace/0000017f-e8d3-df5f-a17f-fbdfe5aa0000 , (Erişim Tarihi: 18.02.2023)

[160] U.S Embassy & Consulate in Greece, "Secretary Pompeo Travels to Greece to Advance Security, Peace and Prosperity", 27.09.2020, https://gr.usembassy.gov/secretary-pompeo-travels-to-greece-to-advance-security-peace-and-prosperity/ , (Erişim Tarihi: 18.02.2023)

işbirliğini desteklemeyeceği belirtildi. Buna karşın ABD'nin bu tarihten sonraki önceliğinin yenilenebilir enerji kaynaklarını ve gaz sektörünü destekleyecek olan elektrik bağlantı hatlarının geliştirilmesi olacağı açıklandı.[161]

Amerika Birleşik Devletleri'nin projeden çekilme sebeplerine bakıldığında;

- 2021 seçimleri ile birlikte iktidara gelen Joe Biden yönetiminin Paris İklim Değişikliği Anlaşması'nın yükümlülüklerini yerine getirerek yeşil enerjiye geçisi hızlandırma politikası,
- Avrupa Birliği, İsrail ve Yunanistan'ın da yenilenebilir enerjiye olan yatırımları göz önüne alındığında olası bir boru hattı projesinin yakın bir gelecekte işlevsiz kalabilecek olması,
- Projenin boru hattı maaliyetinin bazı uzmanlarca karşılanamayacak seviyelerde olduğunun analiz edilmesi,
- Özellikle Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarafından öne sürülen gerekçeler ile birlikte projenin bölgedeki tansiyonun artmasına sebebiyet vermesi,

sebepleri ön plana çıkmaktadır.[162] Bunun yanında desteğini çekmesinin büyük bir sebebi de Avrupa enerji pazarına ulaşım noktasında olası bir boru hattı ile kendi ticari çıkarlarını riske atmak yerine bölge ülkelerine LNG satışı yoluyla kendi payını artırma stratejisi sayılabilir. Diğer yandan ABD'nin desteğini çekmesi, projenin uluslararası alandaki imajının zedelenmesine ve güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu nedenle geleceği hala belirsizliğini korusa da hayata geçirilmesi büyük oranda beklenmemektedir.

2.4. Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Enerji Pazarı Üzerindeki Çatışma Alanları

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu'nda 2000'li yıllar ile birlikte Vladimir Putin iktidarı başlamış ve bu iktidarda enerji öncelikli politikalar arasına yerleştirilerek dış politikada da yaptırım aracı olarak

[161] U.S Embassy & Consulate in Greece, "Statement on East Med Energy Coorparation", 10.01.2022, https://gr.usembassy.gov/statement-on-east-med-energy-cooperation/ , (Erişim Tarihi: 19.02.2023)
[162] Yücel Acar, "EASTMED Projesinde Dönüm Noktasına mı Geliniyor?", **SETA Perspektif**, Sayı 236, 2022, s.5

kullanılmaya başlamıştır. Putin iktidarı ile birlikte enerji sektörünü verimli ve etkin kullanabilen Rusya Federasyonu, kısa sürede dış borçlarını kapatmaya başlamış ve sektör ülkenin kalkınmasının lokomotifi haline gelmiştir. Bu durum soğuk savaşın galibi ve mevcut uluslararası ilişkiler sisteminin en büyük aktörlerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nin ilgi ve çıkarları ile tartışmasız bir şekilde çatışmaktadır. Bu çıkar çatışması soğuk savaş öncesi dönemde daha çok Ortadoğu bölgesi üzerinde yaşanmış olsa da sonrasında öncelikle Orta Asya ve Hazar bölgelerinde kendisini göstermiş ve ardından Avrupa bölgesine sıçramıştır. Bu yeni soğuk savaş dinamiğinde Rusya'nın temel önceliği enerji vasıtası ile çeşitli pazarlarda kurduğu hakimiyeti devam ettirmek ve gerektiğinde enerjiyi bir silah olarak kullanmak iken Amerika'nın temel stratejisi ise Rusya'yı bu silahı kullanmaktan alı koymaktır.

Amerika ve Rusya'nın enerji sektörü üzerinde yaşadığı bu çıkar çatışmalarının en büyük tezahürü, günümüzde ihtiyacının %40 gibi büyük bir bölümünü Rusya'dan ithal eden ve bu anlamda Rusya'ya bağımlı olarak nitelendirilen Avrupa üzerinde kendisini göstermektedir. Avrupa ve Rusya arasında özellikle 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ile başlayan süreçte zaman zaman siyasi gerginlikler yaşanmış ve ilişkiler kopma noktasına gelmişse de enerji sektörü gerginliklerde pazarlık unsuru haline gelmemiş ve yaptırım süreçlerine dahil olmamıştır.[163] Buna karşılık Ukrayna ile yaşanan bu krizler hem Rusya hem de AB açısından Kuzey Akım 1, Kuzey Akım 2 ve TürkAkım gibi Ukrayna'yı saf dışı bırakarak yeni transit geçişler ile Avrupa'ya ulaşan projelerin hayata geçirilmesi sürecini başlatmıştır. Diğer yandan Ukrayna'nın bağımsızlık sonrası her geçen gün batı yanlısı politikalar izlemesi ve yaşanan devrim süreci Rusya tarafından Karadeniz üzerinde olası bir Amerika hegemonyasının kurulabilme ihtimali olarak okunmuştur. Böyle bir durumda Amerika, Karadeniz üzerinden enerji ve kaynak akışına erişebilecek ve kontrol edebilecek olduğu için Rusya bu durumu daha güvenlik ekseninde değerlendirmeye başlamış ve böylece işbirliklerinin temel içgüsü ticari kazancın yanı sıra güvenlik eksenine de kaymıştır.[164]

[163] İlyas Kemaloğlu, "Enerji Savaşları: ABD – Rusya", 25.03.2019, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/enerji-savaslari-abd-rusya/1427951 , (Erişim Tarihi: 20.02.2023)
[164] Halit Hamzaoğlu, "Rusya – Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve "Kuzey Akım – 2" Boru Hattı Projesinin Jeoplolitk İçeriği", **Alanya Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2021, s.275

Amerika Birleşik Devletleri tarafından bakıldığında ilk kez LNG ihracatı yapmaya başladığı 2016 yılında iktidara gelen Donald Trump yönetimi, henüz adaylık kampanyası yürüttüğü dönemde temel hedeflerinden birinin enerji sekötöründe hakimiyet elde etmek olduğunu sık sık belirtmiştir. İktidara gelişi ile birlikte de bu hedefi çerçevesinde politikalar üretmeye başlamış ve buna yönelik siyasi hamleler gündeme getirmiştir.

İlk adım olarak 2017 yılında Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi yayınlandı. Belgede enerji güvenliğinin yanı sıra enerji hakimiyeti hedefleri ayrı bir başlık altında açıklandı ve belgede ABD'nin tarihinde ilk kez enerji hakimiyeti kuran bir devlet olacağı vurgulandı. ABD'nin enerji alanında hakim bir ülke konumuna gelmesi için belgenin öngördüğü politikalar başlıca; temiz ve güvenli enerji kaynaklarına geçişin desteklenmesi, nükleer alan dahil olmak üzere enerji sektöründe yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması ve enerji kaynaklarının ihracat payının artırılması yolu ile ekonomik büyümenin sağlanması olarak ilan edildi.[165]

Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu arasında Avrupa bölgesi ve enerji sektörü üzerinde yaşanan rekabetin kendisini gösterdiği en önemli konulardan biri Kuzey Akım – 2 projesidir. Kuzey Akım – 2, imzalandığı 2015 yılından itibaren hem kıta içinde hem transatlantik ilişkiler için bir gerginlik ve eleştiri konusu olmuştur. Böyle geniş çaplı bir muhafette ise hedef hem bağımlılık üzerinden Rusya, hem de kıta içinde projenin destekçisi ve en büyük partneri konumunda yer alan Almanya'dır.

Başta Fransa ve Polonya yer almak üzere bazı Merkez Avrupa ülkelerinin pek çok sebepten dolayı projeye karşı olduğu bilinen bir gerçektir. Bununla bilikte muhalefet zamanla transatlantik boyuta ulaşarak Amerika Birleşik Devletleri'nin de tepkisini üzerinde topladı. Muhalefetin başlıca sebeplerinden biri uzun süredir devam eden Ukrayna krizi çerçevesinde Rusya'ya uygulanan yaptırımların enerji sektörü dışında devam ediyor olması ve böyle bir durumda 2000'li yıllar ile başlayan Rusya bağımlılığının yeni bir boru hattı projesi ile daha pekiştirilecek olmasıdır. Muhalefin diğer sebepleri arasında ise Avrupa Birliği'nin dekarbonizasyon hedefleri kapsamında özellikle çevreci grupların tepkisi ve Gazprom'a karşı antipati besleyen grupların,

[165] The White House, "National Security Strategy of The United States of America", 2017, s.22 -25

şirkete Avrupa pazarı üzerinde daha fazla hakimiyet alanı tanınmasının enerji güvenliğini tehlikeye soktuğunu savunmaları yer aldı.[166]

Temel olarak bahsi geçen bu argümanlara bakıldığında Avrupa ülkeleri iki kampa ayrılmış durumdadır. Başta Ukrayna, Polonya ve diğer Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri projeye karşı çıkarken, Almanya, Hollanda ve Avusturya'nın başını çektiği grup ise desteklemektedir. Muhalefet ve destek oluşumları aynı zamanda Avrupa Birliği'nin kendi iç dinamikleri ile de ilgilidir. Örneğin özellikle İngiltere'nin ayrılması ile birlikte Almanya ile örtülü de olsa bir liderlik mücadelesine giren Fransa, Engie şirketi aracılığı ile projenin büyük ortaklarından biri olsa da söylem itibariyle projeye karşı çıkmaktadır.[167]

Kuzey Akım hattını destekleyen Almanya'nın ise diğer Avrupa ülkelerine kıyasla son on yılda Rusya ile işbirliğine en sıcak yaklaşan ülkelerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu yaklaşım ile birlikte Kuzey Akım, Almanya tarafından öncelikle ekonomik çıkarlar neticesinde değerlendirilmiş ve bunun yanında hattın olumsuz getirileri de ticari ilişkilerin katlanılmak zorunda kalınan yasal sorumlulukları olarak ifade edilmiştir. Bu politik tutuma, Almanya Ekonomi Bakanı Sigmar Gabriel'in hattı üretici ve tüketici arasında doğrudan bir güzergah oluşturulması açısından Avrupa'nın enerji güvenliğine hizmet ettiği yönündeki açıklamaları örnek gösterilebilir.[168] Angela Merkel ise Ukrayna krizlerine ve diğer Birlik ülkelerinin çağrılarına rağmen Kuzey Akım projesine verdiği destekten geri adım atmamış ve Almanya'nın gaz akışını kesme yönünde adımlar atabileceğini ancak bunun yine de Ukrayna'yı Rusya'nın elinden kurtaramayacağını belirtmiştir.[169] Almanya'nın Kuzey Akım – 2 hattı üzerindeki bu korumacı tavrı büyük oranda 2022 yılında başlayan Ukrayna'nın işgal edilme sürecine kadar devam etti.

---

[166] Severin Fischer, "Nord Stream 2: Trust in Europe", **Policy Perspektives**, Vol4, 2016, s.2
[167] Yücel Özdemir, "Almanya ve Fransa Arasında Rus Gazı Gerilimi", 08.02.2019, https://www.evrensel.net/haber/373142/almanya-ile-fransa-arasinda-rus-gazi-gerilimi, (Erişim Tarihi: 21.02.2023)
[168] Fischer, a.g.m., s.2
[169] Constanze Stelzenmüller, "Nord Stream 2 is a Trap of Germany's Own Making", 05.12.2018, https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/12/05/nord-stream-2-is-a-trap-of-germanys-own-making/, (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

Projenin kıta dışındaki muhalaefet ayağını oluşturan Amerika Birleşik Devletleri ise bu eleştirisini 2018 yılında düzenlenen Nato zirvesi öncesi ortaya koydu. Zirve öncesi Avrupa gezisi kapsamında Brüksel'de gündeme dair açıklamalar yapan Başkan Donald Trump Kuzey Akım – 2 projesini öncelikle "uygunsuz" olarak nitelendirdi. Bu sert ifadenin ardından ise yeni hat ile birlikte ihtiyacının %60 - %70 gibi büyük bir bölümünü Rusya'dan ithal edecek olması nedeniyle Almanya'yı tamamıyla Rusya tarafından kontrol edilmek ile suçladı. Eleştirilerini Kuzey Akım ile sınırlamayan Trump, Almanya'nın Nato içerisindeki savunma bütçesine katkısını da az bularak bunun da ayrıca "uygunsuz" olduğunu söyledi ve onu "bedavacı" olmak ile suçladı.[170] Gezi ve zirve sırasında sık sık Almanya'yı eleştiren Trump'ın bu çerçevede Almanya'yı kontrol edemeden Rusya'yı kontrol altında tutamayacağı bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Almanya'yı kontrol etme stratejisinde ise Trump'ın hat üzerinden eleştirilerinin yanı sıra NATO savunma bütçesi harcamalarını gündeme getirmesinin üstü kapalı tehdit içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Nato zirvesinin ardından Trump'ın söylemlerine ek olarak ABD Enerji Bakanı Rick Perry de aynı konu üzerinden basın açıklamasında bulunarak ülkesinin projede yer alan şirketlere karşı yaptırım kararları alabileceğini duyurdu. Buna karşılık ise Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas yaptırım tehditine cevap olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'nın iç politikalarına müdahale etmemesi gerektiğini ve Avrupa'nın enerji sektörü ile ilgili sorunlarının ABD'de değil kıta içinde çözülmesi gerektiğini vurguladı.[171]

ABD tarafından muhalif tavrın gerekçesi olarak Baltık Denizi'nin altından geçen boru hattının Ukrayna ve Polonya gibi bölge ülkelerinin güvenliklerini tehlikeye sokması gösterilmektedir. Buna karşın kararın asıl sebebi, Rusya Federasyonu'nu Avrupa pazarında sınırlayarak kendi payını artırma stratejisidir. ABD'den pazara ulaşması öngörülen LNG her ne kadar Rus gazına oranla daha maliyetli bir seçenek

[170] Sam Meredith, Natasha Turak, "Trump Slams Germany at NATO Summit: It's Totaly Controlled by Russia", CNBC, 11.07.2018, https://www.cnbc.com/2018/07/11/trump-slams-germany-at-nato-summit-says-its-a-captive-of-russia.html , (Erişim Tarihi: 21.02.2023)
[171] Bahattin Gönültaş, "Rusya ve ABD'nin Avrupa'daki Gaz Savaşı", 14.01.2019, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ve-abd-nin-avrupa-daki-gaz-savasi-/1364029 , (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

olarak görülse de bu noktada açıklama yapan ABD'li yetkililer LNG satışında indirime gidebileceklerini açıklamışlardır. Buna karşı konuyla ilgili söz hakkı doğan Gazprom ise sattıkları gazın karbon emisyonunun LNG'ye oranla çok daha düşük olduğunu belirtmiştir.[172]

Kuzey Akım – 2 boru hattının yanı sıra Rus gazının Avrupa pazarına ulaşmasını sağlayan alternatif bir hat projesi de TürkAkım'dır. TürkAkım'da tıpkı Kuzey Akım gibi ABD tehdit ve yaptırımlarına maruz kalsa da basına yansıyan açıklamalarda eleştiriler Kuzey Akım kadar sert ve net bir boyuta ulaşmadı. TürkAkım tamamlandığı 2019 yılına kadar zaman zaman muhalefete maruz kalsa da ilk kez 2019 yılında ABD bu anlamda somut bir attı. Başkan Donald Trump tarafından imzalanan Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası (National Defence Authorization Act, NDAA) içerisinde TürkAkım'dan da bahsedildi ve hat yaptırım tehditlerine maruz kaldı. Belgede "Avrupa'nın Enerji Güvenliğini Korumak" başlıklı bir bölüm yer aldı ve bu bölümün 7503. maddesi altında da Rus gazını Avrupa'ya ulaştıran boru hatlarına yönelik yaptırım kararları sıralandı. Buna göre, projelerde yer alan gemilere, gemi sahiplerine, şirketlerine ve yabancı uyruklu kişilere yaptırım uygulanacak ve gerekirse bu kişilerin vizeleri iptal edilerek ABD'de yer alan varlıkları dondurulacaktı.[173]

ABD tarafından Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası kapsamında açıklanan bu yaptırım tehiditi kısa sürede Almanya ve Rusya tarafından tepkiyle karşılandı. Almanya adına açıklama yapan Maliye Bakanı Olaf Scholz, kararları egemenlik ihlali olarak karşılarken, Dışişleri Bakanı Heiko Maas da aynı şekilde Avrupa'nın kararlarına müdahale olarak yorumladı. Avrupa Birliği açısından da kararlar doğru olarak görülmedi. Basına demeç veren bir AB yetkilisi durumu değerlendirirken AB'nin kendi kararlarını kendisi vermesi gerektiğini ve AB'nin kendi meşru politikalarını uygulayan şirketlere yaptırım uygulanması kararına katılmadığını

[172] Yücel Özdemir, "ABD – Avrupa Arasında Doğal Gaz Gerilimi", 22.12.2019, https://www.evrensel.net/haber/393677/abd-avrupa-arasinda-dogal-gaz-gerilimi , (Erişim Tarihi: 21.02.2023)
[173] Authenticated U.S Government Information, "National Defence Authorication Act For Fiscal Year, 2019, s.2300 - 2301

bildirdi.[174] Diğer yandan kararları tepki ile karşılayan Rusya Federasyonu'nda da açıklama yapan Dışişleri Bakanı Maria Zakharova, Amerika'yı küresel enerji rekabetini ideolojik bir bakış açısı ve tutumla engellemek ile suçladı.[175] Rusya tarafı bu bağlamda ABD'nin rakiplerini yaptırımlar ile tehdit ettiğini ve Rusya'nın bu durumu karşılıksız bırakmayacağı yönünde açıklamalar yaptı.

Avrupa Birliği, Rusya ve Almanya'dan yapılan bu açıklamalara karşı ABD'nin tutumu değişmedi ve 2020 yılına gelindiğinde bir somut adım daha atıldı. 2020 yılında yayınlanan Amerika Birleşik Devletleri'nin Hasımları ile Yaptırım Yoluyla Mücadele Etme Yasası (Countering America's Adversaries Through Sanctions Ac, CAATSA) içinde 232. bölüm Kuzey Akım – 2 ve TürkAkım yaptırımlarına yer verildi. Taraflar arasında karşılıklı olarak yapılan açıklamalara rağmen ABD tansiyonu düşürmeye çalışmadı ve NDAA belgesinden farklı olarak CAATSA belgesinde yaptırım listesini genişletti. Buna göre adı geçen projelerde yer alan, hatların modernizasyonunda görev alan, inşaat sürecine yardım eden, mal ve hizmet satma yoluyla projeye dahil olan ve teşvik eden kişiler de yaptırım kapsamına dahil oldu. CAATSA'da ayrıca Rusya'nın Avrupa üzerinde enerji alanında kurduğu hakimiyeti askeri ve ekonomik alanlarda da devam ettirmek istediği iddia edildi. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri durumu ulusal çıkarlarını ve güvenliğini tehdit eder bir pozisyonda sınıflandırdı.[176] Bu maddelerin yanı sıra belgede Amerika Birleşik Devletleri'nin asıl amacının ise tedarik çeşitlendirme yolu ile enerji akış güvenliğinin sağlanması ve marketin liberalizasyonu noktasında Avrupa Birliği ile koordineli bir şekilde hareket etmek olarak açıklandı.

Kuzey Akım – 2 ve TürkAkım boru hatları, küresel enerji sektöründe LNG arzının giderek attığı bir dönemde Rusya için Avrupa pazarına ulaşma noktasında oldukça büyük bir öneme sahiptir. Her iki hattın da özellikle Ukrayna'yı dışarıda bırakacak şekilde güzergah çiziyor olması Avrupa için de gaz tedariği noktasında enerji güvenliğine hizmet etmektedir. Buna karşın hem NDAA hem de CAATSA

[174] BBC News, "ABD Yaptırımları: TürkAkım ve Kuzey Akım – 2 Projeleri Hakkında Neler Biliniyor?", 22.12.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50883992 , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)
[175] BBC News, "Nord Stream 2: Germany and Russia Decry U.S Sanctions", 21.12.2019, https://www.bbc.com/news/world-europe-50879435 , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)
[176] U.S Department of State, "CAATSA / CRIEEA Section 232 Public Guidance", https://www.state.gov/caatsa-crieea-section-232-public-guidance/ , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

belgelerinde görüldüğü üzere taraflar arası anlaşması sağlanan hatlar Amerika Birleşik Devletleri tarafından Rusya'nın birer baskı unsurları olarak tanımlanmış ve ulusal güvenliği tehlike oluşturduğu gerekçesi ile kabul edilmemiştir.

ABD tarafının bu gerekçeleri hem Barack Obama hem de Donald Trump iktidarları tarafından aynı düzlemde kabul edildi ve her iki liderin de siyasal çevreleri boru hattı projeleri için benzer söylemlerde bulundular. Donald Trump yönetimi bu çerçevede Trump'ın da kişisel eğilim ve söylemleri dikkate alındığında muhalefetini daha eleştrirel bir bakış açısı ile daha sert ve net ifadeler ile ortaya koymuştur. Örneğin 2019 yılında çıktığı Avrupa turunda Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Mike Pompeo merkez ülkelerine ziyaretlerde bulunmuş ve gündeme dair eleştirilerini dile getirmiştir. Pompeo bu doğrultuda özellikle Macaristan ziyareti sırasında Rusya'nın bölgede kontrolünü artıracağı yönünde endişelerini belirterek ülkeyi Kuzey Akım ve TürkAkım projelerine destek vermemesi noktasında uyarmıştır. Ayrıca Amerika'nın bölge ülkeleri ile savunma sanayisi alanında da işbirliği yapmaya hazır olduğunu söyleyerek F – 16 satışları konusunda ilerleme kaydedildiğini vurgulamıştır. Pompeo'nun eleştirileri Rusya ile sınırlı kalmamış Çin'den ithal edilen iletişim teknolojilerinin de Çin'in bölgedeki hakimiyet kurma stratejisi olduğu uyarılarında bulunmuştur.[177]

Bu bağlamda Amerika, Kuzey Akım ve TürkAkım projelerine karşı sadece kendisi net bir tutum takınmak ve yaptırım paketleri açıklamak ile kalmayarak aynı zamanda müttefik olarak gördüğü ülkelerin de kendisi ile aynı doğrultuda hareket etmelerini istemiştir. Bu amaç ile birlikte de bölge ülkelerini zaman zaman sert bir dille uyararak gerekli durumlarda CAATSA ve NDAA örneğinde olduğu gibi yaptırımlara dahil de etti.

Donald Trump yönetiminin ülke içi enerji enerji politikalarına bakıldığında ise öncelikle fosil yakıt kullanımında yaşanan değişim ve artış göze çarpan bir noktadır. Önceki Obama yönetiminin çevresel kaygılarla iptal ettiği projeler Trump döneminde yeniden açıldı ve bu tutum da oldukça eleştirildi. Bu doğrultuda Trump iktidarının ilk

[177] Sandrine Amiel, " Pompeo Kicks Off Central Europe Tour Amid Concerns Over Russia, Chine Engagements", Euronews, 11.02.2019, https://www.euronews.com/2019/02/11/pompeo-kicks-off-central-europe-tour-amid-concerns-over-russia-china-engagement , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

bir yılında petrol üretimi noktasında tarihin en yüksek rakamlarına ulaştığı görülmektedir. Bu artışın başlıca sebebi Rusya ve diğer OPEC ülkelerinin fiyat düşüşlerini dengelemek adına üretimi yavaşlatmasıdır. Böyle bir durumda ABD'nin stratejisi yine Rusya merkezli olup ondan açılan pazar payını doldurma amaçlıdır.[178]

Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya'nın enerji politikalarını ekonomik gibi görünen bir silah olarak tanımlaması genel çerçevede enerji sektörü üzerindeki küresel rekabetin istatistiklere ek olarak söylemlere yansımış halidir. Küresel piyasalarda LNG ticaretinin 2030 yılına kadar %25 – 50 arasında bir büyüme kaydedeceği ve bu alanda en büyük üç tedarikçinin ABD, Rusya ve Katar olacağı analiz edilmektedir. Diğer yandan LNG talebinin en çok artacağı bölge ise Çin, Hindistan, Tayvan ve Tayland gibi ülkelerin başı çekmesi ile Asya pazardır.[179] Üç aktör açısından da böyle bir rekabet ortamında ABD'nin halihazırda Çin ile yürütülen ticaret savaşı kapsamında Asya pazarına ulaşımının kısıtlandığı göz önünde bulundurulursa, Avrupa pazarına hakimeyetin ne kadar hayati bir konumda olduğu görülebilir. Böyle bir durumda en büyük iki tedarikçi olarak ABD ve Rusya'nın Avrupa pazarı üzerindeki rekabeti kaçınılmaz bir haldedir.

Rekabetin söylem ve yaptırımlara git gide daha sert bir şekilde yansıması üzerine Polonya, Rusya'dan gaz almayı keseceğini ilk açıklayan Avrupa ülkesi oldu. Polonya'nın bu politik tutumu Rusya'ya karşı olan SSCB belleğinden de kaynaklanmakla birlikte Rus bağımlılığını azaltma noktasında 2022 yılında Gazprom ile anlaşma sona erdiğinde yeni kaynaklara yöneleceğini ve ABD'den sıkıştırılmış doğal gaz (Compressed Natural Gas, CNG) ithal edeceğini açıklamıştır. Bu noktada ABD, Rusya'nın ihracat alanını daraltmak amacıyla sıkıştırılmış doğal gaz teklifini Polonya'nın ardından diğer Avrupa ülkelerinde de sundu.[180]

---

[178] İsmail Kavaz, "Küresel Piyasalar Kapsamında ABD'nin Son Dönem Enerji Politikaları", **SETA Perspektif**, Sayı 185, 2018, s. 2 – 3

[179] Jessica Jaganathan, "LNG Demand to Rise 25 – 50% by 2030, Fastest Growing Hydrocarbon – Morgan Stanley", 25.11.2021, https://www.reuters.com/article/asia-lng-idUKL1N2RL0KO , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

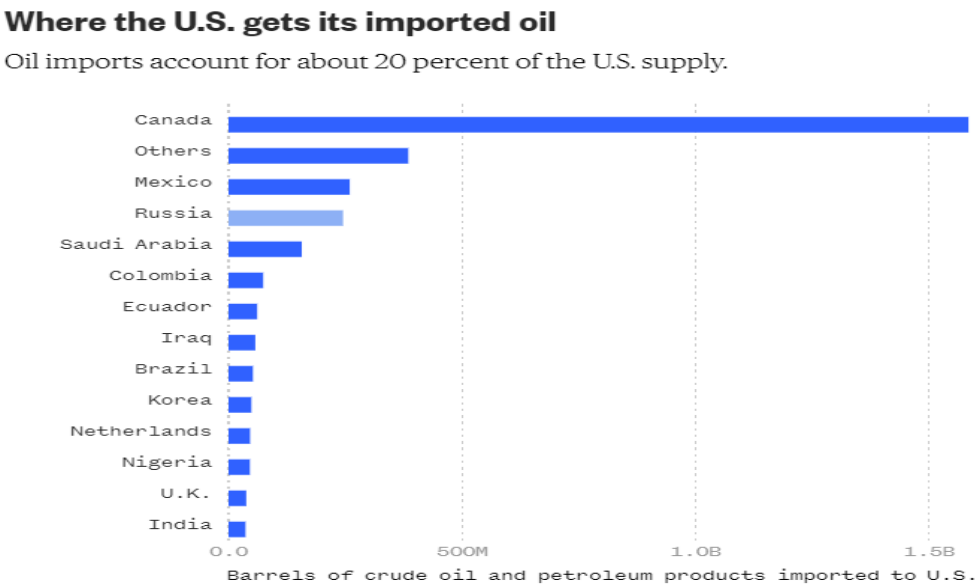
[180] İlyas Kemaloğlu, "Enerji Savaşları: ABD – Rusya", 25.03.2019, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/enerji-savaslari-abd-rusya/1427951 , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

Rusya Federasyonu ile gaz tedariği noktasında bağımlılığın azaltılması ABD'nin tehdit ve söylemlerine karşı olarak özellikle Doğu Avrupa ülkeleri açısından çok da kolay görünmedi. Bunun başlıca sebebi Rusya'nın alternatifi olmaması ve ABD LNG'si gibi mevcut seçenereklerin de daha maliyetli olması şeklinde yorumlanabilir. Bu sebeple Polonya'nın aksine özellikle Bulgaristan, Romanya, Sırbistan ve Macaristan gibi ülkeler için yüksek bağımlılık oranları da göz önünde bulundurulduğunda Rus gazının Avrupa'ya erişiminin devamlılığı daha güvenli bir seçenektir. Ayrıca bu ülkeler Rus gazının Ukrayna olmadan Avrupa'ya ulaştırılması noktasından transit konumunda yer almak ve bu yolla hem arz güvenliklerini sağlayıp hem de transit konumdan gelir elde etmek istemektedirler.[181] Bu açıdan bakıldığında bu ülkelerin 2022 Ukrayna krizi ile birlikte AB ile ortak politikalar ürettikleri görülse de başlangıçta TürkAkım'a destek vererek ve ikinci hattın kendi topraklarından geçmesi noktasında taleplerde bulundular.

Amerika Birleşik Devletleri, her ne kadar Avrupa ülkelerine Rusya'dan enerji tedariğini azaltmaları noktasında baskı ve yaptırım politikaları izliyor ve bu yol ile Rusya'yı uluslararası alanda çevrelemeye çalışıyorsa da kendisi de bir enerji ithalatçısıdır.

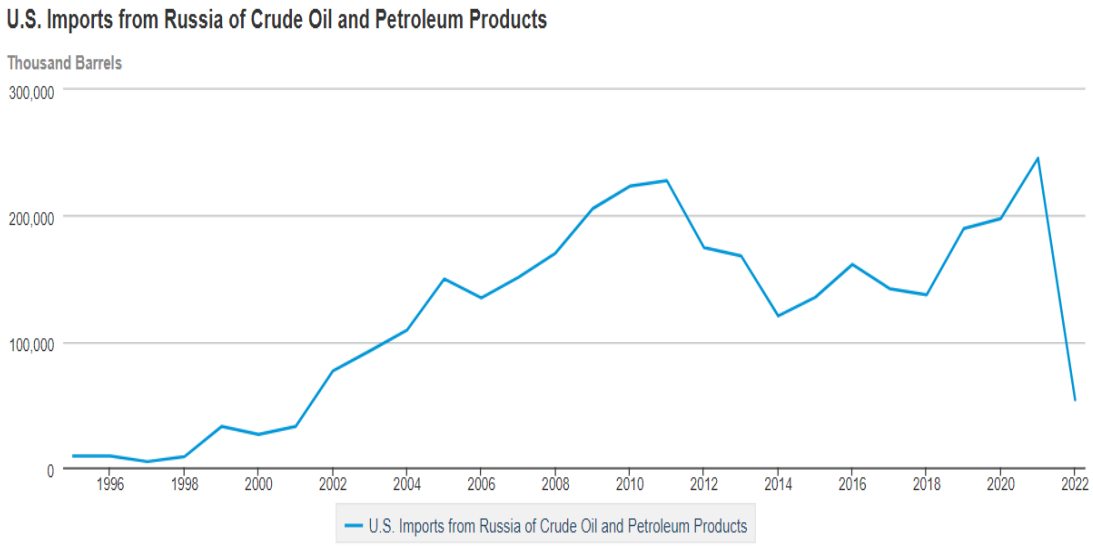
Grafik 6: Kaynaklara Göre ABD'nin Petrol İthalatı

[181] İlyas Kemaloğlu, "Enerji Savaşları: ABD – Rusya", 25.03.2019, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/enerji-savaslari-abd-rusya/1427951 , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

Kaynak: https://www.nbcnews.com/news/us-news/data-how-much-american-oil-comes-russia-n1291369

Grafik 7: Yıllara Göre Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya Federasyonu'ndan Petrol ve Petrol Ürünleri İthalatı

Kaynak: U.S Energy Information Administration (EIA) https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=mttim_nus-nrs_1&f=a

Bu bağlamda ABD'nin ilginç bir şekilde Rusya'dan ithal edilen petrol ve petrol ürünleri ithalatına bağımlı olduğu açıktır. 2020 yılı verilerine göre Rusya, ABD'nin petrol ithalatında dördüncü en büyük partneri olarak görülürken 2022 yılında yaşanan Ukrayna krizine kadar da ticari ilişkinin oldukça dikkate değer bir artışa sahip olduğu söylenebilir. (Grafik 6) (Grafik 7) Bunun başlıca sebebi Venezuela ve İran gibi tedarikçi ülkeler ile yaşanan politik sorunlardır. Bu sorunlar neticesinde ABD önderdiliğinde bu ülkelere uluslararası yaptırımlar uygulanmakta ve böylece ABD, Rusya'nın alternatiflerini ortadan kaldırma açısından oldukça çelişkili bir tavır sergileyerek onun pozisyonunu da güçlendirmektedir.

Uluslararası ilişkiler çerçevesinde ABD'nin bölgesel krizlere tepkisi incelendiğinde yine enerji hakimiyeti stratejisi kapsamındaki politikaları göze çarpar. Örneğin 2017 yılında yaşanan Katar krizi, Katar'ın ABD'nin LNG ticarindeki en büyük rakiplerinden biri olduğu düşünüldüğünde politik boyutlarının yanında enerji boyutu ile de açıklanabilir. Diğer yandan 2017 yılı sonunda yaşanan Kudüs krizinin enerji boyutu da ABD'nin bölgede araştırma, keşif ve yatırım yapan şirketleri olduğunun bilinmesidir.[182]

ABD ve Rusya'nın küresel enerji marketinde karşı karşıya geldiği bölgelerden bir diğeri de Asya ve özellikle Çin'dir. Çin'in 2023 yılı itibariyle ABD'den sıkıştırılmış doğal gaz ithal edeceği bilinmektedir. Bunun yanında Çin'in Rusya ile de Sibirya Gücü adıyla bilinen doğal gaz boru hattı projesi hayata geçmiştir. Bölgesel yakınlık ve mevcut ticari veriler dikkate alındığında ABD enerjisi henüz tam anlamıyla Rus gazına alternatif olarak görülmese de ilerleyen yıllarda rekabetin artma olasılığı yüksektir. Bu nedenle iki enerji devinin rekabetinin farklı coğrafyalarda da devam edeceği söylenebilir.

[182] Kavaz, a.g.m., s.5

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
UKRAYNA KRİZİ BAĞLAMINDA REKABETİN GELECEĞİ VE YENİ SÜREÇLER

3.1. Tarihsel Çerçevede Ukrayna Krizinin Siyasi Boyutu ve Taraflar Arası Çatışma

1991 yılında Soveytler Birliği'nin dağılması ve soğuk savaşın sona ermesi, Doğu kampında İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan bloklaşma sürecini çözülme yönünde tersine çevirdi. Doğu Avrupa ülkeleri bu süreçte özellikle 1999 ve 2004 yılları arasında Avrupa Birliği ve NATO'ya katılarak son yarım yüzyılın "ötekisi" olan batı dünyasına entegre olma yoluna gittiler. Sovyetler Birliği'ne dahil olan ülkeler için ise dağılma süreci çok daha sancılı geçti. Sovyetlerin kurucu unsuru ve en büyük üyesi olan Rusya Federasyonu, Sovyetlere dahil olan yeni bağımsız ülkelere Doğu Avrupa ülkelerine tanıdığı seçim serbestisini tanımadı ve dağılmanın hemen ardından bu ülkelere karşı bir kontrol mekanizması geliştirdi.

"Yakın Çevre Doktrini" olarak literatüre geçen bu kontrol mekanizması ilk kez 1993 yılında Boris Yeltsin tarafından uygulamaya geçirildi. Doktrinin temel görüşü, Rusya'nın eski Sovyetler Birliği toprakları üzerinde güvenlik ve istikrarın tesis edilmesi yönünde yetkili güç olduğudur. Buna göre Baltık, Ukrayna, Kafkasya ve Orta Asya bölgeleri askeri planlamada "yaşamsal çıkar alanı" olarak tanımlandı ve özellikle ekonomi ve savunma konularında bu bölgeye önem verilmesi planlandı.[183]

Yakın Çevre olarak adlandırılan bu bölgeler arasında Rusya'ya hem tarih hem kültür hem de ekonomi ve güvenlik alanlarında en yakını Ukrayna'dır. Ukrayna, Sovyetler Birliği'ne dahil olduğu 1922 yılından bağımsızlığına kavuştuğu 1991 yılına kadar tam 69 yıl boyunca Rusya'nın himayesinde varlığını sürdürmüştür. Bu süre zarfı boyunca Ukrayna, Birlik içinde en büyük ikinci nüfus ve politik güce sahip ülke olmuş ve aynı zamanda Sovyetlere ait bazı nükleer tesisler, savunma sanayisi, tarım

[183] Mustafa Keskin, "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi", **Barış Araştırmalar ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s.50

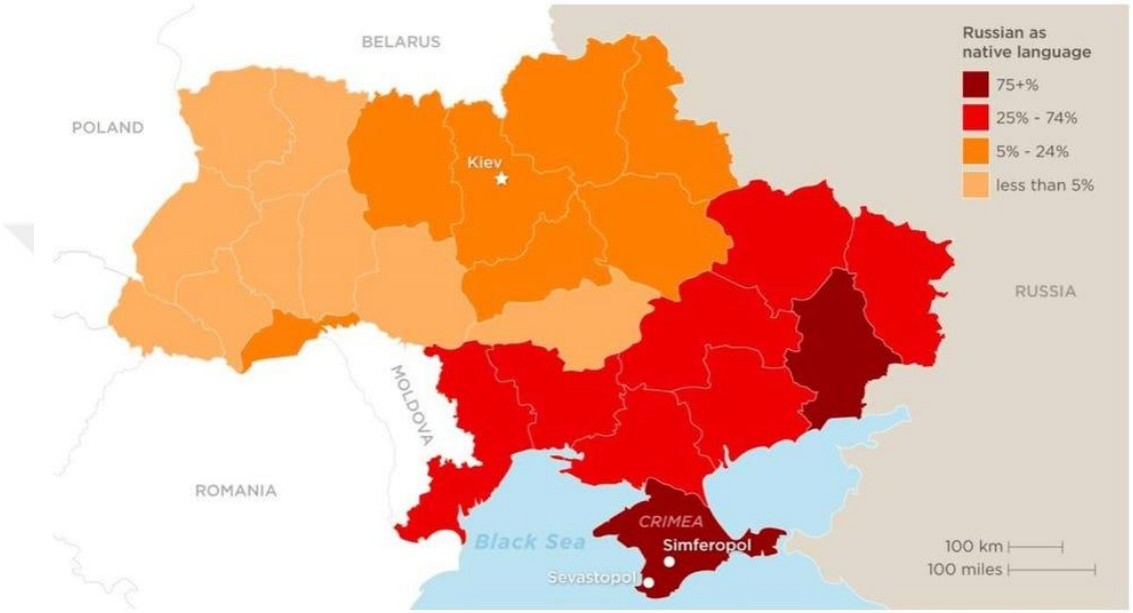
endüstrisi ve özellikle Karadeniz filosu Ukrayna sınırları içinde gelişmiştir.[184] Dağılma sürecinde Ukrayna ve Rusya arasındaki nüfus görünümüne bakıldığında ise 1989 yılında Ukrayna'da yaşayan 48.1 milyon insanın 37.5 milyonunun Ukraynalı (%72.7) ve 8.3 milyonu doğu ve güney bölgelerde yaşamak üzere toplam 10.6 milyonunun Rus olduğu görülür. Bu rakam tüm nüfusun %22.1'ine karşılık gelmekte ve diğer yandan 2001 yılında ülke genelinde ana dili Rusça olan nüfusun tüm nüfusa oranı %29.6 olarak bilinmektedir.[185](Harita 7) Bu açıdan bakıldığında iki tarafın ayrılma süreci sadece ekonomi ve güvenlik alanları ile sınırlı kalmamış aynı dili konuşan etnik, tarihsel ve kültürel olarak birbiri ile bağları bulunan iki ulusun ayrılması anlamına gelmiş ve bu nedenle oldukça sancılı geçmiştir ve süreç hala sorun üretmeye de devam etmektedir. Dağılma sonrası ise Ukrayna ve Rusya arasındaki ilişkiler farklı bir boyuta evrilmiş olmak ile birlikte 2000'li yıllara kadar ciddi ölçüde gerginlikler yaşanmamış ve Ukrayna, Batılı devletler tarafından Rusya'nın arka bahçesi olarak tanımlanmaya devam etmiştir.

Ukrayna'nın Rusya Federasyonu için önemini daha yakından incelemek gerekirse öncelikle Karadeniz üzerinden gelebilecek bir tehiditi önleme ve Karadeniz'e açılma noktasında Rusya'nın güvenliği için stratejik bir öneme sahiptir. Bunun yanında özellikle Avrupa'ya ulaştırılan doğal gaz boru hatlarının Kuzey Akım ve TürkAkım hatları hayata geçirilene kadar büyük çoğunluğu bu ülke üzerinden transit geçmekteydi. Bu sebeple Rusya'nın en önemli sektörlerinden biri olan enerji sektörünün güvenliği de Ukrayna'nın Rusya'ya yakın bir pozisyonda olmasına bağlıydı. Son olarak Ukrayna'da belirli bölgelerde yoğunlaşmış olarak yaşayan hatırı sayılır Rus azınlığı ve onların haklarının korunması Rusya'nın bölgeye olan müdahelerinde kullandığı bir gerekçedir.[186]

[184] Jonathan Masters, "Ukraine: Conflict at The Crossroads of Europe and Russia", 14.02.2023, https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia , (Erişim Tarihi: 02.03.2023)
[185] Michael Dunford, "Causes of the Crisis in Ukraine", **International Critical Thought**, vol 3, No 1, 2023, 91
[186] Keskin, a.g.m., s.52

Bu sebeplerden dolayı Rusya için Ukrayna her zaman yakın çevrede tanımlanmış ve yaşamsal çıkarları tehdit etmemesi adına kontrol altında bir bağımsızlık fikri kabul edilebilir görünmüştür.

Harita 7: 2001 Yılı Ukrayna Dil Haritası (Anadilin Rusça Olmasına Göre)

Kaynak: Forbes, https://www.forbes.com/sites/realspin/2014/03/13/the-ethnicities-of-ukraine-are-united/?sh=2739dc3c110e

2000'li yıllar ile birlikte soğuk savaşın metodolojisi değişmiş ve ABD başta olmak üzere batı dünyası Rusya'yı bu kez de eski Sovyet coğrafyasında çevreleme stratejisine başvurmuştur. Bu strateji bağımsızlık kazanan ülkeleri kendi örgütlerine dahil etme yoluyla kendi normları çerçevesinde demokratik dönüşümlerini destekleme şeklinde ilerlemiştir. Pek çok Doğu Avrupa ülkesi bu strateji kapsamında AB ve NATO üyesi olurken yeni kurulan Rusya Federasyonu batı ile ılımlı ilişkiler geliştirmek adına müdahalede bulunmamıştır. Buna karşın yakın çevrenin vazgeçilmez bölgelerinden biri olan Ukrayna'nın da AB ve NATO ile temaslarda bulunması ise taraflar arası ilişkilerin bozulmasına yol açmış ve gerginlikler kaçınılmaz olmuştur.

ABD ve AB tarafının bu politik hamlesi daha Sovyetler resmi olarak dağılmadan önce 1989 yılında yapılan Brüksel Zirvesi kapsamında dile getirilmeye

başlanmış ve bunun bir neticesi olarak Ukrayna ile temaslar başlamıştır. Ukrayna ilk olarak 1991 yılında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne ve 1994 yılında Barış İçin Ortaklık (Partnership For Peace PFP, BİO) programına katılmış ve ardından 1997 yılında Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı imzalanmıştır.[187] Bu şart ile birlikte Ukrayna ilk kez NATO ülkeleri açısından tarihsel Rus hakimiyeti pozisyonundan farklı olarak egemen bir ülke olarak kabul edilmiştir.

1995 yılında ABD, Rusya'yı çevreleme stratejisini somutlaştırarak o yıl yayınlanan Ulusal Çıkar Raporu'nda Baltık ve Ukrayna bölgelerini gelecek yüzyılda Rusya'nın Avrasya üzerinde tekrar egemen bir güç olmasını önlemek amacıyla yaşamsal çıkar kuşağına eklemiştir. ABD, AB ve NATO'nun Ukrayna özelindeki bu politikaları, Rusya'nın tekrar bölgede genişleme ve hamikimiyet kurma yönündeki olası bir hamlesinin Ukrayna tarafından önlenebilir olması yorumundan kaynaklandığı söylenebilir.[188] Bu anlamda Ukrayna, Rusya'yı durdurma noktasında Post – Sovyet döneminin en stratejik ülkelerinden biri olarak görülmüştür.

Avrupa Birliği ile olan ilişkilere bakıldığında ise temasların 1991 yılında Ukrayna'nın bağımsızlığının tanınması ile başladığı söylenebilir. Ardından 1993 yılında Ukrayna Parlemantosu, "Ukrayna Dış Politikasının Temel Yönleri" belgesini açıkladı ve belgede Avrupa ile bütünleşme hedefi ilk kez ilan edildi. İkili ilişkilerin yasal zemini ise 1994 yılında imzalanan İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması ile atıldı ve Ukrayna bu belgeyi imzalayan ilk eski Sovyet cumhuriyeti oldu.[189] Bu tarihten sonra 2008 yılına kadar taraflar arası ekonomik, sosyal, siyasi ve ticari gibi çeşitli başlıklar altındaki ilişkiler İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde devam etti. Her ne kadar Ukrayna'nın amacı AB üyesi olmak ve AB'nin amacı da Ukrayna'yı Birlik'e

[187] North Atlantic Treaty Organization, "NATO – Ukraine Relations", 2022, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220214-factsheet_NATO-Ukraine_Relations_.pdf , (Erişim Tarihi: 02.03.2023)
[188] Utku Yapıcı, "Ukrayna – NATO İlişkilerinin Tarihsel Analizi", s. 1484, https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Utku-UKRAYNA-NATO-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-TAR%C4%B0HSEL-ANAL%C4%B0Z%C4%B0.pdf , (Erişim Tarihi: 02.03.2023)
[189] Mission Ukraine to The European Union, "Overview of Ukraine – EU Relations, 15.04.2021, https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/2633-relations/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes , (Erişim Tarihi: 02.02.2023)

dahil etmek olsa da çeşitli politik faktörler sebebiyle ilerleyen yıllarda ilişkilerini temkinli devam ettirmek durumunda kaldılar.

2004 yılına kadar Rusya ile olan ilişkilerde bir çatışma olmazken 2004 yılı Ukrayna için bir dönüm noktası teşkil etmişti. Özellikle bağımsızlıktan bu yıla kadar geçen sürede pek çok Doğu Avrupa ve eski Sovyet ülkelerinin NATO ve AB'ye katılımları Ukrayna'nın bu anlamda politika değişikliğine gitmesine neden oldu. 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi bu anlamda Ukrayna'nın öncüsüydü ve 2004 seçimleri batı yanlısı dönüşümlerin radikal bir şekilde yaşanacağı yönünde bir devrim hareketine sebebiyet verdi. Turucu Devrim olarak adlandırılan bu hareket sonucunda iktidara gelen Viktor Yushchenko ve Başbakan Yulia Timoschenko'nun temel hedefleri AB ve NATO üyeliğini sağlama ve bu hedef doğrultusunda Rusya'yı gözden çıkarmaktı. Gürcistan ve ardından Ukrayna'da meydana gelen devrim hareketleri ABD ve AB'nin Rusya'nın yakın çevresine artık girmiş olduğunu kanıtlarken bu durum Rusya'nın bölgeye gerekirse güç kullanarak müdahil olmasının da önünü açtı.[190]

Devrim sonrası oluşan olumlu hava beklenen etkiyi yaratamadı ve kısa sürede çeşitli sorunlar gün yüzüne çıkmaya başladı. Öncelikle AB tarafı 2004 genişlemesinin ardından kendi içinde bir uyum ve entegrasyon problemi yaşamaya başladığı için Ukrayna'nın tam üyeliğini gerçekleştirmeye sıcak yaklaşmadı. Ardından Yushchenko ve Timoschenko arasında bir iktidar mücadelesi yaşandı ve yeni kurulan hükümet istikrara sahip olamadı. Bunun yanında Rusya'nın enerji kartını kullanması ile birlikte iki ülke arasında gerginlik başladı.

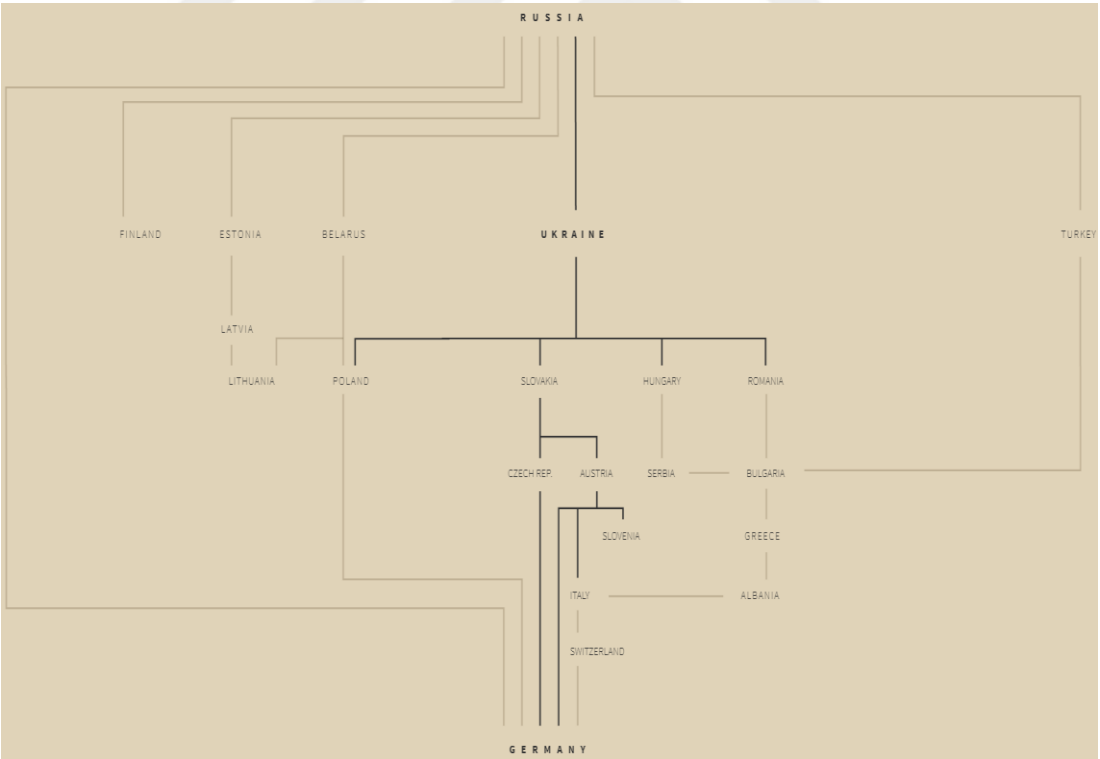
2006 yılında aralarında öncelikle gaz fiyatları üzerinde anlaşmazlık yaşanmaya başladı ve süreç Başbakan Yulia Timoschenko'nun enerji sektöründe yolsuzluk ile suçlanması ile devam etti. Ardından Rusya bir gün boyunca Ukrayna'ya gaz akışını kesti ve bu da Ukrayna üzerinden gaz alan Avrupa ülkelerinin sorun yaşamasına neden

[190] Göktürk Tüysüzoğlu, "Ukrayna'da Turuncu Devrimin Sonu", **Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı 3, 2011, s.67

oldu. Bu krizin bir sonucu olarak Gazprom, Ukrayna'yı boru hatlarından gaz çalmak ile suçladı ve Ukrayna tarafı bu durumu reddetti.[191]

2006 krizi kısa sürede çözülmüş gibi görünse de 2007 yılında Ukrayna'nın doğal gaz alım borcunu ödeyememesi ile tekrar patlak verdi. Bunun sonucunda 2008 yılında Rusya, doğal gaz akış miktarını azalttı ve ödenmesi gereken fiyat ve ödeme süresi üzerine karşılıklı yapılan müzakerelere rağmen sorun çözülemeyerek 2009 yılında da devam etti. Böylece Turuncu Devrim ile başlayan süreçte 2006 – 2009 yılları arası iki ülke arası ilişkiler gerildi ve bunun neticesinde Rusya enerjiyi bir yaptırım aracı olarak kullanarak birden fazla kez gaz akışını kesti. Özellikle kış aylarına denk gelen gaz akışının kesilmesi Avrupalı ülkeleri de etkiledi ve tedarik çeşitlendirme sürecini tetiklemiş oldu.[192] (Grafik 8)

Grafik 8: Rusya Gazının Avrupa'ya Ulaşım Güzergahı

[191] Reuters, "Timeline: Gas Crises Between Russia and Ukraine", 01.11.2009, https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-gas-timeline-sb-idUSTRE50A1A720090111 , (Erişim Tarihi: 03.03.2023)
[192] ORSAM, "Rusya – Ukrayna Enerji Krizi - 2009", 05.01.2009, https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-enerji-krizi-2009/ , (Erişim Tarihi: 03.03.2023)

Kaynak: Reuters, https://www.reuters.com/graphics/UKRAINE-CRISIS/GAS/gdpzynlxovw/

Rusya ile yaşanan enerji krizi ve buna ek olarak 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz devrim sürecindeki olumlu havasının sona ermesine neden oldu ve Ukrayna iflasın eşiğine geldi. Buna ek olarak Avrupalı ülkeler Ukrayna'nın Rusya karşısında direnme şansının olmadığını anladı ve kendi enerji güvenliklerini de göz önünde bulundurarak AB politikaları noktasında daha ihtiyatlı davranma yoluna gitmeyi seçtiler.

Aynı yıl Gürcistan ile Rusya savaşının patlak vermesi, halkın ABD ve AB yardımına yönelik umudunun kalmaması ve yeni hükümetin batı yanlısı politikalara rağmen ekonomik krize çözüm bulamaması gibi sebepler Ukrayna'nın 2004 yılında başlayan koşulsuz şartsız batı yanlısı politikalarının değişmesine neden oldu. Böylece 2010 yılına gelindiğinde ülke genelinde AB üyeliğini destekleme oranı düşmüş, Ukrayna halkı Rusya'dan vazgeçmenin sanıldığı kadar kolay olmadığını anlamış ve bu durum aynı yıl yapılan seçimlere de yansımıştır.[193]

2010 seçimlerinde halk batı yanlısı Yushchenko ve Timoschenko'yu cezalandırma yoluna giderek Viktor Yanukovych'i iktidara getirdi. Viktor Yanukovych'in temel eğilimi önceki iktidarın tam tersi istikamette hareket ederek NATO üyeliğine karşı çıkmak ve Rusya yanlısı bir siyaset izlemekti.[194] Yanukovych iktidarı bu politika doğrultusunda Rusya ile öncelikle Sivastopol üssü anlaşmasını 2042 yılına kadar uzattı ve bunun karşılığında Rusya tarafı da gaz fiyatları konusunda indirime gitti. Bu doğrultuda zaman zaman Rus yanlısı söylemleri olmak ile birlikte özellikle Gürcistan ile yaşanan sorunlar neticesinde Rusya'nın işgalinde olan Güney Osetya ve Abhazya bölgelerini tanımak yönünde açıklamalarda bulundu.[195] Yanukovych'in Rusya yanlısı bu eğilim ve söylemleri son olarak da Avrupa Birliği ile yürütülen Derinleştirilmiş Doğu Ortaklığı Projesi'ne katılmayacağını açıklaması halk

[193] Tüysüzoğlu, a.g.m., s. 71 - 72
[194] Dunford, a.g.m., s.99
[195] Mustafa Yıldız, "Rusya – Ukrayna Savaşında Rusya'yı Anlamak: Tek Sorumlu Putin mi?", **Akademik Hassasiyetler**, Sayı 19, Cilt 9, 2022, s.158

kanadından giderek daha çok tepki çekmeye başladı ve 2013 yılında bir kez daha geniş çaplı protesto gösterilerine dönüştü.

Protesto gösterileri ülkedeki Moskova ve batı yanlısı olarak iki grubun etrafında şekillendi ve şubat 2014'de Devlet Başkanı Viktor Yanukovych azledildi. Yerine aşırı sağ eğilimleri ile bilinen bir yönetimin iktidara gelmesi ise Rusya açısından bardağı taşıran son damla oldu ve durumun bu hale gelmesinde ABD ve AB yönetimlerini suçlarak Kırım üzerinde hak iddiasında bulundu. Rusya bu iddiasında öncelikle Kırım'ın bağımsızlık talep ettiğini dile getirdi ardından ise Ukrayna'nın doğu bölgesinde yer alan ve Rus nüfusun fazla olduğu Donetsk ve Luhansk bölgelerinin de Rusya'ya katılma taleplerini ekledi.[196] Bu sırada meydan olayları sonrası yapılan seçimlerde ise Ukrayna halkı bir kez daha batıdan yana konumlanan Petro Poroşenko yönetimini iktidara getirdi. Ülkedeki çalkantı devam ederken Kırım, yapılan referandum neticesinde Rusya'ya katılmayı talep etti ve böylece Rusya kendi toprakları dışında yaşayan Rusları korumak adına resmi olarak Kırım'ı ilhak etti. İlhak sonrası ülke genelindeki ayrılıkçı hareketler Kırım ile sınırlı kalmadı ve Ukrayna'nın doğusunda Rus nüfusun çoğunlukta olduğu Donbas bölgesi ayrılıkçı hareketler neticesinde kendi bağımsız yönetimini ilan etti. Rusya'dan da silah desteği de alan bu ayrılıkçı gruplar 2014 yılında yaptıkları oylama ile Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Lugansk Halk Cumhuriyeti isimleri ile sözde iki ayrı yönetim kurdular.

Rusya'nın bu destek hamlesi ülkedeki NATO yanlısı hareketleri daha da körüklerken bir taraftan da uluslararası komuoyunda ciddi ses getirdi. Bu doğrultuda ABD ve Avrupa ülkeleri Rusya'ya yönelik yaptırım paketleri açıkladı ve G – 8 üyeliği de askıya alındı.[197] Yaptırımlar neticesinde Rusya'nın Avrupa'dan ithal ettiği pek çok ticari maddeye ihracat yasağı getirilmesinin yanı sıra ikili ticaretin devam ettiği tarım, sanayi ve finans sektörlerinde de daralmaya gidildi. Bu daralma ile birlikte ruble uluslararası piyasalarda ciddi oranlarda değer kaybetti ve bu da Rusya'da enflasyonun artmasına neden oldu. Bütün bunların yanında enerji sektörü karşılıklı bağımlılık ve Almanya gibi ülkelerin devam eden proje yatırımları gibi nedenler yüzünden

[196] Mühdan Sağlam, "21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 69, Sayı 2, 2014, s.435
[197] Yıldız, a.g.m., s.159

yaptırımlara dahil edilemedi ve enerji sektörü ilişkileri dışarıda tutuldu.[198] Buna karşın daha önce yaşanan krizler ve LNG üretimi ile birlikte düşünüldüğünde Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'ya Rus gazına alternatif bir seçenek olarak ortaya çıkmaya başladı. Benzer şekilde krizlerden alınan dersler neticesinde Rusya da hem Avrupa pazarını çeşitlendirmek adına Asya pazarına yöneldi hem de Ukrayna'yı dışarıda bırakan boru hattı projeleri öncelik olmaya devam etti.[199]

Bu sırada Ukrayna'da iktidara gelen Poroşenko döneminde Kırım'ın ilhakının yarattığı gerginlik ile birlikte ülke genelinde Rusya karşıtı politikalar uygulama alanı buldu. Bu doğrultuda Sovyet dönemine ait sokak ve yerleşim yeri isimleri değiştirildi, özellikle eğitimde Rusça'yı hedef alır şekilde azınlık dillerinin kullanımı kısıtlandı ve Ukraynaca ülkenin resmi dili olarak ilan edildi.[200] 2019 yılına kadar Poroşenko iktidarı Rusya karşıtı bu tür politikalar ve ile geçti ve bu dönemde Avrupa ile tekrar yakınlaşma hedeflendi. Buna karşın özellikle ekonomide istikrar sağlanamadı ve 2019 yılında yapılan seçimlerde Volodimir Zelenski yönetimi iktidara geldi.

2019 ve 2020 yıllarında önce Paris'te Fransa ve Almanya'nın katılımı ile ardından AGİT'in arabuluculuğu ile taraflar bir araya getirildi ve bu zirveler neticesinde çeşitli ateşkes anlaşmaları imzalandı. Bu anlaşmalara rağmen çatışmalar ufak çaplı da olsa devam etti ve 2021 yılında tarafların çatışma bölgelerine askeri yığınaklar yapması ile tansiyon giderek artmaya başladı.[201]

2021 yılının sonlarına doğru Vladimir Putin uzunca bir manifesto yayınlayarak Ukrayna ve Rusya'nın "tek bir bütünün parçası" olan "tek bir ulus" olduğu görüşlerini ilan etti. Putin' e göre son yıllarda yaşanan ortak bir talihsizlik ve trajedi bu iki ülke arasında siyasi bir duvar oluşmasına sebebiyet vermişti. Onun bu açıklamaları aylardır devam eden sınır çatışmalarına bir bahane olarak ağılandı ve özellikle batılı yöneticiler

[198] Deniz İstikbal, "Avrupa'nın Rusya'ya Yaptırımları", 2022, https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna-krizi/avrupanin-rusya-yaptirimlari , (Erişim Tarihi: 05.03.2023)
[199] Sağlam, ag.m., s.443
[200] Yıldız, a.g.m., s.159
[201] Talha Yavuz, "5 Soruda Rusya – Ukrayna Krizi", 09.04.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-rusya-ukrayna-krizi/2203164 , (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

tarafından gelecek savaşın habercisi şeklinde yorumlandı.[202] Bu çerçevede Rusya 17 Aralık 2021 tarihinde de Amerika Birleşik Devletleri üzerinden NATO'ya yeni bir güvenlik garanti anlaşması gönderdi ve NATO'nun Rusya'nın sınırlarına konuşlandırdığı silahlı saldırı sistemlerinin 1997 anlaşması uyarınca Avrupa sınırlarına geri çekilmesini talep etti.[203]

NATO'nun Rusya'nın talebine olan cevabı oldukça muğlak ve çözümden uzak kalmak ile birlikte Ukrayna'nın üyeliğine yönelik de kapıların kapatılmamış olması krizi derinleştiren faktörlerden biri oldu. Tarafların sınırlara karşılıklı askeri yığınak yapması savaşın ayak sesleri olarak yorumlanırken ABD ve Avrupa Birliği üyesi ülkeler tarafından Ukrayna'ya destek açıklamaları yapıldı ve ülkenin toprak bütünlüğünün koşulsuz savunulacağına yönelik siyasi sözler verildi. Diğer yandan Rusya, Donbas bölgesine özel statü verilmesi konusunda ısrarcı kaldı ve krizi temelde Ukrayna'nın kendi egemenlik sorunu olarak tanımlama yolunu seçti.

3.2. 2022 Ukrayna Krizi, Enerji Rekabetine Yansımaları ve Rusya Federasyonu'na Uygulanan Yaptırımlar

Taraflar arasında 2021 yılının sonlarına doğru başlayan askeri ve siyasi gerginlik 24 Şubat 2022 tarihinde Rus ordusunun Ukrayna topraklarına girmesi ile zirve noktasına ulaştı. Hem karadan hem havadan yürütülen operasyon Başkan Vladimir Putin tarafından "Ukrayna'nın askerden arındırılması" amacıyla yürütülen özel bir askeri harekat olarak tanımlandı ve amacın Ukrayna'nın bir bölgesinin işgal edilmesi ya da zorla bir şeylerin dayatılması olmadığı açıklandı.[204] Buna karşı Ukrayna tarafı ise operasyonun daha ilk saatlerinde Rusya'nın durdurulması yönünde uluslararası çağrıda bulundu.

Şubat ayında başlayan savaş, insanı boyutlarının yanı sıra Kovid – 19 salgının yarattığı ekonomik kriz ve yüksek enflasyon rakamları da eklendiğinde uluslararası

[202] Lauren Chadwick, "Ukraine Crisis: Why Now? What's The History? Will Russia İnvade?", 04.02.2022, https://www.euronews.com/my-europe/2022/02/04/russia-ukraine-border-crisis-explained-why-now-what-s-the-history-what-are-putin-s-motivat , (Erişim Tarihi: 06.03.2023)
[203] Dunford, a.g.m., s.110
[204] Holly Ellyatt, "Russian Forces Invade Ukraine", 24.02.2022, https://www.cnbc.com/2022/02/24/russian-forces-invade-ukraine.html , (Erişim Tarihi: 06.03.2023)

çapta piyasaları olumsuz yönde etkiledi. Bölgedeki istikrarsızlık her şeyden önce gıda ve enerji fiyatlarının yükselmesini tetikledi ve bu durumda küresel anlamda üretim ve tedarik sorunlarına sebep oldu.

Rusya Federasyonu savaşın ilerleyen günlerinde de geri adım atmayarak uluslararası tepkilere ve yaptırım tehditlerine rağmen karşı hamle olarak enerji kartını bir kez daha gündeme getirdi. Buna karşı ilk hamle Amerika Birleşik Devletleri'nden geldi ve 8 mart tarihinde White House üzerinden yapılan açıklamaya göre ABD, Rusya'dan petrol, kömür ve LNG ithalatına yaptırım kararı aldığını ilan etti. Yapılan açıklamada geçen yıl Amerika'nın Rusya'dan günlük yaklaşık 700,000 varil ham petrol ve rafine petrol ürünleri ithal ettiği ve mevcut durumda getirilen yasaklama ile birlikte Rusya'nın milyarlarca dolar zarara uğrayacağı belirtildi. Buna ek olarak Amerika vatandaşlarının Rus enerji sektörüne doğrudan ya da çeşitli şirketler üzerinden yatırım yapmaları ya da finanse etmeleri eylemleri de yasak kapsamına dahil edildi.[205]

Aynı gün yaptırım kararı açıklayan ikinci ülke İngiltere oldu ve Rusya'nın Ukrayna üzerindeki illegal işgaline karşılık olarak İngiltere'nin Amerika ve Avrupa Birliği ile birlikte hareket edeceği ilan edildi. Hükümet tarafından yapılan açıklamada Rusya'dan ithal edilen petrolün, ülkenin toplam talebinin yalnızca %8 gibi düşük bir rakamını oluşturduğu ve doğal gazda da aynı oranın yalnızca %4 olduğunun altı çizilmek ile birlikte bu bağımlılık oranlarının da yıl sonuna kadar sona ereceği belirtildi.[206]

Rusya Federasyonu'na karşı açıklanan bu yaptırım kararlarına Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin ardından Avrupa Birliği de katıldı ve aynı gün Birlik'in yeni yol haritası sayılabilecek "RePowerEu" isimli belge kamuoyuna duyuruldu. Belge ile birlikte açıklanan hedefler:

---

[205] The White House, "Fact Sheet: United States Bans Imports of Russian Oil, Liquefied Natural Gas, and Coal", 08.03.2022, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/08/fact-sheet-united-states-bans-imports-of-russian-oil-liquefied-natural-gas-and-coal/ , (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

[206] Government Digital Service, "UK to Phase out Russian Oil Imports", 08.03.2022, https://www.gov.uk/government/news/uk-to-phase-out-russian-oil-imports , (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

- 2030 yılına kadar doğal gaz ile başlamak suretiyle Rus fosil yakıtlarına olan bağımlılığın azaltılması,
- Artan enerji fiyatlarına önlem almak amacıyla gelecek kış için doğal gaz depolanması,
- Özellikle gaz tedariği noktasında kaynak çeşitlendirmesine gidilmesi ile birlikte yıl sonuna kadar Rusya'ya olan bağımlılığın mevcut rakamlara kıyasla üçte iki oranında düşmesi,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımların artırılması ve ısıtma ve elektrik üretiminde bu kaynakların kullanımına geçilmesi,
- Ukrayna, Moldova ve Gürcistan başta olmak üzere Batı Balkan ülkeleri ve diğer AB ortaklarına güvenilir ve sürdürülebilir enerji tedariği noktasında destek olunması,

şeklinde açıklandı.[207]

Avrupa Komisyonu'nun enerji bağımlılığını azaltmak amacıyla ortaya koyduğu bu plan, Birlik ülkelerinin geçen on yıl içinde enerji konusundaki en büyük tartışmalarından biri olan nükleer enerji başlığına da dikkat çekmektedir. Planda nükleer enerji aracılığı ile üretilen hidrojen, doğal gazın alternatifi olarak tanımlanmış ve bunun yanında mevcut üretim tesislerinin devamlılığı tavsiye edilmiştir. Üye ülkeler bu tarihe kadar nükleer enerji santrallerinin kapatılması noktasında ikiye ayrılmış durumdaydı. Bu noktada nükleer enerji faaliyetlerinin sonlanmasını destekleyen grubun liderliğini Almanya üstlenirken sektörün devamlılığı da Fransa tarafından savunuluyordu. Tartışmaların odağı yenilenebilir ve temiz enerjiye geçiş üzerinde olmasına rağmen günümüzde Avrupa Birliği'nin elektrik üretiminin dörtte biri ve karbonsuz üretilen elektriğin de yaklaşık yarısı nükleer enerji ile karşılanmaktadır. Yaşanan Rusya – Ukrayna savaşı ile birlikte düşünüldüğünde bu

[207] European Comission, "REPowerEU: Joint European Action For More Affordable, Secure and Sustainable Energy", 08.03.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511 , (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

rakamların önemi daha da artmış ve RePowerEU belgesi nükleer enerjinin geri dönüşünün habercisi olarak yorumlanmıştır.[208]

Açıklanan yeni yol haritası ile birlikte Avrupa Komisyonu krize ortak bir reaksiyon verebilmek adına "Ortak Satın Alma Mekanizması"'nın hayata geçirilmesini öngördü ve böylece Avrupa Enerji Platformu'na yenilenebilir hidrojen ithalatı noktasında ortak bir yetkilendirme gündeme geldi. Hidrojen alımına ilişkin özellikle Akdeniz ve Kuzey Denizi bölgelerinin de önemi vurgulandı. Hidrojen kullanımı noktasında da özellikle karbonsuzlaştırmanın zor olduğu endüstrilerde 2030 yılına kadar 10 milyon ton yerli üretim ve aynı miktarda da ithalat planı çizildi. Böylece toplam yenilenebilir enerji kullanımı oranının 2030 hedefi olan %40'tan %45'e çıkarılması ve 2025'e kadar da güneş enerjisi kullanımının en az iki katına çıkarılması hedeflendi.[209]

RePowerEu strateji belgesi kolektif olarak ortaya koyduğu bu hedeflerin yanı sıra üye ülkeler ve Avrupa vatandaşları için de bireysel hedefler açıklamıştır. Buna göre ticari ve kamu binlarına ve yeni yapılan konutlara güneş paneli kurmak yasal zorunluluk haline getirilmiştir. Buna ek olarak vatandaşların bireysel davranışlar ile enerji tasarrufunda önemli rol oynayabileceği bu nedenle enerji tasarrufu yönünde mali destek verilebileceği açıklanmıştır.[210]

Böylece Avrupa Birliği hem Ukrayna'nın işgaline tepki olarak cezalandırma amaçlı hem de kendi güvenliği açısından Rusya'ya olan bağımlılığı azaltma anlamında ortak bir adım atmıştır. Buna karşın 2000'li yılların başından beri devam eden karşılıklı ticaret göz önünde bulundurulduğunda Rusya'dan ithal edilen enerijinin bir anda durdurulması imkanlı görünmediği gibi bu anlamda Rusya'nın daha cesur davranmasına da olanak vermektedir. Vladimir Putin'in RePowerEu belgesi açıklandıktan sonra basına verdiği demeç de bu durumun altını çizer niteliktedir.

---

[208] Fatma G. Kabasakallı, "Nükleer Enerjinin Ayak Sesleri Duyuluyor", **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 14, 2022, s.5

[209] Fatma G. Kabasakallı, a.g.m., s.7

[210] Ata Ufuk Şeker, "AB, Enerjide Rusya'ya Bağımlılığı Azaltmak İçin "REPowerEU" Planını Hazırladı", 18.05.2022, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-enerjide-rusyaya-bagimliligi-azaltmak-icin-repowereu-planini-hazirladi/2591523 , (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

10 mart tarihinde yaptığı açıklamada Vladimir Putin, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avrupa Birliği tarafından açıklanan yaptırımların geri tepmek suretiyle kendilerine zarar vereceğini ve yaptırımlar aracılığı ile kendi hataları sebebiyle Rusya'yı sorumlu tuttuklarını dile getirmiştir. Ayrıca yaptırım paketleri açıklansa da Rusya'nın bu süreçten bağımsızlığını koruyarak kendi kendine yetebilme kapasitesini de daha da artırarak çıkacağını söylemiştir.[211] Bu açıklamalar temelde Putin'in yaşanan çatışmanın geleceğine yönelik bakış açısını da yansıtmaktadır. Ona göre tarım ve enerji başta olmak üzere küresel pazarın belirli mal ve hizmetleri çoğunlukla Rusya tarafından karşılanmakta olduğu için uygulanan yaptırımlar bir süre sonra geri tepecek ve Rusya'nın izole edildiği bir marketi sürdürülebilir kılmak uzun vadede olumlu sonuç vermeyecektir. Bunun yanında halihazırda bu sektörlerde Rusya üzerine düşen görevi yapmakta ve ticari anlamda bir aksaklık yaşanmamaktadır. Dolayısı ile Putin'in savunduğu görüş, durumu Batı ülkelerinin çıkmaza sürüklediğini ve böylece kendi vatandaşlarını da tehlikeye attıklarıdır.

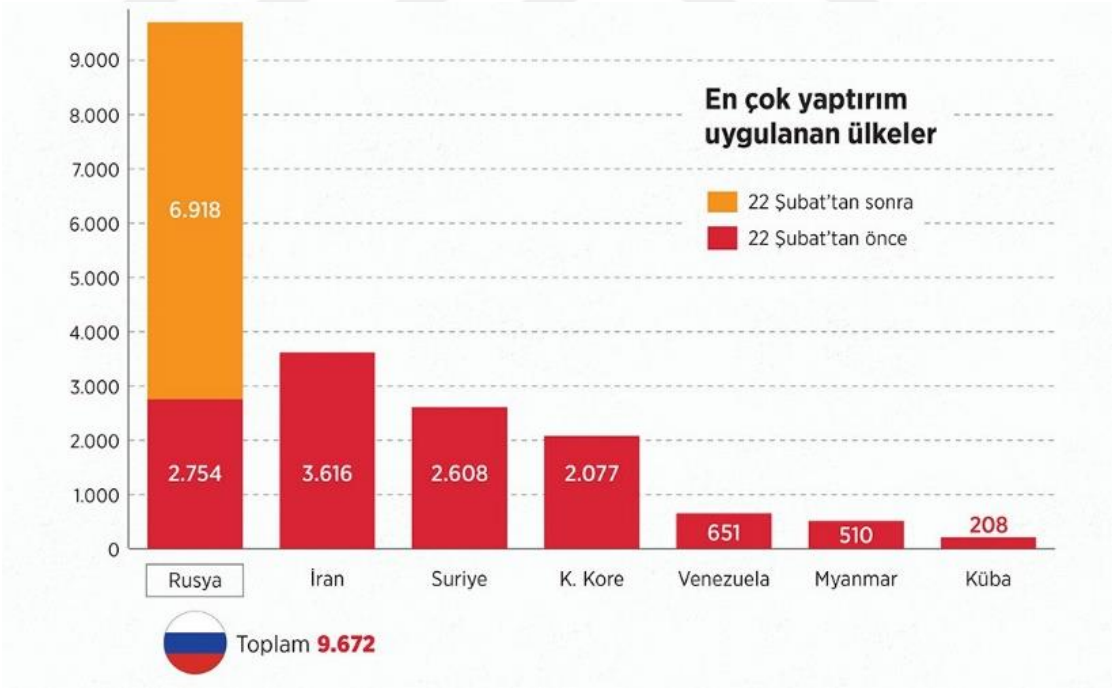
ABD ve AB cephesinden açıklanan yaptırım kararlarına ek olarak Rusya'nın Ukrayna üzerindeki işgalci tavrına bir tepki de Almanya'dan gelmiştir. Almanya duyurulduğu tarihten itibaren zaman zaman özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından sert eleştirilere maruz kalan Kuzey Akım – 2 boru hattı projesi için açıklama yapmış ve Başbakan Olaf Scholz hattın durdurulması kararını duyurmuştur. Bu açıdan ilk günden beri projenin arkasında olan ve Rus bağımlılığı eleştirilerine rağmen hattın enerji güvenliğini pekiştirdiğini savunanan Almanya'nın bu tutumunun ortaya çıkan savaş ile birlikte bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Kararın açıklanması öncesinde Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenski ve ardından Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Joe Biden'ın Avrupa'ya projeden çekilme ve Almanya'ya da hattın durdurulması konusunda baskı yaptığı bilinmektedir. Bu doğrultuda onlarla aynı çizgide hareket eden Almanya projenin durdurulma kararının yalnızca bir başlangıç

[211] Reuters, "Putin Says Russia Will Emerge Stronger, Sanctions Will Rebound on West", 10.03.2022, https://www.reuters.com/world/putin-says-russia-will-emerge-stronger-sanctions-will-rebound-west-2022-03-10/ , (Erişim Tarihi: 08.03.2023)

olduğunu ve Rusya'ya uygulanacak yaptırımların kapsamının süreç ile birlikte daha da genişletileceğini vurgulamıştır.[212]

Yaptırımların başlangıçta caydırıcı bir etkide bulunması hedeflenmiş ve Rusya'nın geri çekilmesi beklenmiştir. Savaşın ilerleyen aylarında ise durumun batılı ülkelerin bu hedefleri doğrultusunda ilerlemediği ortaya çıkmıştır. Rusya Ukrayna'dan çekilmek yerine pozisyonunu daha da ileri taşımış ve çatışmalar artarak devam etmiştir. Bu anlamda ABD ve AB başta olmak üzere Ukrayna'nın egemenliğine destek olan ülkeler Rusya'nın ekonomik anlamda çok da zararlı çıkmadığının anlaşılması üzerine yaptırımların artırılmasına karar vermişlerdir. Böylece Nisan ayına gelindiğinde Rusya Federasyonu tarihin en çok yaptırım uygulanan ülkesi konumuna ulaşmış ve ona en çok yaptırım uygulayan ülke de Amerika Birleşik Devletleri'dir. (Grafik 9)

Grafik 9: En Çok Yaptırım Uygulanan Ülkeler

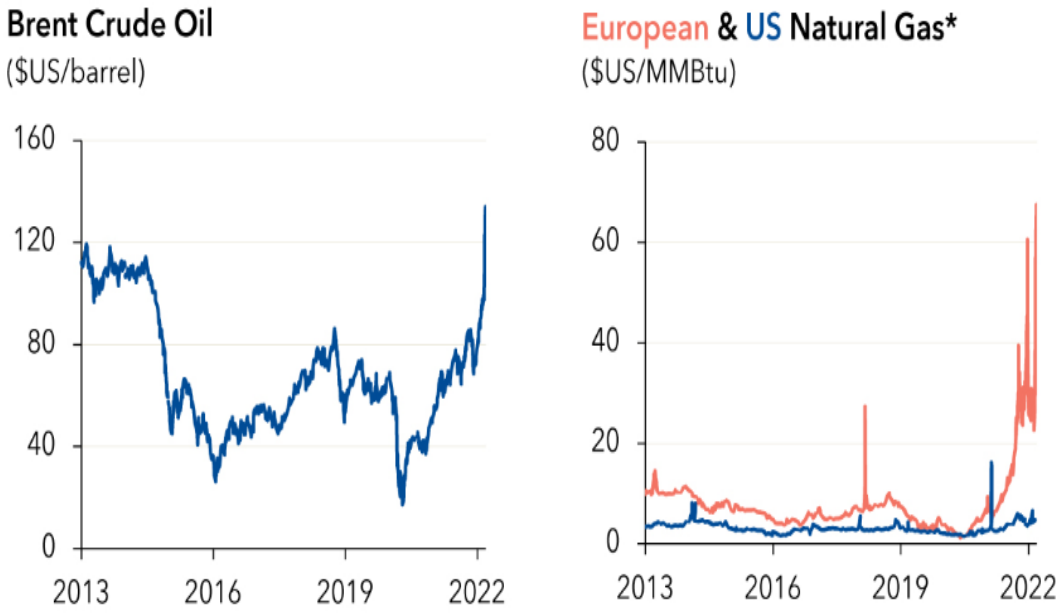

Kaynak: Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/27924

[212] France 24, "Scholz Says Germany Halting Nord Stream – 2 Project", 22.02.2022, https://www.france24.com/en/live-news/20220222-scholz-says-germany-halting-nord-stream-2-project , (Erişim Tarihi: 08.03.2023)

İşgal ile birlikte Rus ekonomisine darbe vurmak ve onu "cezalandırmak" amacıyla açıklanan yaptırım paketleri savaşın ilk ayının sonunda küresel piyasaları da etkilemeye başlamış ve tedarik sorunları gün yüzüne çıkmıştır. Rusya ve Ukrayna'nın birlikte dünyanın toplam buğday ihracatının çeyreği ile birlikte ayçiçek yağı ihracatının yaklaşık %80'ini oluşturduğu ve mısır ve diğer iri taneli besin maddelerinin ihracatında dünyada beşinci sırada yer aldıkları düşünüldüğünde savaş ve yaptırımlar fiyatların yükselmesine neden oldu.[213] Besin fiyatlarının yanı sıra savaşın ortaya çıkardığı durum en büyük zararı enerji sektörüne verdi. Bu anlamda brent petrol fiyatları savaşın ilk gününden Nisan ayına kadar %29,6, ham petrol fiyatları da %24,7 artış gösterdi.[214](Grafik 10)

Grafik 10: 2013 – 2022 Yılları Arası Enerji Fiyatları

Kaynak: IMF, https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/03/15/blog-how-war-in-ukraine-is-reverberating-across-worlds-regions-031522

[213] Iana Liadze, Corrado Macchiarelli, vd., "The Economic Costs of The Russia – Ukraine Conflict", **National Institute of Economic and Social Research Policy Paper**, No 32, 2022, s.3
[214] Filiz Eryılmaz, "Rusya – Ukrayna Savaşıyla Artan Küresel Enflasyon Merkez Bankalarının Yol Haritalarını Belirsizleştirdi", 01.04.2022, https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna-krizi/rusya-ukrayna-savasiyla-artan-kuresel-enflasyon-merkez-bankalarinin-yol-haritalarini-belirsizlestirdi , (Erişim Tarihi: 09.03.2023)

Krizin başlarındaki finansal boyutlarına bakıldığında savaşın başladığı ilk günlerden itibaren Rus rublesinin Amerikan doları karşısında tarihin en düşük seviyelerinden birine düştüğü söylenebilir. Savaş henüz başlamadan 80 seviyesinde seyreden kur, yaklaşık iki hafta içinde 140 seviyesine ulaştı. 24 şubat günü krizin patlak vermesi ile birlikte Moskova Borsası gün sonunda yüzde 33 oranında değer kaybetti ve tamamen işleme kapatıldı.[215] Bu durumda Rusya Merkez Bankası piyasalara acil müdahale önlemleri almaya başladı. Bu amaçla öncelikle yüzde 9,5 olan politika faizleri yüzde 20'ye çıkarıldı ardından sermaya hareketleri kısıtlandı, döviz satışı ve vatandaşların yurtdışına 10 bin dolardan fazla nakit çıkarması yasaklandı. Ardından menkul kıymet satışları durduruldu, rubleyi korumak adına ruble cinsinden ticaret desteklendi ve döviz ile yapılan işlemler askıya alındı.[216] Rusya tarafından alınan bu önlemlere rağmen ilerleyen günlerde Rusya, uluslararası para transferi sistemi olan SWIFT (Society For Worldwide Interbank Financial Telecommunication / Dünya Bankalar Arası Finansal Telekomünikasyon Derneği) sisteminden çıkarıldı. Bunun yanında yaptırımlar doğrultusunda pek çok batı ülkesi Rusya'nın yurtdışındaki rezervlerinin dondurulacağını açıklarken yine pek çok batılı firma da siyasi ve toplumsal baskılar sonucu Rusya pazarından çekilme kararı aldı. Bu karara karşı Rusya'dan yanıt gecikmedi ve Kremlin tarafından yapılan açıklamaya göre Vladimir Putin üretimlerini sonlandıracak olan bu şirketlere karşı kararlı bir duruş sergileyeceklerini ilan etti. Putin açıklamasında geçerli bir neden göstermeden faaliyetlerini sonladırma kararı alan bu şirketlerin mal varlıklarının dışarıdan yönetime devredilebileceğini ya da kamulaştırılabileceğini duyurdu.[217]

Bu ekonomik gelişmelere bağlı olarak küresel piyasalarda enerji ve gıda fiyatlarının yükselmesi, savaşın giderek derinleşmesi ve Rusya Federasyonu'nun da açıklanan yaptırımlara rağmen geri adım atmaması enerji güvenliğinden endişe duyan

[215] Independent Türkçe, "5 maddede Rusya – Ukrayna Savaşının Küresel Piyasaya Etkileri" 25 Mart 2022, https://www.indyturk.com/node/489416/d%C3%BCnya/5-maddede-rusya-ukrayna-sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n-k%C3%BCresel-ekonomiye-etkileri , (Erişim Tarihi: 09.03.2023)

[216] Bilal Bağış, "Rusya - Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye ve Türkiye'ye Etkileri", **Seta Yayınları**, 2022, s.33

[217] Mark Thompson "Russia Says It Could Seize Assests Western Companies Leave Behind", CNN Business, 10.03.2022, https://edition.cnn.com/2022/03/10/business/russia-nationalization-western-companies/index.html , (Erişim Tarihi: 15.03.2023)

Avrupa Birliği'nin alternatif kaynak arayışına hız vermesine neden oldu. Bu bağlamda Birlik, halihazırda LNG ithali noktasında en büyük ticari partneri olan Amerika Birleşik Devletleri ile hacim artırma yoluna gitti. ABD perspektifinden bakıldığında ise 2016 yılından beri Avrupa'ya LNG ihraç etmesi ve Rusya'yı bölgede kısıtlayarak kendi ticaret payını yükseltmek adına politikalar üretmesi açısından bu anlaşma oldukça önemli bir dönüm noktasıdır.

25 Mart 2022 tarihinde yapılan ortak açıklamaya göre tarafların başlıca odak noktaları:

- AB, ABD'den yıl sonuna kadar mevcut işbirliklerine ek olarak 15 milyar metreküp daha LNG ithal edecek ve bu rakam ilerleyen zamanlarda artarak 2030 yılına kadar her yıl 50 milyar metreküp seviyesine yükselecektir,
- ABD ve Avrupa Komisyonu LNG tesislerinin sera gazı salınımını azaltmak için ortak çalışacaktır,
- ABD, 2027 yılına kadar Avrupa Birliği'nin Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığının azaltılmasını destekleyecektir,

şeklinde ilan edildi.[218] Anlaşmanın duyurulduğu gün Brükesel'deki büyükelçilik binasında açıklamalarda bulunan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Joe Biden, görüşmenin asıl amacının AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılması için ortak bir strateji oluşturmak olduğunu belirtti. Bu amaçla anlaşma kapsamında gaz depolama ve altyapılarının ortaklaşa yenilenmesi ve güvenli ve öngörülebilir veri akışının sağlanması yönünde inavasyonun desteklenmesi konularında da işbirliğine varıldı.[219]

Joe Biden elçilik binasında yaptığı konuşmada anlaşmanın önemini vurgulamanın yanında Rusya'yı bir savaş makinesi olarak tanımladı ve Putin'i de bu

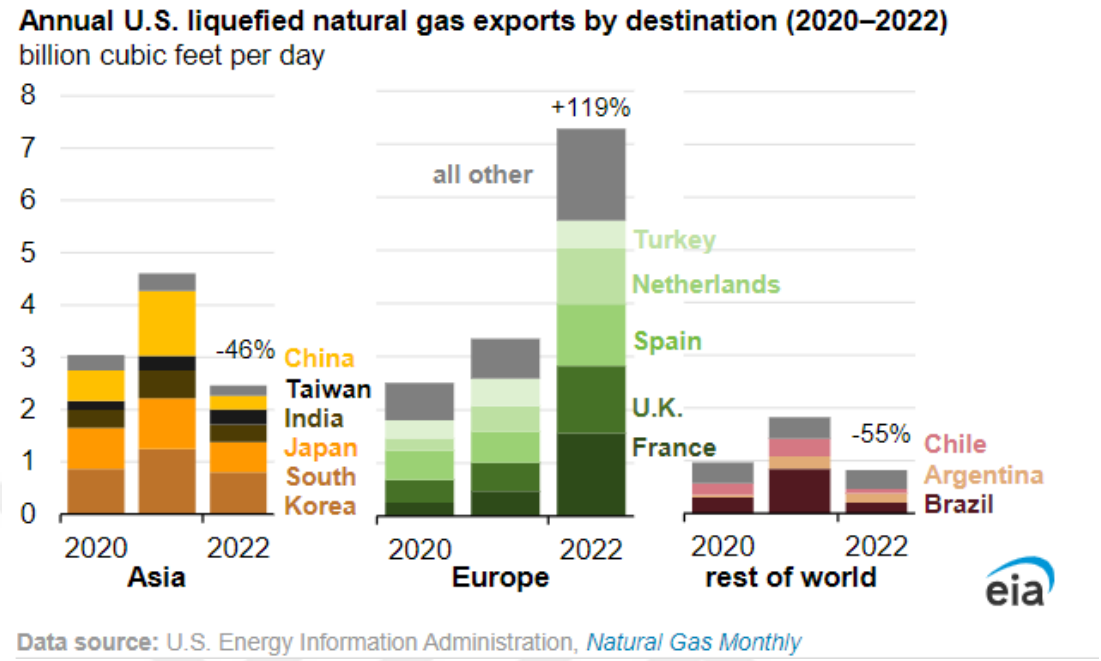
[218] European Comission, "Joint Statement Between The European Comission and The United States on European Energy Security", 25.03.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_2041 , (Erişim Tarihi: 15.03.2023)
[219] Bloomberg HT, "ABD ve AB'den Enerji Anlaşması", 25.03.2022, https://www.bloomberght.com/abd-ve-ab-den-enerji-anlasmasi-2302500 , (Erişim Tarihi: 17.03.2023)

savaş makinesini enerji anlaşmaları yoluyla bağımlılık oluşturarak ve ticari partnerlerini manipüle ederek beslemek ile suçladı.[220]

Biden'ın göreve geldiği 2021 yılı başından 25 Mart 2022 tarihli Avrupa Birliği zirvesine katılımı ile birlikte Avrupa üzerine üçüncü kez ziyarette bulunmuş olması göz önüne alındığında ABD'nin bölgeye atfettiği önem daha açık bir şekilde görülmektedir. Bu çerçevede ABD bölgede özellikle Ukrayna krizi bağlamında enerji ticaretinde Rusya'dan boşalan koltuğu, Rusya'ya karşı müttefiklik olarak da yorumlanabilecek şekilde doldurmayı amaçlamıştır. Bu amaçla da krize müdahil olmak gibi uluslararası sistemdeki süper güç kimliğini de kullanarak Katar, Kanada ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi rakiplerinden önce davranarak boşluğu doldurmayı başarmıştır. Bu durumun istatiksel boyutlarına bakıldığında kriz ile başlayan 2022 yılının sonunda ABD'nin Avrupa ülkeleri ile olan LNG ticaret hacminin %140 oranında bir artış gösterdiği analiz edilmekte olup bu rakam ABD'nin tüm LNG satışının %64'üne karşılıktır.[221] Bu artış oranının da ABD üretiminin %46'sının Asya pazarından çekilmesi ve %62'sinin Latin Amerika başta olmak üzere diğer pazarlardan çekilmesi ile elde edildiği de dikkate değerdir. (Grafik 11) Bu istatistikler doğrultusunda 2022 yılı sonunda pazar görünümüne bakıldığında ABD LNG'si için için Avrupa, Asya bölgesini geride bırakarak en büyük partner konumuna ulaşmıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken noktalardan biri tüm satış içinde özellikle Fransa, İngiltere, İspanya ve Hollanda'nın %74'lük bir pay sahibi olmasıdır.[222]

Grafik 11: Varış Noktasına Göre Amerika Birleşik Devletleri'nin Yıllık Sıvılaştırılmış Doğal Gaz İhracatı (2020 – 2022)

[220] BBC News, "Rusya'ya Bağımlılığı Azaltmak İsteyen AB, ABD ile Gaz Anlaşması İmzaladı", 25 Mart 2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60872675, (Erişim Tarihi: 17.03.2023)
[221] Bloomberg, "AB ve ABD Enerjide İşbirliğini Artırıyor", 04.04.2023, https://www.bloomberght.com/ab-ve-abd-enerjide-isbirligini-artiriyor-2329327, (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
[222] U.S Energy Information Administration, "Europe was The Main Destination for U.S LNG Exports in 2022", 22.03.2023, https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=55920#:~:text=Europe%20became%20the%20primary%20destination,U.S.%20LNG%20exports%20to%20Europe. (Erişim Tarihi: 20.05.2023)

Kaynak: U.S Energy Information Administration (EIA), https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=55920#:~:text=Europe%20became%20the%20primary%20destination,U.S.%20LNG%20exports%20to%20Europe.

Böylece iki taraf arası ilişkilerin kurulması ve güçlenmesi büyük oranda Ukrayna krizine bağlı bir doğuş süreci geçirmiş ve yine kriz çerçevesinde gelişime açık görünmektedir. Bunun en büyük sebeplerinden biri kriz ile birlikte özellikle Almanya ve Avusturya başta olmak üzere bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ilk kez enerji ticaretinde Rusya'dan ayrılmaya sıcak bakmış olmasıdır ki bu durumda bile fikir ayrılıkları mevcuttur.

Amerika Birleşik Devletleri ile imzalanan LNG ticareti anlaşmasından sonra Avrupa Birliği, Rusya'ya karşı yaptırım ölçeğini devamlı genişletmeye devam ederek 3 Haziran 2022 tarihinde 6. yaptırım paketini açıkladı. Önceki 5 yaptırım paketi ile birlikte yayınlanan yaptırımlar genişledi ve kabul edilen alanlarda Rusya'yı daha da baskılamak hedeflendi. Altıncı paket ile birlikte kabul edilen yaptırımlara bakıldığında:

- Rusya'nın en büyük finansal kuruluşlarından biri olan Sberbank'ın yanı sıra Rusya'ya verdiği destek sözü göz önünde bulundurularak Belarus'a ait bazı

bankalar SWIFT sisteminden çıkarıldı ve bazı kuruluş ve kişiler yaptırıma dahil edildi.

- Kremlin'in propaganda aracı olarak tanımlanan ve Ukrayna savaşına yönelik dezanformasyon yaptığı belirtilen Rossiya RTR, Rossiya 24 ve TV Centre International kanal ve yayın organlarının reklamlar da dahil olmak üzere tüm faaliyetleri durduruldu.
- Rusya'dan alınan ham petrol ve diğer petrol ürünlerinin ithalatı ve transferi yasaklandı ve tam bir geçişin sağlanması için ham petrolde 6 ay, rafine petrol ürünlerinde ise 8 aylık bir süreç kabul edildi. Söz konusu geçiş ile birlikte yıl sonuna kadar Rusya'dan alınan petrolün %90 azalacağı belirtildi. Bunun yanında coğrafi gerekçeler nedeniyle Rusya'dan boru hatları ile petrol ithal etmek zorunda olan bağımlı ülkeler bu kapsamdan geçici olarak muaf tutuldu. Buna karşın muaf tutulan bu ülkelerin ulaştıkları ham petrol ve petrol ürünlerini diğer üye ülkelere satışı yasaklandı. Ayrıca deniz yolu ile bu maddelere ulaşma zorunluluğu bulunan Bulgristan ve Hırvatistan için tarih belirtilmiş ve bu ülkelerin sırasıyla 2024 ve 2023'ün sonuna kadar belirtilen ayrıcalıktan yararlanabileceği açıklandı.
- İlk 6 aylık geçiş süresinden sonra Avrupa Birliği operatörlerinin özellikle deniz yolu ile üçüncü ülkelere ulaştırılan petrolün taşımacılığını, sigortalamasını ve finanse etmesi yasaklandı. Böylece Avrupalı operatörler olmadan Rusya'nın Avrupa dışındaki diğer bölgelere de petrol ihracının zorlaşması amaçlandı.
- Kimyasal silah üretiminde kullanılabilecek bazı kimyasal maddeler ve Rus savunma ve güvenlik sektörünün gelişimine katkıda bulanabilecek bazı teknolojik ürünler listesi mevcut yasaklar ile birlikte genişletildi.
- Mariupol ve Buça bölgelerinde gerçekleştirilen savaş suçlarından sorumlu tutulan kişi ve kuruluşlar listesi de genişletilerek yaptırımlara dahil edildi.

gibi maddeler ile öne çıkmaktadır.[223]

[223] European Comission, "Russia's War on Ukraine: EU Adopts 6th Package of Sanctions Against Russia", 03.06.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2802, (Erişim Tarihi: 21.05.2023)

Rusya Federasyonu'nun ise açıklanan yaptırım paketlerine cevabı temmuz ayında geldi ve "dost olmayan" ülkelere gaz satışlarının ruble ile yapılması zorunluluğu getirildi. Bu şarta uymayacak olan ülkelere gaz kesintileri uygulanacağının açıklanması ile birlikte önce Kuzey Akım 1 boru hattı üzerinden taşınan gaz %40 oranında azaltıldı ve ardından 11 temmuz günü rutin bakımların yapılması gerekçesi ile 10 gün boyunca gaz sevkiyatı tamamen kesildi. 21 temmuza kadar geçen süre içinde gaz akışının tekrar başlayıp başlamayacağı Alman medyası başta olmak üzere çok kez tartışılmış olsa da 21 temmuzda akış yine %40 gibi düşük bir seviyede başladı. Avrupa'ya göre her ne kadar bu kesinti Rusya tarafından bir cezalandırma mekanizması gibi işliyor ve kış ayları için bir gözdağı içeriyor olsa da Rusya tarafından yapılan açıklamaya göre kesintinin sebebi Alman Siemens şirketinin Kanada'da bakım için tuttuğu türbinleri yaptırımlar sebebiyle Rusya'ya teslim etmemesiydi. Buna ek olarak Gazprom batı medyasından gelen iddialara yönelik kesintinin planlı bir kesinti olduğunu ve bakım için verilen parçaların teslim edilmemesi halinde devam edeceğini açıkladı.[224]

Her ne kadar gaz akışı devam etse ve kesinti Rusya tarafından kaynaklanan bir sorun sebebiyle yaşanmasa da Avrupa ülkeleri kış aylarına yönelik tasarruf sinyalleri vermeye başladı. Diğer yandan rublenin haziran ayının sonunda dolar karşısında 2015 yılından beri en güçlü seviyesi olan 54'ü görmesi ile birlikte açıklanan yaptırım paketlerinin beklenen izolasyonu sağlayıp sağlamadığı tartışma konusu olmaya başladı. Putin, rubledeki bu değer artışını batı yaptırımlarının bir işe yaramadığının kanıtı olarak yorumladı ve Rus ekonomisini planladıkları gibi ezemediklerini dile getirdi.

Bu durumun başlıca sebeplerine bakıldığında yaptırımlara rağmen Avrupa'nın hala Rus enerjisine bağımlı olduğu gerçeği öne çıkmaktadır. Savaşın ilk 100 günlük periyoduna bakıldığında ise Rusya Avrupa üzerinden devam eden enerji satışından 60 milyar dolar kar elde etmiştir. İlerleyen süreçte de enerji ticareti azalıyor gibi görünse de fiyatların artışı hesaba katıldığında Rusya'nın hala rekor seviyelerde kar elde ettiği

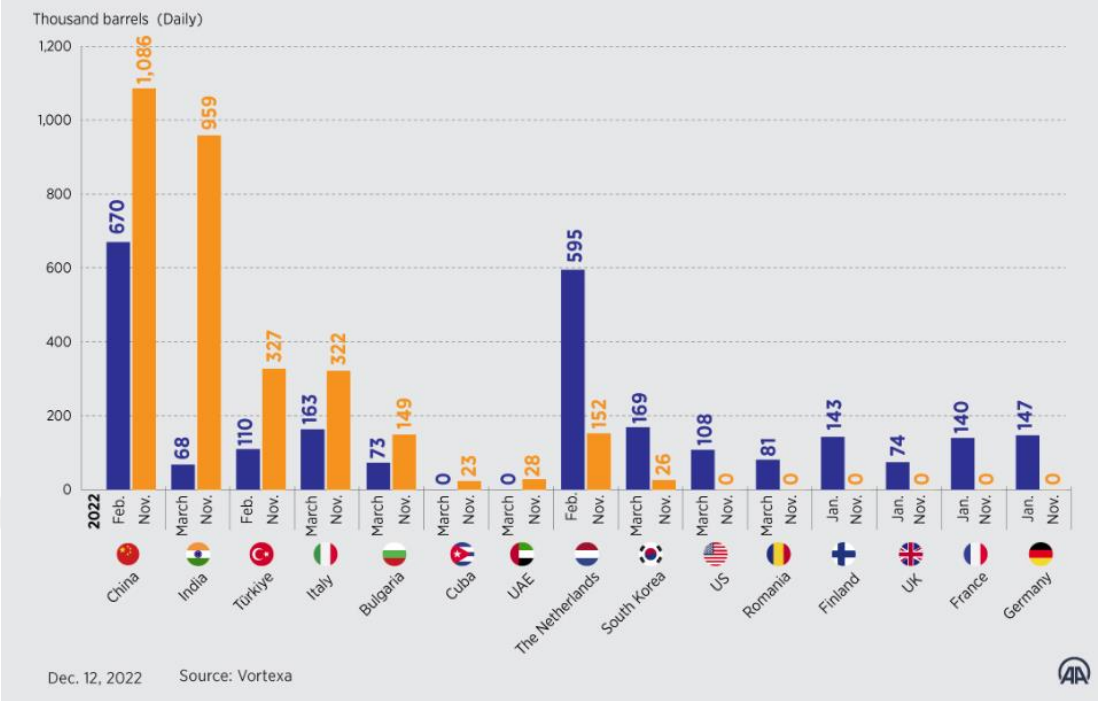
[224] Reuters, "Europe on Edge as Nord Stream Russian Gas Link Enters Shutdown", 11.07.2022, https://www.reuters.com/business/energy/europe-edge-nord-stream-russian-gas-link-set-planned-shut-down-2022-07-10/, (Erişim Tarihi: 21.05.2023)

açıktır.[225] Öte yandan her ne kadar Avrupa ile Rusya arasındaki enerji ticaret hacmi daralıyor gibi görünse de bu durum Rus enerji satışlarının azaldığı anlamına gelmemiştir. Amerika'nın Asya pazarından kısmen çekilmesi durumunun tam tersi burada yaşanmış olup Rusya'nın Hindistan ve Çin gibi Asya ülkeleri ile ticaret hacminin arttığı görünmektedir. Bu açıdan Çin ile ticari sorunlar yaşamasının ardından bu bölge ile ticaretini azaltan ABD ve Avrupa ile politik sorunlar yaşayarak bölge ile ticari hacmini azaltan Rusya eş zamanlı olarak ticari zeminlerini kaydırmışlardır.

2022 yılının mart ve kasım ayları arasındaki periyot göz önüne alındığında Rusya Federasyonu'nun Hindistan'a deniz yoluyla ham petrol ihracatının 14 katına, Çin'e ihracatının neredeyse 2 katına ve Türkiye'ye olan ihracatının 3 katına çıktığı analiz edilmiştir.[226] Bu üç büyük tüketicinin yanı sıra Küba, Birleşik Arap Emirlikleri, Bulgaristan ve İtalya da Rusya'dan ham petrol alımını artıran ülkeler arasında büyük pay sahibidir. (Grafik 12)

Grafik 12: Varış Noktalarına Göre 2022 Yılı Rusya Federasyonu'nun Ham Petrol İhracatı

[225] Natasha Turak, "Russia's Ruble Hits It's Strongest Level in 7 Years Despite Massive Sanctions. Here's Why", CNBC, 24.06.2022, https://www.cnbc.com/2022/06/23/russias-ruble-is-at-strongest-level-in-7-years-despite-sanctions.html, (Erişim Tarihi: 28.05.2023)
[226] Nuran Erkul Kaya, "Russia's Crude Exports to India Up 14 – Fold, Exports to China Double", 12.12.2022, https://www.aa.com.tr/en/economy/russias-crude-exports-to-india-up-14-fold-exports-to-china-double/2761706 , (Erişim Tarihi: 30.05.2023)

Kaynak: AA, https://www.aa.com.tr/en/economy/russias-crude-exports-to-india-up-14-fold-exports-to-china-double/2761706

Uluslararası enerji piyasalarında fiyat ve tedarik eksenlerinin belirtildiği gibi değişmesi piyasaların öngörülebilirliğini de etkiledi ve özellikle savaşın ardından yaşanacak ilk kış için Avrupa Birliği acil müdahale paketi yayınlama kararı aldı. Önceliğinin artan enerji fiyatlarına karşı acil müdahe olduğu belirtilen paket 30 Eylül 2022'de yayınlandı ve yüksek kar elde eden enerji firmalarına vergi getirilmesi de dahil olmak üzere çeşitli önlemler sıralandı.

Acil önlem paketi ile birlikte öncelikle üye devletlerde elektrik kullanımının 2023 yılı mart ayı sonuna kadar %10 azaltılması ve bu yolla 4 ay içerisinde yaklaşık 1.2 milyar metreküp doğal gaz tasarrufu yapılması öngörüldü. Yine 2023 yılı mart ayına kadar yenilenebilir enerjiden üretilen elektrik fiyatlarına tavan sınır uygulaması getirildi ve geçici olmak ile birlikte petrol ve doğal gaz başta olmak üzere enerji şirketlerine kar vergisi uygulamaya sokuldu. Böylece sadece fosil yakıt üretimi yapan şirketlere uygulanacak vergiden 25 milyar euro gelir elde etmek planlandı. Açıklanan maddelere karşı tepki vermesi beklenen Avrupalı sanayi ve üreticiler için de artan

teminat ihtiyaçlarının şirketlere likidite yaratma noktasında yardımcı olunması ile çözümlenebileceği planı pakete dahil edilen konulardan biridir.[227]

Acil müdahale önlemlerinin açıklanması ile birlikte üye devletlerce en çok tartışılan konulardan biri Rus enerji ihracatına tavan fiyat uygulamasının getirilmesi oldu. Bu noktada konuya dahil olan Rusya tarafından ise açıklama yapan Devlet Başkanı Vladimir Putin, "soğuk aylarda donmaya hazır olsunlar" cevabını verdi ve Avrupa'nın enerji sorunu üzerinde Rusya'nın herhangi bir sorumluluğu olduğu görüşünü reddetti. Putin ayrıca Avrupa'nın tedarik sorunu yaşadığı durumda Kuzey Akım 2 hattının açılabileceğinin de altını çizdi ve Avrupa'da yaşanan enerji krizinin Ukrayna operasyonundan çok daha önce başladığını belirtti. [228] Vladimir Putin'in bu açıklamaları küresel enerji krizinin Rusya Federasyonu tarafından nasıl algılandığını özetler niteliktedir. Rusya açısından enerji krizinin sebebi Rusya'nın başlattığı askeri operasyon olmamak ile birlikte daha çok Kovid salgınının etkileri, küresel iklim krizi ve Avrupa'nın temiz enerji kaynaklarına geçiş doğrultusunda hidrokarbon kullanımını plansız azaltmasının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Diğer yandan AB yanlış yürütülen enerji politikalarının faturasını Rusya'ya kesmekte ve ancak bu yolla kendi kamuoyundaki rahatsızlığı farklı bir adrese yönlendirmektedir. Buna ek olarak Avrupa Birliği Rusya'nın ruble ile ödeme kabul etme stratejisini her ne kadar uzun vadeli anlaşmaların ihlali olarak yorumluyor olsa da AB'nin Rusya'dan enerji ithalini kesme yönünde attığı adımlar bundan çok daha önce uzun vadeli anlaşmaları ihlal edecek nitelikteydi.[229] Dolayısı ile Rusya açısından anlaşmalar hukukuna uymayan ve enerjiyi bir yaptırım aracı olarak kullanan taraf Avrupa Birliği olarak görülmektedir. Rusya tarafı bu enerji diplomasisini 2014 Kırım'ın ilhakı sürecinden beri yürüttüğü için açıklanabilecek yaptırım paketlerine hazırlıklı davranmış ve sektörde devlet kontrolünü artırarak her türlü karşı hamleyi uygulamaya koymuştur. Bu hamlelerden en önemlisi de kuşkusuz AB'nin kış ayları için depolama yapma planına karşı Rusya'nın gaz kesintilerini uygulamış olmasıdır. Böylece 2022 kışı için gerekli

[227] Fatma G. Kabasakallı, "Enerji Piyasalarında Yeni Normal Arayışı", **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 18, 2022, s.7
[228] Kabasakallı, a.g.m., s.7
[229] Sohbet Karbuz, "Önemli Olan Bu Kış Değil, Putin'in de Hedeflediği 2023 Kışı", Yayına Hazırlayan: Fatma G. Kabasakallı, **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 18, 2022, s.15

depolama yapılmış olsa da kesintiler dolayısıyla 2023 ve hatta 2024 kışının Avrupa için oldukça hazırlıksız geçmesi beklenmektedir.

Avrupa Birliği ve Rusya arasında mücadele politik bir açmaza doğru sürüklenirken üçüncü bir kutup olan Amerika Birleşik Devletleri de zaman zaman dahil olmaktan geri kalmadı ve Avrupa Birliği'ne oranla çok daha büyük suçlamaları dile getirerek krizin tırmanmasında önemli bir rol oynadı.

Beyaz Saray, çatışmanın başladığı ilk aylarda yaşanan fiyat artışları ile mücadele etmek için sahip olduğu stratejik rezervlerden günlük ortalama 1 milyon varil petrolün serbest bırakılacağı açıkladı. Bu karar altı aylık bir süreyi kapsayacak olup tarihin en büyük petrol rezerv salınımı olarak kayda geçecektir. Böylece yerli üretimin yıl sonuna kadar artacağı tahminleri ile birlikte salınımın bir köprü görevi üstlenmesi planlanmıştı. Bu açıklama ile birlikte ABD, kendisini dünyanın en büyük enerji ihracatçısı ve en büyük petrol üreticisi olarak sıfatlandırarak Rusya'ya gözdağı verdi. Beyaz Saray'dan yazılı olarak yapılan bu açıklamayı kamuoyuna ilan eden Devlet Başkanı Joe Biden, ülkesinin enerji krizindeki rolünün altını çizerken Vladimir Putin'i de "diktatör" olmak ile suçladı ve Ukrayna'da yaşananları da soykırım olarak nitelendirdi.[230]

Amerika Birleşik Devletleri'nin bu açıdan Rusya hakkında ve Putin özelinde yaptığı açıklamaların ve Joe Biden'ın siyasi dilinin sertliğinin ve radikalliğinin Avrupalı mevkidaşlarından oldukça farklı bir çizgide olduğu açıktır. Bunun başlıca sebeplerinden biri Ukrayna krizine Avrupa Birliği'nin bir aktör olarak ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin bir süper güç olarak dahil olmasıdır. Diğer yandan dahil olunan uluslararası konunun en büyük muhatabı ABD'nin yarım yüzyıldan fazladır kendisinin anti tezi olarak kabul ettiği Rusya Federasyonu olmasıdır. Daha önceki yönetimlere bakıldığında Obama yönetimi uluslararası sistemde sorunlu bölgelerden çekilme politikası yürütmüş ve Trump yönetimi de bu politikayı devam ettirerek Amerika'nın kendi sorunlarına odaklanmıştır. Bu devamlılık göz önüne alındığında Biden yönetiminin karşı karşıya kaldığı sorun, muhattabı bakımından tarihi refleksler ile

[230] Shannon Pettypiece, Zoe Richards, "Biden Says Russia is Committing 'Genoside' in Ukranie", NBC News, 13.04.2022, https://www.nbcnews.com/politics/white-house/biden-calls-putin-actions-ukraine-genocide-rcna24131, (Erişim Tarihi: 08.06.2023)

müdahaleci olmayı gerekli kılmıştır. Bu nedenlere ek olarak Trump yönetiminin 2017 yılında yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi ile başlayan Amerika'nın enerjide hegemon güç olma hedefi birlikte değerlendirildiğinde Ukrayna krizinin bu hedefe ulaşma noktasında önemli bir süreç olduğu açıktır. Amerika Birleşik Devletleri, özellikle Çin ile bozulan ilişkiler neticesinde Asya pazarında düşen ticaret hacmini göz önünde bulundurarak bu krizi olabildiğince kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istemiş ve zaman zaman krizi tırmandırıcı bir tavır sergilemekten geri kalmamıştır. Bu amaçla Washington yönetiminin en önemli hamlesi AB yönetimini yaptırımlar alma yönünde harekete geçirerek Brüksel ve Moskova yönetimlerini karşı karşıya bırakmak olmuştur. Böylece iki taraf arasındaki ekonomik savaşın şiddetlenmesi ucuz Rus enerjisine bağımlı olan Avrupa'yı zayıflatacağı gibi yaptırımlar yoluyla Rus ekonomisine de zarar verecektir. Rus enerjisinden mahrum kalacak olan Avrupa böyle bir senaryoda Amerikan pazarına daha entegre hale gelecek ve uzun vadede tek bir ortak transatlantik pazarın kurulması da Amerika'nın bir diğer rakibi olan Çin endüstrisinin bölgeye girişini engelleyecektir.[231]

Amerika'nın Ukrayna krizi üzerinden uzun vadeli stratejisi bu şekilde devam ederken Avrupa Birliği 2022 yılının kalanında Rusya'ya yönelik yedinci, sekizinci ve dokuzuncu yaptırım paketlerini de sırasıyla temmuz, ekim ve aralık aylarında yayınladı.

- 21 Temmuz 2022 tarihinde yayınlanan 7. yaptırım paketi ile birlikte enerjiden sonraki en büyük ticaret maddelerinden biri olan altının ithalat ve transferinin yasaklandığı açıklandı. Rus bayraklı gemilerin nehir taşımacığından faydalanması da yasaklanmış olup bu gemilerin yalnızca çıkış işlemlerine izin verilecektir. Rusya'nın savunma ve güvenlik alanlarında gelişimine katkı sağlayacak ürünlerin kapsamı genişletildi, bazı tıbbı ürünlerin ihracat yasaklarına muafiyet getirildi ve Ukrayna çatışmasında sorumlu tutulan ve mal varlıkları dondurulan kişilerin listesi uzatıldı.[232]

[231] Sabri Askeroğlu, ""Rus Enerji Kaynakları, Gerileyen AB Ekonomisi ve Amerikan Çıkarları", 30.11.2022, https://www.ankasam.org/rus-enerji-kaynaklari-gerileyen-ab-ekonomisi-ve-amerikan-cikarlari/, (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
[232] Counsil of The EU and The European Counsil, "Russia's Aggression Against Ukraine: EU Adopts 'Maintenance and Alignment' Package", 21.07.2022,

- 6 Ekim 2022 tarihinde yayınlanan 8. yaptırım paketi ile birlikte daha önce G7 tarafından kabul edilen tavan fiyat uygulaması benimsendi ve Rus petrol ve petrol ürünlerinin üçüncü ülkelere ihracatında tavan fiyat uygulanması zorunluluk haline geldi. Bu uygulamanın amacı Rusya'nın fiyat artışlarından elde ettiği yüksek gelirlerin önüne geçmekti. Daha önce yasaklar kapsamına dahil edilen demir ve çelik ürünlerinin listesi genişletildi ve bu ürünlerin üçüncü ülkeler tarafından üye ülkelere satış işlemleri de yasaklandı. Yine daha önce 10.000 euroya kadar izin verilen kripto varlıklar bu tarihten sonra cüzdan miktarından bağımsız bir şekilde tümden yasaklandı. Bunun yanında AB vatandaşlarının Rusya'da hukuki danışmanlık, mimarlık, mühendislik ve yöneticilik faaliyetleri de kapsama dahil edildi. Son olarak Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımları delme yoluyla ihlal edilmesini kolaylaştıran kişiler için de yeni bir listeleme gündeme geldi.[233]
- 16 Aralık 2022 tarihinde yayınlanan 9. yaptırım paketi ile birlikte madencilik alanındaki yatırımlar yasaklandı ve hem sivil hem askeri alanda kullanılabilecek bazı çift kullanımlı mallara ihracat yasağı geldi. Rusya adına savaşın gidişatına yönelik manipülasyon ve dezenferomasyon yaptığı tespit edilen 4 basın ve medya organının daha yayınları yasaklar kapsamına dahil edildi. Rusya'nın her türlü dron ve insansız hava aracına erişiminin kesilmesi amacıyla bu ürünlerin motor ve parçalarının Rusya'ya ve İran gibi Rusya'ya satışını gerçekleştirebilecek üçüncü ülkelere satışı engellendi. Son olarak bir kez daha yaptırım uygulanan kişiler listesi Duma üyeleri, askeri yöneticiler, bakanlar ve çok sayıda siyasetçiyi içine alacak şekilde genişletildi.[234]

2022 yılı Ukrayna savaşı ile birlikte başlayan küresel enerji krizinin gölgesinde sona erdi ancak krizin ne yöne evrileceğinin belirsizliğini koruması ve enerjiden sonra

https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/21/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-maintenance-and-alignment-package/, (Erişim Tarihi: 10.06.2023)

[233] European Comission, "Ukraine: EU Agrees on Eighth Package of Sanctions Against Russia", 6.10.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_5989, (Erişim Tarihi: 10.06.2023)

[234] Counsil of The EU and The European Counsil, "Russia's War Aggression Against Ukraine: EU Adopts 9th Package of Economic and Individual Sanctions", 16.12.2022, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/16/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-9th-package-of-economic-and-individual-sanctions/, (Erişim Tarihi: 10.06.2023)

gıda, enflasyon ve tedarik sorunlarının da gün yüzüne çıkması 2023 yılının da öngörülemez başlamasına sebep oldu. Yeni yıl ile birlikte Avrupa Birliği'nin kriz üzerindeki en büyük açmazının fosil yıkıt tüketiminin azaltılması noktasında yaşandığını söylemek mümkündür. Her ne kadar Birlik karar alıcılarına göre krizden çıkış haritası fosil yakıt tüketimini azaltıp yeşil enerjiye geçiş yönünde olmalı ise de sanayi ve endüstri kuruluşlarının önceliği iflasın eşiğinden kurtulmak ve vatandaşlarının en büyük önceliği de özellikle kış aylarında faturalarını ödeyebilmektir. Böyle bir durumda da temiz enerjiye geçiş sürecinin bir süre daha acil önlemler ajandasında yerini bulamayacağı ve iklim krizi ile mücadelenin de erteleneceği açıktır.

Krizin birinci yılının sonunda ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında uygulanan yaptırım paketlerinin beklenen sonuçları vermekten oldukça uzak olduğu görülür. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri, Avrupa Birliği'nin en eski gündem maddelerinden biri olan ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturmakta başarısız olmasının ön plana çıkmasıdır. Özellikle enerji alanında üye ülkelerin bağımlılık oranlarının geniş bir ölçüde farklılaşması bu politik ayrılık durumu daha da derinleştirmektedir. Bu durumun yanı sıra enerji dışındaki sektörlerde de ekonomik problemlerin bir türlü aşılamaması ve piyasaların bir yılın sonunda hala istikrarlı ve öngörülebilir hal almamış olması uluslararası jeopolitikte yeni işbirliği ve anlaşmaların önünü açmıştır. Böylece krizin ana aktörleri olan Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu için söz konusu rekabet yeni süreçlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

3.3. Enerji Rekabetinin Geleceği ve Diğer Aktörler

Savaşın bir yılının geride kalması ile birlikte açıklanan yaptırım paketlerinin, acil müdahale politikalarının ve enerji arzının geleceğine dair yapılan öngörülerin yetersiz kalması özellikle Avrupa Birliği tarafı için uzun vadeli hedeflerin sorgulanmasına neden oldu. İkinci yıla girerken tüm dünya için kriz hala yönetilemez durumda görünmeye devam ederken enerji güvenliğinin de sağlanamamış olması mevcut ticari ortaklıkların zeminini kaydırma yönünde ilerlemekteydi. Böyle bir durumda krizin en büyük iki ticari partneri olarak görünen Amerika Birleşik Devletleri

ve Avrupa Birliği 25 Mart 2022'de imzalanan enerji işbirliği anlaşması ile başlayan ortaklık sürecini değerlendirmeye sundular. Bu amaçla bir araya gelen taraflar 3 Nisan 2023 tarihinde ortak bir değerlendirme raporu yayınladı.

Rapora göre işbirliğinin bir yılın sonunda yaşanan gelişmeler:

- LNG ticareti noktasında Avrupa Birliği'nin en büyük tedarikçisi Amerika Birleşik Devletleri olurken, Amerika Birleşik Devletleri'nin de en büyük pazarı da Avrupa Birliği oldu.
- Avrupa Birliği'nin tüm gaz ithalatı içerisinde Rusya Federasyonu'nun payı 2022 yılının mart ayınca %37 iken bu oran yıl sonunda %16 seviyesine düşürüldü.
- Ağustos 2022 ve ocak 2023 arasında Avrupa Birliği toplam doğal gaz ihtiyacını elektrik kullanımını azaltma ve konut sektöründe enerji verimliliğini artırma gibi yöntemler ile %19 oranında azalttı.
- Taraflar Paris Anlaşması ile belirlenen 2050 yılına kadar sıfır emisyon hedefine bağlı kaldı ve AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılması ile birlikte global anlamda temiz enerjiye geçiş desteklendi. Buna paralel olarak oluşturulan ortak komisyon enerji güvenliğini sağlama açısından AB üyelerinin yanı sıra komşu ülkelerin de fosil yakıt tüketim ve bağımlılık süreçlerini gözlemledi.
- Ortak komisyon enerjide LNG sektörünün global pazar görünümünü ve gelişimini, ABD'nin ihracat kapasitesini ve AB'nin altyapısal durmunu yakından takip etti.

şeklinde özetlenmiştir.[235] Ardından ikinci bir başlık açılarak 2023 yılına dair yeni hedefler Rusya'nın enerjiyi bir silah olarak kullandığının altı bir kez daha çizilerek ortaya konmuştur. Buna göre ortak komisyonun öncelikli amacı 2023 yılında da Putin'in Ukrayna'ya karşı yürüttüğü saldırı savaşının bir sonucu olarak ortaya çıkan

[235] European Comission, " EU – US Task Force on Energy Security: One Year On", 03.04.2023, https://energy.ec.europa.eu/news/eu-us-task-force-energy-security-one-year-2023-04-03_en, (Erişim Tarihi: 15.06.2023)

market şokları ve yüksek fiyatlar ile mücadele etmek olacaktır. İkinci başlık ile ortaya konan hedefler başlıca:

- 2023 yılında da LNG sektörünün gelişimi yakından takip edilecek ve ABD'nin Avrupa Birliği'ne en az 50 milyar metreküp tedarik sağlaması garanti edilecektir.
- Metan emisyonunun azaltılmasının yanında enerjide tasarruf ve verimlik sağlanacaktır.
- Avrupa Birliği yeni kurulacak olan "AggregateEU" platformu ile birlikte ortak satın alma ihalelerini mayıs 2023'te hayata geçirecek ve bu ihaleler Rus gazı dışındaki tüm satıcılara açık olacaktır.
- Enerji verimliliği ve talep esnekliği konularında kilit aktör konumunda bulunmaları nedeniyle Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri, enerji güvenliğini ve tasarrufunu sağlama açısından bir dizi alt diyalog mekanizmasını hayata geçirecektir. Bu diyalog serileri kamu hizmetlerini ve tüketicileri daha az elektrik ve gaz kullanımı noktalarında daha derin işbirliklerine teşvik edecektir.

maddeleri ile kamuoyuna duyurulmuştur.[236]

Açıklanan değrlendirme raporu ve tarafların bir yıllık işbirliği sürecine bakıldığında temel motivasyon ve ortak amaç Rusya'nın silahlı eylem ve saldırgan politikalarına karşı Ukrayna'nın egemenlik haklarını korumaktır. Bunun yanında savaşın uluslararası piyasalarda gıda ve enerji sektörlerine olan ekonomik etkileri ile de başa çıkılmaya çalışılmıştır. Daha alt metinde yaptırımlar incelendiğinde ise özellikle temiz enerjiye geniş bağlamında fosil yakıt bağımlılığının en aza indirilmesi ve yenilebilir enerji kaynaklarının desteklenmesinin yanı sıra bu hedeflerin sadece AB üyeleri ile sınırlı kalmayıp çevre ülkere de empoze edildiği dikkat çekmektedir. Bu politikayla enerji sektöründe yeni bir sistem kurulması ve bu yol ile Rusya'nın uzun vadede enerji sekötüründen tecrit edilmesi planlanmıştır. Karbondan arındırılmış bir enerji piyasasında fosil yakıtlara olan küresel talebin düşmesi, Rusya Federasyonu gibi

[236] The White House, "Joint Statement on U.S – EU Task Force on Energy Security", 03.04.2023, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/04/03/joint-statement-on-u-s-eu-task-force-on-energy-security/, (Erişim Tarihi: 15.06.2023)

devletin kuruluşunu bu sektör temeline dayandıran ve ekonomisini bu sektör üzeriden idame ettiren bir ülkeyi de nihayetinde büyük bir oyuncu olmaktan uzaklaştıracaktır.

Transatlantik ittifakın temel hedefi Rusya'dan arındırılmış bir enerji piyasası inşa etmek iken bu amaçla 2023 yılının ilk yaptırım paketleri ABD tarafından 24 ve AB tarafından 25 şubat tarihinde yayınlandı.

24 şubatta Hazine Bakanlığı üzerinden yayınlanan basın bildiri ile birlikte ABD, askeri, teknoloji, kimya ve maden endüstrisi gibi pek çok alanda Rus ürünlerine ve birçok Rus merkezli finas kuruluşuna yaptırım kararı aldı. Ayrıca daha önce açıklanan yaptırım paketlerini delmeye çalışan ve bu alanlarda Rusya'yı destekleyen üçüncü ülkelere yaptırım uygulayacağını açıklandı.[237] Bu noktada özellikle yaptırım paketlerini delmeye çalışan başta Belarus, Çin ve İran gibi pek çok ülkeye ait kuruluşun kara listeye alınması dikkat çekmektedir. ABD tarafının kendi tek taraflı hamlelerini uluslarası alanda da üçüncü taraflara dayatmasının tipik bir örneği olan bu karara Çin'den tepki gecikmemiştir. Dışişleri Bakanı Mao Ning düzenlediği basın toplasında BM yetkisi dışında alınan kararların uluslararası hukukta yerinin olmadığı söylemiştir. Ning ABD tarafından alınan yaptırım kararlarının Çin merkezli şirketleri kapsamasını da sınır aşma olarak yorumlamış ve ABD'nin bu konuda yargı yetkisinin olmadığını belirtmiştir.[238]

ABD'nin ardından bir sonraki gün Avrupa Birliği tarafından açıklanan 10. yaptırım paketi, kendisinden önce ilan edilen yaptırım maddelerinde bir kez daha liste genişletilmesine gitti ve yaptırım uygulanan kişilerin, kuruluşların ve medya kuruluşlarının da sayısı artırdı. Bunun yanında Rus vatandaşlarının AB yönetim organlarının herhangi bir pozisyonda görev yapması yasaklandı ve bu durum AB'nin vatandaşlarına sağladığı temel hizmetleri tehlikeye sokabilme ihtimali ile gerekçelendirildi. Diğer yandan ABD tarafından açıklanan bildiride olduğu gibi AB

[237] U.S Department of The Treasury, "Targeting Key Sektors, Evasion Efforts, and Military Supplies, Treasury Expands, and Intensifies Sanctions Against Russia", 24.02.2023, https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1296, (Erişim Tarihi: 19.06.2023)
[238] Emre Aytekin, "Çin, ABD'nin Çinli Şirketleri Yaptırım Listesine Almasını Protesto Etti", AA, 27.02.2023, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/cin-abdnin-cinli-sirketleri-yaptirim-listesine-almasini-protesto-etti/2832764, (Erişim Tarihi: 19.06.2023)

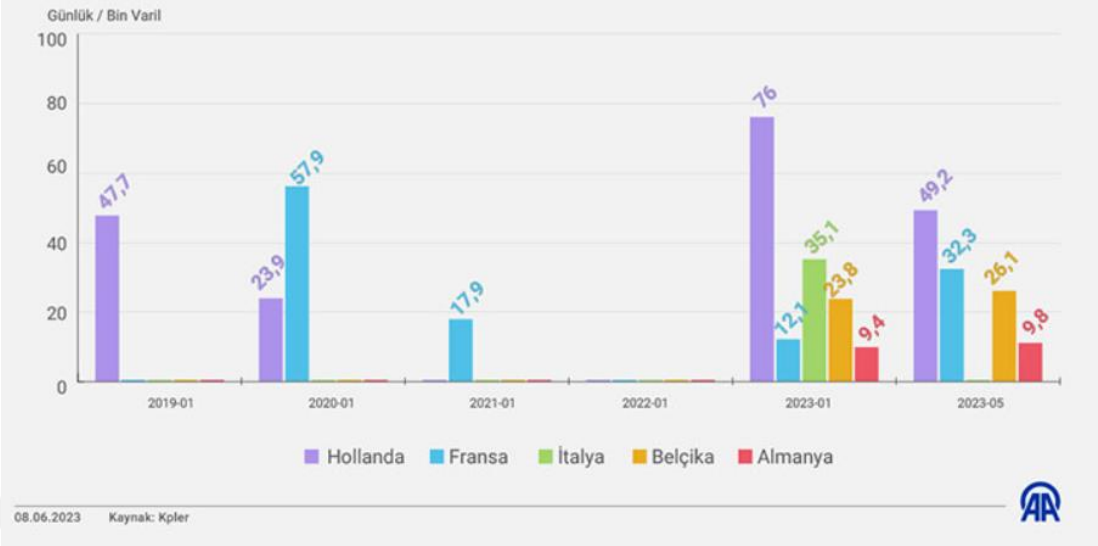
tarafının da odak noktalarından biri yaptırımları delmeye çalışan üçüncü ülkeler oldu ve 10. yaptırım paketinde de özellikle İran'a ait yedi kuruluş listeye dahil edildi.[239]

Avrupa Birliği her ne kadar yaptırımlar çerçevesinde üçüncü ülkelere de sert bir tutum sergilemeye çalışsa da henüz kendi içinde bile bir bütünlük sağlamaktan uzaktır. Bu açıdan üye üyelerin bazılarının yaptırımların çevresinde dolaşma stratejisi AB'nin Rusya'ya uyguladığı ambargo karşısında çelişkili bir tutum ortaya koymasına neden oldu. Açıklanan paketler ile birlikte yaptırımların delinme durumuna karşı önlemler alınmaya çalışılmışsa da mevcut durumda Rus enerjisinin Avrupa pazarına girmesi engellenemedi. Bu durumun üçüncü aktörü ise 2022 yılında Rusya'dan ham petrol ithalatını 14 katına çıkaran Hindistan'dır. (Grafik 12)

Savaşın başlaması ile birlikte Rus enerjisini ucuza satın alma imkanı bulan Hindistan, Rusya'dan aldığı ham petrolü işleyerek rafine ürünlere dönüştürmüş ve üçüncü ülkelere ihraç etmeye başlamıştır. Bu durumda ise en büyük alıcılarından biri Avrupa Birliği ülkeleri olmuş ve iki taraf arası rafine petrol ürünleri ticareti rekor seviyelere ulaşmıştır. (Grafik 13)

Grafik 13: Hindistan'ın Bazı Avrupa Birliği Ülkelerine Petrol İhracatı

[239] Counsil of The EU and The European Counsil, "One Year of Russia's Full –Scale Invasion and War of Aggression Against Ukraine, EU Adopts It's 10th Package of Economic and Individual Sanctions, 25.02.2023, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/25/one-year-of-russia-s-full-scale-invasion-and-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-its-10th-package-of-economic-and-individual-sanctions/, (Erişim Tarihi: 19.06.2023)

Kaynak: AA, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ab-hindistan-i-kullanarak-petrol-yaptirimlarinin-cevresinden-dolasiyor/2917294

Hindistan'dan rafine petrol ithal eden Avrupa Birliği ülkelerine bakıldığında en büyük ticaret hacimleri Hollanda, Fransa ve Almanya'da görülür. Ayrıca İspanya, Belçika, İtalya ve Romanya da son 6 aya göre bu ülke ile ticaret hacimlerini gittikçe artırmaktadır. Hindistan Ticaret Bakanlığı'nın yayınladığı verilere göre ülkenin Avrupa Birliği'ne olan yıllık petrol ürünleri satışı 2022 yılında %70 oranında artmış ve yaklaşık 15 milyar dolarlık bir ticaret hacmine ulaşmıştır.[240] Böylece Rus petrolünün uygulanan ambargolar sonrası en büyük pazarı AB yerine Hindistan olmuş ancak yine de Hindistan üzerinden dolaylı olarak AB pazarına geçmeyi başarmıştır. Böyle bir durumda ambargonun güvenilirliği sorgulanmaya başlarken AB içinde eleştirel sesler yükselmeye de başlamıştır. Konu hakkında AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, AB ve Hindistan arasında mayıs ayında yapılan zirve öncesi açıklama yaparak durumu yaptırımları delmek olarak tanımlamış ve kabul edilemez olması sebebiyle Hindistan'a yaptırım uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Hindistan tarafı ise bu açıklamaya cevap olarak Rusya'dan ithal edilen ham petrolün Hindistan'da rafine edilmesi üzerine Rus malı olarak

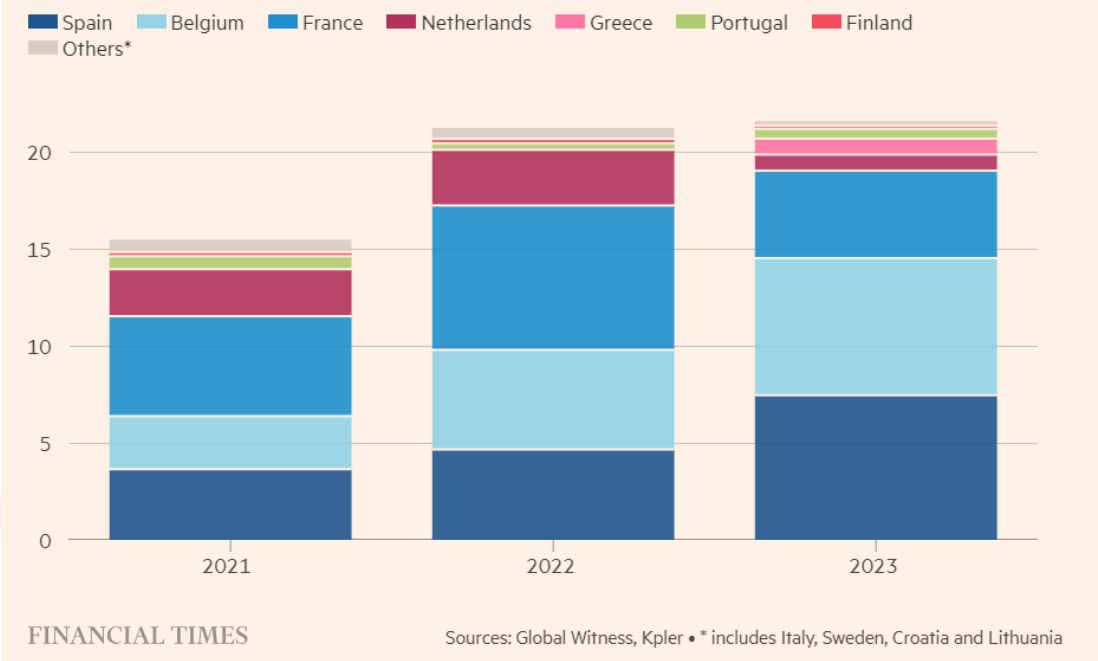
[240] Nuran Erkul Kaya, Ata Ufuk Şeker, "AB Hindistan'ı Kullanarak Petrol Yaptırımlarının Çevresinden Dolaşıyor", AA, 08.06.2023, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ab-hindistan-i-kullanarak-petrol-yaptirimlarinin-cevresinden-dolasiyor/2917294, (Erişim Tarihi: 20.06.2023)

katagorize edilemeyeceğini ileri sürmüştür.[241] Bu noktada AB'nin önünde Hindistan'dan ya hiç rafine ürün almamak ya da kaynağına bakılmaksızın ithal etmek şeklinde iki seçenek vardır. Bunun sebebi Hindistan'ın tek tedarikçisinin Rusya olmamasıdır. Rus petrolünün burada Suudi Arabistan, Irak ve diğer ülkelerden gelen petrol ile karışarak rafine edilmesi ve sonunda dizel maddesinin ortaya çıkması dizelin ayrıştırılamaz yeni bir kaynağa sahip olmasına neden olmaktadır. Bu sebeple de yeni oluşan ürün Hindistan menşeli olup AB gibi ithalatçı ülkeler açısından bunun kaynağının ayırt edilmesi imkansız hale gelmektedir.[242]

Avrupa Birliği'nin savaş sonrası ortaya koyduğu yaptırım politikasının bir diğer çelişkisi ise yaptırımlara rağmen Rusya ile olan LNG ticaretinin artan bir grafik göstermesidir. (Grafik 14) Bu çerçevede her ne kadar açıklanan yol haritaları ile birlikte AB, Rusya'dan ithal edilen fosil yakıtlara olan bağımlılığını azaltmaya çalışsa da LNG ticaretinde rekor seviyeler göze çarpmaktadır. Savaşın başlaması ile birlikte 2022 yılında Avrupa Birliği'nin en büyük üçüncü LNG tedarikçisi konumunda bulunan Rusya, 2023 yılının ilk çeyreğinin sonunda açıklanan verilere göre Birlik'in en büyük ikinci tedarikçisi konumuna yükseldi. Bu açıdan Rusya, 2022 yılının sonunda Avrupa Birliği'nin toplam LNG ithalatının %15'ini[243] oluştururken bu rakam 2023 yılında %19[244] seviyesine ulaştı.

Grafik 14: Yıllara Göre Ocak – Temmuz Ayları Arası Avrupa Birliği Ülkeleri Tarafından Rusya Federasyonu'ndan İthal Edilen LNG Miktarı (metreküp cinsinden)

[241] Euronews, "Rus Petrol İhracatı Ukrayna İşgali Sonrası En Yüksek Seviyeye Ulaştı: Hangi Ülkeler Satın Alıyor?", 31.05.2023, https://tr.euronews.com/2023/05/31/rus-petrol-ihracati-ukrayna-isgali-sonrasi-en-yuksek-seviyeye-ulasti-hangi-ulkeler-satin-a, (Erişim Tarihi: 20.06.2023)
[242] Bloomberg, "AB'nin Petrol Yaptırımlarına Hindistan Çözümü", 08.06.2023, https://www.bloomberght.com/ab-nin-petrol-yaptirimlarina-hindistan-cozumu-2332669, (Erişim Tarihi: 20.06.2023)
[243] European Comission, "Quarterly Report on European Gas Markets", Volume 15, Issue 4, s.14
[244] European Comission, "Quarterly Report on European Gas Markets", Volume 16, Issue 1, s.10

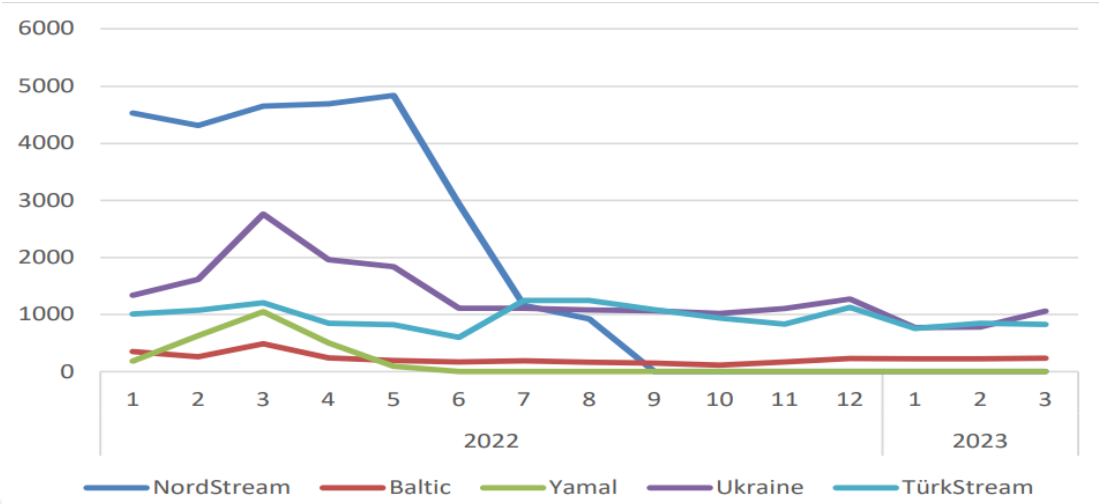

Kaynak: Financial Times, https://www.ft.com/content/1e70ff72-52d8-46b6-a8f4-fcc86fb88a6d,

Diğer yandan taraflar arasında boru hatları yardımıyla ilerleyen doğal gaz sevkiyatında ise önemli bir ölçüde düşüş yaşandı. Avrupa Birliği'nin ithalat verilerinde Rusya'nın payı 2023 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın son çeyreğine göre %14'den %12'ye düştü, bir önceki yılın ilk çeyreğine oranla da %41 oranında azaldı.[245] (Grafik 15)

Grafik 15: Avrupa Birliği'nin Rusya Federasyonu'ndan Boru Hatlarına Göre Aylık Doğal Gaz İthalatı

[245] European Comission, "Quarterly Report on European Gas Markets", Volume 16, Issue 1, s.9

Kaynak: European Comission, "Quarterly Report on European Gas Markets", Volume 16, Issue 1, s.10

Avrupa Birliği'nin Rusya'dan boru hatları ile alınan doğal gaz ithalatını azaltması fakat LNG ithalatını az da olsa artırması üzerinden görüldüğü gibi Rusya enerji sektöründe elimine edilmesi zor bir tedarikçidir. Bu bağlamda Ukrayna krizinin gittikçe derinleşmesi ve belirsizliğini korumasının yanında Rusya'ya enerji sekötürünü de kapsayacak genişlikte uygulanan yaptırımlar küresel pazara oldukça zarar vermektedir. Enerji sektörüne yansımalar neticesinde her ne kadar ABD, AB pazarı içinde Rusya'dan açılan boşluğu büyük oranda doldurmuş gibi görünse de, AB'nin artan enerji fiyatlarını finanse etmesinde yaşanan zorluk ve ABD'den ithal edilen LNG'nin de oldukça pahalı olması alternatif kaynak arayışına sebebiyet vermiştir. ABD ve AB gibi uluslararası sistemin iki büyük aktörünün alternatif kaynak arayışlarının sonuç verme ihtimali görünse de alternatif üretim kaynaklarının pozisyonu çeşitli ittifak ilişkilerine bağlıdır.

3.3.1 OPEC Lideri: Suudi Arabistan

2022 yılının başında Ukrayna krizinin patlak vermesi, halihazırda İran yaptırımları ve Kovid – 19 salgını süreçlerinden geçen Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) tarafından oldukça endişe ile karşılandı. Krizin başlaması ile birlikte OPEC ve OPEC+ ülkelerinin yürütecekleri politikaları anlayabilmek için öncelikle örgütün Suudi Arabistan ve Rusya Federasyonu liderliğinde hareket ettiğinin bilinmesi

gerekir. Örgütteki liderliğinin yanı sıra ABD tarafı ile yakın ilişkileri de hesaba katıldığında küresel enerji krizini aşmak için batılı ülkelerin alternatif kaynaklarından biri olarak Suudi Arabistan öne çıkmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Suudi Arabistan ile olan mevcut ilişkilerine bakıldığında, ABD açısından ilişkinin demokratik değerleri koruma siyasetinden stratejik çıkarları önceleme noktasına evrildiği analiz edilir. Bunun en önemli sebebi enerji krizinin hemen öncesinde Biden iktidarının Cemal Kaşıkçı cinayeti ile başlamasıdır. Başkan Joe Biden henüz iktidara gelmeden yaptığı söylemlerde Amerikan başkanlarının demokratik değerlerinden ödün veremeyeceğini ve bu nedenle başkanlığı süresince Suudi Arabistan ile ilişkilerini sert bir zeminde tutacağını açıklamıştı. Buna ek olarak Biden henüz adayken açıkladığı bu politikası ile Suudi Arabistan'ı uluslararası arenada "parya" bir devlet konumuna getireceğinin de sözünü verdi.[246] Ardından verdiği bu sözü tuttu ve enerji krizi söz konusu olana kadar Suudi Arabistan ile ilişkilerde bir iyileşme söz konusu olmadı. Buna karşın Ukrayna krizinin patlak vermesi ile birlikte stratejik çıkarların söz konusu olması ABD'li politika yapıcıların gözündeki Suudi Arabistan algısını değiştirdi. Böylece 15 Temmuz 2022'de Joe Biden Rusya ve Çin ile olan küresel mücadelesini ülkesinin demokratik ilkeleri karşısında önceledi ve ilk Suudi Arabistan ziyaretini gerçekleştirdi. Bu ziyaretin nedenlerini de Washington Post üzerinden yayınladığı "Neden Suudi Arabistan'a Gidiyorum?" başlıklı yazısında açıkladı.

ABD'nin enerji krizi konusundaki politikasını net bir şekilde ortaya koyan bu yazıda Başkan Joe Biden temel politikasının ülkesinin güvenliği olduğu ve Rusya'nın saldırganlığına karşı koyup Çin ile devam eden rekabette olabilecek en iyi konumda olmaları gerektiğini yazdı. Ayrıca bu üç temel hedefi gerçekleştirebilmek için de sonuçları etkileyebilecek ülkeler ile doğrudan temasların sürdürülmesi gerektiğini belirtti.[247]

---

[246]Peter Baker, Ben Hubbard, " Biden to Travel Saudi Arabia, Ending Its 'Pariah' Status" The New York Times, 02.06.2022, https://www.nytimes.com/2022/06/02/us/politics/biden-saudi-arabia.html, (Erişim Tarihi: 11.07.2023)

[247] Joe Biden, "Why I'm Going to Saudi Arabia?", 09.07.2022, https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/07/09/joe-biden-saudi-arabia-israel-visit/, (Erişim Tarihi: 11.07.2023)

Biden'ın açıklamalarından anlaşılayacağı üzere ABD'nin öncelikli politikası Suudi Arabistan'ın OPEC liderliğini kullanarak petrol üretiminin artışının desteklenmesi ve bu yol ile artan enerji fiyatlarının düşüşe geçmesidir. Sonuçta ise enerji fiyatlarının düşmesi uzun vadede Rus ekonomisine zarar verecek ve Rusya ile rekabet Körfez coğrafyasında da kazanılmış olacaktı. Buna karşın ABD'nin bu politikası OPEC ülkelerinin siyasi önceliklerden çok arz ve talep durumunu öncelemesi sebebiyle başarılı olamadı ve OPEC üretimde azalmaya gidileceğini açıkladı. Bu yönde bir açıklamadan sonra ise ABD tarafından Suudi Arabistan hedef gösterildi ve Amerikan meclisinde ülke Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürttüğü saldırıya destek vermek ile suçlandı. Joe Biden'ın yardımcıları ise oluşan bu senaryo ile birlikte Suudi Arabistan'ın cezalandırılması seçeneğinin yanı sıra stratejik petrol rezervlerinden salınım yapma ve Venezuela ile yakınlaşma seçenekleri arasında durmaya başladı.[248] ABD tarafının bu suçlamaları karşısında Suudi Arabistan tarafından açıklamada bulunan Enerji Bakanı Prens Abdulaziz bin Selman ise acil durum stoklarının tüketilmesinin gelecekte daha büyük sorunlara yol açacağını ve bunun piyasaları manipüle etmek olduğunu söyleyerek doğrudan isim vermeden ABD'yi eleştirdi.[249]

Karşılıklı yapılan bu açıklamaların ardından ilişkiler bir süre daha durağan ilerlemişse de 2023 yılına gelindiğinde küresel enerji piyalarının hala düzene girmemiş olması ve diğer bölgesel gelişmeler ABD açısından Suudi Arabistan'ın önemini canlı tuttu. Buna karşın bölgesel rekabet bağlamında Çin'in İran ve Arabistan arasında arabulucuk rolü üstlenerek bölgeye müdahale etmesi ve Arabistan'ın artık ABD menşeli askeri teknolojilere ihtiyacının büyük oranda azalması da Arabistan açısından ABD'nin önemini dönüştüren gelişmeler olarak ön plana çıkmıştır. Bu gelişmelere ek olarak Çin, Hindistan ve Rusya menşeli ürünlerin Suudi Arabistan pazarında giderek etkili olmaya başlaması ve Arabistan'ın Şangay İşbirliği Örgütü'ne diyalog ortağı

[248] Peter Baker, "Biden's Choice After OPEC Cuts: Woo Saudi Arabia or Retaliate?", New York Times, 06.10.2022, https://www.nytimes.com/2022/10/06/us/politics/biden-saudi-arabia-oil.html, (Erişim Tarihi: 12.07.2023)
[249] Bradford Betz," Saudi Energy Minister Slams Release of Oil Reserves as 'Mechanism to Manipulate Markets'", Fox Business, 26.10.2022, https://www.foxbusiness.com/economy/saudi-energy-minister-slams-release-oil-reserves-mechanism-manipulate-markets, (Erişim Tarihi: 12.07.2023)

olarak katılması da ABD'nin buradaki konumunu etkisizleştiren gelişmelerden biridir.[250] Mevcut durumda Rusya'yı enerji alanında sınırlandırmak için bölgeye müdahale eden ABD, Suudi Arabistan'ın Asya ülkeleri ile yakınlaşması ve OPEC kararlarına bağlı kalması sonucunda bölgede sınırlanmış ve bölgedeki küresel rekabet gücü de zayıflamış olarak görünmektedir.

3.3.2 Rus Enerjisinin Yeni Dağıtım Merkezi: Birleşik Arap Emirlikleri

OPEC ülkeleri arasında üretim faaliyetlerini artırma noktasında ABD'nin desteklediği ilk ülkelerden biri de Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Krizin başlaması ile birlikte karşılıklı temaslar sonrası BAE'nin Washington Büyükelçisi Yousef Al Otaiba, 9 Mart 2022 tarihinde büyükelçilik üzerinden yayınladığı mesajda ülkesinin 50 yılı aşkın bir süredir küresel enerji pazarında güvenilir ve sorumlu bir tedarikçi olduğunun altını çizmiştir. Bunun yanında Otaiba, üretim artışlarından yana olduklarını ve üretim artırımı konusunda OPEC ülkelerini teşvik edeceklerini de belirtmiştir.[251]

Büyükelçinin bu açıklaması her ne kadar kısa vadede ABD tarafının üretimi artırma taleplerine cevap verecek gibi göründüyse de uzun vadede OPEC ve OPEC+ içindeki dengeler incelendiğinde sürecin politik boyutları ön plana çıktı. Bu anlamda krizin başlamasından sonra nisan ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Rusya'nın İnsan Hakları Konseyi üyeliğinin askıya alınması konusunda yapılan oylamada BAE çekimser oy kullandı.[252] Bu tutumun olası sebeplerinden biri bölgesel güç dengeleri bağlamında BAE'nin Suudi Arabistan'ın liderlik rolüne karşılık OPEC içinde Rusya ile hareket etmek istemesidir. İki taraf arasındaki bu ittifak ilişkisi göz önüne alındığında Birleşik Arap Emirlikleri üretim artırma noktasında Rusya'yı

[250] Gökhan Ereli, "ABD – Suudi Ortaklığını Canlandırma Çabaları", Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 15.06.2023, https://www.orsam.org.tr/tr/abd-suudi-ortakligini-canlandirma-cabalari-/, (Erişim Tarihi: 15.07.2023)
[251] Embassy of The United Arab Emirates Washington D.C, "Statement From Ambassador Yousef Al Otaiba, 09.03.2022, https://www.uae-embassy.org/news/statement-ambassador-yousef-al-otaiba, (Erişim Tarihi: 21.07.2023)
[252] United Nations News, "UN General Assembly Votes to Suspend Russia From The Human Rights Counsil", 07.04.2022, https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782, (Erişim Tarihi: 21.07.2023)

karşısına alacak olmaktan çekinmektedir. Buna rağmen de BAE'nin ABD ile ilişkileri üretimi artırmak istemeyen Suudi Arabistan'dan daha olumlu bir zemindedir.

Birleşik Arap Emirlikleri ve ABD 'nin enerji sektörü üzerindeki işbirliği Ukrayna krizi bağlamından ayrılarak ABD tarafından yeni enerji sistemi olarak görülen yenilenebilir enerji sektörüne kaymıştır. Bu çerçevede 2022 yılının kasım ayında taraflar yenilenebilir enerji projelerine finansman oluşturmak adına 100 milyar dolarlık bir ortaklık anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre taraflar sadece kendi ülkeleri ile sınırlı kalmayacak şekilde tüm dünyada sürdürülebilir enerji projelerine destek olacak ve 2035 yılına kadar 100 gigawatt üretim kapasitesine ve ulaşacaklardır.[253] Anlaşmanın temel amacı fosil yakıt temelli küresel enerji sektöründen yenilenebilir enerji temelli yeni bir enerji sektörüne geçişi hızlandırmak olarak yorumlanabilir. Bu açıdan ise ABD'nin BAE ile ortaklık kurmasının amacı teorik olarak küresel iklim krizi ile mücadele ve daha sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek ise de diğer taraftan yeni sistem üzerinden bölgede ittifak edinmek ve yeni sistemde de enerjide küresel bir güç olarak varlığını devam ettirmektir.

ABD ile ilişkiler işbirliği temelinde ilerlerken BAE açısından Rusya da vazgeçilmez bir ticari partner olarak görünmektedir. Bu açıdan Ukrayna krizinden önce Rus petrolünün dünyaya dağılması noktasında bir merkez görevi gören bölge, tüccarların çoğuna ev sahipliği yapan İsviçre'nin Cenevre şehriydi. Kriz ile birlikte İsviçre'nin de Rusya'ya yaptırım uygulaması sonrası ise bu dağıtım merkezi büyük ölçüde Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai bölgesine kaydı. 2023 yılında Dubai bu anlamda yeni Cenevre olarak ilan edilirken Rus ham petrolünün en büyük 20 tüccarından 8'i ve rafine edilmiş petrol ürünlerinde de en büyük 20 tüccardan 10'u bu bölgeye kayıt olmuştur.[254] Böylece Rusya'nın Ortadoğu bölgesindeki en büyük ticari partnerinin Birleşik Arap Emirlikleri olduğu söylenebilir. Bu durum ABD ile de devam eden işbirliği süreci de göz önüne alındığında BAE'nin uyguladığı denge siyasetini

[253] Mohammad Farid Mahmoud Abdullah, Safiye Karabacak, "BAE ile ABD Yenilenebilir Enerjiye 100 Milyar Dolarlık Yatırım İçin Anlaşma Yaptı", 01.11.2022, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bae-ile-abd-yenilenebilir-enerjiye-100-milyar-dolarlik-yatirim-icin-anlasma-yapti/2726447, (Erişim Tarihi: 21.07.2023)
[254] Tom Wilson, "How Dubai Became 'The New Geneva' For Russian Oil Trade", Financial Times, 19.07.2023, https://www.ft.com/content/7ac92047-b306-49d0-9811-ddde5c916dd6, (25.07.2023)

göz önüne sermekte ve iki ülkenin bölgedeki rekabetinin sonuçsuz kalacağına işaret etmektedir.

3.3.3 Yaptırımdan İşbirliğine: İran ve Venezuela

Ukrayna krizi ile birlikte piyasalarda oluşan arz açığını dengelemek adına kaynak arayışlarına giren Amerika Birleşik Devletleri için bir başka alternatif kaynak uzun zamandır yaptırım uyguladığı İran ve Venezuela oldu. ABD, ekonomik kazanımları ve Rusya'yı sınırlandırmak gibi iki hayati çıkarı söz konusu olduğu için hasımlık siyaseti yürüttüğü bu iki ülke ile diplomatik temasları yeniden üst düzeye çıkardı ve çözüm sürecine girdi.

İran her ne kadar Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılama noktasında kendisine uygulanan yaptırımların kaldırılması şartını öne sürmüş olsa da alternatif bir kaynak oluşturabilme kapasitesi göz önüne alındığında bu durumun pek de gerçekçi olmadığı görülmektedir. İran'ın sahip olduğu kaynakları ihraç edebilme yönünden altyapısı gelişmemiş olmak ile birlikte sadece Türkiye, Ermenistan, Irak ve Azerbaycan'a ihracat yapabilmektedir. Bu durumun başlıca sebebi de özellikle son on yılda kontrol edilemez derecede artan iç tüketimdir.[255]

Politik anlamda bakmak gerekirse de İran krizin başından beri Rusya'ya destek vermekte ve AB ve ABD tarafından açıklanan yaptırım paketlerinden anlaşıldığı üzere Rusya'ya askeri teknoloji gönderdiği açıkça görülmektedir. İran ve Rusya işbirliği sadece askeri alan ile sınırlı kalmamış enerji sektörünüde içine almıştır. Bu çerçevede taraftar 2022 yılının temmuz ayında 7 petrol ve doğal gaz sahasının geliştirilmesi ve 14 petrol ve gaz sahasının da ortak işletilmesi konularında toplam 40 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamışlardır. Ayrıca anlaşma ile birlikte tüm ortak enerji projelerinin finansmanının Rus bankaları tarafından yapılması ve Rus gazının İran'a ihracının yanında swap sistemi ile üçüncü ülkelere de ihraç edilmesi konularında da ortaklık öngörülmüştür.[256] Her iki ülkenin de enerji tedarikçisi olması ve bu nedenle aslında

[255] Nader Itayim, "Türkiye'nin Doğal Gaz Merkezi Olmak İçin Potansiyeli Büyük", **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 23, s.21

[256] Kenan Aslanlı, "İran – Rusya Enerji Anlaşmasının Yeni Detayları ve Öngörüler", 29.08.2022, https://www.iramcenter.org/iran-rusya-enerji-anlasmasinin-yeni-detaylari-ve-ongoruler-793, (Erişim Tarihi: 25.07.2023)

aralarında bir rekabet söz konusu olduğu göz önüne alındığında varılan işbirliğinin ABD'nin son yıllarda önemli bir üretici olarak ön plana çıkmasına bağlanabilir. Bu açıdan Rusya ve İran'ın ABD ile rekabet edebilmek adına stratejik çıkarlar doğrultusunda işbirliğine vardıkları analiz edilir. ABD açısından da durum bu şekilde rekabet ekseninde devam ederken enerji ticareti karşılığında İran'a nükleer program üzerinden tavizler vermek Rusya – İran – Çin bloğunu güçlendirecek bir senaryo anlamına gelecektir.

İran'ın Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri açısından alternatif bir kaynak oluşturmasının önündeki bir diğer engel de İran'ın batılı değer ve normlar açısından oldukça uygunsuz görüntü oluşturmasıdır. İnsan hakları konusunda yaşanan ihlaller, sokak eylemleri, can kayıpları ve hükümetin bu konulardaki baskıcı tavrı özellikle Avrupalı aktivistlerin sıklıkla dile getirdikleri bir konudur. Bu nedenle İran gibi bir ülkeyle olası işbirliği batı kamuoyu tarafından oldukça sert eleştirileri de beaberinde getirme potansiyeli taşımaktadır.[257]

İran ile birlikte uzun zamandır Amerikan yaptırımlarına maruz kalan ve özellikle petrol açısından ciddi bir alternatif oluşturma potansiyeline sahip olan bir diğer ülke de Venezuela'dır. Son yıllarda yapılan çalışmalar doğrultusunda uzun zamandır dünyanın en büyük petrol rezervlerinin Suudi Arabistan'da olduğu bilgisi geçerliliğini yitirmiş ve Venezuela'nın daha büyük bir rezerve sahip olduğu kanıtlanmıştır. Bu açıdan anlaşmaya varılması durumunda Amerika Birleşik Devletleri'nin Venezuela petrolünü Avrupa'ya ve tüm dünya pazarına açmasının önünde teoride bir engel bulunmamaktadır. Uygulamada ise Venezuela'nın petrolünü çıkarması durumunda bu petrolün işlenmesi ve ihracata hazır hale gelmesi ancak belirli bir zaman sonunda gerçekleşebilir ki bu da özellikle Avrupa'nın acil ihtiyacına bir çözüm sunmamış olacaktır.[258]

Uzun vadede kazanım elde etmek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri tıpkı İran örneğinde olduğu gibi Venezuela ile de anlaşma yoluna gitti ve öncelikle 2022 yılının kasım ayında ülkeye petrol konusunda uygulamakta olduğu yaptırımları

[257] Serdar Kesgin, "Ukrayna Krizi Çerçevesinde Gelişen Enerji Sorunu: Türkiye ve Avrupa Üzerine Bir İnceleme", **Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi**, Yıl 14, Sayı 64, s.74
[258] Kesgin, a.g.m., s.66

hafifleteceğini duyurdu. Ardından da büyük petrol şirketi Chevron'a Venezuela'da petrol çıkarımı ve üretimi noktasında izin verdi. İki taraf arası ilişkilerin yıllardır en düşük seviyede tutulduğu göz önüne alındığında bu gelişme her ne kadar uzun vadeli işbirliği sinyalleri olarak yorumlanmışsa da taraflar arası özellikle enerji alanında işbirliğinin önünde bir takım engeller bulunmaktadır.

Bu çerçevede ABD yaptırımları nedeniyle Venezuela'nın Rusya ile enerji sektöründe işbirliğini geliştirdiğini hatta iki ülke ticaretinin iç içe geçtiğini söylemek gerekir. ABD ile ilişkilerin normalleştirme sürecine girmesinin önündeki en büyük engel Rus petrol şirketi Roszarubezhneft'in Venezuela petrol sahalarındaki varlığıdır. Roszarubezhneft'in Venezuela'nın en büyük petrol şirketi olan PDVSA ile beş farklı ortak girişimde %40 oranında bir hissesi ve günlük petrol üretiminde de %15 gibi bir payı olduğu düşünüldüğünde bu engelin boyuta da daha açık görünmektedir.[259] Venezuela'nın Rusya ile özellikle petrol sektöründe geliştirdiği bu derin bağlar düşünüldüğünde ülkenin ABD'nin sıkı bir müttefiki konumuna evrilmesi yakın zamanda pek mümkün değildir. Biden yönetimi, Venezuela gibi yakın coğrafyasında var olan bir ülkeyi Rusya – Çin – İran bloğuna yakınlaştırmamak için bu riskleri göze alabilir. Buna karşın madalyonun diğer yüzünde Biden yönetimi, İran ile diyaloglar da göz önüne alındığında 2024 seçimleri öncesinde ağır insan hakları ihlalleri ile suçlanan bu ülkeler ile yakınlaşma suçlaması ile karşı karşıya kalabilir. Diğer yandan işbirliği ihtimalinin gerçekleşebilmesi için öncelikle ABD yaptırımları sebebiyle oldukça zarar görmüş petrol endüstrinin tekrar inşa edilmesi gerekir ki bu noktada ABD'nin buna finansman sağlayıp sağlamayacağı da oldukça belirsizdir.

3.3.4 Enerjide Dengeleyici: Katar

Avrupa enerji pazarı için alternatif olarak görülen tedarikçi ülkelerden bir diğeri de dünyanın en büyük LNG üreticilerinden biri olan Katar'dır. Katar, halihazırda krizin hemen öncesinde AB LNG pazarı üzerindeki en büyük üçüncü

[259] Hüsamettin Aslan, "Ukrayna Savaşı Rus Petrolü, ABD'yi Venezuela ile Yakınlaştırıyor", Independent Türkçe, 17.03.2022, https://www.indyturk.com/node/485386/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/ukrayna-sava%C5%9F%C4%B1-ve-rus-petrol%C3%BC-abdyi-venezuela-ile-yak%C4%B1nla%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1yor, (Erişim Tarihi: 27.07.2023)

tedarikçi olduğu düşüldüğünde sadece üretim artırma noktasında gözlerin çevrildiği bir ülkedir. Bu nedenle de krizin patlak vermesi ile birlikte üretim artırma beklentilerine karşılık Enerji Bakanı Saad bin Şeride El – Kabi konu ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. El – Kabi açıklamasında ülkesinin alternatif olarak görüldüğünün farkında olarak yine de hiçbir ülkenin bir günde Rus gazına alternatif olamayacağını belirtmiş ve bunun yanında Avrupa'nın bu ihtiyacını Rusya'sız karşılayabilmek için en az 7 – 8 yıla ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Açıklamasının devamında ise ülkesinin çeşitli Avrupa ülkelerinde bulunan istasyonları aracılığı ile daha fazla üretim için çalışacağını ancak bu üretim artışının yine de Avrupa pazarını idame ettirmeye yetmeyeceğinin altını çizmiştir.[260]

Enerji bakanının bu açıklamalarını takip eden süreçte işbirliği görüşmeleri devam etti ve kasım ayında da Katar – Almanya ve ABD arasında ilk ortaklık anlaşması kamuoyuna duyuruldu. Düzenlenen basın toplasında El – Kabi, "Almanya Avrupa'daki en büyük doğal gaz pazarını temsil ediyor ve biz onların enerji güvenliğini desteklemekte kararlıyız" ifadelerini kullandı.[261] Katar enerji şirketi Qatar Energy ve ABD'li enerji şirketi ConocoPhillips arasında imzalanan anlaşmaya göre 2026 yılından başlamak üzere 15 yıl boyunca her yıl 2 milyon ton sıvılaştırılmış doğal gaz Amerikan firmasına satılacak ve daha sonra bu firma aracılığı ile Almanya'ya sevk edilecektir. 2 milyon sıvılaştırılmış doğal gaz yaklaşık 30 terawatt saate yani Almanya'nın yıllık enerji tüketiminin %3'üne denktir. Ukrayna savaşından önce ise Rusya'dan alınan 500 terawatt ile kıyaslandığında bu rakamın göreceli olarak daha az bir ihtiyacı karşılamaya yönelik olduğu açıktır.[262]

Krizin birinci yılı geride kalırken 2023 yılının ocak ayında Abu Dabi'de düzenlenen Atlantik Enerji Konseyi konferansına katılan Enerji Bakanı El – Kabi krizin geleceğine yönelik ülkesinin öngörülerini dile getirdi. Bu açıdan her ne kadar

[260] NTV, "Katarlı Bakandan Rus Gazı Açıklaması: Bir Gecede Rus Gazına Alternatif Bulunamaz", 27.03.2022, https://www.ntv.com.tr/ekonomi/katarli-bakandan-rus-gazi-aciklamasi-bir-gecede-rus-gazina-alternatif-bulunamaz,gvh_OKkXl06KVnf9hz4H2A, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)
[261] Sözcü, "Almanya ve Katar'dan 15 Yıllık LNG Anlaşması", 19.11.2022, https://www.sozcu.com.tr/2022/ekonomi/almanya-ve-katardan-15-yillik-lng-anlasmasi-7507004/, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)
[262] Patrick Wintour, "Germany Agrees 15 – Year Liquid Gas Supply Deal With Qatar", The Guardian, 29.11.2022, https://www.theguardian.com/world/2022/nov/29/germany-agrees-15-year-liquid-gas-supply-deal-with-qatar, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

Avrupalı yetkililerin söylemleri Rus gazı ithal etme noktasında geri dönüşün olmadığı yönündeyse de El - Kabi ilişkilerde unutma ve affetme yaşanabileceği ve ilişkilerin zamanla yumuşayacağını düşündüklerini dile getirdi. Ayrıca Avrupa kış koşullarının sert geçmemesi nedeniyle yüksek seviyede gaz sıkıntısı çekmemişti ancak gaz stoklarının azalması ve yeni gaz tedariği olmadığı durumda krizin etkileri bir süre daha devam edecekti.[263]

Bu açıklamaların yanı sıra Katar, Ukrayna savaşı ile başlayan enerji krizinden ekonomik ve siyasi kazanımlar da elde etmiştir. Asya pazarına uzun süredir LNG ihraç eden Katar, Rusya'nın oluşturduğu boşluk sonrası Avrupa pazarındaki payını da artırmış ve Rusya'yı geride bırakarak 2022 yılında Avrupa'nın en büyük ikinci[264] LNG tedarikçisi olmuştur. Aynı zamanda Asya pazarı üzerinde de özellikle Çin ile işbirliklerini artırmakta ve bu durum da Rusya'nın Avrupa'ya ihraç edemediği enerjiyi bu bölgeye kaydırma stratejisini zora sokmaktadır.[265]

[263] Natasha Turak, "Russian Gas Will Eventually Return to Europe as Nations 'Forgive and Forget' Qatari Energy Minister Says", 16.01.2023, https://www.cnbc.com/2023/01/16/russian-gas-will-eventually-return-to-europe-as-nations-forgive-and-forget-qatari-energy-minister-says.html, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

[264] European Comission, "Quarterly Report on European Gas Markets", Volume 15, Issue 4, s.14

[265] Clifford Krauss, "Qatar Extend Its Natural Natural Gas Dominance at Russia's Expense", The New York Times, 09.12.2022, https://www.nytimes.com/2022/12/09/business/energy-environment/qatar-gas-oil.html, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

SONUÇ

Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu arasında yarım yüzyıl boyunca devam etmiş olan soğuk savaş, şartları ve alanları farklılaşmış olmasına rağmen iki devletin rekabet eder durumunu devam ettirecek kadar doğallaştırmıştır. Bu nedenle 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile soğuk savaş dönemi sona ermesine rağmen Sovyetlerin düşman algısı ve refleksleri Rusya Federasyonu'na da miras kalmıştır.

Birinici bölümde ele alındığı üzere Batı Avrupa ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan çift kutuplu sistemde Amerika Birleşik Devletleri'nin değerler sistemine dahil oldu ve onunla müttefiklik ilişkisi içine girdiler. Bu dönemde savaşlardan eski gücünü kaybederek çıkan İngiltere ve Fransa uluslararası sistemdeki liderlik rolünü iki kez yenilerek çıkan Almanya ise temelde bir aktör olma durumunu kaybetti. Böylece soğuk savaş boyunca bu ülkeler Amerika Birleşik Devletleri'nin adeta himayesinde siyaset yürüttü ve çeşitli örgütlere dahil olarak ona askeri ve ekonomik bağlar ile bağlandılar.

Doğu Avrupa ülkeleri ise temelde coğrafi konumları nedeniyle genellikle seçme şansları da olmayarak Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanında varlıklarını devam ettirdiler. Sovyetler bu ülkeler üzerindeki etkisini daim kılmak için öncelikle komünist ideolojiyi ihraç etti, daha sonra da oluşturulan uydu hükümetler yardımıyla bu ülkeleri kontrol altında tuttu. Böylece ortaya çıkan bloklar siyaseti oldukça sert sınırlara sahip oldu ve Avrupa ülkeleri açısından soğuk savaş bitene kadar başlangıçtaki politik taraflarını değiştirmek nerdeyse imkansız hale geldi.

Soğuk savaşın sona ermesi ile her an nükleer bir krizin eşiğine gelineceği ve yeni bir savaş çıkabileceği endişesiyle geçen yaklaşık 45 yıl sona erdi. Savaştan galip ayrılan taraf Amerika Birleşik Devletleri ve onun Batı Avrupalı müttefikleri olurken, Sovyetler Birliği dağıldı ve Doğu Avrupa ülkeleri kendi kaderlerine terkedildi. Böylece 2000'li yıllara kadar geçen sürede yeni kurulan sürede Rusya Federasyonu devletini tanımlama ve iç istikrarsızlıklarını giderme süreci geçirirken, Doğu Avrupa devletlerleri de batılı değerler ve politikalar yönünde uyum süreçleri geçirmeye başladılar.

2000'li yıllar ile birlikte yeni oluşan liberal dünya düzeni karşılıklı ilişkilere ortak zemin oluşmayı ve geliştirmeyi başarmışsa da zaman zaman bu ilişkiler soğuk savaş reflekslerine uygun olarak gerilme ve tırmanma noktalarına kolayca gelebilmektedir. İki devlet özellikle Kırım ve Ukrayna krizleri gibi Rusya'nın bölgesel politikalarının sertliği nedeniyle sık sık karşı karşıya gelse de, aralarındaki rekabetin en sert olduğu alan enerji sektörüdür.

Vladimir Putin iktidarının en özgün hamlesi kuşkusuz ülkesinin doğal kaynaklarını siyasileştirmesi ve uluslararası ilişkilerde enerji diplomsisini hayata geçirmiş olmasıdır. Buna paralel olarak küresel enerji sektörünün genel görünüme bakıldığında ABD ve Rusya'nın petrol, doğal gaz ve kömür gibi temel enerji kaynaklarının rezerv ve üretimleri noktasında neredeyse art arda sıralanması bu iki ülkeyi doğal bir rekabet durumuna çeken bir etkendir. Putin'in enerji merkezli iktidarının stratejik hatalarından biri, Sovyetler Birliği hafızasından miras kalan şekilde ekonomik anlamda daha güçsüz durumda bulunduğu ABD ve onun müttefiki Avrupa Birliği ülkeleri ile silahlanma yarışı ve askeri güç kullanımına girmiş olmasıdır.[266] Bu açıdan Kırım, Gürcistan, Ukrayna ve Ortadoğu'nun diğer bölgelerinde ABD ve diğer batılı ülkeler ile zaman zaman karşı karşıya kalmış ve bu cesur politikalar sebebiyle soğuk savaşın rekabet hafızası tekrar canlanmaya başlamıştır. Ukrayna krizi ise diğer tüm çatışma alanlarından daha farklı ve derin bir kriz ortaya çıkarmış ve en büyük etkisini siyasi alandan çok enerji sektöründe ortaya çıkarmıştır.

Soğuk savaş sonrası Sovyetler Birliği'nden gelen tehdit algısının sona ermesi, Avrupa Birliği ülkeleri için Amerika Birleşik Devletleri'nin liderlik rolünün sona ermesi anlamına geldi. Bu nedenle Birlik, Doğu Avrupa'ya doğru genişleme ve bu ülkelerin katılımı ile birlikte de uyum süreçleri geçirdi. Ardından Amerikan savunma bağımlılığının ortadan kaldırılması amacıyla ortak dış ve güvenlik politikaları yürütüldü ve 2000'li yıllar boyunca AB'nin ABD'den bağımsızlaşması politikaları takip edildi. Bu açıdan zaman zaman taraflar uluslararası meselelerde karşı karşıya

[266] Kemal İnat, "BRICS Yeni Bir Çok Kutuplu Düzeni Şekillendirebilir Mi?" 23.08.2023, https://www.setav.org/uzmanlar-cevapliyor-15-brics-zirvesi/, (Erişim Tarihi: 27.08.2023)

bile geldiler ve bu durum transatlantik ittifakın çatlamış olup olmadığı sorularını beraberinde getirdi.

AB'nin tek taraflı hareket etmeye başlamasıyla birlikte Rusya Federasyonu'nun da enerji sektörü merkez alınarak gelişmesi ve Avrupa pazarı üzerinde de gittikçe artan bir etkiye sahip olması Amerika Birleşik Devletleri ile arasındaki küresel rekabeti tetikledi. AB, çalışmanın çeşitli bölümlerinde istatistiksel veriler ile ortaya konduğu üzere dışa bağımlı bir bölgedir. Her ne kadar bu bağımlılığın büyük bir kısmı Rusya Federasyonu'na karşı olsa da 2016 sonrası LNG ihraç etmeye başlayan ABD, pazardaki payını kademeli olarak artırmıştır.

Bu doğrultuda Rusya'nın bölge ile ticaret hacmini kısıtlamaya çalışan ABD, taraflar arası imzalanan Kuzey Akım – 2 ve TürkAkım gibi projelere şiddetle karşı çıktı. Bu muhalefeti zaman zaman AB ülkelerinin lideri rolü ile soğuk savaş refleksleri doğrultusunda yaptı ve sıklıkla tehdit dilini kullanmaktan da çekinmedi. Diğer yandan EASTMED gibi Rusya'nın dahil olmadığı alternatif boru hattı projelerine finansör konumuyla destek oldu. Bu noktada ABD'nin desteğini çekmesi sonrası projenin rafa kalkması gelişmeleri birlikte düşünüldüğünde ülkenin AB enerji pazarı üzerindeki etkisi de net bir şekilde görülmektedir.

Günümüzde ise Ukrayna savaşı ile ortaya çıkan enerji kriz ve rekabetinin en büyük etkilerinden biri özellikle Donald Trump iktidarının güven vermeyen politikaları sebebiyle iyice ayrışmakta olan transatlantik ittifakını tekrar birleştirmiş olmasıdır. Kriz, Rusya ve Amerika tarafları arasındaki ilişkileri soğuk savaş sonrası görülmemiş bir düzeye indirdi ve ilk kez Rusya'ya uygulanan yaptırımlara enerji sektörü de dahil edildi. Bu doğrultuda ABD tarafı derhal Rusya'dan enerji ithalatını keseceğini açıklarken, İngiltere ve bağımlılığı ciddi oranlara dayanan AB tarafları ise tedariğin kademeli olarak azaltılacağını duyurdular.

Yaptırım kararları sonrasında alternatif kaynakların gündeme geldiği düşüldüğünde halihazırda pazar üzerinde payını artırmakta olan Amerika Birleşik Devletleri açısından Rusya'yı elimine etme ve pazarı domine etme fırsatları ortaya çıktı. Bu fırsatları stratejik hamleler ile değerlendirmeye çalışan ABD, Avrupa üzerindeki siyasi dominasyonunu da tekrar tesis etme yolunda önemli kazanımlar elde

etti. Böylece Avrupa Birliği, Rusya'dan meydana gelen doğal gaz tedarik açığını ABD'den ve petrol açığını da ABD merkezli şirketlerin aktif olduğu Ortadoğu ülkelerinden ithal ederek doldurmak durumunda kaldı.[267]

Söz konusu rekabet ve müttefiklik ilişkileri incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya Federasyonu'na karşı yürüttüğü çevreleme politikasının soğuk savaşın ardından da devam ettiği görülmektedir. Bu politikanın merkezi bir kez daha Avrupa kıtası olurken, bu kez siyasi amaçlardan çok enerji sektörü üzerinden ekonomik amaçlara hizmet etmektedir. ABD günümüzde bu politikada başarıya ulaşmış gibi görünmek ile birlikte politikanın başarıya ulaşmasının çok büyük bir sebebi de Ukrayna krizidir. Bu çerçevede her ne kadar batılı ülkelerin perspektifinden saldırgan politikalar üreterek Rusya kendi sonunu hazırlamış gibi görünüyor olsa da özellikle ABD ve onun önderliğinde NATO'nun savaşın ilk günlerinden beri takip ettiği tansiyon artırıcı politikalar gözden kaçırılmamalıdır.

Diğer yandan Ukrayna krizi her ne kadar ülkelerin enerji politikalarını gözden geçirip yeni yol haritaları belirlemelerine sebebiyet vermiş olsa da açıklanan acil müdahale önemleri kısa vadede beklenen etkiyi yaratmamıştır. Savaşın ikinci yılına girilmesi ile birlikte enerji güvenliğinin hala tesis edilememesi de küresel enerji dinamiklerinin ne yöne evrileceğini hala belirsiz kılmaktadır.[268] Rusya Federasyonu'nun yaptırımlar sebebiyle küresel enerji marketi üzerinde sınırlandırılmış olması yeni bir ekonomik düzenin sinyalleri olarak yorumlanabilir. Buna karşın böyle bir sistemin enerjide büyük bir güç olan Rusya'yı dışarıda bırakacak şekilde sürdürülebilir olup olmadığı ve ondan açılacak boşluğu diğer tedarikçi ülkeler tarafından ne şekilde doldurulabileceği ya da doldurulamayacağı hala tartışmaya açık bir konudur. Söz konusu nedenlerden ötürü de Ukrayna savaşının gidişatı, Rusya Federasyonu'nun savaş konusundaki tavrı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin muhalefetinin ölçüsü ya da uzlaştırmacı bir rol üstlenip üstlenmeyeceği gibi sorulara bağlıdır. Bunların yanında Çin, Hindistan, İran ve Suudi Arabistan gibi diğer aktörlerin varlığı ve pozisyonları da çeşitli ittifak ilişkilerini ortaya çıkarabileceği gibi bu

[267] Kesgin, a.g.m., s.75
[268] Fatma Gülçin Kabasakallı, "Yenilenebilirde Güçlü, Krize Karşı Temkinli", **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 24, s.5

aktörlerin krizin çözümüne ilişkin politikaları da enerji piyasası için hayati önem taşımaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Abdullah, Mohammad Farid Mahmoud, Safiye Karabacak: "BAE ile ABD Yenilenebilir Enerjiye 100 Milyar Dolarlık Yatırım İçin Anlaşma Yaptı", 01.11.2022, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bae-ile-abd-yenilenebilir-enerjiye-100-milyar-dolarlik-yatirim-icin-anlasma-yapti/2726447, (Erişim Tarihi: 21.07.2023)

Ablabekova, Altyn: "Rusya Enerji Politikasının Dünya Enerji Piyasasındaki Rolü", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014

Acar, Yücel: "EASTMED Projesinde Dönüm Noktasına mı Geliniyor?", **SETA Perspektif**, Sayı 236, 2022

Akşin, Sina: "**Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**", İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2022

Amiel, Sandrine: " Pompeo Kicks Off Central Europe Tour Amid Concerns Over Russia, Chine Engagements", Euronews, 11.02.2019, https://www.euronews.com/2019/02/11/pompeo-kicks-off-central-europe-tour-amid-concerns-over-russia-china-engagement , (Erişim Tarihi: 23.02.2023

Armaoğlu, Fahir: "Sovyet – Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı 1945 – 1948", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 1949, (Yayınlanma Tarihi:24.02.2015)

Armstrong, Martin: "The Biggest Liquefied Gas Exporters", 26.07.2022, https://www.statista.com/chart/27839/biggest-liquefied-natural-gas-exporters/ , (Erişim Tarihi: 17.02.2023)

Ascher, Abraham: "**Kısa Rusya Tarihi**", Say Yayınları, İstanbul, 2022

Aslan, Hüsamettin: "Ukrayna Savaşı Rus Petrolü, ABD'yi Venezuela ile Yakınlaştırıyor", Independent Türkçe, 17.03.2022, https://www.indyturk.com/node/485386/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/ukrayna-sava%C5%9F%C4%B1-ve-rus-petrol%C3%BC-abdyi-venezuela-ile-yak%C4%B1nla%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1yor, (Erişim Tarihi: 27.07.2023)

Aslanlı, Kenan: "İran – Rusya Enerji Anlaşmasının Yeni Detayları ve Öngörüler", 29.08.2022, https://www.iramcenter.org/iran-rusya-enerji-anlasmasinin-yeni-detaylari-ve-ongoruler-793, (Erişim Tarihi: 25.07.2023)

Astakhova, Olesya, Can Sezer: "Turkey, Russia Launch TurkStream Pipeline Carriyng Gas To Europe", 08.01.2020, https://www.reuters.com/article/us-turkey-russia-pipeline-idUSKBN1Z71WP , (Erişim Tarihi: 14.02.2023)

Askeroğlu, Sabri: "Rus Enerji Kaynakları, Gerileyen AB Ekonomisi ve Amerikan Çıkarları", 30.11.2022, https://www.ankasam.org/rus-enerji-kaynaklari-gerileyen-ab-ekonomisi-ve-amerikan-cikarlari/, (Erişim Tarihi: 08.06.2023)

Authenticated U.S Government Information, "National Defence Authorication Act For Fiscal Year, 2019

Aytekin, Emre: "Çin, ABD'nin Çinli Şirketleri Yaptırım Listesine Almasını Protesto Etti", AA, 27.02.2023, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/cin-abdnin-cinli-sirketleri-yaptirim-listesine-almasini-protesto-etti/2832764, (Erişim Tarihi: 19.06.2023)

Bağış, Bilal: "Rusya - Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye ve Türkiye'ye Etkileri", **Seta Yayınları**, 2022

Baker, Peter, Ben Hubbard: " Biden to Travel Saudi Arabia, Ending Its 'Pariah' Status" The New York Times, 02.06.2022, https://www.nytimes.com/2022/06/02/us/politics/biden-saudi-arabia.html, (Erişim Tarihi: 11.07.2023)

Baker, Peter: "Biden's Choice After OPEC Cuts: Woo Saudi Arabia or Retaliate?", New York Times, 06.10.2022, https://www.nytimes.com/2022/10/06/us/politics/biden-saudi-arabia-oil.html, (Erişim Tarihi: 12.07.2023)

BBC News: "ABD Yaptırımları: TürkAkım ve Kuzey Akım – 2 Projeleri Hakkında Neler Biliniyor?", 22.12.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50883992 , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

BBC News: "Nord Stream 2: Germany and Russia Decry U.S Sanctions", 21.12.2019, https://www.bbc.com/news/world-europe-50879435 , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

BBC News: "Rusya'ya Bağımlılığı Azaltmak İsteyen AB, ABD ile Gaz Anlaşması İmzaladı", 25 Mart 2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60872675, (Erişim Tarihi: 17.03.2023)

Bekcan, Umut: "The Cold War In The Middle East Im The Second Half of The 50s: What Was The Soviet Response Against Western Interventionism", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 34, Sayı 1, 2019, s.49 – 72

Betz, Bradford: "Saudi Energy Minister Slams Release of Oil Reserves as 'Mechanism to Manipulate Markets'", Fox Business, 26.10.2022, https://www.foxbusiness.com/economy/saudi-energy-minister-slams-release-oil-reserves-mechanism-manipulate-markets, (Erişim Tarihi: 12.07.2023)

Bloomberg HT: "AB'nin Petrol Yaptırımlarına Hindistan Çözümü", 08.06.2023, https://www.bloomberght.com/ab-nin-petrol-yaptirimlarina-hindistan-cozumu-2332669, (Erişim Tarihi: 20.06.2023)

Bloomberg HT: "AB ve ABD Enerjide İşbirliğini Artırıyor", 04.04.2023, https://www.bloomberght.com/ab-ve-abd-enerjide-isbirligini-artiriyor-2329327, (Erişim Tarihi: 20.05.2023)

Bloomberg HT: "ABD ve AB'den Enerji Anlaşması", 25.03.2022, https://www.bloomberght.com/abd-ve-ab-den-enerji-anlasmasi-2302500 , (Erişim Tarihi: 17.03.2023)

Biden, Joe: "Why I'm Going to Saudi Arabia?", 09.07.2022, https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/07/09/joe-biden-saudi-arabia-israel-visit/, (Erişim Tarihi: 11.07.2023)

Boyraz, Hacı Mehmet, Onur Balcı: "Greek, Greek Cypriot Plans in Eastern Mediterranean Doomed to Failure", 30.03.2021, https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-greek-greek-cypriot-plans-in-eastern-mediterranean-doomed-to-failure/2192738 , (Erişim Tarihi: 18.02.2023)

Buchholz, Katarina: "The Gas Pipelines Linking Russia and Europe", 03.02.2022, https://www.statista.com/chart/26769/russian-european-gas-pipelines-map/, (Erişim Tarihi: 11.02.2023)

Chadwick, Lauren: "Ukraine Crisis: Why Now? What's The History? Will Russia İnvade?", 04.02.2022, https://www.euronews.com/my-europe/2022/02/04/russia-ukraine-border-crisis-explained-why-now-what-s-the-history-what-are-putin-s-motivat , (Erişim Tarihi: 06.03.2023)

Counsil of The EU and The European Counsil: "One Year of Russia's Full –Scale Invasion and War of Aggression Against Ukraine, EU Adopts It's 10th Package of Economic and Individual Sanctions, 25.02.2023, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/02/25/one-year-of-russia-s-full-scale-invasion-and-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-its-10th-package-of-economic-and-individual-sanctions/, (Erişim Tarihi: 19.06.2023

Counsil of The EU and The European Counsil: "Russia – European Union Summit (Moscow, 29.05.2002)", https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70903.pdf , (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

Counsil of The EU and The European Counsil: "Russia's Aggression Against Ukraine: EU Adopts 'Maintenance and Alignment' Package", 21.07.2022, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/21/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-maintenance-and-alignment-package/, (Erişim Tarihi: 10.06.2023)

Counsil of The EU and The European Counsil: "Russia's War Aggression Against Ukraine: EU Adopts 9th Package of Economic and Individual Sanctions", 16.12.2022, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/16/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-9th-package-of-economic-and-individual-sanctions/, (Erişim Tarihi: 10.06.2023)

Çağlar, Anıl Erkan: "Enerji Arzı Güvenliği Bakımından Avrupa'nın Rusya Federasyonu'na Bağımlılığı", Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2013

Çınar, Sertan, İsmet Göçer: "Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, s.16 - 29

Çobanoğlu, Sedat: "Sovyet Sonrası Dönem Rusya'sında Devletin Yeniden Yapılanma ve Reform Süreci, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstirüsü, 2014

Dempsey, Judy, Dan Bilefsky: "EU Unity on Power is Elusive", 22.02.2006, https://www.nytimes.com/2006/03/22/business/worldbusiness/eu-unity-on-power-is-elusive.html , (Erişim Tarihi: 09.02.2023)

Derman, Giray Saynur: "Rus Dış Politikasında Reformların Etkisi ve Sonuçları", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 49, 2016, s.79 - 89

Dinerstein, Herbert S.: "Soviet Policy in Latin America", **The American Political Science Review**, Vol 61, No 1, 1967, s.80 - 90

Dunford, Michael: "Causes of the Crisis in Ukraine", **International Critical Thought**, vol 3, No 1, 2023, s.89 – 125

Ellyatt, Holly: "Russian Forces Invade Ukraine", 24.02.2022, https://www.cnbc.com/2022/02/24/russian-forces-invade-ukraine.html , (Erişim Tarihi: 06.03.2023)

Embassy of The United Arab Emirates Washington D.C, "Statement From Ambassador Yousef Al Otaiba, 09.03.2022, https://www.uae-embassy.org/news/statement-ambassador-yousef-al-otaiba, (Erişim Tarihi: 21.07.2023)

Ereli Gökhan: "ABD – Suudi Ortaklığını Canlandırma Çabaları", Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 15.06.2023, https://www.orsam.org.tr/tr/abd-suudi-ortakligini-canlandirma-cabalari-/, (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

Eryılmaz, Filiz: "Rusya – Ukrayna Savaşıyla Artan Küresel Enflasyon Merkez Bankalarının Yol Haritalarını Belirsizleştirdi", 01.04.2022, https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna-krizi/rusya-ukrayna-savasiyla-artan-kuresel-enflasyon-merkez-bankalarinin-yol-haritalarini-belirsizlestirdi , (Erişim Tarihi: 09.03.2023)

Euronews: "Rus Petrol İhracatı Ukrayna İşgali Sonrası En Yüksek Seviyeye Ulaştı: Hangi Ülkeler Satın Alıyor?", 31.05.2023, https://tr.euronews.com/2023/05/31/rus-petrol-ihracati-ukrayna-isgali-sonrasi-en-yuksek-seviyeye-ulasti-hangi-ulkeler-satin-a, (Erişim Tarihi: 20.06.2023)

European Comission: "EU/Russia Summit Joint Declaration", 30.10.2000, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_00_1239 , (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

European Comission: " EU – US Task Force on Energy Security: One Year On", 03.04.2023, https://energy.ec.europa.eu/news/eu-us-task-force-energy-security-one-year-2023-04-03_en, (Erişim Tarihi: 15.06.2023)

European Comission: "Joint Statement Between The European Comission and The United States on European Energy Security", 25.03.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_2041 , (Erişim Tarihi: 15.03.2023)

European Comission: "Joint U.S – EU Statement Following President Juncker's Visit to White House",25.07.2018, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_18_4687 (Erişim Tarihi: 18.02.2023)

European Comission: "REPowerEU: Joint European Action For More Affordable, Secure and Sustainable Energy", 08.03.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511 , (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

Europena Comission: "Russia's War on Ukraine: EU Adopts 6th Package of Sanctions Against Russia",03.06.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2802, (Erişim Tarihi: 21.05.2023)

European Comission: "Quarterly Report on European Gas Market" volume 14, issue 4, 2021

European Comission: "Quarterly Report on European Gas Markets", Volume 15, Issue 4,

European Comission: "Quarterly Report on European Gas Markets", Volume 16, Issue 1

European Comission, "Ukraine: EU Agrees on Eighth Package of Sanctions Against Russia", 6.10.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_5989, (Erişim Tarihi: 10.06.2023)

European Union: "Schumann Declaration May 1950", https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en, (Erişim Tarihi: 02.12.2023)

Eurostat: "From Where Do We Import" https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy_2022/bloc-2c.html, (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

Eurostat: "Shedding Light on Energy – 2023 Edition", https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/energy-2023#energy-imports-dependency , (Erişim Tarihi: 07.02.2023)

Eyüboğlu, Nihan: "Yalta Konferansı ve Konferans Sonrasında Avrupa'nın Durumu", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008

Fischer, Severin: "Nord Stream 2: Trust in Europe", **Policy Perspektives**, Vol 4, 2016

France 24: "Scholz Says Germany Halting Nord Stream – 2 Project", 22.02.2022, https://www.france24.com/en/live-news/20220222-scholz-says-germany-halting-nord-stream-2-project , (Erişim Tarihi: 08.03.2023)

Furuncu, Yunus: "Enerji Güvenliği ve Karşılıklı Bağımlılık Perspektifinden TürkAkım Projesi", **Seta Perspektif**, Sayı 216, 2018

Government Dijital Service: "UK to Phase out Russian Oil Imports", 08.03.2022, https://www.gov.uk/government/news/uk-to-phase-out-russian-oil-imports , (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

Gönültaş, Bahattin: "Rusya ve ABD'nin Avrupa'daki Gaz Savaşı", 14.01.2019, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ve-abd-nin-avrupa-daki-gaz-savasi-/1364029 , (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

Gusev, Alexander: "Energy Relations Between the European Union and Russia: Content, Problems, Prospects.", **Centre International de Formation Europeenne**, 2008

Güç, Kürşad: "**Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Ontolojik Güvenlik**", Panama Yayıncılık, Ankara, 2022

Hahn, Peter L.: "Securing The Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957", **Presidential Studies Quarterly**, volume 36, issue 1, 2006, s.38 – 47

Hamzaoğlu, Halit: "Rusya – Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve "Kuzey Akım – 2" Boru Hattı Projesinin Jeoplolitk İçeriği", **Alanya Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2021, s.265 - 286

Helf, Theresa Sabonis: "Fueling The Superpowers: Russia as a Player in World Energy" **New England Journal of Public Policy**, Volume 21, Issue 2, s.225 – 229

Hobsbawm, Eric: "**Kısa 20. Yüzyıl 1914 – 1991 Aşırılıklar Çağı**", İstanbul, Everest Yayınları, 2020,

Holloway, David: "**Stalin and The Bomb: The Soviet Union and Atomic Energy 1939 – 1956**", New Haven: Yale University Press, 1994

Hosking, Geoffrey: "**Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla**", İstanbul, İletişim Yayınları, 2015

Hudaynazarov, Bayram: "Sovyetler Birliği'nin Dağılma Süreci (N. Kruşçev ve M. S. Gorbaçev Dönemleri)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003

Independent Türkçe: "5 maddede Rusya – Ukrayna Savaşının Küresel Piyasaya Etkileri" 25 Mart 2022, https://www.indyturk.com/node/489416/d%C3%BCnya/5-maddede-rusya-ukrayna-sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n-k%C3%BCresel-ekonomiye-etkileri , (Erişim Tarihi: 09.03.2023)

İnat, Kemal: "BRICS Yeni Bir Çok Kutuplu Düzeni Şekillendirebilir Mi?" 23.08.2023, https://www.setav.org/uzmanlar-cevapliyor-15-brics-zirvesi/, (Erişim Tarihi: 27.08.2023)

Itayim, Nader: "Türkiye'nin Doğal Gaz Merkezi Olmak İçin Potansiyeli Büyük", **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 23,

İstikbal, Deniz: "Avrupa'nın Rusya'ya Yaptırımları", 2022, https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna-krizi/avrupanin-rusya-yaptirimlari , (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

Jaganathan, Jessica: "LNG Demand to Rise 25 – 50% by 2030, Fastest Growing Hydrocarbon – Morgan Stanley", 25.11.2021, https://www.reuters.com/article/asia-lng-idUKL1N2RL0KO , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

Jervis, Robert: "The Impact of The Korean War on The Cold War", **The Journal of Conflict Resolution**", Vol.24, No.4, 1980, s.563 – 592

International Energy Agency, Energy: "Fact Sheet: Why Does Russian Oil and Gas Matter", 21.03.2022, https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter , (Erişim Tarihi: 03.01.2022)

Kabasakallı, Fatma G: "Enerji Piyasalarında Yeni Normal Arayışı", **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 18, 2022

Kabasakallı, Fatma G: "Nükleer Enerjinin Ayak Sesleri Duyuluyor", **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 14, 2022

Kabasakallı, Fatma Gülçin: "Yenilenebilirde Güçlü, Krize Karşı Temkinli", **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 24,

Kagarlitski, Boris: "**Bugünkü Rusya**", İthaki Yayınları, İstanbul, 2008

Kamalov, İlyas: "**Moskova'nın Rövanşı**", Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008

Kantörün, Ufuk: "Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye", **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 3, 2010, s.87 – 114

Karagöl, Erdal Tanas, Salihe Kaya: "LNG'nin Dünya Ticaretindeki Yeri", **Seta Rapor**, 2016,

Karaosmanoğlu, Ali L.: "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s.323 - 346

Karbuz, Sohbet: "Önemli Olan Bu Kış Değil, Putin'in de Hedeflediği 2023 Kışı", Yayına Hazırlayan: Fatma G. Kabasakallı, **Milliyet Enerji**, Yıl 2, Sayı 18, 2022

Kavaz, İsmail: "Küresel Piyasalar Kapsamında ABD'nin Son Dönem Enerji Politikaları", **SETA Perspektif**, Sayı 185, 2018

Kavuncu, Sibel: "Nükleer Silahsızlanma Yolunda START Süreci", **Bilge Strateji**, Cilt 5, Sayı 8, 2013, s.119 – 148

Kaya, Nuran Erkul, Ata Ufuk Şeker: "AB Hindistan'ı Kullanarak Petrol Yaptırımlarının Çevresinden Dolaşıyor", AA, 08.06.2023, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ab-hindistan-i-kullanarak-petrol-yaptirimlarinin-cevresinden-dolasiyor/2917294, (Erişim Tarihi: 20.06.2023)

Kaya, Nuran Erkul: "Russia's Crude Exports to India Up 14 – Fold, Exports to China Double", 12.12.2022, https://www.aa.com.tr/en/economy/russias-crude-exports-to-india-up-14-fold-exports-to-china-double/2761706 , (Erişim Tarihi: 30.05.2023)

Kemaloğlu, İlyas: "Enerji Savaşları: ABD – Rusya", 25.03.2019, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/enerji-savaslari-abd-rusya/1427951 , (Erişim Tarihi: 20.02.2023)

Kennan, George F: "Sources of Soviet Conduct", **Foreign Affairs**, volume 65, no. 4, 1987, s.852 – 868

Kennedy, Paul: "**Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**", İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015

Kesgin, Serdar: "Ukrayna Krizi Çerçevesinde Gelişen Enerji Sorunu: Türkiye ve Avrupa Üzerine Bir İnceleme", **Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi**, Yıl 14, Sayı 64, s.57 – 79

Keskin, Mustafa: "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi", **Barış Araştırmalar ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s.45 - 62

Kissinger, Henry: "**Diplomasi**", İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015

Kissinger, Henry: "**Dünya Düzeni**", İstanbul, Boyner Yayınları, 2016

Kramer, Mark: "The Dissolution of The Soviet Union", **Journal of Cold War Studies**, vol 24, no 1, s.188 - 218

Krauss, Clifford: "Qatar Extend Its Natural Natural Gas Dominance at Russia's Expense", The New York Times, 09.12.2022, https://www.nytimes.com/2022/12/09/business/energy-environment/qatar-gas-oil.html, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

Kuteleva, Anna: "Discursive Politics of Energy in EU – Russia Relations, Russia as an "Energy Superpower" and a "Raw – Material Appendage"", **Problems of Post - Communism**, vol 67, no 1, 2020, s.78 - 92

Kuznetsova, Natalia Vactorovna, Ekaterine V.K.: "Energy Strategy of the Russian Federation", **Mediterranean Journal of Social Sciences**, Vol 6, No 5, 2015, s.160 - 168

Landau, Noa: "In Jerusalem Meeting, Pompeo Tells Netanyahu Region Needs Candid Dialogue For Peace", 20.03.2019, https://www.haaretz.com/israel-news/2019-03-20/ty-article/.premium/in-jerusalem-meeting-pompeo-tells-netanyahu-region-needs-candid-dialogue-for-peace/0000017f-e8d3-df5f-a17f-fbdfe5aa0000 , (Erişim Tarihi: 18.02.2023)

Lee, Stephen J.: "**Avrupa Tarihinden Kesitler 1789 – 1980**", Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2019

Lerner, Warren: "The Historical Origins of The Soviet Doctrine of Peaceful Coexistence", **Law and Contemporary Problems**, Vol.29, No.4, 1964, s.865 – 870

Liadze Iana, Corrado Macchiarelli, vd: "The Economic Costs of The Russia – Ukraine Conflict", **National Institute of Economic and Social Research Policy Paper**, No 32, 2022

Lotz, Edouard Jerome Robert: "Could U.S LNG Challenge Russian Gas Within The European Union in the Long Term?", Yüksek Lisans Tezi, ESCP Europe Business School, 2020

Masters, Jonathan: "Ukraine: Conflict at The Crossroads of Europe and Russia", 14.02.2023, https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia , (Erişim Tarihi: 02.03.2023)

Meredith, Sam, Natasha Turak: "Trump Slams Germany at NATO Summit: It's Totaly Controlled by Russia", CNBC, 11.07.2018, https://www.cnbc.com/2018/07/11/trump-slams-germany-at-nato-summit-says-its-a-captive-of-russia.html , (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

Ministry of Energy of The Russian Energy: "Energy Strategy of Russia For The Period Up To 2030", 2010, http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf , (Erişim Tarihi: 04.02.2023

Ministry For Europe and Foreign Affairs: "45th Anniversary of The Helsinki Accords (1 August 2020)", https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/security-disarmament-and-non-proliferation/news/2020/article/45th-anniversary-of-the-helsinki-accords-01-aug-20, (Erişim Tarihi: 04.1.2023)

Mission Ukraine to The European Union: "Overview of Ukraine – EU Relations, 15.04.2021, https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/2633-relations/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes , (Erişim Tarihi: 02.02.2023)

NATO: "Kuzey Atlantik Antlaşması Washington DC 4 Nisan 1949", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, (Erişim Tarihi: 03.12.2022)

NATO: "NATO – Ukraine Relations", 2022, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220214-factsheet_NATO-Ukraine_Relations_.pdf , (Erişim Tarihi: 02.03.2023)

Nord Stream: "The Project", https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/ , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

Nord Stream: "Who We Are", https://www.nord-stream.com/about-us/ , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

NTV: "Katarlı Bakandan Rus Gazı Açıklaması: Bir Gecede Rus Gazına Alternatif Bulunamaz", 27.03.2022, https://www.ntv.com.tr/ekonomi/katarli-bakandan-rus-gazi-aciklamasi-bir-gecede-rus-gazina-alternatif-bulunamaz,gvh_OKkXl06KVnf9hz4H2A, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

OECD: "The Supply of Critical Raw Materials Endangered by Russia's War on Ukraine", 04.08.2022, https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/the-supply-of-critical-raw-materials-endangered-by-russia-s-war-on-ukraine-e01ac7be/ , (Erişim Tarihi: 03.01.2023)

Office of The Historian: "Kennan and The Containment", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan, (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

Office of The Historian: "Strategic Arms Limitations Talks / Treaty (SALT) 1 and 2", https://history.state.gov/milestones/1969-1976/salt , (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Office of The Historian: "The Suez Crisis, 1950", https://history.state.gov/milestones/1953-1960/suez, (Erişim Tarihi: 04.01.2023)

Office of The Historian: "The Truman Doctrine 1947", https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine, (Erişim Tarihi: 02.12.2023)

Oğan, Sinan: "Mavi Akım: Türk – Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık", 01.01.2006, https://www.turksam.org/detay-mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik , (Erişim Tarihi: 11.02.2023)

ORSAM: "Rusya – Ukrayna Enerji Krizi - 2009", 05.01.2009, https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-enerji-krizi-2009/ , (Erişim Tarihi: 03.03.2023)

Öcal, Mehmet: "Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960 – 1991)", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2017, s.165 - 184

Özcan, Gencer: "Çevreleme Politikası", **Güvenlik Yazıları Serisi**, No.41, Kasım 2019

Özdemir, Volkan: "**Rusya'nın Kodları**", İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018

Özdemir, Yücel: "ABD – Avrupa Arasında Doğal Gaz Gerilimi", 22.12.2019, https://www.evrensel.net/haber/393677/abd-avrupa-arasinda-dogal-gaz-gerilimi , (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

Özdemir, Yücel: "Almanya ve Fransa Arasında Rus Gazı Gerilimi", 08.02.2019, https://www.evrensel.net/haber/373142/almanya-ile-fransa-arasinda-rus-gazi-gerilimi, (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

Pamir, Necdet: "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", **Stratejik Analiz**, Cilt 6, Sayı 68, s.57 – 73

Permanent Mission of The Russian Federation to The EU: "Conference Dedicated to The 10th Anniversary of The Russia – EU Energy Dialogue and The 5th Session of The PPC on Energy",11.26.2010, https://russiaeu.ru/en/news/conference-dedicated-10th-anniversary-russia-eu-energy-dialogue-and-5th-session-ppc-energy , (Erişim Tarihi: 10.02.2023)

Permanent Mission of The Russian Federation to The EU: "Roadmap EU – Russian Energy Cooperation Until 2050", 2013, https://russiaeu.ru/sites/default/files/user/2013.03.22_Roadmap%20Russia%20-%20EU%20Energy%20Cooperation%20until%202050.pdf , (Erişim Tarihi: 10.02.2023)

Pettypiece, Shannon, Zoe Richards: "Biden Says Russia is Committing 'Genoside' in Ukranie", NBC News, 13.04.2022, https://www.nbcnews.com/politics/white-house/biden-calls-putin-actions-ukraine-genocide-rcna24131, (Erişim Tarihi: 08.06.2023)

Plante, Lydia, vd.: "Gas Buble 2020 Tracking Global LNG Inftastructure", Global Energy Monitor Report, 2020, https://globalenergymonitor.org/wp-content/uploads/2020/07/GasBubble_2020_r3.pdf , (Erişim Tarihi: 17.02.2023)

Portakal, Erhan: "Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) ve Varşova Paktı'nın Kuruluş Süreci ve NATO'nun İlk On Yılı", Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi Atatürk İlkeri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, 2013

Priestland, David: "Kızıl Bayrak Bir Komünizm Tarihi", İstanbul, İletişim Yayınları, 2017

Reuters: "Energy Represend Majority of EU's Russian Imports in 2021, Eurostat Says", 07.03.2022, https://www.reuters.com/business/energy/energy-represented-majority-eus-russian-imports-2021-eurostat-says-2022-03-07/, (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

Reuters: "Europe on Edge as Nord Stream Russian Gas Link Enters Shutdown", 11.07.2022, https://www.reuters.com/business/energy/europe-edge-nord-stream-russian-gas-link-set-planned-shut-down-2022-07-10/, (Erişim Tarihi: 21.05.2023)

Reuters: "Putin Says Russia Will Emerge Stronger, Sanctions Will Rebound on West", 10.03.2022, https://www.reuters.com/world/putin-says-russia-will-emerge-stronger-sanctions-will-rebound-west-2022-03-10/ , (Erişim Tarihi: 08.03.2023)

Reuters: "Timeline: Gas Crises Between Russia and Ukraine", 01.11.2009, https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-gas-timeline-sb-idUSTRE50A1A720090111 , (Erişim Tarihi: 03.03.2023)

Roberts, J.M.: "**Yirminci Yüzyıl Tarihi**", Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003

Russel, Martin: "The Nord Stream – 2 Pipeline: Economic Environmental and Geopolitical Issues", **European Parliament Briefing**, 2021, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690705/EPRS_BRI(2021)690705_EN.pdf , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

Sağlam, Mühdan: "21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 69, Sayı 2, 2014, s.435 - 444

Sidi, Marco: "EU – Russia Energy Relations", **Hand Book of Energy Governance in Europe**, ed: Michele Knodt, Jörg Kemmerzell, 2020, s.5 (Çevrimiçi, Academia, 08.02.2023)

Sözcü: "Almanya ve Katar'dan 15 Yıllık LNG Anlaşması", 19.11.2022, https://www.sozcu.com.tr/2022/ekonomi/almanya-ve-katardan-15-yillik-lng-anlasmasi-7507004/, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

Stelzenmüller, Constanze: "Nord Stream 2 is a Trap of Germany's Own Making", 05.12.2018, https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/12/05/nord-stream-2-is-a-trap-of-germanys-own-making/, (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

Sukhankin, Sergey: "Russia's Energy Strategy 2035: A Breakthrough or Another Impasse?", The Jamestown Foundation, 2 Haziran 2020, https://jamestown.org/program/russias-energy-strategy-2035-a-breakthrough-or-another-impasse/ , (Erişim Tarihi: 05.02.2023)

Sytas, Andrius: "EU Leaders Signed Letter Objecting to Nord Stream – 2 Gas Link", 16.03.2016, https://www.reuters.com/article/uk-eu-energy-nordstream/eu-leaders-sign-letter-objecting-to-nord-stream-2-gas-link-idUKKCN0WI1YV , (Erişim Tarihi: 15.02.2023)

Şahin, Emek Yıldırım: "Gazprom'un Rusya İçin Öneminin Ekonomi – Politiği", **Fiscaoeconomia**, Volume 5, Issue 2, 2021, s.470 - 491

Şahin, Kenan: "Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı, Sektörde Yaşanan Gelişmeler ve Rusya Federasyonu'nun G-8 Başkanlığı", https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-.tr.mfa , (Erişim Tarihi: 03.02.2023)

Şeker, Ata Ufuk: "AB, Enerjide Rusya'ya Bağımlılığı Azaltmak İçin "REPowerEU" Planını Hazırladı", 18.05.2022, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-enerjide-rusyaya-bagimliligi-azaltmak-icin-repowereu-planini-hazirladi/2591523 , (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

T - 24 "Tarihi Nabucco Projesi Son Nefesini Verdi", 27.06.2013, https://t24.com.tr/haber/tarihi-nabucco-projesi-son-nefesini-verdi,232873 , (Erişim Tarihi: 13.02.2023)

The Russian Government: "Mikhail Mishustin Approves Energy Strategy to 2035", 10 Haziran 2020, http://government.ru/en/news/39847/, (Erişim Tarihi: 05.02.2023)

The White House: "Fact Sheet: United States Bans Imports of Russian Oil, Liquefied Natural Gas, and Coal", 08.03.2022, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/08/fact-sheet-united-states-bans-imports-of-russian-oil-liquefied-natural-gas-and-coal/ , (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

The White House: "Joint Statement on U.S – EU Task Force on Energy Security", 03.04.2023, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/04/03/joint-statement-on-u-s-eu-task-force-on-energy-security/, (Erişim Tarihi: 15.06.2023)

The White House: "National Security Strategy of The United States of America", 2017

Thompson, Mark: "Russia Says It Could Seize Assests Western Companies Leave Behind", CNN Business, 10.03.2022, https://edition.cnn.com/2022/03/10/business/russia-nationalization-western-companies/index.html , (Erişim Tarihi: 15.03.2023)

Tosun, Kürşad: "**Doğal Gazın İmparatoru: Rusya, Rusya'nın AB ve Türkiye ile Doğal Gaz Diplomasisi: Politik, Güvenlik, Ekonomik ve Çevresel Boyutlar**", İstanbul, Cinius Yayınları, 2018

Turak, Natasha: "Russian Gas Will Eventually Return to Europe as Nations 'Forgive and Forget' Qatari Energy Minister Says", 16.01.2023, https://www.cnbc.com/2023/01/16/russian-gas-will-eventually-return-to-europe-as-nations-forgive-and-forget-qatari-energy-minister-says.html, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

Turak, Natasha: "Russia's Ruble Hits It's Strongest Level in 7 Years Despite Massive Sanctions. Here's Why", CNBC, 24.06.2022, https://www.cnbc.com/2022/06/23/russias-ruble-is-at-strongest-level-in-7-years-despite-sanctions.html, (Erişim Tarihi: 28.05.2023)

TurkStream "Project: The TurkSream Pipeline", https://turkstream.info/tr/project/benefits/ , (Erişim Tarihi: 13.02.2023)

Tüysüzoğlu, Göktürk: "Ukrayna'da Turuncu Devrimin Sonu", **Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı 3, 2011, s.62 - 79

United Nations News: "UN General Assembly Votes to Suspend Russia From The Human Rights Counsil", 07.04.2022, https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782, (Erişim Tarihi: 21.07.2023)

U.S Department Of Energy – Office Of History and Heritage Resources: "Nuclear Proliferation (1949 – Present), https://www.osti.gov/opennet/manhattan-project-history/Events/1945-present/proliferation.htm , (Erişim Tarihi: 07.12.2022)

U.S Department of State: "CAATSA / CRIEEA Section 232 Public Guidance", https://www.state.gov/caatsa-crieea-section-232-public-guidance/ , (Erişim Tarihi: 23.02.2023)

U.S Embassy & Consulate in Greece: "Secretary Pompeo Travels to Greece to Advance Security, Peace and Prosperity", 27.09.2020, https://gr.usembassy.gov/secretary-pompeo-travels-to-greece-to-advance-security-peace-and-prosperity/ , (Erişim Tarihi: 18.02.2023)

U.S Embassy & Consulate in Greece: "Statement on East Med Energy Coorparation", 10.01.2022, https://gr.usembassy.gov/statement-on-east-med-energy-cooperation/ , (Erişim Tarihi: 19.02.2023)

U.S. Energy Information Administration: https://www.eia.gov/international/rankings/country/RUS?pa=290&u=2&f=A&v=none&y=01%2F01%2F2021 , (Erişim Tarihi: 16.02.2016)

U.S Energy Information Administration: "Europe was The Main Destination for U.S LNG Exports in 2022", 22.03.2023, https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=55920#:~:text=Europe%20became%20the%20primary%20destination,U.S.%20LNG%20exports%20to%20Europe. (Erişim Tarihi: 20.05.2023)

U.S. Energy Information Administration: "Russia", https://www.eia.gov/international/analysis/country/RUS , (Erişim Tarihi: 03.01.2023)

U.S. Energy Information Administration: "U.S Energy Facts Explained", https://www.eia.gov/energyexplained/us-energy-facts/imports-and-exports.php, (Erişim Tarihi: 16.02.2023

U.S Department of The Treasury: "Targeting Key Sektors, Evasion Efforts, and Military Supplies, Treasury Expands, and Intensifies Sanctions Against Russia", 24.02.2023, https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1296, (Erişim Tarihi: 19.06.2023)

Ünal, Mustafa Cem: "Rus Dış Politikasında Enerjinin Rolü ve AB Enerji Politikalarına Etkisi", Yüksek Linans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011

Yapıcı, Utku: "Ukrayna – NATO İlişkilerinin Tarihsel Analizi", s. 1484, https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Utku-UKRAYNA-NATO-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-TAR%C4%B0HSEL-ANAL%C4%B0Z%C4%B0.pdf , (Erişim Tarihi: 02.03.2023)

Yavuz, Talha: "5 Soruda Rusya – Ukrayna Krizi", 09.04.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-rusya-ukrayna-krizi/2203164 , (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

Yıldız, Mustafa: "Rusya – Ukrayna Savaşında Rusya'yı Anlamak: Tek Sorumlu Putin mi?", **Akademik Hassasiyetler**, Sayı 19, Cilt 9, 2022, s.143 – 168

Yorkshire Post: "Gazprom: Everything You Need to Know About The Russian Owned Gas Company Including What Is Gazprom Worth?", 24.02.2022, https://www.yorkshirepost.co.uk/business/gazprom-everything-you-need-to-know-about-the-russian-owned-gas-company-including-what-is-gazprom-worth-3584898 , (Erişim Tarihi: 03.01.2023)

Wilson Center: "Warsaw Pact Treaty 14 May 1955", https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/warsaw-pact-treaty , (Erişim Tarihi: 15.12.2022)

Wilson, Tom: "How Dubai Became 'The New Geneva' For Russian Oil Trade", Financial Times, 19.07.2023, https://www.ft.com/content/7ac92047-b306-49d0-9811-ddde5c916dd6, (25.07.2023)

Wintour, Patrick: "Germany Agrees 15 – Year Liquid Gas Supply Deal With Qatar", The Guardian, 29.11.2022, https://www.theguardian.com/world/2022/nov/29/germany-agrees-15-year-liquid-gas-supply-deal-with-qatar, (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

Woldometer: https://www.worldometers.info/coal/coal-consumption-by-country/, (Erişim Tarihi: 16.02.2023)